# THEOLOGIA
## MORALIS
### DIVI
# ALPHONSI DE LIGORIO

EPISCOPI S. AGATHÆ GOTHORUM, ET RECTORIS MAJORIS CONGREGATIONIS SS. REDEMPTORIS,

ADJUNCTA IN CALCE PERUTILI INSTRUCTIONE AD PRAXIM CONFESSARIORUM,

*UNA CUM ILLUSTRISSIMI AC REVERENDISSIMI*

## JOANNIS DOMINICI MANSI
## ARCHIEPISCOPI LUCENSIS

EPITOME DOCTRINÆ MORALIS, ET CANONICÆ
*EX OPERIBUS BENEDICTI XIV.*

EDITIO NOVISSIMA NEAPOLITANA,

IN QUA PRÆTER EA OMNIA QUÆ IN CÆTERIS ADDITA FUERE,

Auctor ipse plura olim reformavit, aliquibus sententiis clarius explicatis, aliis de novo additis, aliis re melius perpensa immutatis, et novas animadversiones magni ponderis adjecit.

## TOMUS TERTIUS.



NEAPOLI, 1840.
EX TYPOGRAPHIA SIMONIANA.
*Superiorum Permissu ac Privilegio.*

[illegible]

# TRACTATUS IV.

## De quinto, et sexto Præcepto.

### CAPUT I.

*Quid quinto Præcepto prohibeatur?*

Non occides.

363. *Quæ sint pœnæ mandantium homicidia per Assassinos?*
364. *An easdem incurrant ipsi Assassini?*
365. *De agitationibus taurorum.*

363. » Prohibetur hominis occisio, mutilatio, » verberatio, aliaque similis afflictio injusta; de » qua quæritur et quando sit injusta.

Adnotandum hic obiter ex *cap. Pro humani de Homicidio, in 6.* quod mandantes occidi Christianum per Assassinos, sive eos recipientes, defendentes, aut occultantes, ipso facto incurrunt excommunicationem, ac depositionem ab omni dignitate, officio, et Beneficio. Insuper per *d. cap. Pro humani*, tales habentur tamquam banniti; ita ut amittant omnia sua bona, et datur facultas cuilibet eos necandi. Intelligendum hoc tamen est post sententiam declaratoriam, ad quam autem emanandam sufficiunt tantum probabilia argumenta. Ita enim habetur *in fine d. c.* ubi dicitur: *Et postquam probabilibus constiterit argumentis aliquem scelus tam execrabile commisisse, nullatenus alia sententia adversus*

*eum requiratur*. Intellige non requiri aliam sententiam decisoriam; Ita *Molina*, *Bann. Gom. Farin. et alii ap. Salm. de V. Præc. c.* 1. *n.* 190.

Advertendum vero hic est 1. quod isti post sententiam declaratoriam, ut dictum est supra, ipso facto excommunicationem incurrunt, et privantur dignitatibus, et beneficiis, quæ ipso jure vacant, ut *Azor. et Gonzal. ap. Salm. ibid. n.* 191. Advertendum 2. quod solo mandato prædictæ pœnæ incurruntur, cum in *d. cap.* dicatur: *Quamquam mors hoc forsan non sequatur.* Et ita *Mol. Cov. etc. ap. Salm. d. n.* 191.

364. Dubium tamen est, an etiam Assassini incurrant præfatas pœnas, cum textus tantum mandantibus eas imponat? *Prima* sententia affirmat, quia Assassini proximius ad homicidium concurrunt; unde ex identitate motivi isti etiam comprehenduntur. Tanto magis, quia Pontifex ideo expresse ipsos non comprehendit, quia ibi loquebatur de Assassinis infidelibus, quibus non poterat pœnas imponere. Ita *Salm. ibid. n.* 188. *cum Far. Barb. Gom. et aliis.* Notant autem *Salm. n.* 193. *cum Alciat. Gabr. Farin.* etc. non censeri Assassinos, nisi qui homicidium patrant cum pacto, ut mandans aliquid temporale eis persolvat. *Secunda* tamen sententia cum *Caj. Nav. Suar. Azor. Fagund. Sylv. et apud Salm. n.* 187. probabilius negat, tum quia pœnæ non sunt extendendæ, tum quia textus loquitur de iis, qui per Assassinos infideles occidebant Christianos; unde motivum legis formaliter diversum apparet.

365. Notandum hic quod S. Pius V. sub excommunicatione ipso facto, prohibuit Principibus, ne permitterent agitationes taurorum, sive ferarum in foro; et singulis Christianis, ne cum illis congrederentur, item Clericis, ne talibus

spectaculis assisterent. Clemens tamen VIII. postea has pœnas abstulit pro Regnis tantum Hispaniarum quoad omnes, exceptis Religiosis. V. *Salm. de V. Præc. c. 1. n. 20.*

## DUBIUM I.

### *An aliquando liceat occidere, vel mutilare semetipsum.*

366. *An liceat directe occidere seipsum, et an indirecte?*
367. *An liceat se exponere periculo mortis ad vitandam mortem duriorem, etc.? An liceat navim incendere cum periculo mortis?*
368. *An virgo teneatur pati potius mortem, quam violari?*
369. *An liceat Reo ex præcepto Judicis se occidere? An haurire venenum ad experiendum anthidotum?*
370. *An liceat Carthusiano abstinere a carnibus, etiam in necessitate extrema?*
371. *An liceat macerationibus vitam sibi minuere?*
372. *An sit obligatio ad servandam vitam uti remediis extraordinariis, vel nimis duris?*
373. *An aliquando liceat se mutilare?*
374. *An liceat pueros castrare?*
375. *An qui occidit seipsum possit sepeliri in loco sacro?*

366. » RESP. Absque divina auctoritate non » licet seipsum directe, et ex intentione occi» dere. Ratio est, quia est contra caritatem » sui, et fit injuria Reip. et Deo, qui est so» lus directus, et absolutus Dominus humanæ » vitæ, * ( *An occidens seipsum peccet etiam*

» *contra justitiam? Affirmant Salm. de V. Præc.*
» *c. 11. n. 111. cum Less. Bann. Sed negant*
» *ibid. n. 110. Lugo Nav. Fagn. etc.* ) *.

» Dixi 1. *absque auctoritate divina*, propter
» Samsonem, et quosdam Martyres, qui seipsos
» occiderunt, vel ex divina inspiratione, vel in-
» culpata ignorantia. Dixi *directe*, quia indi-
» recte quandoque licet se occidere, hoc est,
» aliquid facere, vel omittere, ex quo præter
» intentionem mors certo sequatur: quia præ-
» ceptum conservandi vitam, utpore affirmati-
» vum, non semper obligat, sed potest omitti
» propter bonum finem, necessitatem, vel ma-
» gnam utilitatem. *S. Thom.* 2. 2. *q.* 64. Vide
» *Fill.* hic *tr* 29. *cap.* 4. *qu.* 5. *et Becc.* 2. 2.
» *t.* 3. *c.* 7. *q.* 8.

## *Unde resolves.*

» 1. Miles potest, imo tenetur persistere in
» statione, etsi moraliter certus sit se occiden-
» dum, *C. Lugo d* 10. *q.* 1. * ( *Ob magnum*
» *bonum commune, vel ob specialem obligatio-*
» *nem ex pacto vel officio, quam habet miles,*
» *Gubernator, Episcopus, Parochus licite pos-*
» *sunt et tenentur mortem perferre. Elb. n.* 10.
» *Salm. de Rest. cap.* 2. *n.* 33. ) *. Item po-
» test ad evertendam turrim hostilem aut per-
» dendos hostes, pulverem incendere, etsi sciat
» se obstruendum; uti et navem mergere, vel
» incendere, ne hostis ea potiatur cum gravi
» Reipub. damno, ut docent *Less. lib.* 2. *cap.*
» 9. *n.* 32. *Fagund. t.* 1. *l.* 5. *c.* 11. * ( *Et*
» *Salm. de V. Præc. c.* 1. *n.* 123. *cum Bon.*
» *etc.* ) *. Similiter licet se objicere telo, vel
» ictui ad servandam vitam Principis, amici
» ad mortem injuste damnatis vices subire: *Less.*

» l. 2. c. 9. n. 30. vel in naufragio tabulam
» cedere: ex *Tol. Less. loc. cit. Lopez p. 1. c.*
» 95. * ( *Etiamsi tabula jam sit capta, ut con-*
» *tra Sotum; Rodr. etc. docent Sylv. ap. Tourn.*
» *tom.* 3. *p.* 278. *v. Gravior, et Salm. de Rest.*
» *c.* 2. *n.* 34. *cum aliis, quos infra reperies ci-*
» *tatos n.* 971. *v. Hoc: Ex D. Thom. qui in*
» 3. *D.* 29. *art.* 5. *ad* 3. *dicit, quod* tradere
» seipsum morti propter amicum, est perfectis-
» simus actus virtutis, unde hunc actum magis
» appetit virtuosus, quam vitam propriam cor-
» poralem. *Recte autem advertit Sylvius eum non*
» *posse, ad tabulam cedendam, se projicere in*
» *mare, quia nemo potest positive se occidere.*
» *Hinc neque ad baptizandum puerum potest quis*
» *se in flumen projicere, ut Tourn. p.* 281. ).
» * Item servire peste infectis, vel ad fugiendum
» incendium ex alto se præcipitem dare, cum
» certo periculo mortis. *Less. et Fill. l. c. Laym.*
» *cap.* 1. *num.* 3. *Cardin. Lugo disp.* 10. *sect.*
» 1. *. ( *cum Salm. num.* 35. ). * Ubi tamen
» eversionem illam turris, et combustionem navis
» ( si quidem nulla sit spes evadendi ) timide,
» et nonnisi ex gravissima, v. gr. boni publici
» causa, videtur concedere. Vid. *n.* 51. 52. *etc.*
» *Malderum tr.* 3. *c.* 1. *dub.* 19. *Dian. p.* 5.
» *tr.* 4. *R.* 26. *Fagund. p.* 5. *cap.* 11. *n.* 6.
» *et sequ.*

» 2. Etsi Virgini non liceat ad castitatem ser-
» vandam directe se occidere, licet tamen ei
» certo periculo mortis se exponere, etiam pro
» sola integritate corporali, licet rationabiliter
» præsumeret, se non consensuram; quia inte-
» gritas ista magni æstimatur. Vid. *Laym. c.* 1.
» *num.* 3.

367. Hinc Quær. I. An liceat se occidere ob vitandam mortem duriorem? Resp. Directe se

occidere nunquam licet; et si homines venerantur aliquos qui hoc fecerunt, dicendum eos fecisse ex Divino instinctu. Ita communiter DD. quicquid dixerit S. Hieronymus *in c. 1. Joann.* relatus in *cap.* 2. 23. *q.* 5. ubi legitur: *In persecutionibus non licet propria perire manu, absque eo ubi castitas periclitatur.* Verum illud *absque eo* explicari posset, scil. neque excepto casu quo castitas periclitatur, ut explicat *Laym.* Licet vero se indirecte occidere, puta si quis se ejiciat per fenestram, ut effugiat incendium, præsertim si adsit aliqua spes mortem evadendi, ita cum *Busemb. ut suprà* docent *Lugo D.* 10. *n.* 50. *cum Less. Tourn. Contin. tom.* 3. *pag.* 425. *v. Secundus, et Sporer de V. Præc. cap.* 3. *num.* 24. Ac *Elbel num.* 13. hoc permittit etiam reis detentis in carcere ad evadendam certam sententiam mortis, vel etiam carcerem perpetuum, ut *n.* 16.

Quær. II. An autem liceat navim incendere cum evidenti periculo vitæ, ne illa veniat in manus hostium? Negat *Renz. de V. Præc. c.* 2. *q.* 3. *cum Diana ex D. Thom.* 2. 2. *q.* 64. *art.* 5. Sed affirmat *Lugo n.* 52. *cum Less.* licere, si sit aliqua spes saltem modicissima vitandi mortem, vel etsi mors sit certa, vitari tamen expediat damnum publicum. Dicit autem *Mazzott. de Rest. ob Homic. cap.* 1. *cum Busemb.* hic *num.* 2. posse virginem ad servandam castitatem ab invasore, se conjicere in certum periculum vitæ, sed non mortem certam: Quod non improbabile videtur, cum ob bonum virtutis non dubitent DD. communiter asserere, quod liceat vitam periculo exponere, v. gr. cedere tabulam in naufragio amico naufraganti, ut *n. anteced.* 366. dicunt *Busemb. cum Less. Tol. et Salmant. cum aliis.* Tanto magis, quia

:asu prædicto stupri semper adest periculum
sensus.

.68. Sed hic magis urget quæstio III. An vir-
teneatur potius permittere se occidi, quam
ari; puta, si invasor minetur ei mortem, si
ulæ non acquiescat? Adest duplex sententia,
*ma*, quam tenent *Navarr. sum. c.* 16. *num.*
*Sotus de Just. l.* 5. *quæst.* 1. *art.* 5. item *Tol.*
*›ez*, et alii *apud Salm. de V. Præcept. cap.*
*num.* 227. dicit, quod, licet possit, non te-
ur tamen fœmina mortem pati, sed potest
c permissive se habere, dum accidit copula;
lo voluntate positive resistat, et consensus
iculum absit; Quia ut dicunt, illa permis-
non est tunc cooperatio moralis, sed tantum
terialis, et ideo ob periculum mortis satis
usatur. *Secunda* sententia, quam tenent *Salm.*
*cit. num.* 128. *cum Lugo*, *Azor. Bon. Fill.*
*l. etc.* docet hoc omnino illicitum esse, quia,
n fœmina possit copulam impedire, si timo-
inducta quiescit, sua tunc cooperatio vere
ralis et voluntaria fit: In fœmina enim illa
es in copula reputatur ut actio. Hæc ratio
ıen non convincit, quia illa quies feminæ re-
'a non potest dici actio, dum nullomodo est
itiva; ideo prima sententia (speculative lo-
ndo) sua probabilitate carere non videtur.
n tamen negandum secundam sententiam in
ıxi omnino suadendam esse, saltem ob peri-
um consensus, quod in illa permissione facile
sse potest.

369. » 3. Reo licet non fugere, imo etiam
sponte se sistere judici plectendum, licet po-
sitive seipsum perimere non possit, etiamsi a
judice id ei committatur. Vid. *Less. c.* 9 *d.*
6. *C. Lugo d.* 10. *de just. sect.* 1. *n.* 38.
contra *Vasq.* 1. 2. *d.* 173. *c.* 3.

Quær. hic, an possit Reus ex præcepto Judicis ipse se occidere? Affirmant *Vasq. Bon. Vid. Arag. et Cord. apud Salm. de V. Præc. c. 1. n.* 118. Si enim, dicunt, posset Reus os aperire, ut venenum in eo infundatur, sic etiam potest manibus illud haurire, et sic etiam gladio se transfigere. Tunc enim Judex constituit Reum carnificem suipsius, quod probabiliter posse fieri videtur *cum Elbel de Homic. n.* 9. qui citat *Haunold. Ills. etc.* Verum *Salm. n.* 117. *cum S. Th. Bus. Suar. Soto, Laym. et communius* negant, quia occisio suipsius, ut intrinsece mala, nec a Judice potest præcipi, nec a Reo patrari. Concedunt tamen communiter posse Reum scalam ascendere, collum gladio adaptare etc. cum hæ actiones tantum remote ad mortem tendant.

Notandum vero cum *Salm. num.* 120. *Nav. Lop. Salon. etc.* graviter utique peccare, qui venenum hauriunt, vel a vipera morderi patiuntur ad experiendum antidotum; nisi eis constet, ex experimento, vel judicio peritorum, nullo probabili periculo mortis se committere; quod approbat Henno. Et idem dicendum de funambulis ludentibus per funem in locis altis cum probabili periculo vitæ. *Salm. ibid. cum eisdem, et Sylv.*

370. » 4. Etsi Cartusianus in extrema ægri-
» tudine possit servare vitam vescendo carnibus;
» * ( *Etiam in probabili periculo mortis, ut Az.*
» *Med. Vict. contra Vasq. Gran. et Salm. de*
» *Leg. c.* 2. *num.* 137. *quia tamen primam sen-*
» *tentiam sat probabilem vocant* ) *; idque pro-
» babiliter ei tum liceat, atque adeo non pec-
» cet, qui inscio præberet cibos ex carnibus,
» *Sanch. Dian. part.* 8. *t.* 7. *R.* 70. licite ta-
» men, et laudabiliter etiam tum omittit, cum

» certo periculo mortis * ( *Et hoc certum esse*
» *censent Salm. loc. cit. n.* 136. ) *, ut contra
» *Vasq. et Gran.* docet *Dian. part.* 5. *d.* 4. *R.*
» 33. ex *Victor. Lor. etc.* quia rationabiliter ne-
» gligit vitam pro bono communi Ordinis. *C.*
» *de Lugo d.* 10. *n.* 33. contra *Azor et Escob.*
» *t.* 6. *c.* 7. ubi docet, teneri carnibus vesci,
» si exigit necessitas, ita ut aliter vitam con-
» servare non possit: quod *Sanch. part.* 2. *cons.*
» *l.* 5. *c.* 1. *d.* 35. cum aliis sex ita distinguit,
» si necessitas vescendi sit ab intrinseco, v. gr.
» morbo ex quo judicio Medicorum convalesce-
» re non possit nisi usu carnium, ait probabi-
» lius esse, eum non teneri vesci ( tametsi li-
» cite possit ); quia morietur naturaliter ex
» morbo, cujus ipse non est causa: Si vero sit
» ab extrinseco, v. gr. si ob inopiam aliorum
» ciborum fame moriendum esset, teneri vesci,
» quia mors illa, cum sit violenta, ipsi impu-
» taretur. * ( *Et hoc merito ut certissimum ju-*
» *dicant Salm. de Rest. cap.* 2. *n.* 27. *et de*
» *Leg. l. c. n.* 135. ) *.

371. » 5. Licet carnem vigiliis, et inedia
» moderate affligere: qui autem advertens vitam
» iis notabiliter minui, nihilominus continuaret,
» peccaret graviter, ut notat *Laym. d.* 3. *de*
» *just. t.* 3. *p.* 2. *c.* 1. *n.* 5. Ex *Cajet.* Etsi
» hic multi ob bonam fidem, et zelum Deo
» placendi excusentur. Vid. *Bonac. d.* 2. *q. ult.*
» *sect.* 1. *p.* 7. *n.* 9. *Fill. loc. cit. Card. Lugo*
» *de just. d.* 10. *sect.* 1. *n.* 32. 33. *et* 36. *etc.*
» Ubi recte notant, aliud esse procurare abbre-
» viationem vitae, seu mortem positive sibi af-
» ferre: aliud permittere, vel periculum ejus
» subire, vel non adhibere media ad averten-
» dam. Prius ait esse illicitum; v. gr. poeniten-
» tiis indiscretis, carnisque macerationibus vitam

» notabiliter abbreviare; posterius vero sæpe li-
» cere : * ( *Ita etiam Lugo de Just. D. 10. n. 32. Tourn. tom. 3. pag. 427. q. 3. et Salm. de Rest. cap. 2. n. 30. cum Gran. Vill. Sayr. etc. Si macerationes fiant consilio prudentis Prælati, vel Confessarii ; esto vitam per 12. annos esset abbrevianda, ut alii ibi dicunt. Et revera, si licebit Fabris ferrariis ( dicebat Abbas Ransé fundator Reformationis Trappensis ) vitam sibi minuere, laborando quotidie pene in medio ignis, a quo nequit non notabiliter consummari humidum radicale, quo tam indiget vita humana ; si licebit studiosis sanitatem labefactare ad scientias addiscendas ; si licebit Militibus exponere vitam tot ærumnis, et periculis mortis, cur non licebit viro religioso austeritates corporales amplecti, ut rebellem carnem in servitutem redigat ?* ) *. » Ideoque non teneri Carthusianum
» carnibus vesci, nec aliquem alium uti pretio-
» sa, et exquisita medicina, ad mortem vitan-
» dam ; nec secularem, relicto domicilio, quæ-
» rere salubriorem aërem extra patriam. * ( *Ut*
» *Lugo, Bonac. Trull. cum Salm. ibid. n. 26.*
» *Sufficit enim uti mediis ordinariis* ) *.

372. » 6. Excusantur ægri, qui paulo ante
» mortem, causa humilitatis, vel boni exem-
» pli, petunt humi collocari, quia non inten-
» dunt vitam abbreviare. Vide *Vasquez. l. c.*
» Addit *Laym. lib. 3. p. 4. c. 1. n. 5.* non te-
» neri quemquam mediis extraordinariis, et ni-
» mis duris, v. gr., abscissione cruris, etc.
» vitam conservare ; nisi tamen ea communi
» bono sit necessaria. * ( *Ita communiter Lu-*
» *go, Soto, Bann. Bonac. cum Salm. ibid.*
» *n. 50. Idem docet Tournely pag. 425. cum*
» *Sylvio. Addit tamen quod Pater, Tutor, aut*
» *alius Superior potest jubere abscindi membrum*

» *subditi*, *si hic moderatos dolores tantum sit*
» *passurus*, *contra Henno* ) *. Vide *Less. l. c.*
» *Sanchez in opusc. tom.* 1. *lib.* 5. *c.* 1. *d.* 34.
» Ubi dicit infirmum in periculo mortis, si sit
» spes salutis, non posse medicamina respuere.
» Non videtur tamen virgo ægrotans ( per se lo-
» quendo ) teneri subire manus Medici, vel
» Chirurgi, quando id ei gravissimum est, et
» magis, quam mortem ipsam, horret. *Esc. E.*
» 7. *c.* 8. *ex Turrian. sum. p.* 1. *c.* 263. *d.*
» 5. * ( *Ita Salm. de Rest. c.* 3. *n.* 26. *cum*
» *Les. Sanch. Dian. etc. Posset tamen virgo*
» *permittere tangi*; *Imo teneretur sinere*, *ut ab*
» *alia fœmina curetur*, *ut recte ait Diana* ) *.
» Resp. 2. Non licet se mutilare, nisi sit ne-
» cessarium ad conservationem corporis totius,
» quia nemo est suorum membrorum absolute
» dominus. *Less. lib.* 2. *c.* 9. *d.* 14.

*Unde resolves.*

» 1. Non licet se castrare ad conservandam
» castitatem, vel sedandas tentationes, quia hoc
» ad eum finem non est necessarium. *S. Th.* 2.
» 2. *q.* 65. *art.* 1. *Less. Mol. Fill. t.* 29. *c.*
» 4. *q.* 3. *etc.*
» 2. Peccant parentes, qui filios etiam con-
» sentientes castrant, ut sint utiles cantui. Vid.
» *Laym. lib.* 3. *tr.* 3. *c.* 1.

374. Quæritur, an liceat pueros castrare ad vocem in eis conservandam? *Prima* sententia probabilior negat cum *Busemb.* hic *Sporer de V. Præcept. cap.* 3. *numer.* 32. *et Salmanticens. de Rest. cap.* 2. *numer.* 45. *et de V. Præcept. num.* 121. *in fin. et ibid.* *Lugo*, *Bonac. Dian. Villal. etc.* Si enim, dicunt, pro bono Animæ id non licet, quanto minus pro lucro temporali? Dein-

de ajunt, quod conservatio vocis non est bonum tanti momenti, ut liceat agere quod natura reprobat. *Secunda* tamen sententia, quam tenent *Tamburin. l. . . . . cap. 2. §. 3. num. 4. Trull. Salon. Pasqual. apud Salmanticens. de Rest. dict. num.* 45. et probabilem putant *Mazzot. de Rest. quaest.* 3. *cap.* 1. §. 1. *Elbel n.* 29. (qui insinuandam censet ob praxim toleratam) affirmat licere, modo absit mortale periculum vitae, et non fiat pueris invitis. Ratio istorum est, tum quia eunuchi utiles sunt bono communi ad Divinas laudes in Ecclesiis suavius canendas; tum quia conservatio vocis non parvi quidem momenti in eis dicendum est bonum, cum per illud conditionem notabiliter in melius mutant, et per totam vitam nobilem et pinguem substentationem sibi comparant; Et ideo tantum bonum justa esse causa videtur, ut cum illo tale corporis nocumentum resarcire licite possit; Tanto magis, quod hoc in dies in usum deducitur, et ab Ecclesia toleratur, ut ait *Elbel.*

» Quaeres, an sepeliendus sit in loco sacro, » qui seipsum occidit?

375. » Resp. Id vetant Ecclesiae Canones: » qui tamen non sunt intelligendi de iis qui ex » furore, amentia, vel passione gravissimae tri» stitiae, turbata phantasia, id facerent, vel » qui ante mortem vere de hoc doluerunt. Quod » si constet, quempiam seipsum occidisse, et » dubitetur, utrum deliberate, an ex animo » turbato factum, in praxi privatur sacra se» pultura, cum praesumatur secundum opus ex» ternum voluntarie esse factum: nisi tamen ex » circumstantiis contrarium colligatur. Si vero » dubitetur, a seipso, an ab alio, v. gr., sit

» præcipitatus in aquam ; delictum tam atrox,
» et contra naturam non præsumitur sine evi-
» dentibus indiciis. *Molin. t.* 3. *d.* 20. Vide
» *Laym. l. c. n.* 8. Vide etiam *Escob. E.* 7.
» *q.* 8. ubi dicit, eum, qui moritur ex vul-
» nere in duello accepto, si vivus ex loco di-
» scessit, non esse privandum sepultura Eccle-
» siastica.

## DUBIUM II.

*An, et quomodo liceat occidere malefactorem?*

376. *An liceat occidere Proscriptos propria auctoritate?*
377. *An liceat Principi occidere Reos non prius sententia damnatos?*
378. *An liceat unquam Clericis damnare Reos pœna mortis?*
379. *An teneatur Judex concedere tempus Reo pro sumptione Sacramenti Pœnitentiæ, et Eucharistiæ?*

» RESP. Extra causam necessariæ defensio- » nis, de qua infra, nulli id licet, nisi aucto- » ritate publica, et juris ordine servato, ut » patet *Exod.* 22. *et Rom.* 13.

*Unde resolves.*

376. » 1. Non licet marito uxorem, aut Pa- » tri filiam occidere in adulterio deprehensas: » quia ad id non habent auctoritatem publicam; » et leges civiles id permittentes in jure Cano- » nico sunt correctæ, tanquam iniquæ. *(Hinc » damnata est opinio contraria ab Alex. VII. » Propos. 19.)*. Secus est de proscriptis, quos » occidendi cuivis auctoritas publica datur; id- » que non injuste, cum ad Reip. defensionem » sit necessarium. * (*Modo occisio non fiat ex- » tra territorium proscribentis: Nisi præsumatur » licentia alterius Principis. Salm. de V. Præc.* » *c.* 2. *n.* 19. Vide *n.* 380. *vers. Decius* )*.

» Peccant tamen, qui non ex zelo justitiæ, » sed odio, aut privatæ vindictæ causa faciunt. » V. *Laym. l. c.*

377. » 2. Peccat Princeps, vel Magistratus » ( regulariter loquendo ) ut v. infra *l.* 5. *cap.* » 3. *d.* 1. qui occidi jubet reos non citatos, » vel non auditos, vel non damnatos, etsi pri- » vata scientia constet esse nocentes; quia ex » jure naturæ actus publicus fieri debet ex scien- » tia, et auctoritate publica. *V. Caj. v. homi-* » *cidium*, *Fill. tr.* 29. *c.* 2. *q.* 6. *n.* 27. *Bo-* » *nac. l. c. p.* 1. *n.* 7. Vid. et infra *l.* 5. » *cap.* 3. *d.* 1. * ( *Excipe* 1. *si crimen sit* » *notorium.* 2. *Si esset periculum seditionis, aut* » *esset dedecus Regis, si juridice procederetur.* » *Salm. ib. n.* 18. ) *.

378. Notandum hic I. Clericis, etiam laicalem potestatem habentibus, illicitum esse Reos pœna mortis damnare, ex *cap. Sententia de Cler. percussore.* In hoc tamen potest Papa dispensare, ut *Salm. de V. Præc. c.* 13. *et* 14. cum *S. Thom. etc.* Et ipsi Episcopi, vel similes, habentes dominium temporale loci alicujus, possunt licite committere laicis potestatem suam ad causas sanguinis. *Salm. Ibid. n.* 16. cum *S. Th. Bonac. Trull. etc.* Vide dicenda *l.* 7. *n.* 566.

379. Notandum 2. quod Judex tenetur sub gravi concedere Reo tempus sufficiens ad Confessionem, etsi timeretur periculum direptionis. *Salm. c.* 1. *n.* 21. cum. *Navarr. Sylv. Trull. etc.* Tenetur etiam concedere tempus pro sumptione Communionis ( nisi tamen grave damnum timeatur ); cum Reus sit tunc in articulo mortis, in quo præceptum Communionis obligat jure Divino; *Salm. ibid. cum Suar. Navarr. Lug. etc.* et de hoc addunt motum pro-

prium *S. Pii V. ibid.* Et tunc etiam non jejunus Reus potest communicare, quia tunc vere est in articulo mortis, ut *Salm. ib. cum Nav. Bon. Suar. Lugo*, etc. Et laudabiliter potest communicare eadem die mortis, modo Communio præcedat per horam executionem, ut *Sa*, et *Fagund. ibid. n.* 22.

Notandum 3. quod, si Reus nolit se confiteri, post adhortationem, licite potest occidi a carnifice, quia tunc sua damnatio suæ culpæ tribuitur. *Salm. n.* 23. cum *Trull. Bon. Salm. et aliis.*

## DUBIUM III.

*An et quomodo liceat occidere privata auctoritate iniquum aggressorem?*

380. *An liceat tueri vitam cum morte invasoris? An autem vetetur reis, et præcise Bannitis armis se defendere?*

381. *An liceat viro honorato occidere invasorem sui honoris? An autem id liceat plebejo, vel Ecclesiastico, si fugere possit sine periculo vitæ? Et quid si contumelia sit jam illata?*

382. *Vide plures resolutiones P. Busembai.*

383. *Quæst. 1. An liceat occidere furem rei magni valoris? Quæst. 2. Quantus debeat esse iste valor? Et quid si valor sit modicus, sed res tollatur cum violentia? Qu. 3. Quid si fur rem jam abstulerit, et resistat Domino volenti eam recuperare?*

384. *Quæst. 4. An liceat Clericis et Religiosis furem interficere? Et utrum tunc incurrant irregularitatem?*

385. *Quæst. 5. An liceat cuique per famulos armis sua defendere?*

386. *Quæst. 6. An liceat occidere invasorem pudicitiæ?*

387. *An liceat prævenire aggressorem?*

388. *An liceat occidere falsum accusatorem?*

389. *An possis, et tenearis tueri vitam innocentis?*

390. *An etiam cum morte invasoris?*

391. *An liceat occidere invasorem honoris, vel pudicitiæ alterius? Et quid si femina consentit?*

392. *An possimus, et teneamur tueri bona Proximi; etiam cum occisione furis?*

380. » RESP. Jus naturæ permittit, ut vim » vi repellas, et aggressorem, qui inique eri» pere tibi conatur vitam, aut quæ ad eam » honeste agendam tibi sunt necessaria, ut bo» na temporalia, honores, pudicitiam, mem» brorum integritatem, prævenias, et occidas: » Ita tamen, ut id fiat animo te defendendi, » et cum moderamine tutelæ inculpatæ, hoc » est, non inferendo majus damnum, nec uten» do majore vi, quam necessarium est ad ar» cendam injuriam. Ita comm. *S. Th.* 2. 2. » *q.* 74. *art.* 7. *Mol. etc. Less. dub.* 8. *num.* » 44. ( *Nota hic errare nuperum Auctorem li*» *bri, cui titulus:* Esposizione della Dottrina » Cristiana, *dicendo quod S. Th. cum S. Aug.* » *negat licitum esse occidere Aggressorem ob* » *defensionem propriæ vitæ; nam Angelicus ex*» *presse oppositum docet l. c. inquiens:* Nec est » necessarium ad salutem, ut homo actum mo» deratæ tutelæ prætermittat ad evitandam oc» cisionem alterius. *Addit tantum in respons.* » ad primum, et *ibi explicat doctrinam S. Au*» *gustini; et ait*, quod in occidendo non po» test intendi mors alterius, sed sola propria » defensio ) *.

Et cum *D. Th.* admittit *Catech. Rom. de* 5. *Præc. n.* 8. ubi dicitur: *Licet salutis suæ tuendæ causa alterum occidere;* subdens satis apparere, quod hujusmodi homidium a Lege Divina non vetatur. Et ita *Lugo de Just. D.* 10. *n.* 138. *Less. l.* 2. *c.* 9. *d.* 8. *cum S. Antonin. Azor. Bon. Sot. etc. communiter*, contra *Gers. Ric. de S. Vict. Hugon. etc. apud Salm. de* 5. *Præc. c.* 1. *n.* 51. Id probat *S. Th. loc. cit. ap. Bus.* ex illo *Ex.* 22. ubi dicitur: *Si effringens*

*fur domum, sive suffodiens inventus fuerit, et accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis.* Hinc subdit Doctor: *Sed multo magis licitum est defendere propriam vitam, quam propriam domum.* Idem docet *S. Bonav. Serm.* 6. *de* 10. *Præc. S. Anton. p.* 2. *t.* 7. *c.* 8. §. 1. *Cont. Tourn. t.* 3. ex *p.* 457. *cum Estio, Sylvio, Pontas, Natal. Alex.* et aliis innumeris cum *Salonio*, qui vocat oppositam sententiam temerariam cum repugnet communi DD. et pluribus textibus, et præsertim in *c.* 3. *et in c. Significasti.* 8. *de Homic.*, *et c. Si vero* 3. *de Sent. excomm.* ubi dicitur: *Cum vim vi repellere omnes leges, omniaque jura permittant.* Sed dices: Qui injustum invasorem occidit ad suam vitam tuendam, excedit moderamen, præferendo vitam temporalem propriam æternæ vitæ proximi sui. Respondetur cum *Tourn. tom.* 3. *pag.* 462. *ad* 2. *Less. lib.* 2. *c.* 9. *n.* 51. *Soto q.* 1. *art.* 8. *Petrocor. l.* 4. *c.* 3. *q.* 3. *et aliis communiter*, tum nos teneri præferre bonum altioris ordinis proximi bono inferiori nostro; cum vita ex. gr. nostra absolute necessaria est ad salutem spiritualem proximi, ut si infans alias esset decessurus sine Baptismo. Secus vero, si ipse invasor ex sua malitia in periculum damnationis se conjicit; tunc enim, cum quisquis jus habeat ad vitam suam tuendam, licite vim vi repellit, etiam cum damnatione invasoris. Eademque ratio valet, si timeatur ab invasore vulnus grave, aut deformitatem afferens, ut *Salm. tr.* 10. *c.* 7. *n.* 7. *et Ronc. de* 5. *Præc. c.* 3. *q.* 1. Et eadem ratio currit pro defensione honoris, et bonorum fortunæ, ut infra. Hinc etiam Clericus, aut Religiosus potest occidere invasorem suæ vitæ, neque tunc incurrit excommunicationem, aut irregularitatem, ut

*Salm. loc. cit cum aliis c. ex dist. c. Significasti, et Clem. si furiosus, de Hom.* ( Vide dicenda de *Cens. l. 7. n. 382.* ). An autem fiat vel ne irregularis Clericus adulter, qui ob se defendendum a marito eum occidit? Vide *infra hic n. 388. v. In ordine.* Ubi distinguitur, si invasio prævideatur proxima, vel remota. Dixi autem *potest occidere*, nemo enim tenetur aggressorem occidere, sed licite et laudabiliter potest occisionem propriam permittere, ne alter vita temporali et æterna privetur, ut dicunt communiter *Less. n. 55. cum S. Antonin. Sylv. et. Salm. n. 50. cum Sot. Bann. etc.* ( contra Abul. et Fagund. ) qui non sunt audiendi. Excipiunt 1. *Salm.* quando vita invasi esset valde utilis bono communi. Excipiunt 2. *Less. num. 56. cum S. Ant. et Salm. cum aliis*, quando ipse esset in peccato mortali, quia tunc omnino teneretur se defendere.

» 1. Non licet reo occidere ministros justi» tiæ, a quibus ad carcerem, vel supplicium » trahitur * ( *Vid. l. 4. n. 279.* ) *: uti nec » licet id proscripto, ut notat ex communi *Laym.* » *lib. 3. t. 3. p. 2.* quia non sunt iniqui ag» gressores.

*Decius, et Carterius ap. Tamb. l. 6. c. 1. n. 8.* et plures Auctores apud *Clarum*, et *Nellum*, ut refert *Azor. p. 3. c. 1. q. 11.* tenent licitum esse Proscriptis se defendere, quia lex humana auferre nequit jus, quod unusquisque habet ad suam vitam tuendam; Et probabilem hanc opinionem putat *Azor. l. c.* et idem videtur sentire *Tamb. l. c.* Sed omnino tenenda est opposita cum *Ronc. de 5. Præc. c. 3. q. 3. Croix l. 3. p. 1. n. 816. Salm. c. 1. n. 19. Elbel de Homic. n. 35. cum Sa, et communi.* Ratio, quia lex humana bene potest cui-

libet tribuere jus necandi eum, et vice versa auferre ipsi jus se defendendi; alias possent rei etiam a carnifice se tueri, quod nullus admittit. Certum est autem licere unicuique Proscriptos occidere; non vero alios reos, etiamsi essent publici grassatores, et etiam capite damnati, nisi ipsi vellent tibi rapere magnam quantitatem (juxta infra dicenda *num.* 183.). Ita *Croix lib.* 3. *part.* 1. *n.* 796. *et Elb. n.* 55. *et* 56. Hinc peccant Satellites, aut Milites, qui reum, cujus captio ipsis mandata sit, fugientem aut resistentem interimunt, nisi hoc auctoritate publica eis sit mandatum: Id vero tantum fieri potest, si capiendus sit reus sufficienter diffamatus alicujus criminis capitalis, et non possit alio modo capi; et alias, eo dimisso, graviora mala ab ipso timeantur. Ita *Croix n.* 797. *Elbel num.* 54. *et Diana p.* 8. *tr.* 7. *R.* 44. *cum Farinac. et Claro* [illegible] 381. » 2. Etsi ob contumeliam aliquam, ver» bi gratia, si viro honorato dicatur, *mentiris*, » non liceat alterum occidere, eo quod aliter » repelli possit; ac soleat (*Less. Azor. Hurt.* » *etc. Dian. p.* 5. *t.* 4. *R.* 12. *et* 13.) lice» re tamen, si aggressor fustem, vel alapam » viro valde honorato impingere conaretur, » quam aliter avertere non posset, docent cum » *Dian. l. c. R.* 4. *Lessius*, *Hurtad.* et alii » 12. * (*Sed in praxi rarissime uti licet præ» dicta opinione, nam Sylvius in* 2. 2. *quæst.* » 64. *art.* 7. *qu.* 9. *recte sic ait:* Etiamsi ho» nor sit bonum præstantius, quam divitiæ, » aut nullum, aut rarissimum arbitramur esse » casum, quo pro defensione solius honoris li» ceat Aggressorem interficere) *.

» 3. Si fuste, vel solo vulnere, vel ampu» tatione brachii, vel aliter arcere injustam

» vim potes, non licet occidere. Unde si quis
» sit persona talis, cui non sit dedecus fugere,
» debet fugere potius, si potest, et salvare
» se: ( *Nisi sit periculum percussionis in fu-*
» *giendo; Et ita tenendum cum Lugo D.* 10.
» *n.* 166. *et Salm. c.* 1. *cum Tapia etc. con-*
» *tra aliquos n.* 19. *qui dicunt improbabiliter*,
» *etiam plebejo fugam esse ignominiosam. Unde*
» *Clerici, et Religiosi tenentur fugere, si pos-*
» *sint sine periculo Vitæ, quia ipsis fugere*
» *non est probrosum, sed honorificum, ut Lugo*
» *l. c. Sed etiam respectu Sæcularium, et No-*
» *bilium sapienter advertit Sylvius in* 2. 2. *quæst.*
» 64. *art.* 7. *qu.* 9. *dicens:* Etiamsi honor sit
» bonum præstantius, quam divitiæ, aut nul-
» lum, aut rarissimum arbitramur esse casum,
» quo pro defensione solius honoris liceat ag-
» gressorem interficere) * Secus tamen, si turpe
» sit fugere, verb. grat. viro nobili, vel Offi-
» ciali bellico; nisi rursus hic et nunc id tali
» turpe non esset, ob præstantiam invasoris,
» vel alias ejus qualitates, v. gr. quia ebrius
» est, vel amens; talem enim occidere non
» licet, quando potes fugere. *Mald. Dian. part.*
» 5. *tract.* 4. *R.* 9. Vide *Laym. lib.* 3. *tom.*
» 3. *part.* 3. *c.* 3.

382. » 4. Non licet occidere furem ob res
» exiguas. Licet autem, si quis auferat bono-
» rem valde notabilem, aut bona magni mo-
» menti; nisi tamen alia via, v. gr. juris, vel
» aliter, arceri, aut recuperari possint. Quare,
» quando jura significant furem nocturnum oc-
» cidi impune, non autem diurnum, præsup-
» ponunt, quod plerumque nocturni non pos-
» sint aliter arceri, diurni autem possint. Alio-
» qui enim, si nocturnus potest capi, non de-
» bet occidi: et si diurnus non potest capi, nec

» repeti ab eo quod aufert, nisi occidendo, id » licet: Ea tamen non debent esse parvi mo- » menti, et minimum unius aurei secundum » *Molin.* *t.* 4. *t.* 3. *d.* 16. *n.* 7. V. *Laym.* *c.* » 3. Vel potius secundum alios apud *Dian.* *p.* » 3. *t.* 4. *R.* 18. duorum: quamquam et hoc » *Dianæ* *l.* *c.* nimis laxum videatur: imo *Bon.* » *de rest.* rem non magni valoris hic censet, » etsi sit trium, vel quatuor aureorum. Si ta- » men talem rem fur v. gr. usurpet, vidente » ac resistente domino, aut custode, aut huic » vim faciat, v. gr. repetentem incipiat ferro » invadere, permittunt cædem *Bon.* *Dian.* *l.* » *c.* * ( *Sed vide infr.* *n.* 383. *q.* 2. *in fin.* )*. » Ut etiam si dubium sit, an res possit aliter » salvari, aut recuperari. *Bon.* *l.* *c.* quia ne- » mo, inquit, tenetur se exponere periculo » amittendi res suas. V. *Laym.* *c.* 1. *Navar.* » *Less.* *Dian.* *l.* *c.*

» 5. Probabilius est, hæc etiam licere Cleri- » cis, et Religiosis, ob bona temporalia. Jura » vero in contrarium afferri solita intellige, » quando non servatur moderamen inculpatæ » defensionis. *Laym.* *l.* *cit.* * ( *Cum aliis in-* » *fra*, *vide n.* 384. )*. *Tann.* *t.* 3. *d.* 4. *qu.* » 8. *d.* 4. *Escob.* *E.* 7. *c.* 8. ubi etiam docet » ex *Tann.* *t.* 3. *d.* 4. *num.* 68. licere virgini » occidere invasorem pudicitiæ, si viola[illegible] » nequeat aliter evadere. * ( *Vide infra* [illegible] » 386. )*.

» 6. Cum tamen iniquus aggressor si[illegible] in pe- » riculo salutis, potest quis ex carita[illegible] ei par- » cere, et injuriam potius pati: * ( *V ide di-* » *cta num.* 380. )*: sed non tenetu[illegible] eo quod » alter sua malitia sit in isto peric[illegible] *Laym.* » *ibid.*

» 7. Non licet occidere, si inj[illegible]

» contracta, vel aggressor jam fugit; quia id » non esset se defendere, sed vindicare, ut do» cet *Tol. Rodr.* Sed *Henr. et Nav. c.* 15. *n.* » 5. *Fern. p.* 1. *c.* 9. §. 1. dicunt, si læsus » magnam faceret jacturam honoris, nisi fugien» tem mox persequeretur, posse eum persequi, » et percutere; quantum esset satis ad defensio» nem honoris. * ( *Sed oppositum tenendum* » *omnino cum Lugo D.* 10. *ex n.* 189. *et seq.* » *Viva in prop.* 17. *Alex. VII. n.* 9. *cum Sot.* » *Mol. Vasq, et aliis comm. ap. Lugo. Ratio*, » *quia tunc non recuperatur honor per se, sed* » *per damnum alterius apud homines improbos*, » *quod est intrinsece malum. Et nequeo intelli*» *gere, cur sententia contraria non debeat dici* » *proscripta ex prop.* 30. *damnata ab Innoc.* » *XI. relata n.* 381. *quæ permittebat repercutere* » *percutientem, qui fugit, si aliter ignominia* » *vitari nequibat* ) *. Concedit tamen *C. Lu*» *go, Molin. Less. etc.* cum *Dian. p.* 8. *tr.* 7. » *misc. R.* 47. licere furem fugientem, v. g. » cum equo tuo, conficere telo, vel sagitta, » quia invasio adhuc durat. ( *Vide infra Qu.* » 1. *in fin.* ) *. Etsi vero id non liceat, post» quam in tutum se recepit; si tamen per ju» dicem non possis recuperare rem tuam, po» tes ingredi locum, ubi illa detinetur, eam» que tibi vendicare, et si alter vi impediat, » vim vi repellere. *Tan. Less. Mald. Hurtad.* » *Diana part.* 5. *tom.* 5. *Resol.* 37. *part.* 8. » *tom.* 7. *Resol.* 47. * ( *Vide infr. Qu.* 3. ) *.

383. Adverte hic quatuor Propos. damnatas, » I. Prop. 31. ab Innoc. XI. quæ dicebat: *Re*» *gulariter possum occidere furem pro conserva*» *tione unius aurei.* II. Prop. 32. *Non solum* » *licitum est defendere defensione occisiva, quæ* » *actu possidemus, sed etiam ad quæ jus in*

» *choatum habemus*, *et quæ nos possessuros* » *speramus.* III. Prop. 33. *Licitum est tam hæ*» *redi*, *quam legatario contra injuste impedien*» *tem*, *ne vel hæreditas adeatur*, *vel legata* » *solvantur*, *se taliter defendere* »; *sicut et jus habenti in Cathedram*, *vel Præbendam contra earum possessionem injuste impedientem*: IV. Prop. est 18. ab Alex. VII. damnata: *Licet interficere falsum accusatorem*, *falsos testes*, *ac etiam Judicem*, *a quo iniqua certo imminet sententia*, *si alia via non potest innocens damnum evitare.* His oppositis quæritur 1. an liceat occidere furem rei magni momenti? Negat *prima* sententia, quam tenent *Gerson. tract. de Euch. et Abul. Abb. Cov. Sylv. et Tamb. ap. Salm. de V. Præc. c.* 1. *n.* 80. Ratio, ut isti dicunt, quia ex præcepto caritatis debemus præferre vitam proximi rebus temporalibus. Eamque probant ex *c. Suscipimus de Hom.* ubi Pontifex duos damnavit Religiosos, quia alter ipsorum interfecit duos latrones, vestes ei eripere conantes, *quoniam* (verba textus) *expediebat potius rerum sustinere jacturam*, *quam pro conservandis vilibus rebus et transitoriis*, *tam acriter in alios exardescere. Secunda* tamen probabilissima et communis sententia affirmat; et hanc tenent *S. Anton.* 3. *p. t.* 4. *c.* 3. §. 15. *et eod. c.* 3. *in princ. ex Jac. Aret. et Petro* sic tradit: *Nam si possum occidere furem*, *ubi non cognosco*, *et non potest ei rebus furatis provideri per Judicem* (*ut l. Furem*, *ff. ad l. Cornel.*), *multo magis licet occidere*, *ubi persona aliter salva esse non potest*: Idem docuit S. Antonin. l. c. §. 2. dicens: *Item licita est defensio cum moderamine*, *non solum pro persona*, *sed etiam pro rebus*; *et non solum pro suis*, *sed etiam pro rebus sibi depositis*, *et commodatis*, *et*

*etiam pro rebus Amicorum*, *et Propinquorum suorum*, *eos scilicet adjuvando*. Idem tenet Sylvius in 2. 2. q. 64. art. 7. q. 8. inquiens licitum esse occidere Aggressorem rerum, si *sint magni momenti*, *et non possint aliter aut defendi*, *aut recuperari*, *quam per mortem diripientis*. Idem scribit Dominicus Soto ( de just. et jur. l. 5. q. 1. art. 3. ) : *Dum quis quempiam aggreditur*, *ut trucidet*, *vel sua eripiat*, *potest ille vim vi repellendo eum interimere*. Idem tenent *Angel. v. Defensio*, *n. 4. Sylvest. v. Excommunicatio*, *in 6. n. 8. Armilla v. Defensio*, *n. 2.* Idem docuit olim *D. Raymundus lib. 2. de Raptu. §. 18.* ubi sic dixit: *Non possum repellere a possessione*, *nisi illos occidam*, *et sic erit licita talis defensio*. Idem docent *Sotus de Just. lib. 1. q. 1. art. 8. Less. lib. 2. cap. 9. d. 11. Lugo D. 10. n. 175. Caj. 2. 2. q. 64. art. 7. Croix lib. 3. p. 1. n. 808. Elbel de Hom. ex n. 64. Ronc. d. 5. Præc. c. 3. q. 5. et Salm. n. 81. cum Bonac. Suar. Prado*, *etc.* et clare adhæret *S. Thom. 2. 2. q. 64. art. 7. v. Sed contra*. Et probatur 1. ex illo *Exod. 22. 2.* prout retulimus supra *n. 380.* Ex quo textu *S. Thom. loc. cit.* infert multo magis licere vitam tueri, dicens : *Sed multo magis licitum est defendere propriam vitam*, *quam propriam domum ;* Ergo supponit pro certo textum permittere occidi invasorem bonorum. Nec obstant verba quæ post allata verba leguntur in eodem Exodi textu, nimirum : *Quod si orto sole hoc fecerit*, *homicidium perpetravit*, *et ipse morietur*. Nam bene respondet Cornel. a Lapide in cit. loc. , quod id non dicitur ibi , eo quia post lucem abest periculum mortis, sed quia alto jam meridie fur melius agnosci potest, et sic facilius bona recuperari possunt in judi-

cio ; insuper quia orto sole melius potest fur repelli, invocato vicinorum auxilio. Probatur 2. ex *c. Dilecto de Sent. Exc. in* 6. ubi dicitur : *Licuit utique ipsi Decano, si prædictus Ballivus cum bonis suis mundanis injuriose expoliare præsumpserit.... se tueri.* Deinde subditur : *Et quoniam adversus ejus nimiam potentiam sufficiens temporalis defensio sibi forte non aderat etc.* Ex quo supponit Papa potuisse armis secularibus se defendere, si vires suppetebant. Probatur 3. ratione, quæ inter alias mihi potior est, eamque tradunt *Lugo*, *et Salm.* quia præceptum caritatis non obligat præferre bona proximi altioris ordinis, nisi quando (ut supra diximus) proximus est in extrema necessitate; non vero quando ipse sponte se exponit mortis periculo. Et sic omnino eliditur ratio Adversariorum; nam alias nec etiam licitum esset occidere injustum vitæ invasorem, quod omnia jura admittunt. Ad textum autem in *c. Suscepimus*, oppositum ut supra, recte respondent *Salm. n.* 84. ibi merito damnatos fuisse Religiosos, quia res non erat tanti momenti; nec timor mortis inferendæ a latronibus ibi jam vinctis, qui a vinculis se solvere nitebantur, potuit occidentem excusare, cum interim bene valebat fugere, et a periculo se liberare. Hinc dicimus cum *Less. dict. dub.* 11. *Sol. l. c. et Salmantic. num.* 88. *cum Bonac. Prado*, *Trull. Dic. Sayr. et aliis communiter*, licere furem eminus telo occidere, si ipse rem asportet, et præmonitus de suo periculo, eam nolit dimittere, ut bene explicat *Bonac. p.* 10. *num.* 2.

Quæritur 2. Quantus debet esse valor rei, ut liceat furem interficere? Certum est ad furem occidendum duo requiri: primo, quod res alia

via nequeat recuperari; secundo, quod res sit magni momenti, quale utique non est valor unius auri, ut habetur ex dicta prop. damn. 31. Nisi in aliquo casu raro, quo cuidam tale furtum ingens damnum afferat, puta (ut ait *Viva in prop.* 17. *Alexand. VII. num.* 10.) si artifici tollatur instrumentum similis valoris, quo sublato, ipse non possit suam, suorumque vitam sustentare. Hinc generaliter loquendo dicunt *Viva loc. cit. et Elbel de Hom. num.* 65. illam esse magnam summam, qua ablata, deficeret alicui sustentatio pro se et suis; et idem tenet Natal. Alex. Theol. de V. Præc. Art. 2. Prop. 6. *Salmanticenses* vero, et *Vasq. ac Mol. apud Lug. D.* 10. *num.* 178. ajunt sufficere jacturam illam, quæ notabile damnum domino afferret, juxta qualitatem personæ; nam, ut bene ait *Ronc. de* 5. *Præc. cap.* 3. *quæst.* 5. furtum decem aureorum, quod alicui grave damnum possit esse, alteri opulento potest esse leve. Ceterum *Carden in* 2. *Crisi D.* 21. *n.* 88. censet respectu cujuslibet summam 400 argenteorum (apud nos 40. ducatorum) esse magnam. Et regulariter recte dicunt *Salm. n.* 87. sequendam esse sententiam *Soti*, *et Arag.* (quibus consentiunt *Sayr*, *Bon. et Trull.* et oppositum recte rejicit *Viva*) non licere occisionem pro furto quatuor vel quinque aureorum: Necnon bene advertunt *Lugo num.* 178. *et Salm. n.* 86. tempore *Soti* quinque aureos sive ducatos pluris æstimari, quam nunc decem, quia processu temporis crevit copia pecuniæ, et rerum pretium. An autem liceat occidere furem auferentem rem modici valoris cum resistentia domini, aut custodis illius? Affirmant *Molin. t.* 4. *tr.* 3. *Bon. p.* 10. *n.* 1. et videntur adhærere *Lugo D.* 10. *n.* 178. *Spor. tract.* 5. *c.* 2. *n.*

157. *et Viva l. c. n.* 10. *ac Ronc. l. c.* (quia tunc cum illa re honor etiam aufertur. Hanc sententiam *Tamb. lib.* 4. *c.* 1. §. 2. *n.* 3. non reprobat : Sed multo magis mihi arridet sententia contraria, quam tenent *Salm. n.* 85. *et Dian. p.* 5. *tr.* 4. *R.* 18. id non admittentes. Ratio, quia, licet talis ablatio fiat cum speciali injuria domini ratione violentiæ, attamen, cum non omnis injuria dehonorationem afferat, hinc mihi videtur per illam oblationem non proprie aut graviter honorem lædi, juxta æstimationem hominum; quis enim graviter dehonoratus æstimabitur, quia fur violenter ab eo rem aliquam arripuerit?

Quæritur 2. an liceat tibi interimere furem, si rem ablatam adhuc extantem ille in tuto exposuerit, et tu velis eam recuperare? Negant *S. Antonin. Sot. Bon. Sayr. et alii apud Salm. d. c.* 1. *num.* 92. qui hanc sententiam probabilem putant. Ratio, quia eo casu fur non est invasor, sed tantum injustus rei detentor, et ideo non licet eum occidere, sed solum apud Judicem accusare; alias enim magna sequeretur Reipublicæ perturbatio. Sed probabilior mihi videtur sententia affirmans, easu quo non sit spes rem alia via recuperandi. Ratio, quia tunc latro, quamvis non sit invasor personæ, adhuc tamen est invasor rei, cum tibi contendat rem tuam recipere: Ita *Less. c.* 9. *num.* 75. *Lugo D.* 10. *num.* 181. *et Vasq. Tann. Mald. Dian. ap. Salm. num.* 91. *cum Bus. ut supra num.* 382. *v.* 7.

484. Quær. 4. an liceat etiam Clericis, et Religiosis occidere injustum aggressorem suorum bonorum magni momenti? Affirmant probabilius cum *Bus. Lugo D.* 10. *num.* 175. *Elbel num.* 83. *et Salman. cum Less. Bec.* et aliis

communius. ( Vide *dicta lib.* 1. *num.* 41. ). Ratio, quia jus defensionis est de lege naturali, et ideo unicuique competit. An autem hoc casu incurrant irregularitatem? Vide *de Irreg. lib.* 7. *n.* 389. ubi probatur sententia negativa.

385. Quær. 5. an liceat alicui sua defendere armis etiam per famulos? Probabiliter affirmant *Spor. num.* 169. *et Elbel num.* 66. *cum Nav. Lugo*, *Laym. etc.* quia id quod aliquis potest facere per se, potest etiam per alium. Hinc infert *Elbel ibid.* unicuique licere ratione caritatis vi repellere alterum injuste accedentem ad expoliandam domum proximi sui: Et probabiliter consentiunt *Salm. dict. c.* 1. *num.* 104. cum aliis communiter: Sicut etiam dicitur pro defensione honoris, et pudicitiæ. Vide dicenda *num.* 392.

386. Quær. 6. an liceat occidere invasorem pudicitiæ? Si licitum est hoc ad tuendum honorem, et facultates, multo magis dicendum licere pro tuenda pudicitia: quando aliud non suppetit remedium. Ita *D. Anton. p.* 2. *t.* 5. *c.* 6. *in fin.* ubi: *Et si licet non solum se, sed et bona sua defendere, quare etiam ne pudicitiam amittat?* Et ideo dicit non peccare puellam, si vim vi repellendo aggressorem occidit. Ita enim Archiepiscopus alibi ( p. 2. tit. 7. cap. 8., et p. 3. tit. 4. c. 3. §. 2. ) loquitur: *Quia mulier utitur jure suo naturali, quo licet vim vi repellere, et magis tenetur saluti suæ providere, quam alienæ, nam exponit se periculo consentiendi actui peccati, permittendo se opprimi, propter difficultatem voluntatis.* Idem docent *P. Cuniliati de V. Præc. c.* 2. §. 3., *Lugo n.* 195. *Mol. D.* 17. *num.* 10. *et* 11. *Less. lib.* 2. *c.* 9. *dub.* 12. *Anacl. de* 5. *Præc. q.* 2. *n.* 19. *Elbel de Homic. n.* 61. *Spor. tract.* 5.

in 5. *Præc.* c. 2. n. 265. *Salm. de* 5. *Præc.* c. 1. n. 96. cum *Bon. Trull. Fill.* et aliis communiter. Et hic bene advertunt *Lugo* n. 186. *et Ronc. de* 5. *Præc.* c. 3. *Reg.* 5. *in praxi*, quod non solum licebit puellæ, dum actu violenter tangitur ab altero, sed etiam immediate post, eum percutere alapis, pugnis, fuste, et etiam ictibus non periculosis. Ratio, quia nisi tali modo ipsa suam constantiam et displicentiam ostendat, non facile ille discedet. Hinc semper ac id non fiat ad vindictam, non tantum permittendum, sed etiam mulieri est consulendum, ut alter saltem resipiscat, et alia vice eam non sollicitet.

» 9. Licet quoque occidere eum, de quo cer» to constat, quod de facto paret insidias ad » mortem, ut si uxor v. gr. sciat se noctu oc» cidendam a marito, si non potest effugere » licet eum prævenire. *Nav. Less.* n. 45. *Fill.* » *num.* 39.

Quæstio tamen est, an liceat prævenire aggressorem; *Prima* sententia negat cum *Sylvio*, *Nav. Trull. etc. ap. Salm. de Hom.* c. 1. n. 45. Quia prævenire inimicum, solum paratum ad aggrediendum, non esset vera defensio. *Secunda* tamen sententia affirmat cum *Lugo*, *Bann. Vasq. Mol. etc. ib. num.* 55. quia, isti dicunt, ad occidendum invasorem pro sua defensione non est opus, ut alter jam incœperit lædere, sed sufficit, si sit paratus ad lædendum.

387. Attamen *Tambur. Dec.* c. 1. §. 2. n. 15. *et Ronc.* c. 3. q. 2. *ac Salm.* n. 56. 57. *et* 58. cum *Sot. Azor. Cov. Dian. et aliis* has sententias conciliant, et distinguunt: Si quis ex aliqua actione noverit inimicum esse determinatum ad invadendum, puta si certo moraliter sciat illum jam ad hoc parasse arma, vel

mandatum dedisse servo; tunc, si aliter effugere nequit, licite potest prævenire; Alias *ridiculum esset* ( ait *Ronc. l. c.* ) *velle cogere eum ad expectandam aggressionem*, *quando juste timeret non posse amplius eam repellere*. Secus vero dicendum, si non certo sciat, sed tantum suspicionem, seu dubium timorem habeat de invasione; impium enim est ob dubiam violentiam proximum vita privare. His tamen non obstantibus, censeo secundam sententiam, hac etiam distinctione supposita, vix in praxi posse sequi, propter hallucinationis periculum, quod in hujusmodi re adesse potest.

388. » 10. Hinc etiam dicunt alii, ut *Sanch.* » 2. *mor. c.* 29. et alii, licere occidere eum, » qui apud Judicem falsa accusatione, aut te» stimonio, etc. id agit, unde certo tibi con» stat, quod sis occcidendus, vel mutilandus, » vel etiam ( quod alii difficilius concedunt ) » amissurus bona temporalia, honorem, etc. » quia hæc non est invasio, sed justa defensio: » posito, quod de alterius injuria constet, nec » sit alius evadendi modus. *Less.* tamen, *Fill.* » *et Laym.* non audent id defendere, propter » periculum magnorum abusuum. Vid. *Esc.* » *Ex.* 7. *c.* 8. *Hurt. Lugo d.* 10. *sect.* 7. » *Dian. p.* 8. *t.* 7. *R.* 52. * ( *Imo præfata* » *opinio Sanchezii expresse damnata est in Prop.* » 18. *proscripta ab Alex. VII.* Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam » Judicem, a quo iniqua imminet sententia, » si alia via non potest innocens damnum vi» tare ) *.

389. » 11. Quandocumque quis juxta supra» dicta habet jus alium occidendi, id potest etiam » alius pro eo præstare, cum id suadeat cari» tas. *Fill. Tann. t.* 3. *d.* 3. *q.* 4. *Mol. d.* 18.

» An autem, et quando ad hoc teneatur ? Vid.
» *Less. l. c. cap.* 9. *d.* 13. *Dian. p.* 5. *t.* 4.
» *Res.* 6. 14. 20.

Dicendum igitur est I. Licitum esse defendere vitam proximi cum occisione injusti invasoris. Ita *Contin. Tourn. t.* 3. *pag.* 463. cum communi DD. et *S. Th.* 2. 2. *q.* 60. *art.* 6. *ad* 2. ubi ait : *Vel potest dici, quod Moyses occidit Ægyptium, defendendo eum qui injuriam patiebatur, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Unde Ambros. dicit in lib.* 1. *de Offic. cap.* 36. *quod* qui non repellit injuriam a socio, cum potest, tam est in vitio, quam ille qui facit : *Et inducit exemplum Moysis.* Et hoc currit, etsi proximus innocens vellet pati occidi, cum ipse non sit dominus vitæ suæ : et ideo nequit aliis jus defensionis adimere. *Less. lib.* 2. *c.* 6. *nu.* 87. *Lugo*, *Bon. Dic.* et alii communiter cum *Salm. de Homic. c.* 1. *n.* 94. Sed dices : Si invasus cedit juri suo, quomodo poteris tu jus ejus defendere cum morte aggressoris ? Respondeo ; Proximus ille invasus duo jura (ut sic dicam) quodammodo ad vitam suam habet, alterum ad vitam, alterum ad ipsam defendendam : Juri ad vitam non potest quidem cedere, cum non habeat illius dominium ; unde non posset alterum inducere ad ipsum occidendum, et quamvis permitteret occidi, occisor semper contra justitiam peccabit. Juri vero tuendi suam vitam bene potest cedere, permittendo quod alter occidat, juxta dicta *n.* 380. Hinc, cum tu occidis aggressorem innocentis, non defendis jus quod ille habet ad se defendendum, cui ipse jam cessit ; sed defendis jus quod habet ad vitam, cui ille cedere non potest. Nec occidens eo casu irregularitatem incurreres. *Salmantic. ib. n.* 65. cum *Suar. et Bon. Sporer de* 5. *Præc. cap.* 2. *n.* 179. cum communissima ; vide *l.* 7. *n.* 38.

390. Sed hic, quæritur an sit obligatio defendere vitam innocentis ab invasore? Resp. quod Magistratus, et princeps utique ex justitia ad hoc tenentur, et quando agitur de bono Reip. tenentur etiam cum periculo vitæ, utpote latrones publicos de medio tollere etc. Et pariter ad hoc tenentur milites specialiter conducti ad Civitatem defendendam: vitam vero privati hominis non tenentur ii cum tanto periculo tueri. *Salm. d. n.* 98. cum *Less.* Hic autem obiter adverte, quod Episcopi, et Parochi in ordine ad spiritualia, tenentur adjuvare singulas suas oves adhuc cum periculo vitæ, ut *Salm. ibid.* Hinc Parochi etiam cum periculo vitæ tenentur ministrare ovibus Sacramentum Baptismi, aut Pœnitentiæ; non autem Eucharistiæ, neque tempore pestis, ut tenent *Dicast.* et alii *ap. Salm. de Euch. c.* 9. *n.* 30. quod ipsi probabile putant. Vid. *d. lib.* 2. *n.* 27. *v. Dic. II.* et vide infra *de Euch. l.* 6. *n.* 233.

Sed dubium majus est, an, si innocentem positive nolentem occidi, defendere non possis sine occisione invasoris, tenearis, si possis sine periculo tuæ vitæ, invasorem occidere? Affirmant *Salm. cap.* 1. *n.* 100. cum *Nav. Bon. Sa*, etc. quia, dicunt, ex Præcepto Divino caritatis quisque tenetur defendere vitam innocentis, cum commode possit. Probabilius tamen negant *Less. lib.* 2. *c.* 8. *n.* 92. *et Lugo Dis.* 10. *n.* 208. cui adhæret *Tourn. p.* 463. *R.* 2. Ratio 1. quia præceptum caritatis eo casu non obligat, cum præstet evitare tunc mortem æternam aggressoris, quam mortem temporalem innocentis. Ratio 2. quia in occisione alterius nunquam evitari potest magnum incommodum ob timorem inimicitiarum, publicæ justitiæ, etc. Saltem quis non dicet, horrorem inquinandi manus hu-

mano sanguine magnum afferre incommodum, ad quod quidem praeceptum caritatis non censetur obligare? Excipe casum, quo persona invasa esset persona necessaria ad bonum publicum. Excipit etiam *Spor. l. c. n.* 170. *cum communi*, ut asserit, si invasus sit Parens, filius, uxor, aut frater, quia tunc obligat pietas ad eos tutandos. Recte etiam excipit *Tourn. t.* 3. *p.* 281. *Coll.* 2. *cum Raynaud.* si occidendus sit ebrius, et in statu peccati mortalis, quia is est vere in extrema necessitate Animae.

391. Dicendum II. Fas esse pariter occidere invasorem pudicitiae, vel honoris proximi, si invasio fiat facto, scil. percussione, etc. Secus, si tantum per verba ( ut dictum est supra *n.* 282. ). Ita *Lugo D.* 10. *n.* 203. *Less. c.* 9. *d.* 13. *et Salm. n.* 96. *cum Bon. Fill. Dic. Trull. etc. contra Spor. n.* 169. qui id negat ( sed minus probabiliter ) esse licitum, nisi persona contumeliis affecta, sit conjuncta, ut supra, vel Princeps, aut Dominus.

Quando autem foemina consentit, vel saltem, si positive non resistit, non licet ejus pudicitiae invasorem interficere, quia tunc non esset vim vi repellere. *Salm. n.* 79. Si vero foemina sit tibi consanguinitate valde propinqua, dicunt *Less. Spor. n.* 173. et cum aliis *Salm. loc. cit.* quod posses, etiam foemina ad copulam consentiente, ejus invasorem occidere, si aliter tuam infamiam evitare nequeas. Haec autem intelligenda ante factum, nam ipso facto, vel post, certe non licet occidere, ut patet ex prop. 20. damn. ab Alex. VII. quae dicebat: *Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam.* Notant etiam *Less. l.* 2. *c.* 9. *art.* 88. *et Salm. dict. c.* 1. *n.* 97. quod non ideo licebit viro uxorem necare, si ipsa au-

dacter velit adulterari; quia vir potest aliis mediis injuriam reparare, eam baculo percutiendo, vel adulterum minis abigendo. Adverte hic autem illud quod habetur in *c. Si vero. 1. de Sententia excommunicationis*; ubi definitur, quod percutiens clericum turpiter agentem cum matre, filia, sorore, et uxore, immunis est ab excommunicatione, sed non a culpa.

392. Dicendum III. nos teneri caritate defendere etiam bona proximi, quando commode possumus, aut cum levi nostra jactura, non vero cum gravi. *Bon. Trull. Dic. etc.* communiter *apud Salm. de Hom. c. 1. n. 102.* At si aliquid expendimus pro defensione bonorum alicujus, possumus etiam occulte compensare. *DD. ibid.*

Sed quæritur, an quis ob tuenda bona proximi magni momenti possit etiam occidere furem, si oporteat? DD. qui id negant ob defendenda bona propria, tanto magis negant ob defendenda aliena, ut *Gers. Sylvest. etc. apud Salmant. c. 1. n. 80.* Quia, dicunt, Caritas magis obligat ad tuendam vitam unius, quam bona alterius. Sed contrarium tenent *S. Anton. 3. p. tit. 5. c. 3. §. 15. Less. l. 2. c. 9. n. 88. Lugo D. 50. n. 202. et Nav. Mol. Bon.* cum *Salm. n. 104.* Ratio, quia vitam proximi præferre debemus bonis alterius, quando ille est in necessitate voluntaria; non autem quando in necessitate sponte se constituit, ut pluries repetivimus in præsenti *Dubio.* An autem licet expellere fœtum pro tuenda vita Matris, vide dicenda *Dub. seq. n. 394. Qu. I. et II.*

## DUBIUM IV.

*An aliquando liceat occidere innocentem ?*

393. *An unquam liceat occidere innocentem directe ?*

394. *An aliquando procurare abortum ? Qu. I. An liceat matri sumere pharmacum directe ad fœtum inanimatum expellendum ? An autem liceat mulieri oppressæ statim expellere semen viri aggressoris ? Qu. II. An liceat matri sumere medicamentum directe ad expellendum morbum, cum periculo abortus fœtus animati ? Qu. III. Quando censeatur proles anima informata ?* 395. *Qu. IV. Quibus pœnis subjiciantur procurantes abortum? Qu. V. An incurrant excommunicationem mulieres prægnantes, quæ abortum faciunt ?* 396. *Qu. VI. An procuratores abortus in dubio de animatione fœtus incurrant irregularitatem ?* 397. *Qu. VII. Qui possit relaxare pœnas pro abortu inflictas ?*

398. *Quando imputetur alicui ad peccatum homicidium casuale ? An adulter occidens adulteræ maritum aggressorem incurrat irregularitatem ? Et an incurrat, si, ipse prævidente, adultera occidatur ?*

393. » RESp. Directa intentione, et scienter » nunquam licet, nisi Deus omnis vitæ Domi- » nus concedat: Indirecte autem, et per acci- » dens aliquando licet, utendo nimirum suo » jure, et dando operam rei licitæ, et neces- » sariæ, ac tanti momenti, ut vitæ æquivaleat. » S. Th. et Doctores communiter.

*Unde resolves.*

» 1. Si Tyrannus minetur Urbi excidium, » nisi innocens occidatur, id non licet directe. » Neque valet, sicut membrum licet abscindere » pro salute corporis, ita et civem pro Republ. » quia homo est tantum pars moralis Reipub. » a qua non accipit esse, et vivere sicut mem- » brum corporis a corpore, *Mol. t.* 4. *t.* 3. *d.* » 10. *Less. Fill. etc.* * ( *S. Thom.* 2. 2. *q.* 64. » *art.* 6. *Salm. de Rest. c.* 2. *n.* 52. ) *.

» 2. Potest tamen Respublica eo casu talem » cogere, ut Tyrannum adeat, et si nolit, tra- » dere: cum ex caritate, et justitia legali te- » neatur vitam exponere pro Rep. Unde, si id » renuat, fit nocens. Neque hoc erit cooperari » ejus morti, sed tantum permittere; cum tra- » ditio de se sit indifferens, et mors tantum se- » quatur indirecte, et præter intentionem Rei- » publ. *Mol. l. c. Less. l.* 2. *c.* 9. *d.* 7. *Fill.* » *tr.* 29. *n.* 11. *Laym. etc.* * ( *Sotus Aragon.* » *Turrian etc. cum Salm: ib. n.* 58. *dicunt* » *non posse Remp. tradere illum invitum, quia* » *cooperaretur ad ejus mortem, quod est intrin-* » *sece malum. Sed probabilior videtur prima sen-* » *tentia cum Lugo D.* 10. *n.* 13. *et Busemb.* » *Molin. Less. Fill. ac Laym. ut supra, quia* » *videtur non posse negari, quod eo casu inno-* » *cens teneatur se tradere: ut concedit idem So-* » *tus; Si ergo ille se tradere tenetur, bene po-* » *test Resp. eum tradere, si ipse culpabiliter* » *recuset; tunc enim non est amplius innocens,* » *ut consentit Tourn. t.* 3. *p.* 436. *cum Sylvio,* » *Bann. et Salon.* ) *. Limitat tamen *Lugo d.* » 10. *de just.* si innocens sit subditus, vel pe- » regrinus teneatur mori pro Rep. aliena.

» 3. Si fugere non possis mortem, persequen-
» te hoste, nisi per viam angustam, qua quis-
» piam istic sedens esset obterendus, licet nihi-
» lominus (dummodo tamen, si infans est, sit
» baptizatus, ut monet *C. Lugo*, *et Escob. E.*
» 7. *c.* 8.) fugere cum ejus periculo, et inte-
» ritu, præter tuam intentionem. *Less. n.* 58.
» *Fill. n.* 36. * (*Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 74.
» *et* 65. *cum Prado Vill. Tapia*, *Sanch. Dic.*
» *etc.*) *.

» 4. Similiter ad expugnandam urbem, et vi-
» ctoriam reportandam, si necessarium sit, licet
» tormenta in eum locum dirigere, ubi multi
» sunt innocentes: quia horum mors præter in-
» tentionem sequitur. *Less. c.*

» 5. Non licet occidere obsides, etsi qui eos
» miserunt, non servent fidem: quia sunt in-
» nocentes. *Bonac. t.* 2. *d.* 2. *q. ult. sect.*
» 3. *p.* 7. *Dian. p.* 5. *t.* 4. *R.* 25. contra
» *Azor. etc.*

» Quæres, quando liceat procurare abortum?

394. » Resp. Quicunque malitiose in se, vel
» altero curat abortum, peccat graviter, sive
» fœtus sit animatus, quia est verum homici-
» dium, sive non, quia tendit ad occisionem
» hominis, et est contra naturam generationis,
» *Less. lib.* 10. *n.* 61. Si tamen ad vitam ma-
» tris conservandam omnino sit necessarium, se-
» quentes Regulæ tenentur: 1. Si fœtus mortem
» matri allaturus sit probabiliter, et necdum sit
» animatus anima rationali (animari autem com-
» muniter ajunt mares die quadragesimo, fe-
» mellas vero octogesimo; quæ res valde incerta
» est), quidam permittunt, etiam directa in-
» tentione expelli, ut *Sanch. lib.* 9. *de Matr.*
» *d.* 20. *n.* 9. *et* 10. *Henr. etc.* contra *Less.*
» *lib.* 2. *c.* 9. *d.* 16. et alios, quorum senten-

» tia in praxi suadenda: quorsum enim directe » expellas, cum indirecte liceat, et sufficiat? » 2. Si vero fœtus sit animatus, materque ju- » dicetur moritura cum prole, nisi medicinam » sumat; licet eam sumere, et secundum quos- » dam tenetur, intendendo directe suam tantum » sanitatem, etsi indirecte, ac consequenter de- » struatur fœtus: quia in pari necessitate mater » potest magis prospicere sibi, quam proli. 3. » Si vero cum morte matris spes vitæ, et ba- » ptismi prolis effulgeat, tenetur mater secun- » dum plerosque sub mortali abstinere ab omni » remedio destructivo prolis, quia tenetur vi- » tam corporalem exponere pro extrema neces- » sitate spirituali infantis. Contrarium tamen do- » cet *Lud. Lopez*, quod *Sa*, V. *Caritas* dixit » esse probabile. V. *Less. l. c. Sanch. Fill. c.* » 29. *q.* 1. *Bon. t.* 8. *art.* 3.

Quæritur igitur I. An liceat matri in morbo extremo constitutæ sumere pharmacum ad expellendum directe fœtum inanimatum? Certum est quod expellere fœtum, quamvis inanimatum, per se est peccatum mortale, et expellens *de homicidio tenetur*, ut dicitur in *c. Si aliquis de Homic.* quia, licet vitam homini non adimat, proxime tamen vitam hominis impediat. Contra certum est apud omnes licitum esse remedium præbere prægnanti, directe ad eam curandam, etiam cum periculo abortus, si morbus est mortalis, secus si non esset talis, ut recte advertit *Tourn. t.* 3. *p.* 451. *R.* 2. Dubium fit, an tunc liceat dare ei pharmacum directe ad fœtum expellendum? *Prima* sententia affirmat, eamque tenent gravissimi AA. *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 20. *n.* 9. *Laym. lib.* 3. *tr.* 3. *p.* 3. *c.* 4. *cum Sylv. Nav. etc.* item *Petroc. t.* 2. *tr.* 2. *l.* 4. *c.* 3. *q.* 1. *Viva in prop.* 34. *Innoc. XI. n.*

11. *Mazz. t. 2. p. 470. Habert t. 7. p. 749. et alii.* Ratio tum quia, cum fœtus ille sit pars viscerum, non tenetur mater eum servare cum tanto vitæ suæ discrimine, tum quia mater eo casu potest illum expellere tanquam suæ vitæ aggressorem, et licet fœtus non sit aggressor voluntarius, non tenetur tamen mater negligere suam vitam præsentem ad servandam vitam futuram prolis; maxime quia, pereunte matre, fœtus minime animabitur. Huic sententiæ favet *D. Antonin. p. 3. tit. 7. c. 2. §. 2.* ubi: *Si autem puerperium nondum est animatum, posset tunc et deberet* ( Medicus ) *talem dare medicinam, quia, licet impediret animationem talis fœtus; non tamen esset causa mortis alicujus hominis: et hoc bonum sequitur, quia liberat Matrem a morte.* Recte vero excipit *Sanch. n. 7.* ( idque asserit ut commune apud omnes, contra paucos aliquos ), si dubitum adsit, an fœtus sit vel ne animatus, eo quod tunc intrinsece malum est, innocentem positive periculo necis exponere. *Secunda* sententia communior docet, licere quidem matri sumere medicamentum directe ad curandum morbum, etsi fœtus indirecte expellatur; non vero directe ad fœtum expellendum. Ita *Less. l. 2. c. 9. n. 61. Lugo de Just. D. 10. n. 131. Pont. de Matr. l. 10. c. 13. n. 2. Fill. t. 2. tr. 29. c. 6. n. 140. Cabass. l. 5. c. 20. n. 8. Tourn. t. 3. p. 451. Spor. de Matr. c. 4. n. 704. Carden. in prop. 34. Innoc. XI. n. 28. Bon. de Rest. D. 2. p. 7. n. 3. Salm. de Rest. c. 2. n. 62. Croix l. 3. p. 1. n. 825. Holzm. de 5. Præc. c. 1. n. 579. Elb. de Matr. n. 464.* et alii plurimi. Ratio, quia, si nunquam licitum est expellere semen, etsi ex ejus abundantia mors timeatur, tanto minus licebit expellere fœtum, qui est propin-

quior vitæ humanæ. Non valet dicere fœtum inanimatum esse partem matris, nam respondetur fœtum non pertinere ad integritatem corporis materni, sed esse inchoative condistinctum individuum humanum. Excipe, ut bene advertunt *Spor. n.* 506. *et Holzm. loc. cit.* si fœtus esset corruptus, quia tunc non est jam fœtus, sed massa putrida, quæ amplius non est capax animationis.

Utraque sententia est probabilis, sed secundam tanquam tutiorem censeo in casu nostro omnino amplectendam, cum prima nihil ad praxim possit deservire, et frustra videntur circa eam DD. desudere; ad quid enim (bene ait noster *P. Busem.*) velle sumere pharmacum directe ad expellendum fœtum, cum possit et sufficiat indirecte expelli? In duobus dumtaxat casibus posset prima sententia in praxim deduci; primus casus esset si mater alias parturiendo experta fuisset periculum mortis: At propter hoc non licet fœtum expellere, ut cum communi docent *Sanch. l. c. n.* 10. *Petrocor. d. q.* 1. *Az. c.* 4. *q.* 2. contra aliquos. Ratio quia fœtus eo casu non est aggressor præsens, cum periculum multum sit distans, et poterit mater ex alia causa interim obire. Idque confirmatur ex alia doctrina communi, quam tradunt *S. Th. Nav. Caj.* et alii *ap. Sanch. n.* 2. *ex c. Aliquando* 22. *q.* 2. scil. nunquam licitum esse matri ob quodcunque periculum sumere potionem ad conceptionem impediendam. Secundus casus esse posset, quando mater, nisi fœtum expelleret, periculum occisionis a conjunctis, vel suæ famæ subiret; sed hoc certe est illicitum ex Prop. 34. Innoc. XI. quæ dicebat: *Licet procurare abortum ante animationem fœtus, ne puella deprehensa gravida occidatur, aut in-*

*fametur*. Ratio, quia aliud est quod fœtus sit aggressor per se, et ab intrinseco; aliud quod per accidens, et ab extrinseco: Potest enim quisque occidere aggressorem, ne ab illo occidatur; nequit tamen occidere alterum, ne occidatur ab hoste.

Dicunt vero *Sanch. de Matr. lib.* 2. *D.* 22. *n.* 17. *et Viva dict. prop.* 34. *n.* 17. quod mulier vi oppressa a viro posset incontinenter semen receptum expellere, tamquam sui honoris aggressorem, ad infamiam vitandam; pariter ac licet viro nobili occidere invasorem actu volentem eum fuste percutere ( ut diximus supra *n.* 381. ), quamvis hoc non liceat post percussionem impactam. Sed huic opinioni acquiescere nequeo, nam si mulier posset tunc expellere semen tamquam aggressorem sui honoris, posset etiam postea; quod ipsimet AA. non concedunt. Nec valet dicere cum *Sanch.* licitum esse mulieri eo casu continuo semen expellere, quia tunc semen non est adhuc in pacifica possessione uteri; nam ut bene docet *Pont. de Matr. l.* 10. *c.* 3. *n.* 1. statim ac vir semen effundit, fœminæ matrix illud recipit, et clauditur. Et hoc negari non potest ab ipso *Sanc. lib.* 9. *D.* 16. *n.* 3. *cum Salm. de Matr. c.* 13. *n.* 75. *Spor. de Matr. c.* 2. *n.* 493. et aliis communiter ( vide *de Matr. l.* 6. *n.* 917. ) qui dicunt non peccare mortaliter uxorem, quæ reddit debitum, ipsa incuba; ideo quidem, quia ( ut mox dictum est ) matrix mulieris clauditur statim ac semen excipit; alias illud statim effunderetur et frustraretur, et idcirco esset proculdubio peccatum mortale; hinc recte dicunt *Salm. l. c. n.* 75. quod non peccaret uxor, si ex aliqua justa causa se erigeret continuo post receptum semen, nisi hoc faceret pravo animo illud

disperdendi, ut dicit etiam *Sanch. lib.* 9. *D.* 20. *n.* 3. Bene autem admittimus id quod dicit *Sanch. lib.* 2. *D.* 22. *n.* 17. nempe quod mulier vi oppressa licite potest se vertere et coitum interrumpere, quamvis semen viri esset effundendum; quia hoc per accidens et ob solam malitiam viri eveniret. Unde bene concludit *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 824. *cum Carden.* esse quidem licitum feminæ invasæ repellere semen, ne immittatur; non autem ejicere, si jam sit immissum. Vide dicenda *de Matr. lib.* 6. *n.* 954. *v. Dub.* 1.

Quær. II. An liceat matri sumere pharmacum directe ad expellendum morbum, si inde timeatur indirecte abortus fœtus animati? Respondetur: Si rimedium directe tendat ad occisionem fœtus, ut esset dilaceratio uteri, percussio ventris, etc. hæc quidam nunquam licent. Si autem tendat directe ad servandam vitam matris, ut esset purgatio corporis, scissio venæ, balneum, etc. hæc certe licita sunt, quando aliter certo mortaliter judicatur mater cum prole moritura. Ita *Habert t.* 7. *p.* 748. *et Tourn. tom.* 3. *p.* 451. *R.* 4. *cum communi.* Sed quæstio est, an liceat matri sumere medicamentum, quando dubitatur, an pereunte matre, proles possit supervivere, et baptizari? Affirmant *Holzm. de* 5. *Præc. cap.* 1. *n.* 79. *Salm. de Rest. c.* 2. *n.* 66. *cum Prado*, quia (ut dicunt) obligatio mortem perferendi, ad procurandam vitam æternam proximi in extrema necessitate constituti, tunc solum adest quando constat, jacturam temporalis vitæ esse absolute necessariam ad vitam spiritualem alterius (ut etiam ajunt *Sot. et alii apud Salm.* generaliter loquendo); non autem qnando salus spiritualis proximi est incerta, prout in casu nostro de ea multiplici-

ter dubitari potest. Et huic opinioni videntur favere *Sanchez de Matr. lib.* 9. *D.* 20. *n.* 17. *et Ronc. de* 5. *Præc. c.* 2. *q.* 3. dicentes tunc solum illicitum esse remedium sumere cum periculo vitæ prolis, quando certum, vel saltem probabilius est prolem vivam edendam. Sed huic sententiæ nec valeo acquiescere, nam sicut quando certa est mors prolis, si mater medicinam sumat, et alias est certa mors matris, si a medicina abstineat, tenetur utique mater ex ordine caritatis abstinere a medicina, et præferre suæ vitæ corporali vitam spiritualem prolis: Sic etiam ex eadem caritate tenetur abstinere, quando dubitatur de salute matris, et prolis, ut recte ait *Tourn. t.* 3. *p.* 450. *Concl.* 2. *et p.* 252. *R.* 5. *cum Habert.* Nisi æquale sit periculum abortus, sive medicina sumatur, sive non, quia tunc sine majori fœtus periculo juste consulitur vitæ matris. Et etiamsi mors matris esset moraliter certa, si non sumat remedium, nec etiam tunc auderem ei medicinam permittere, si aliqua rationabilis spes effulgeret, quod mortua matre proles superviveret, et baptizare posset; quia nemini licet, ob tuendam suam vitam temporalem, positive exponere proximum in necessitate constitutum periculo mortis æternæ. Secus vero puto dicendum cum *Elbel*, *Petrocor. t.* 2. *d.* 4. *tr.* 2. *c.* 3. *q.* 2. *et Tourn. p.* 451. *R.* 3. *cum Sylvio*, *Hab. Comit.* et communi, si nulla spes rationabilis esset de vita prolis post mortem matris, ita ut possit illa deduci ad baptismi gratiam; quia tunc non videtur caritas obligare matrem in extrema necessitate positam, vitam suam negligere, a remediis abstinendo, ob exiguam et remotissimam spem vitæ prolis. Hinc rationabiliter dicunt *Salm. n.* 65. medicos in hoc casu quoad pharmaca præstanda ma-

bus non esse scrupolose angendos, eo quod probabilissimum est id quod dicunt iidem *Salmant.* ac *Sanch. d. n.* 17. *Lugo D.* 10. *n.* 135. *Ronc. dict. q.* 3. rarissimum esse casum, et moraliter impossibilem, ut pene miraculum sit, quod pereunte matre, proles supervivat, ut baptismum recipere possit. Idque mihi confirmarunt prules artis medicinæ Periti, quos consului; quia, matre laborante lethali morbo, humores corrumpuntur, et inficiunt fœtus alimentum. An autem Mater teneatur pati incisionem ventris, ut proles baptizetur? Vid. dicenda *Tom. II. lib.* 6. *n.* 106. *v. Omnino.*

Quær. III. Quandonam censeatur proles anima informata? Damnata fuit prop. 35. ab Innoc. XI. quæ dicebat; *Videtur probabile omnem fœtum quandiu in utero est, carere anima rationali, et tunc primum incipere eandem habere, cum paritur; ac consequenter in nullo abortu homicidium committi.* E converso male dixerunt aliqui fœtum in primo instanti quo concipitur, animari, quia fœtus cérte non animatur antequam sit formatus, ut colligitur ex S. Script. *Exod.* 21. ubi juxta versionem 70. dicitur: *Qui percusserit mulierem prægnantem, et illa abortum fecerit, si fœtus erat formatus, dabit animam pro anima, si nondum erat formatus, mulctabitur pecunia.* Certum est itaque fœtum non statim animari: Hinc *Less. lib.* 2. *c.* 9. *num.* 65. censet ex Hippocrate masculum ad summum animari die 30. vel 35. vel 40. vel 45. Feminam vero die 35. vel 40. vel 45. aut 50. Et idem sentiunt *Lugo D.* 10. *n.* 133. *et Bon. ac Fill. apud Salm. c.* 2. *n.* 59. Attamen *Bus. ut supra num.* 394. *Elbel de Matr. n.* 470. *et Salm. cum S. Th. Azor. Sylvest.* et communi, ut fatetur idem *P. Holzm.*, dicunt masculum

formari, et animari spatio 40. dierum, feminam autem 80. Et hanc sententiam sequi forum externum quoad pœnas homicidis inferendas, testatur *Anacl. etc. apud Elb. n.* 470. Immo *S. Th. dist.* 3. *q.* 5. *art.* 2. sic ait: *Maris conceptio non perficitur, nisi usque ad* 40. *diem, ut Philosophus in* 9. *de Animalibus dicit: Feminæ autem usque ad* 90. *Sed in compositione corporis masculi videtur Augustinus superaddere sex dies:* Verum *Tourn. t.* 3. *p.* 452. dicit in hoc magis adhærendum Glossæ, et Theologis, qui fere cuncti (ut ait) censent mares die 40. animari, et die 80 Feminas: Et hanc opinionem sequitur S. Pœnitentiaria, cum agitur de irregularitate et pœnis: ut ex *Nav.* tradit *Sylvius* 2. 2. *q.* 64. *art.* 7. *p.* 419. *in fine.*

Quær. IV. Quibus pœnis subjiciantur procurantes abortum? Sixtus V. anno 1588. Bullam edidit, quæ incipit, *Effrœnatam*, et habetur in Bullario *t.* 5. *pag. mihi* 25. In ea Pontifex omnes *scienter* procurantes abortum fœtus, sive animati sive inanimati, et quocumque modo in hoc consentientes, vel præbentes mulieribus venena sterilitatis, subjecit cunctis pœnis, quæ debentur homicidis de jure Civili, et Canonico, ut sunt privatio omnis privilegii clericalis, dignitatis, aut Beneficii ecclesiastici, necnon inhabilitas ad ea in posterum obtinenda: Insuper præsertim imposuit eis irregularitatem, et excommunicationem, ipso facto (effectu secuto) incurrendas, quarum dispensationem, et absolutionem Romano Pontifici reservavit. Attamen Gregorius XIV. in Bulla, *Sed Apostolica*, edita ann. 1591. abstulit irregularitatem, et excommunicationem pro abortu fœtus inanimati; reliquit vero tam irregularitatem, quam excommunicationem Papæ reservatas pro abortu fœtus

animati ; sed quoad excommunicationem concessit facultatem ab ea absolvendi tam Episcopis, quam aliis ab ipsis specialiter ad hos casus deputatis. ( Hanc facultatem absolvendi habent etiam Mendicantes ; vide dicenda *Tom.* 2. *lib.* 7. *n.* 99. ). Cum autem Sixtus excommunicationem inflixerit tantum *scienter* abortum procurantibus, excusat ab illa ignorantia etiam crassa, ut docent communiter DD. cum *Sanch. de Matr. l.* 5. *D.* 32. *et aliis*, ut dicetur *lib.* 7. *n.* 47. An autem excuset ignorantia affectata ? Vid. *ibid. n.* 48. Et idem videtur dicendum de irregularitate ibi imposita, juxta probabilem sententiam, quæ adducetur *eod. lib.* 7. *n.* 351.

Quær. V. An incurrant excommunicationem mulieres prægnantes, quæ abortum sibi procurant ? *Prima* sententia communissima affirmat cum *Viva in Prop.* 34. *Innoc. XI. n.* 18. *Bon. de Rest. D.* 2. *q. ult. sect.* 1. *p.* 7. *n.* 6. qui dicit hanc esse usu receptam, et *Sporer de Matr. c.* 4. *n.* 718. *cum Fill. Dic.* qui eam tenet ut certam. Rationes sententiæ hujus mox referentur: in expositione secundæ sententiæ subsequentis. *Secunda* autem sententia valde probabilis, et attenta ratione intrinseca probabilior, negat cum *Avila de Censur. p.* 2. *c.* 5. *D.* 3. *dub.* 12. *Lezana t.* 3. *v. Abortus*, *n.* 11. *Salm. de Rest. c.* 2. *n.* 70. *cum Naldo*, *et Alphons de Leone*; Eamdemque tenent *Lugo Resp. Mor. Dub.* 4. *n.* 4. ( ait tamen hic standum esse usui communi, si iste aliter Bullam explicuit ), et non improbabilem vocat, imo enixe tuetur *Bonc. de* 5. *Præc. c.* 2. *q.* 6. Tota hujus dubii resolutio pendet ex verbis Bullæ, *Effrænatam*, in præcedenti quæst. IV. enunciatæ Sixti V. in qua prædicta excommunicatio inflicta est contra procurantes abortum. Dicunt DD. contrarii, in

fulminatione excommunicationis præfatæ satis expresse comprehendi etiam prægnantes, quia in §. 1. Bullæ dicitur: *Ac etiam prægnantes ipsas mulieres, quæ scienter præmissa fecerint.* Item in §. 5. Pontifex loquens de venenatis potionibus sterilitatis, inquit: *Ac mulieres ipsas, quæ eadem pocula sponte ac scienter sumpserint.* Sed respondetur in utroque paragrapho Pontificem patenter loqui (ut sedulo in Bulla observavi) tantum de pænis temporalibus contra homicidas statutis; nam cum deinde Papa gradum facere voluit ad pœnas spirituales, præsertim ad præfatam excommunicationem infligendam, in §. 7. sic subdit; *Insuper, ut immanissimi hujus delicti gravitati non solum temporalibus, verum etiam spiritualibus pœnis prospiciamus, et consulamus, omnes et singulos cujuscunque gradus, status, etc. qui vel quæ uti principales, vel ut sociæ ad tale facinus committendum, opem, consilium, favorem, potionem, vel alia medicamenta scienter dederint etc.* Loquendo hic igitur Pontifex de pœnis spiritualibus, non nominat mulieres prægnantes, sed tantum eos vel eas, *qui vel quæ dant opem, consilium, etc.* Instant Adversarii et dicunt saltem in hoc §. 7. comprehendi prægnantes, cum ibi dicatur: *Qui vel quæ uti principales, vel ut sociæ ad tale facinus committendum etc.* Sed rursus respondetur hic sub nomine *principales* non quidem intelligi ipas prægnantes, sed principales cooperatores, qui opem, vel consilium, aut medicamenta præbent, ad distinctionem sociorum, quæ ad abortum mediate concurrunt. Et revera nullo modo hic intelligi possunt prægnantes, nam alias Pontifex non dixisset, *qui vel quæ etc.* Quomodo enim masculi possunt medicamentum sumere ad procurandum abortum mulierum? Ratio autem,

cur Papa exemisse præsumitur prægnantes ab hac excommunicatione, verosimiliter opinantur *Lugo*, et *Salm. cum aliis ut supra*, quia forte compassus est infirmitati feminarum, quæ dum impulsæ vehementi timore damni obventuri hæc medicamenta sumunt, et dum a tanto facinore non abhorrent, facile etiam excommunicationem parvi penderent, et ideo Pontifex ad vitandum novum animæ laqueum, et alia pericula, præsertim sacrilegarum Confessionum, eas noluit comprehendere. Saltem ait *Ronc. loc. cit.* cum dubium sit, an hæc excommunicatio lata sit etiam contra prægnantes; valde probabiliter ipsæ ab ea excusantur, juxta quæ dicemus *l. 7. de Censur. n.* 67.

396. Quær. VI. An procurantes abortum irregularitatem incurrant, in dubio an fœtus sit vel ne animatus? *Prima* sententia affirmat, quam tenent *Salm. de Censur. c. 7. n. 19. et de Rest. c. 1. n. 59. Viva in prop. 34. damn. ab Innoc. XI. n. 18. cum Sanch. Mol. etc. ap. Elbel de Matr. n.* 479. Ratio, tum quia in omni homicidio dubio incurritur irregularitas, prout habetur ex *c. Ad audientiam de Homic. et c. Significasti*, ac *c. Petitio eod. tit.* Tum quia in dubio fœtus præsumitur masculinus. Hinc dicunt, quod procurans abortum post 40. dies, habendus est ut irregularis; Sic enim ajunt *Fill. et alii apud Tamb. l. inf. citando* judicari in foro externo, et sic etiam servari in S. Pœnitentiaria. *Secunda* tamen verior sententia negat, eamque tenent *Tamb. Dec. l. 1. c. 3. §. 6. v. Irregularitas*, *et de Censur. l. 10. c. 5. n. 18. cum Præpos. et Gibullin.* item *Moya tr. 5. q. 6. cum Pell. March. Leand. et Verde*, *Elbel loc. cit. cum Spor. Diana*, *Bardi*, *et aliis*; et idem sentit doctus Auctor neotericus Libelli,

cui titulus ( *Istruz. per li Novelli Conf.* ) *part.* 2. *c.* 18. *n.* 464. *et* 465. Ratio convincens, quia irregularitas non incurritur, nisi expressa sit in jure, ut dicitur in *c. Is qui*, *de Sent. exc. in* 6. ( Vide dicenda *l.* 6. *n.* 345. ). In hoc autem casu irregularitas nullibi habetur expressa, nam licet in præfatis textibus imposita fuerit irregularitas aliquibus, de quibus dubitabatur, an ipsi fuissent vel ne causa homicidii, homicidium tamen erat certe commissum. At in nostro casu, cum dubia sit animatio fœtus, dubia quoque est patratio homicidii; hicque casus nullibi quidem est expressus in jure, et ideo procurans abortum non est habendus irregularis. Quid vero dicendum, si dubium esset, an aliquis suo consilio vel opera ad mortem certam fœtus jam certe animati cooperatus fuerit? Vide dicenda *lib.* 7. *n.* 371. Nulla autem præsumptio esse potest ( ut sine fundamento asserunt *Salm.* ), quod fœtus sit masculinus; imo potius præsumi potest fœmineus, quia ex frequentiori eventu, ut audivi, amplior est numerus feminarum, quam masculorum; saltem de hoc utrinque æque dubium est. Addit non improbabiliter *Tamb. l. c. in Dec.* quod possessio in hoc casu stat pro priori statu, prius enim fœtus est inanimatus, quam animatus. Hinc valde probabile est, ex dictis supra in quæst. III. non censendum irregularem, saltem in foro interno, qui intra 80. dies a fœtus conceptione abortum procuravit. Quod autem hic dicitur de irregularitate, dicendum etiam de excommunicatione, juxta dicenda *l.* 7. *n.* 67. et de aliis pœnis, ut bene ait *Elbel. l. c.*

397. Quær. VII. Quisnam pœnas pro abortu commemoratas valeat relaxare? Quoad excommunicationem pro abortu fœtus animati, jam

diximus ex Bulla Greg. XIV. solos Episcopos, et alios ab eis specialiter ad hos casus deputatos posse ab ea absolvere. Sed dubium fit, an possint absolvere Confessarii, qui generalem facultatem ab Ordinario habent absolvendi ab omnibus casibus ipsi reservatis? Negant *Salm. de Rest. c. 2. n. 67, Dian. part. 7. tr. 5. R. 15. et 19. Bonc. de 5. Præc. c. 2. q. 5. R. 1. et alii*, dicentes requiri deputationem specificam ad hunc casum abortus. Idque arguunt ex verbis præfatæ Bullæ *Greg.* relatis a *Bon. tom. 3. D. 2. q. 2. p. 10. n. 15.* ubi dicitur: *Quilibet Presbyter tam secularis, quam cujusvis Ordinis regularis, ad Christi Fidelium Confessiones audiendas, et ad hos casus specialiter per loci Ordinarium deputatus, plenam et liberam in foro conscientiæ tantum absolvendi habeat facultatem.* Sed valde probabiliter affirmant posse absolvere idem *Bon. l. c. n. 16. ac Viva Opusc. de Censur. q. 7. a. 2. n. 7.* et adhæret *Elbel de Matr. n. 471.* ac non improbabile putat *Sporer de Matr. c. 4. n. 720.* Ratio, quia verba illa, *ad hos casus specialiter deputatus*, non referuntur ad casum abortus, sed ad Confessarium; ita ut non potest quidem quicumque Confessarius hunc casum absolvere (ut falso opinati sunt aliqui ap. *Dianam*), sed bene potest is, quem Episcopus specialiter deputat ad hos casus absolvendos, vel speciatim exprimendo casum abortus, vel generatim concedendo facultatem absolvendi ab omnibus casibus sibi reservatis. Et recte ajunt *Bon. et Viva* usum receptum sic interpetrasse præfatam concessionem, cum gratiæ large interpretentur, et sic ipsemet firme testor universe practicari in Missionibus, pro quibus, ad hunc casum abortus absolvendum, contenti sunt Sacerdotes Missionarii, quod Episcopi generaliter

eis facultatem impertiantur pro cunctis casibus ipsis reservatis.

Pariter prætereа dicit multo probabiliter *Elb. cl. n.* 471. ab hac excommunicatione posse etiam absolvere omnes Prælatos majores Regularium jurisdictione quasi Episcopali gaudentes; sed tantum subditos suos, pro quibus possint etiam alios deputare. Item addunt *Salm. tr.* 6. *c.* 13. *n.* 52. *cum Peyrin. et Pell. Spor. p.* 4. *c.* 4. *n.* 721. *et Elbel ib.* (qui asserit in hoc satis communiter DD. convenire) quod omnibus Confessariis Mendicantibus competit in foro interno facultas ab hac excommunicatione absolvendi, quia Pontifex, etsi negavit hanc facultatem Confessariis ab Episcopo non specialiter deputatis, non censetur tamen eam voluisse denegare Confessariis privilegiatis, quibus aliunde concessa est facultas in casus Papæ reservatos. Ceterum post *prop.* 12. damnatam ab Alexandro VII. certum esse debet (ut consentit idem *Elb. eod. l. et Cabass. T. J. l.* 1. *c.* 11. *n.* 5.) quod si alicubi Episcopus sibi reservavit casum abortus, vel homicidii voluntarii, nullus Regularis poterit ab eo absolvere sine Episcopi licentia. Vide dicenda *T. II. l.* 7. *n.* 99. *in fin.*

Quod ad irregularitatem autem pertinet, per se loquendo, solus Papa potest in ea dispensare, non vero Episcopi, etiamsi abortus esset occultus; quia in facultate eis concessa a Tridentino in *cap. Liceat* 6. *Sess.* 24. expresse est exceptum homicidium voluntarium. Verum quoad alias poenas in Bullas Sixti inflictas, scil. privationis Beneficiorum, et inhabilitatis ad ea; ad privationem requiritur quidem sententia condemnatoria, vel saltem declaratoria criminis, cum sit privatio juris acquisiti, ut diximus *l.* 1. *n.* 148. utque hic dicit *Elbel n.* 478. Quoad in-

habilitatem autem dicimus, eam incurri ante omnem sententiam, juxta *dicta eodem n.* 148. et ut fusius dicemus *l.* 6. *n.* 705. (quidquid dicant *Sporer de Matr. c.* 5. *num.* 722. *et Elbel loc. cit.*); quia inhabilitas non privat jure acquisito, sed acquirendo. An vero Episcopi possint in hac inhabilitate dispensare? Concedunt *Elb. de Leg. n.* 642. *et de Matr. n.* 474. *ac Spor. p.* 4. *c.* 4. *n.* 722. et merito censet non improbabile *Ronc. d.* 5. *Præc. c.* 2. *q.* 6. (contra *Anacl.*). Ratio, quia omnibus pœnis a jure generaliter latis, et non specialiter Papæ reservatis possunt Episcopi dispensare, ut generice loquendo communissime docent apud *Elbel S. Bon. Scot. et alii.* Idque colligitur ex *c. Nuper.* 29. *de Sent. excomm.* ubi, habito sermone de excommunicatione, dicitur: *Quia tamen conditor Canonis ejus absolutionem sibi specialiter non retinuit, eo ipso concessisse videtur facultatem aliis relaxandi.* Et *ibid.* subdit Glossa: *Et hoc est argumentum Episcopos posse dispensare, ubi specialiter dispensatio non est inhibita, et concessum videtur quod non est prohibitum.* Vide *dict. l.* 1. *n.* 191., et vid. insuper dicenda *l.* 6. *n.* 980. *in Thom. II.*

398. Ultimo oportet hic aliqua addere *de homicidio casuali*, multum scitu necessaria. Dupliciter contingere potest homicidium casuale, vel dando operam rei licitæ, vel rei illicitæ. Unde has regulas dat *S. Th.* 2. 2. *q.* 64. *art.* 8. dicens: *Secundum jura, si aliquis det operam rei licitæ, debitam diligentiam adhibens, et ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidii reatum.* Et hoc etiamsi (ut ex comm. notant *Sal. de V. Præc. c.* 1. *n.* 133.) homicidium in causa prævisum fuerit. *Si vero* (sequitur S. Doctor) *det operam rei illicitæ, non evadit ho-*

*micidii reatum.* Duæ igitur sunt regulæ, quæ in hac materia communiter assignantur, I. Quando quis dat operam rei licitæ, et ex ea per accidens sequitur homicidium, iste excusatur, etiamsi illud præviderit, modo non intenderit, et sufficientem diligentiam posuerit ad illud vitandum. II. Secus vero si dat operam rei illicitæ, et homicidium prævideat; quia tunc, licet illud non intendat, et diligentiam adhibeat, ne sequatur, non excusatur. Sed advertendum, quod ad imputandum huic homicidium, non sufficit quod opus sit per se illicitum, sed requiritur amplius, quod sit illicitum præcise respectu ad homicidium. Hinc quæritur, quodnam opus dicendum sit proprie illicitum respectu ad homicidium? Omissis diversis sententiis super hoc dubio, recte distinguendum est cum *Salm. loc. cit.*

Et dicendum I. Quod si opus de se est frequenter periculosum, ita ut ex eo communiter mors accidat; tunc homicidium ei, qui illud ponit, semper imputatur, licet quamcumque diligentiam adhibeat ad damnum præcavendum. Unde rei homicidii sunt, qui calce percutiunt mulierem prægnantem, vel terrefaciunt: ex quo abortus evenit; parentes suffocantes infantem in lecto; hominem mactantes, jaciendo lapides funda, causa ludendi. Vide *Salm.* cum *aliis d. n.* 136. Hinc sancitum fuit *in c. fin. de Hom. in* 6. irregularem effici, qui mandarit aliquem verberari, licet prohibuerit occidi, si mandatarius occidat. Dicendum II. Quod si opus illicitum sit quidem periculosum, sed raro, ita ut raro ex eo mors eveniat; tunc sufficit ad excusandum, si diligentia apponatur ad eam vitandam, saltem in foro conscientiæ. Hic excusatur ab homicidio Clericus, qui casu necaret hominem,

dans operam venationi ferarum alias ei prohibitæ, si diligentiam debitam adhibuerit. Ita *Ronc. de Cens. c.* 3. *q.* 3. *n.* 147. cum *Pal. Bon. Henr. Medin. etc.* Dicendum III. Quod si opus non sit de se periculosum, quamvis sit illicitum, nunquam imputatur homicidium illud exercenti, si casu ex eo mors eveniat. Puta, si Clericus tempore interdicti pulsaret campanam, et casu tintinnabulum cadens viatorem opprimeret. Item, si ex fornicatione commissa moriatur femina partu. Adde, si adulter cum discrimine inculpatæ tutelæ virum adulteræ occidat. Ita *Less. l.* 2. *c.* 9. *D.* 15. *n.* 13. *Salm. n.* 138. cum *Suar. Pal. Cor. etc.* Hoc tantum certum est in ordine ad restitutionem.

In ordine vero ad irregularitatem, magna est inter DD. controversia, an evadat irregularis adulter, qui occidit maritum aggressorem, ob inculpatam suæ vitæ defensionem? Communiter DD. docent, quod si adulter possit fugere, et non fugiens occidit maritum, non excusatur ab irregularitate. Ita *Salm. de Censur. c.* 8. *n.* 52. *et Sporer de V. Præc. c.* 2. *n.* 181. qui asserit hoc certum esse apud omnes. Ratio ( ut recte dicunt *Salmant.* ), quia ipsi fugere in eo casu non est probrosum; et si forte fuga aliquam ignominiam ei irrogaret, tenetur eam pati, cum ipse in tales angustias sua culpa se immiserit. Sed quid, si non posset fugere sine periculo vitæ? Adsunt tres sententiæ. *Prima* sententia absolute affirmat adhuc irregularitatem incurrere. Ita *Nav. Man. c.* 27. *n.* 238. *et S. Anton. Mol. Gutt. ap. Laym. l.* 3. *de Just. tr.* 3. *p.* 3. *c.* 10. *n.* 2. Et probant ex *c. Dilectus de Homic.* ubi dicit, quod dans operam rei illicitæ sit irregularis, si mors inde sequatur. *Secunda* sententia opposita absolute negat incurrere; et hanc tenent *Sylvest. v. Homicidium*, 3. *q.* 4. *Bonac.*

*D.* 7. *q.* 4. *Less. l.* 2. *cap.* 9. *num.* 106. *cum Ban. Med. etc.* item *Avila*, *Sot. Tab. Leand. Dian.* ac *Henriq. apud Salmant. loc. cit. n.* 49. Ratio, quia homicidium non provenit tunc ex adulterio, nisi per accidens; per se autem provenit tantum ex injusta invasione mariti, cujus vim licite potest adulter vi repellere ad suam vitam tuendam. Dicunt autem præfatum textum in *c. Dilectus* intelligi, quando res illicita cui datur opera, est proxime et per se periculosa homicidii, non vero quando est periculosa per accidens et remote, ut esset in hoc casu adulterium, quod esset potius occasio, quam causa homicidii, cum ex illo raro homicidium eveniat. *Tertia* sententia, quam tenent *Suar. D.* 46. *sect.* 1. *n.* 22, *Laym. loc. cit. Spor. ut supra num.* 182. *cum Fill. Roncagl. de Censur. c.* 3. *qu.* 4. *et Salm. loc. cit. n.* 50. *cum Pal. Con. Vill. Cornejo etc.* distinguit et dicit, quod si adulter, prævidendo invasionem mariti, temere accedat, et illum occidat, tunc fit irregularis; Secus si accedat clam, et cum debita cautela, ne a marito inveniatur. Et huic sententiæ me adjicio, si periculum invasionis prævideatur proximum et facillimum, ut bene exprimit *Roncaglia*; quia eo casu adulterium est proxime periculosum homicidii. Secus, si periculum sit remotum, et adulter caute accedat, juxta mox supra dicta. Et ita videntur omnes prædictæ sententiæ satis conciliari. Quid, si vir cognito adulterio occidat uxorem, eritne adulter irregularis? Affirmant *Nav. et alii*, negant vero communius DD. *ap. Sporer. n.* 82. Sed ipse *Spor. Laym. loc. cit.* eodem modo distinguunt, ut in præcedenti quæstione; eodemque modo ipsis consentio, si uxoris occisio proxima et facillima prævideatur; secus si remota, et difficilis.

## DUBIUM V.

### De Duello, et Bello.

### ARTICULUS I.

*Quid sit, et an liceat Duellum?*

399. *Quid est Duellum, et an unquam liceat ad illud provocare? Quid, si duellum esset fictum?*

400. *Quando liceat Duellum acceptare? Et an liceat illum indicere contra falsum accusatorem?*

401. *Quæ sint pœnæ Duello impositæ?*

399. » REsp. Duellum est duorum (vel subinde plurium) certamen, quod ex condicto, uno indicente, et altero acceptante suscipitur, ita ut id non sit vitam defendere, sed exponere periculo. Quod etsi communiter sit mortale peccatum, licitum tamen est ex justa causa, quæ semper est attendenda. Vide *Trid. Sess.* 25. *c.* 19. *de Ref. Sanch.* 2. *mor. c.* 39. Item de pœna duellantium. Vide infra » *n.* 401.

*Unde resolves.*

» 1. Duellum non est licitum ad indagandam veritatem vel justitiam, vel purgationem objecti criminis, aut litem terminandam: quia est fallax, imo superstitiosum medium ad eum finem, cum etiam innocens homicidium et facere et pati possit. *Trull. l.* 5. *c.* 2. *d.* 13.

» *n.* 12. * ( *Ut c.* 1. *et* 2. *de Purg. Vulgari*
» *cum Salmant de V. Præc. c.* 1. *n.* 18. ).
» 2. Neque ob inimicitias, aut ad injuriam
» vindicandam; neque ob solam ostentationem
» virium, aut delectationem.

Hic quæritur, an liceat suscipere duellum fictum ad vitandam infamiam? Affirmant *Tamb. l.* 7. *c.* 2. *n.* 17. *cum Escob. et Boss.* Sed omnino negandum cum *Bus. et Salm. de* 5. *Præc. c.* 1. *n.* 180. *Elb. n.* 135. *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 840. *Holz. n.* 604. *cum communi.* Ratio, tum ob vitandum scandalum aliorum; tum quia Clemens VIII. in Constit. *Illius vires*, ann. 1592. hoc prohibuit, vetando *duella etiam non fatalia.* Et ideo non licet Ducibus permittere duella militibus, etiam contra hostes, ad ostensionem virium. *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 39. *n.* 12. *Salm. ibid. n.* 180. *cum Nav. Bon. Pal. Caj.*

3. » Nec item ad evitandam ignominiam: quia
» apud bonos, et prudentes honorem non per-
» det: imo nec apud alios, si provocanti di-
» cat, se eum non æstimare dignum cum quo
» congrediatur, contra leges divinas, et huma-
» nas. Interim iturum se in dies libere suas
» vias, paratumque semper fore, et nunc esse,
» contra quemvis invasorem se tueri. *Trull. l.*
» *c. n.* 4. * ( *Ita etiam Sanch. l. c. Salm. n.*
» 163. *cum Soto, Navarr. Azor. Caj. et aliis.*
» *Damnata autem fuit Propos.* 2. *ab Alex. VII.*
» *quæ dicebat: Vir equestris ad duellum pro-*
» *vocatus potest illud acceptare, ne timiditatis*
» *notam apud alios incurrat* ) *.

400. » 4. Duellum licet acceptare, vel of-
» ferre ad conservandam æstimationem exercitus
» apud hostes, eosque debilitandos, vel ad ter-
» minandum bellum cum minore damno V.
» *Sanch. l. c.*

» 5. Acceptare item licet, si quis alias te » occisurus, concedat tamen arma, ut sic fortu» nam experiaris: quia est tantum defensio, » posito quod aliter non possis evadere. * ( *Præ» terea P. Cuniliati probabiliter sentit Tr. 4.* » *c. 9. §. 5. n. 3. quod si vir nobilis provoca» tur ad duellum, licite respondere potest:* Ego » ut Christianus non possum acceptare duellum, » tamen paratus sum ad me defendendum con» tra injustos Aggressores ) *. Similiter, si Ju» dex duos ad mortem damnatos vellet duello » congredi: quia alter alterius esset constitutus » minister justitiæ. *Trull. loc. cit.*

» 6. Denique, si vir nobilis in aula regia, » vel Militaris in castris, provocatus sisteret se, » meræ defensionis gratia, cum spe prævalendi, » privandus alioqui, ob suspicionem ignaviæ, » dignitate, officio, vel favore Principis, non » audet eum damnare *Laym. lib. 3. t. 3. p. 3.* » *c. 3.* eundem excusat *Hurt. 2. 2. d. 170.* » *sect. 8. §. 8. Less. c. 9. d. 8. Fill. cap. 8.* » *q. 6. Nav. c. 13.*

Quær. igitur 1. an liceat viro nobili, vel militari acceptare duellum, et adhuc illud offerre, si alias, honore amisso, certe privandus esset officio, quo se et familiam substentat? Affirmant *Holzm. de 5. Præc. c. 3. n. 608. cum Pichler, et Anacl.* item *Spor. eodem tit. c. 2. n. 204. ac Elbel n. 118. et 128. cum aliis.* Ratio, ut dicunt Auctores præfati, quia eo casu non solus honor defenditur, sed etiam bona ad vitam necessaria, quorum jactura certo supponitur non posse aliter reparari. Et huic sententiæ adhærent *Lessius l. 2. c. 9. n. 49. Sanch. Dec. l. 2. c. 39. n. 7. Pal. tr. 6. D. 6. p. 7. n. 9. cum Con. et Val.* dum dicunt licite posse acceptari duellum ad necessariam defensionem

bonorum magni momenti, hocque probabile putant *Roncag. de* 5. *Præc. c.* 4. *q.* 2. *R.* 3. *et Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 836. modo actu alter bona invadat, et actu pugnandum sit: non vero si in posterum. Sed hodie hæ ambæ prædictæ opiniones amplius non sunt probabiles, ex prima et quarta inter quinque Propositiones, quas SS. P. Ben. XIV. nuper damnavit in sua Constitutione quæ incipit, *Detestabilem*, edita die 13. Nov. ann. 1752. Propositiones enunciatæ hæ sunt.

*I. Vir militaris, qui nisi offerat et acceptet duellum tamquam formidolosus, timidus, abjectus, et ad Officia militaria ineptus haberetur, indeque officio, quo se suosque sustentat, privaretur, vel promotionis alias sibi debitæ, ac promeritæ spe perpetuo carere deberet, culpa et pœna vacaret, sive offerat, sive acceptet duellum.*

*II. Excusari possunt etiam honoris tuendi, vel humanæ vilipensionis vitandæ gratia, duellum acceptantes, vel ad illud provocantes, quando certo sciunt pugnam non esse secuturam, utpote ab aliis impediendam.*

*III. Non incurrit ecclesiasticas pœnas contra duellantes latas Dux vel Officialis militiæ acceptantes duellum ex gravi metu amissionis famæ, vel officii.*

*IV. Licitum est in statu hominis naturali acceptare et offerre duellum ad servandas cum honore fortunas, quando alio remedio eorum jactura propulsari nequit.*

*V. Asserta licentia pro statu naturali applicari etiam potest statui Civitatis male ordinatæ, in qua nimirum vel negligentia, vel malitia Magistratus, justitia aperte denegatur.*

401. Quær. 2. an liceat innocenti duellum indicere adversus falsum accusatorem, quando aliud remedium non suppetit ad evitandam injustam

sententiam mortis? Affirmant *Lugo D.* 10. *num.* 184. *Sanch. in Dec. l.* 2. *c.* 39. *n.* 7. *Bann. Caj. Azor. Nav. Trull. ap. Salm. de V. Præc. n.* 168. Ratio istorum, quia cuilibet licet vitam defendere contra injustum invasorem, prout existimatur hic iniquus accusator. Sed tenendum cum *Salm. ib. n.* 163. *ac Suar. Arag. Hozes, etc. ap. eosd.* illicitum esse. Ratio, quia defensio hoc casu esset excessiva, ut probatur ex *S. Th.* 2. 2. *q.* 64. *art.* 7. dum mors non procederet tunc directe ex omissione duelli, sed ex injusta sententia judicis; et contraria videtur sane fuisse reprobata ab Alex. VII. in Prop. 18. quæ dicebat: *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam judicem, a quo certo imminet iniqua sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.*

Quær. hic 3. quænam sint pœnæ duello impositæ? Respond. tres esse ex Trid. *Sess.* 25. *c.* 19. I. Excommunicatio ipso facto incurrenda, et Pontifici reservata, quam etiam incurrunt Patrini, consulentes (intellige efficaciter, secus si non persuaserint, ut bene ait *Elb. de Hom. n.* 122.); item favorem præbentes, Domini dantes locum; ac etiam spectatores, non quidem illi qui obiter transeundo ibi reperiuntur, sed qui de industria spectant, et sua præsentia quodammodo approbant et animant duellantes, prout Greg. XIII. et Clemens VIII. explicant Tridentinum, vide *Elbel d. n.* 122. II. pœna est proscriptio omnium bonorum, cum perpetua infamia; hæc tamen pœna non videtur recepta in nostris partibus. III. est privatio Sepulturæ Ecclesiasticæ, si duellantes in ipso conflictu decedant. Excipiunt *Elbel n.* 142. *Tamb. Dian. etc.* si ipsi alibi moriantur, vel si ante mortem signum præbeant pœnitentiæ. Sed in præfata Bul-

la, *Detestabilem*, etiam isti privantur sepultura Ecclesiastica, quamvis (ut ibi dicitur) *Sacramentis muniti decesserint*. Istæ autem pœnæ incurruntur tantum ob duellum stricte sumtum, scil. convento loco, tempore, et armis; non vero ob conflictum improvisum, quamvis pugnantes ex eodem impetu rixæ perrexerint ad aliquem locum idoneum. Ita valde probabiliter *Elbel* n. 132. *cum Dian. Bonæsp. etc. communissime*. Idemque probabiliter dicunt *Tamb. Dec. l.* 6. *c.* 1. §. 3. *n.* 11. *Dian. p.* 5. *tr.* 13. *R.* 39. *ac Elbel. n.* 137. si quis alteri dicat, *tecum pugnabo prima vice*, *qua mihi obviaveris*; Nam eo casu postea etiam habito conflictu, isti non incurrunt pœnas, quia tunc deest designatio loci, et temporis.

## ARTICULUS II.

### *An, et quousque liceat Bellum?*

402. *Quando licitum sit bellum?*
403. *Quid debeat facere Princeps, ut licite bellum inferat?*
404. *An possit inferri bellum cum sola opinione probabili?*
405. *Ad quid teneantur Principes?*
406. *An liceat eis vocare in auxilium Hæreticos, et Gentiles?*
407. *Ad quid teneantur Duces?*
408. *An milites possint bellare cum dubio de justitia belli?*

402. » RESP. Bellum defensivum, quo scilicet vis injusta repellitur, licet etiam privata auctoritate: offensivum vero, quo vis infertur, ut liceat, tres conditiones requirit. 1. » Ut geratur auctoritate Principis, vel Magistratus nullum agnoscentis Superiorem: qualis est Papa, Imperator, Reges, et quædam » Resp. v. gr. Venetorum, Genuensium etc. » 2. Ut adsit justa causa eaque gravis; v. gr. » necessitas boni communis, et quietis conservandæ, recuperatio injuste ablatorum, coërcitio rebellium, defensio innocentium, etc. » Vid. *Laym. hic*, *et Mol. t.* 1. *d.* 114. *Dian.* » *p.* 6. *t.* 4. *R.* 3. * ( *Justa etiam causa est* » *bellum indicendi, si impediatur prædicatio* » *Evangelii, ut Salm. tr.* 21. *c.* 3. *p.* 2. ) * » 3. Ut fiat ex recta intentione, hoc est, non » ex odio, sed ex amore boni communis, quamquam, si hæc ultima sola desit, non sit ob-

» ligatio restitutionis. Ita commun. cum *D.*
» *Thom. q.* 41. *Laym. l.* 2. *t.* 3. *c.* 12.

*Unde resolves.*

» 1. Si quis justum bellum gerat, non potest alter licite se defendere, quia circa eamdem rem non possunt duo habere contraria jura. Fieri tamen potest, ut neutra pars peccet ob ignorantiam invincibilem. *Fill. n.* 185.

403. » 2. Tenetur Rex, antequam bellum incipiat, omni diligentia curare, ut certus sit de ejus justitia, et gravi causa. Ad quod sequentia conducent. 1. Ut curet habere non tantum peritos, sed etiam bonos Consiliarios. 2. Ut attendat, an etiam a suis impediantur, vel intervertantur litteræ, aut instructiones ad ipsum. 3. Si non tantum a suis Consiliariis, sed etiam a diversis Theologis curet justitiam belli secundum leges Evangelicas examinari, et libere edici. 4. Si auditis omnibus, ipse quoque coram Deo illam examinet, statuatque id quod in puncto mortis se fecisse vellet. Denique, licet sufficiat opinio probabilis de justitia belli, si tamen justitia maneat æqualiter dubia, et alter sit in possessione, non licet ei bellum indicere, cum melior sit conditio possidentis. *Filliuc. tr.* 29. *c.* 9. *q.* 4. *Trull. l.* 5. *c.* 2. *d.* 3. ubi cum *Diana p.* 4. *tr.* 4. *R.* 72. docet licere etiam Principi concedere repressalia, servatis tamen conditionibus certis, quas v. apud *Pal. tr.* 1. *c.* 6. *disp.* 5. *part.* 4. et hic infra *Art. seq.*

404. Quæritur, an Princeps cum sola opinione probabili pro se possit inferre bellum alteri Regnum bona fide possidenti? *Prima* sententia affirmat cum *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 9. *n.*

36. *et Az. Fill. Trull. Escob. etc.* apud *Salm. tr.* 21. *c.* 9. *n.* 20. Et hanc sequitur *Sporer de V. Præc. c.* 2. *n.* 100. Ratio istorum, quia Princeps non debet inferioris esse conditionis personæ privatæ; si enim privatis conceditur facultas litem movendi super re ab alio possessa, quando habet pro se solam opinionem probabilem, quod sit sua; cur non concedenda est Principi adversus alterum facultas indicendi bellum, saltem ad partem Regni ab altero possessi vindicandam, cum non adsit Judex superior, cui inter ipsos valeat litem secundum jus decidere? *Secunda* sententia tenet, quod ut Princeps non possidens possit bellum inferre, pollere debeat opinione saltem probabiliori. Ita *Suar. et Victoria;* saltem ad partem Regni obtinendam, ut dicunt *Tourn. t.* 3. *p.* 400. *v. Si primum*, item *Banu. Prado, et Lcd.* ap. *Salm. loc. cit. n.* 20. Ratio, quia in eo casu potius est jus non possidentis, et sicut ei, si esset persona privata, res a judice adjudicanda esset, juxta sententiam de qua loquemur *l.* 4. *n.* 210. *quær.* 1. ita Princeps, cum non possit Judicem competentem adire, bene potest bello rem sibi vindicare. Hanc probabilem vocat *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 869. Sed *tertia* sententia longe mihi probabilior docet non posse Principem adversus alterum bona fide possidentem bellum indicere, nisi certitudinem sui juris habeat. Ratio potissima est, quia possidens (cum possessio certum jus ipsi tribuat rem retinendi), juxta dicta *lib.* 1. *n.* 53. *et* 54.) nequit unquam re possessa expoliari, nisi constet, quod illam injuste retineat. Ita *Pal. t.* 1. *tr.* 1. *D.* 2. *punct.* 7. *n.* 5. *Elbel. de Bello Conf.* 6. *n.* 149. qui nostram sententiam habet ut certam, *Holzm. de V. Præc. n.* 602. *Salm.*

*loc. cit. n.* 22. *et* 26. *cum Vasq. Montesin. Villal. et Salas.* Idem tenent *Laym. l.* 1. *tr.* 1. *c.* 5. §. 3. *n.* 25. et *Tamburin. Dec. l.* 1. *c.* 3. §. 4. *n.* 30. dicens hanc esse legem Canonicam, etiam a Regibus observandam, neminem posse expoliare alterum bona fide possidentem, nisi habeat certitudinem sui juris. Et putant opinionem contrariam improbabilem ex principiis intrinsecis. Mihi autem, licet secunda sententia satis probabilis, speculative loquendo, etiam intrinsece videatur; tamen multum arridet quod ait *Roncaglia de Carit. c.* 5. *q.* 7. cui adhærent *Salm. n.* 24. nimirum quod bellum communiter talia fert secum flagitia et damna Religioni, innocentibus, honori mulierum; etc. ut practice vix unquam justum videri possit, si ex solis probabilibus rationibus, et non certis inferatur.

405. « 3. Perspecta justitia belli, debet ea » proponi parti adversæ: quæ si afferat com» petentem satisfactionem, non debet bellum » inchoari. Imo, ut probabilius est, si cœptum » sit, debet si non ex rigore justitiæ, saltem ple» rumque ex caritate mox finiri. V. *Mol.* supra » *d.* 103. *Trull. l.* 5. *c.* 2. *d.* 3.

» 4. Potest princeps pro satisfactione petere » restitutionem ablatorum, et expensarum, item » in pœnam illatæ injuriæ. *Ducl.* Hinc potest » victos privare bonis, etiam innocentes, tri» buta eis imperare, extruere arces, et cetera » quæ ad securitatem sunt necessaria. *Con. Dian.* » *p.* 6. *d.* 4. *R.* 22.

» 5. Principes tenentur stipendia solvere mi» litibus, alioqui tenentur compensare damna, » tum ipsis militibus, tum aliis, qui ab iis da» mnum acceperunt. *Con. Pal. Dian. p.* 6. *t.* » 4. *R.* 29.

» 6. Tenentur etiam aliquando Principes Ca-
» tholici a bello alioqui per se justo abstinere;
» si inde oriturum sit scandalum, et spiritualis
» ruina multorum, ac detrimentum Ecclesiæ.
» V. *Pal. Dian. p.* 6. *t.* 4. *R.* 7.

406. » 7. Etsi per se loquendo, in bello justo
» liceat advocare Infideles in auxilium, per ac-
» cidens tamen subinde, imo plerumque non
» licet, ratione scandali, aut periculi in Fide,
» v. gr., ne subditi pervertantur, sacra profa-
» nentur etc. *Reg. tom.* 2. *lib.* 21. *num.* 10.
» *Fill. n.* 81.

» 8. Similiter licet alteri Principi, etiam al-
» terius fidei, in bello justo auxilium ferre;
» nisi tamen sit periculum scandali, incrementi
» hæreseos, et damni veræ Fidei. Vid. *Con-*
» *tr. de Char. d. de bello.*

Quæritur, an liceat Regibus Catholicis in bello justo contra alium Catholicum Principem in auxilium vocare Hæreticos, aut Gentiles? *Prima* sententia universe affirmat cum *Farinac. Themudo, Salcedo, Aponte, etc. ap. Salm. de V. Præc. c.* 8. *n.* 32. *Secunda* sententia tenet hoc absolute esse illicitum ex *Exod.* 34. *v.* 12. ubi habetur: *Cave ne unquam cum habitatoribus terræ istius jungas amicitias; ne sint in offendiculum in medio tui.* Ita *Ramirez, Pizarrus*, et alii plures, quos congerit *Diana p.* 10. *tr.* 2. *Addit Res.* 2. *Tertia* sententia vero dicit, per se licitum esse advocare Hæreticos aut Gentiles, sed plerumque per accidens esse illicitum ob damna Religionis imminentia. Ita cum *Bus.* tenent *S. Antonin. Sylvest. Suar. Coninch. Prado, Tapia, Pal. et Bon. ap. Salm. num.* 34. Hæc tertia sententia speculativa est quidem probabilis, sed secunda in praxi videtur omnino tenenda cum *Sporer n.* 107. *et*

*Salm.* num. 35. *cum Mol. Con. Dian. Prado, Lorca*, *et Villal.* Ratio, quia est moraliter impossibile, quod contracta societate cum hostibus Fidei, præfata damna Religioni non obveniant.

407. » 9. Duces, Tribuni, Centuriones, » aliique Officiales peccant, tenenturque ad » restitutionem. 1. Si pauciores habeant milites, » quam in solutione stipendii exhibent. 2. Quan- » do debent ex officio commeatum curare; et » dant militibus cibum, vel potum corruptum, » ex quo morbi oriantur. 3. Si in transitu per » regiones accipiant pecunias a variis pagis, ne » insthic pernoctent, aut morentur. 4. Si uni mi- » liti dent plura syngrapha ad domos diversas. » *Molin. Bec. Dian. p.* 6. *t.* 4. *R.* 27. *et* 28. » 5. Si stipendium militibus subtrahentes per- » mittant extorquere ab innocentibus neces- » saria.

» 10. Miles, qui in bello et justo, et inju- » sto paratus est mereri stipendia, est in malo » statu, et incapax absolutionis, nisi mentem » corrigat; et quidem, si militet in bello in- » justo, tenetur ad restitutionem damnorum; » nisi inculpabilis ignorantia excuset; tunc enim » sufficit restitutio eorum, quæ in specie ha- » bet; vel eorum, in quibus factus est ditior. » V. *infr.*

408. » 11. Si vocatus ad bellum sit subditus » Principis, qui bellum gerit, aut ab eo ante » conductus, non tenetur inquirere de justitia » belli, quandiu nulla vehemens suspicio oc- » currit in contrarium, quæ positive reddat du- » bium; quia potest præsumere pro suo Princi- » cipe, cui in dubio debet obedire, ejusque » auctoritas plerumque illi sufficit ad formandum » etiam positive judicium probabile de justitia » causæ, ne cum dubia fide operetur. Vide *C.*

» *Lugo d.* 18. *de just. s.* 1. *n.* 21. Si vero
» non sit subditus, tenetur prius inquirere, et
» postea saltem probabile formare judicium,
» bellum esse justum. *Mol. d.* 113. *num.* 171.
» *Laym. l.* 2. *t.* 3. *c.* 12. *n.* 8. *Azor. Mald.*
» *Reg.* contra quosdam apud *Dian. t.* 2. *tract.*
» 5. *misc. R.* 96. *et t.* 3. *R.* 7. *Card. de Lu-*
» *go l. c. Escob. E.* 7. *c.* 8.

Quæritur, an milites bellare possint cum dubio de justitia belli? Distinguendum cum *Bus.* si ipsi sunt subditi Regis bellum inferentis, tunc nisi certi sint de belli injustitia, possunt, imo tenentur obedire Principi jubenti. Ita communiter *Sanch. Dec. lib.* 6. *c.* 3. *num.* 15. *Spor. de V. Præc. c.* 2. *num.* 102. *et Salm. de eod Præc. c.* 8. *num.* 29. *cum Suar. Mol. Pal. Bann. Salas, et Villal.* Et habetur expressum in *c. Quid culpatur, dist.* 23. *q.* 1. ubi *S.* August. sic docet: *Vir justus, si forte sub Rege homine etiam sacrilego militet, recte potest illo jubente bellare, si quod sibi jubetur vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrum sit, certum non est.* Ratio, quia subditi tenentur obedire, ubi peccatum non est certum; et insuper præsumere debent bellum esse justum, quoties contrarium non constat. Secus vero dicendum de non subditis, qui nequeunt militare, nisi prius certi fiant de injustitia possidentis. Ita comm. *Cajet.* 2. 2. *qu.* 169. *art.* 2. *ad* 4. *Sanch. Sporer ll. cc. et Salm. n.* 30. *cum Led. Mod. et Villal. contra aliquos apud Palaum.*

De militibus autem alienigenis stipendio conductis idem dicendum quod de subditis; intellige tamen, si reperiantur conducti ante bellum excitatum; nam alioquin, si post bellum indi-

etum conducantur, etiam hi certificari debent de justitia belli. Ita *Sporer*, et *Salm. ll. cc. cum AA. citatis.*

12. Miles intelligens bellum esse injustum, in quo est, non potest absolvi, nisi velit, quam primum potest, curare dimissionem, et interea abstinere ab actibus hostilitatis, v. gratia, cæde, præda, etc. V. *Laym. l.* 2. *t.* 3. *c.* 12. An autem talis possit occidere militem hostilem se invadentem. V. *Escob. E.* 7. *c.* 8.

## ARTICULUS III.

*Quid in bello justo liceat?*

409. » Resp. Etsi circa hostes in bello ju-
» sto liceat ea omnia facere, quæ ad finem
» belli sunt necessaria; v. gr. occidere, spo-
» liare, etc. innocentes tamen (quo nomine
» intelliguntur pueri, qui arma gestare non
» possunt, mulieres, senes, Religiosi, Cleri-
» ci, peregrini, mercatores, et rustici) dire-
» cte vita spoliari non possunt; bonis tamen
» externis possunt, si sint pars Reip. hostilis,
» aliterque finis belli obtineri non possit. *Mol.*
» *Bel. p. 2. c. 10. 11. et 12. Laym. Fill. n.*
» 191. *etc.* Ratio est, quia cum sint pars Reip.
» possunt propter hujus delicta puniri in iis
» bonis, quæ Reip. dominio subsunt. * (*Dicit*
» *tamen Spor. de. 5. Præc. num. 122. quod*
» *transacto bello, restituenda sunt Ecclesiasticis*
» *omnia ablata, nisi ea in usum justi belli ab-*
» *sumpta sint*).

*Unde resolves.*

410. » 1. Per accidens licet aliquando com-
» burere etiam Ecclesias, et hostes ex iis ex-
» trahere, in iis spoliare, et occidere, si v.
» gr. Ecclesia velut castro ad repugnandum
» utantur. *Sylv. v. bellum, n. 11. Sa, Bon.*
» *p. ult. §. 3.*

» 2. Contra hostem licet uti insidiis, et stra-
» tagematis, dummodo absint mendacia: etsi
» etiam hæc, v. gr. quando exploratores se
» fingunt amicos, non sint mortalia. Ea vero,
» ad quæ cavenda nulla prudentia datur, v.

» gr., veneno inficere puteos, aquas, glandes, » sunt contra jura belli, nec licent. *Mol.* » *d.* 111.

» 3. Fides hosti data servanda est, nisi vel » coactus dederis, vel in grave detrimentum » cederet Reip. aut Religionis; aut si hostes » eam non servent: aut denique conditiones, » ac circustantiæ plane sint mutatæ. *Dual. Pal.* » *Dian. l. c. R.* 10. vide etiam *Laym. lib.* 3. » *t.* 3. *c.* 12.

» 4. Capti in bello etiam ex parte capien» tium justo, nisi obstet scandalum, aut spe» cialis promissio, possunt fugere. Capti vero » in bello ex parte capientium injusto et fu» gere, et bona hostium secum auferre pos» sunt. *Laym. l.* 2. *tr.* 3. *c.* 12. *num.* 16. » An obsides liceat occidere, vide supra *d.* » 4. *c.* 5.

» 5. Potest quidem aliquando (raro tamen, » et nonnisi ob causas gravissimas) dari urbs » in predam: milites tamen privata auctorita» te prædas agere, aut hostibus damna infer» re non possunt, quia sunt executores tantum, » et ministri. V. *Sa*, *ver. Bellum. Laym. hic* » *tr.* 3. *c.* 12. *Fill. num.* 198. *Dian. p.* 6. » *t.* 4. *toto.* Dum autem urbs spoliatur inju» ste, gregarios milites tantum teneri ad dam» num, quod ipsi intulerunt, probabile esse » docent *Dian. l. c. R.* 31. *ex Sylv. Nav.* » *etc.* item *p.* 3. *t.* 5. *R.* 86. Vide infra *t.* 4. » *c.* 2. *d.* 4.

» 6. Milites peccant cum onere restituendi, » si a rusticis, aliisve, apud quos hospitantur, » vel per quorum loca transeunt, auferant, aut » invitis extorqueant, vel etiam donata acci» piant (nisi constet omnino libere fieri; si» quidem donationes illæ plerumque non spon-

» taneæ, sed coactæ sunt ) præter ea, quæ ex
» constitutione Principis iis debent subministra-
» re; nisi tamen sint in etrema, vel saltem
» gravi necessitate: *Mol. Con. Pal. Bec. etc.*
» *Dian. p.* 6. *t.* 4. *R.* 21. * ( *Milites tenen-*
» *tur etiam restituere omnia damna, quæ in-*
» *feruntur ab hostibus, et ipsi non impediunt.*
» *Ita Elbel n.* 154. *Quia ipsi tenentur ex ju-*
» *stitia damna Reip. impedire. Peccant item*
» *milites, si aufugiant, victoria adhuc non de-*
» *sperata, vel si discedant a castris sine justa*
» *causa; secus, si discedant ex gravi ne-*
» *cessitate ob neglectum stipendium. Elbel n.*
» 180. *cum Pal. Laym. Sporer, etc.* ) *.

» 7. Repressalia licita sunt his conditionibus.
» 1. Ut manifeste constet cives alterius Reip.
» fecisse injuriam. 2. Ut Superiores illorum ro-
» gati recusent administrare justitiam. 3. Ut
» constet eos culpabiliter id recusare. 4. Ut
» Princeps supremus, causa cognita, id con-
» cedat. 5. Ut non inferatur plus damni, quam
» justa satisfactio requirit. 6. Ut non conce-
» dantur in personas Ecclesiasticas. *Molin. Dian.*
» *p.* 4. *t.* 4. *R.* 72. *ex* 18. *et aliis.*

411. » Quæres. Ad quem pertineant bona ho-
» stibus erepta?

» Resp. 1. Immobilia cedunt Principi, aut
» Reipublicæ; mobilia fiunt capientis, nisi con-
» suetudo habeat, ut pars cedat Principi, et
» Communitati. 2. Jure Cæsareo, nisi consue-
» tudo sit contraria, bona ablata justo bello,
» qui ea injuste possidebant, fiunt capientium,
» postquam ea in sua prædia deportarunt. *Va-*
» *lent. t.* 3. *d.* 4. *q.* 3. *Mol. d.* 18. *et Hurt.*
» *t.* 2. *d.* 169. *sect.* 12. §. 119. ubi requirit,
» ut una saltem nocte possederint. Vide etiam

» *Sylv. Bonac. loc. cit.* de peccatis in bello » committi solitis. *Trull. lib.* 2. *d.* 10. *et* » *seq. Dian. p.* 6. *t.* 4. *R.* 23. ubi contra » *Durand.* docet hanc sententiam esse in praxi » tutam.

## CAPUT II.

### De Sexto Præcepto, et Nono.

*Non mœchaberis, et non concupisces etc.*

412. » Conjungo hæc duo Præcepta, quia » utroque idem explicite, vel implicite prohi- » betur, scilicet peccata impudicitiæ, et luxu- » riæ. Est autem luxuria inordinatus appetitus, » vel usus delectationis, seu sensus venerei, » qui fit cum commotione spirituum generatio- » ni servientium, circa partes corporis vene- » reas, ita ut appetitus, vel delectationes aliæ, » etsi etiam sensitivæ, aut sensitivorum, si » tamen non sint venereæ, aut venereorum, » nec ad ea ordinentur, non spectant ad lu- » xuriam. Porro actus, seu peccata luxuriæ » distinguuntur in imperfectos, in quibus non » intervenit ultimus terminus venereorum, quæ » est decisio seminis, ut sunt actus intermi de- » sideriorum, et oblectationum morosarum, » qui speciem sumunt ab objectis, et perfectos » ac consummatos, qui terminum jam dictum » habent adjunctum. Qui rursus sunt duplices. » Alii enim sunt naturales, qui naturæ non » repugnant, nec specie differunt in ratione lu- » xuriæ (etsi per deformitatem superadditam » aliquando specie differant) v. gr. adulterium

» incestus, etc. Alii innaturales sunt, seu contra naturam, in quibus conditiones a natura institutæ, v gr. identitas speciei, vas debitum*, etc. non servantur. Et hi etiam in ratione luxuriæ differunt specie, quæ in illis variatur secundum modos, quibus committuntur, naturæ repugnantes.

## DUBIUM I.

*An, et quando peccata sint oscula, amplexus, tactus, verba obscœna, et similia extra matrimonium?*

413. *Quæ sit delectatio venerea, quæ sensitiva?*
414. *Quomodo sit malus omnis actus venereus?*
415. *An detur parvitas materiæ in re venerea?*
416. *An detur in delectatione sensitiva?*
417. *An oscula aliquando sint licita?* 418. *Et quando excusentur a mortali?*
419. *De tactu, et aspectu turpi proprii corporis, aut commixtionis brutorum.*
420. *De tactu, et aspectu turpi corporis alieni. ac de tactu genitalium brutorum.* 421. *An sit semper mortale aspicere pudenda sexus diversi? Vel pulchri adolescentis? Et an aspectus isti induant speciem objecti?* 422. *An liceat aspicere partes honestas diversi sexus?* 423. *An sit mortale aspicere pectus, crura, etc. mulieris?*
424. *An sit mortale aspicere picturas turpes?*
425. *An liceat mulieri se ornare, et faciem fucare? Quid si detegat ubera, vel utatur veste virili? Remissive ad lib. 2. n. 52. et 54.*
426. *Quando peccent graviter proferentes verba turpia?*
427. *An semper graviter peccent audientes comœdias turpes? An ad eas cooperantes pecunia, vel plausu?* 428. *An illas repræsentantes, et componentes?*
429. *An liceat choreas ducere?*
430. *An peccet mulier permittens se tangi? An mulier ad vitandos tactus impudicos teneatur clamare?*

431. *An liceant tactus etc. inter conjuges, aut sponsos?*

413. » RESp. Ad id dignoscendum, distin-
» guenda est imprimis intentio, et delectatio ve-
» nerea, et venereorum ab intentione, et dele-
» ctatione sensitiva, et sensitivorum aliorum;
» quæ consistit in quadam proportione, et con-
» formitate rei tactæ cum organo tactus. Dein-
» de sciendum, intentionem, et sensum vene-
» reorum esse mortalem, et excludere a Regno
» cælorum, secundum Apostolum ad *Gal.* 5.

Nunc ægre materiam illam tractandam aggredimur, cujus vel solum nomen hominum mentes inficit. Det mihi veniam quæso castus lector, si plures quæstiones, et circumstantias a *P. Busembao* omissas, hic discussas, et declaratas inveniet: Utinam brevius, aut obscurius explicare me potuissem! Sed cum hæc sit frequentior atque abundantior Confessionum materia, et propter quam major Animarum numerus ad Infernum delabitur: imo non dubito asserere, ob hoc unum impudicitiæ vitium, aut saltem non sine eo, omnes damnari quicunque damnantur. Hinc opus mihi fuit ad instructionem eorum qui Moralem scientiam cupiunt addiscere, ut clare, (licet quo castissime fieri potuit) me explicarem, et plurima particularia discuterem. Oro tamen studiosos qui ad munus audiendarum Confessionum se parant, ut hunc Tractatum de Sexto Præcepto, quemadmodum et alium de Debito Conjugali, non legant, nisi cum fuerint ad excipiendas Confessiones jam proximi; legantque ob hunc unice finem, omnem prorsus curiositatem abjicientes; Atque eo tempore sæpius mentem ad Deum ele-

vent, et Virgini Immaculatæ se commendent, ne dum aliorum Animas Deo student acquirere, ipsi suarum detrimentum patiantur.

414. Quamvis sub hoc Præcepto *non mœchaberis* tantum exprimatur adulterium, quod proprie significat vox græca *mœchia*; Nihilominus omnis actus venereus extra matrimonium eodem Præcepto vetatur. Vid. *Salm. de VI. Præc. c.* 1. *n.* 3. qui fuse hoc probant cum *S. Aug. et S. Ambros.* Nam, etsi fornicatio minus sit malum, quam adulterium, attamen, quia a lege Naturæ copula carnalis tantum ad Matrimonium est ordinata, per quod proles non solum gigni, sed etiam bene educari possint, ideo in hoc Præcepto Deus prohibuit omnem coitum extra Matrimonium, et simul omnem actum venereum, qui ad generationem ordinatur. Præterquamquod fornicatio jam alibi expresse vetita a Deo invenitur, prout *Lev.* 19. 29. *Deut.* 23. 17. *et* 1. *Cor.* 6. 9.

415. » 1. Oscula, amplexus, aspectus, tactus, et similia, si extra matrimonium fiant, » ex intentione actus luxuriosi, vel ob delectationem veneream, etiamsi non illam perfectam, quæ est in seminatione, sunt tamen » semper peccata mortalia: quia eo animo, » extra matrimonium, sunt impudica, et natura sua talis delectatio tendit ad perfectam, » *Fill. t.* 30. *c.* 9. *n.* 294. *Less. lib.* 4. *c.* 3. » *d.* 8. *Sanch. l.* 9. *d.* 46.

Quæres, an in genere luxuriæ detur parvitas materiæ? Prænotandum, quod distinguunt DD. delectationem veneream sive carnalem, scilicet cum commotione spirituum genitalium, a delectatione sensitiva sive naturali. Hinc duo dubia agitantur.

Dubium I. Est, an detur parvitas materiæ in

re venērea? *Sanch. de Matrim. l.* 9. *D.* 46. *n.* 9. secluso periculo pollutionis, vel consensus in actum carnalem, sentit dari parvitatem materiæ, prout esset attrectare manum, vel pedem feminæ, brachium premere, vellicare, seu intorquere digitos. Et idem tenent *Nav. Sotus*, *Salas*, et plures apud *Salm. c.* 3. *n.* 79. Idem videtur etiam tenere *Tambur. Dec. de Impud. c.* 8. §. 1. *n.* 8. *et* 9. Sed *Tamb.* alia via incedit; Distinguit enim cum *Palao* ( qui vocat hanc sententiam communissimam ), et dicit non dari quidem parvitatem materiæ in re venerea, in qua quævis parva delectatio graviter est mala: Sed dari tamen in materia luxuriæ, quæ latius patet ad sensus tactus. Hinc dicit tactum levem ex joco, vel cum delectatione non venerea, culpam venialem non excedere. His tamen non obstantibus, omnino tenendum est cum *Viva in Trut.* Super Prop. 40. damn. ab Alex. VII. et *Salm. c.* 3. *n.* 81. ac *Moya*, *et Corella*, quod omnis delectatio carnalis sive luxuriosa cum advertentia et deliberatione capta, sit mortale peccatum, maxime post prædictam prop. 40. quæ dicebat: *Est probabilis opinio, quæ dicit esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem, et sensibilem, quæ ex osculo oritur, escluso periculo ulterioris consensus, et pollutionis.* Si enim in osculis non datur materia levis, nec etiam danda est in aliis tactibus cum delectatione carnali. Ratio, quia quævis carnalis delectatio, sive commotio spirituum generationi deservientium est quædam inchoata pollutio, seu motus ad pollutionem. Merito igitur *Tournely Continuat. tom.* 3. *p.* 526. *Concl.* 2. *et Salm. c.* 3. *n.* 65. *cum Caj. Bon. Tamb. Lop.* actus supra relatos, scil. vellicare manum feminæ, intorquere digitos, etc. dam-

nant peccati mortalis, ob delectationem carnalem, quæ tunc habetur, vel saltem ob istius proximum periculum. Et merito pariter *Croix lib.* 3. *p.* 1. *num.* 911. rejicit opinionem *Arriagæ*, qui dicit non graviter peccare, qui sponte consentit in tales motus leves carnales sponte obvenientes.

416. Dubium II. est, an detur parvitas materiæ in delectatione sensibili, sive naturali, nempe, si quis delectetur de contactu manus feminæ, prout de contactu rei lenis, puta rosæ, panni serici, et similis? *Prima* sententia affirmat, cum *S. Anton. Sylvio*, *Salas*, *Nav. Fill. Hurt. Moya*, et pluribus apud *Salm. c.* 1. *num.* 36. et adhæret *Bus. infra num.* 4. *et Tourn. t.* 3. *pag.* 516. *Concl.* 7. *cum Comit. Baron. Sylvio*, *et aliis*. *Secunda* tamen sententia negat cum *Caj. Diana*, et aliis *ap. Salm. num.* 40. *in fine*. Ratio, quia tactus, secundum quod sunt delectabiles juxta sensum tactus puellæ, vel adolescentis, per se ad pollutionem ordinantur. Et hanc puto omnino tenendam, dum merito dicunt *Salm. num.* 48. cum *Fill. Trull. Diana*, *etc. ac Roncag. de* 6. *Præc. c.* 1. *q.* 2. primam sententiam non esse practice probabilem, quia ob corruptam naturam est moraliter impossibile habere illam naturalem delectationem, quin delectatio carnalis et venerea sentiatur, maxime a personis ad copulam aptis, et maxime si actus isti habeantur cum aliquo affectu, et mora, ut ait *Elbel de* 6. *Præc. n.* 186. *Hinc recte dicunt Sporer de Matt. c.* 3. *n.* 687. *cum Sanch. l.* 9. *D.* 49. *et communi*, *ac Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 804. regulariter primam sententiam non esse practice probabilem, quia per se est mortale se exponere periculo consentiendi in delectationem veneream. Excipit tamen *Croix* aliquem, a quo abesset tale proximum pericu-

lum. Id vero tantum admitterem cum *P. Holzmann de* 6. *Præc. c.* 2. *n.* 706. in aliquo casu raro, quo per longam experientiam quis esset moraliter certus nullum periculum consensus ipsi imminere; sed hic casus quando erit? Notandum vero aliud esse ( ut bene distinguit *Tournely tom.* 3. *pag.* 570. *in princ.* ) agere propter delectationem capiendam, aliud cum delectatione, quæ consurgit ex qualitatibus corporibus annexis, in qua bene potest dari parvitas materiæ, si delectatio sit mere sensibilis sive naturalis; modo ( addendum ) non sistat in ea, sed in tactu delectationem detesteris; alias non ageres cum delectatione, sed propter delectationem; quod non potest non esse sejunctum a periculo incidendi in delectationem veneream.

417. » 2. Tales actus sunt ejusdem naturæ » cum perfectis, sive consummatis; ideoque in » confessione explicandum, utrum sint habiti » cum simili sexu, an diverso; cum libera, » an conjugata, cognata, persona sacra, etc. » *Less. d.* 15. *Sanch. l.* 1. *c.* 2.

3. » Oscula, amplexus, compressiones ma» nuum, et similia non obscœna, si fiant tan» tum officii, * ( ut *S. Thomas* 2. 2. *quæst.* » 15. *art.* 4. ) *, aut moris patrii, aut moris » honesti, vel benevolentiæ augendæ causa, » etiamsi delectatio venerea suboriatur ( modo » in eam non consentiatur ) non sunt peccata. » *Less. Fill. l. c. n.* 171. * *Ita communiter* » *S. Anton. p.* 2. *tit.* 5. *c.* 1. §. 10. *et To*» *urnely tom.* 3. *pag.* 505. *cum Sylvio, re*» *spond. v. ad* 1. *.

Recte tamen notat *Croix l.* 3. *part.* 1. *n.* 900. quod oscula, etiam habita ex more Patriæ, si habeantur cum mora, vel ardore, ordinarie sunt mortalia. Idem ait cum *Sporer* de

osculis in ore, vel si quis ore excipiat linguam alterius. Advertit e converso cum *Sanch. etc. n.* 902. quod osculari pueros (intelligendum de valde pueris), etiam cum sensibili delectatione, non est ordinarie nisi veniale, quia delectatio illa ordinarie non est nisi naturalis.

418. « Si vero ista fiant ex aliqua veniali » vanitate, joco, curiositate, levitate, petu» lantia, imo etiam sensualitate, sive affectu » sensuali, ac naturali (dummodo non cum » delectatione venerea, nec ejus causa: et si » præter intentionem suboriatur, ea repulsa, » ac tunc abstinendo ab illis), venialem cul» pam non excedunt. Vide *Fill.* hic *Less. Sanc.* » *loc. cit. Dian. p.* 4. *t.* 3. *R.* 136. Con» trarium tamen est tutius, *V. Trull. l.* 6. » *c.* 1. *d.* 12. *num.* 8. * (*Sed vide dicta n.* » 416.) *.

419. » 5. Idem dicendum de tactu, et aspe» ctu inhonestarum partium corporis proprii, » aut commistionis animalium, non cum ani» mo venereo, sed ex curiositate tantum, aut » levitate, secluso scandalo, et periculo con» sensus venerei. * (*Tangere propria verenda* » *ex levitate, aut curiositate per se non est mor*» *tale, ut dicunt Salm. c.* 3. *n.* 43. *cum Sanc.* » *et Bon. ac Tournely t.* 3. *p.* 510. *cum Sil*» *vio, et communi: modo absit turpis delecta*» *tio, aut ejus periculum: et fiat obiter, et* » *non repetitis vicibus, ut bene advertit Tour*» *nely, quia alias jam aderit periculum. Hinc* » *non excusatur a mortali, qui cum commotio*» *ne spirituum, et sine justa causa propria pu*» *denda tangeret. Hinc recte ait Tournely p.* » 510. *Con.* 1. *esse mortalem aspectum pro*» *priorum genitalium, si fiat studiose, et mo*» *rose, absque necessitate (ut intelligendum).*

» *Secus si breviter, ut Sylvius, et Sanch. ibid.* » *An autem conjux seipsum voluptuose tangens* » *peccet? Vide dicenda de Matrim. l. 6. n.* » 937. *Morose autem aspicere commixtionem a-* » *nimalium, periculum est, ut bene notant Salm.* » *num. 13. et Croix num. 903. Excusantur* » *vero conjungentes equos, tauros, et similes ad* » *procreandam prolem; modo absit animus li-* » *bidinosus, ut bene ajunt Tournely p. 510.* » *v. Nostro, Tamb. l. 7. c. 8. §. 2. num. 5.* » *Elbel num. 211. et Holzmann n. 711.*) *.

» Imo, si tactus talis, aut aspectus proprii » corporis naturali aliquo, ac non malo fine » fiat, ne veniale quidem erit, ut ver. gratia » si frictione estinguere velis pruritum non ve- » nereum: dummodo tamen absit periculum » pollutionis, aut consensus in eam, si impro- » viso præter intentionem forte obveniret. *Less.* » *num. 63. Fill. num. 244. Sanch. l. 9.* » *d. 31.*

» 6. Tactus nudi, et aspectus partium inho- » nestarum alterius corporis, maxime diversi » sexus, aut concubitus humani ex curiositate » (nam de necessitate aliud est), etiam se- » cluso affectu venereo, videntur non posse ex- » cusari a mortali propter gravem indecentiam, » et periculum proximum actus venerei; nisi » tamen aspectus fiat ex loco tam remoto, et » ita obiter, ut hæc absint. *Sanchez n. 23.* » *et 29. Fill. n. 218. Laymann. etc.*) * *cum* » *Tamb. et Salmanticens. d. n. 13.*) *.

Notandum I. quoad tactus impudicos, quod eos sola necessitas excusat; Hinc medici tangentes, aut aspicientes ex necessitate pudenda personæ, etiam diversi sexus, non peccant; esto per accidens involuntariam pollutionem patiantur. *Tamb. 6. Dec. de Impudic. c. 3. n.*

49. ex communi, et *Salmanticens*. c. 3. *num.* 12. *et* 68. *Sanct. Thom.* 2. 2. *quæst.* 154. *a.* 4. *et Sporer de Matrim.* n. 674. Vide dicenda ex n. 481. Hoc speculative verum est: utinam tamen practice Medici in his jugiter non peccarent! Non excusatur autem a mortali qui sine tali necessitate tangit alterius pudenda, etiam personæ ejusdem sexus, nisi forte fiat per jocum, aut ex petulantia, vel curiositate, ut cum *Busemb.* hic n. 7. tenent *Tambur. Dec.* c. 8. §. 2. n. 4. *et Croix* n. 906. Ac recte *Salm.* n. 50. hoc neque practice dicunt admittendum, sed tantum speculative, modo tactus ille fiat leviter, et non ex proposito, neque per aliquod notabile temporis spatium. Quid si quis tangeret alterius verenda super vestes? *Croix num.* 904. cum *Sanchez*, nec etiam excusat a mortali, nisi faciat ex quadam petulantia, vel cum levi delectatione non carnali. Et id merito *Salm.* c. 3. n. 49. practice etiam damnant de mortali si ita tangantur pudenda diversi sexus, etiamsi fiat per transennam, quia valde periculosum est. *Croix* autem n. 902. probabiliter excusat a mortali ancillas tangentes pudenda puerorum, dum illos vestiunt, nisi cum mora, aut carnali delectatione hoc agant. Notandum II. tangere genitalia brutorum non esse ordinarie nisi veniale, ut dicunt *Croix lib.* 3. *part.* 1. n. 903. *Sanchez de Matrim. l.* 9. *D.* 46. n. 15. *etc.* Secus probabilius dicendum, si fieret talis tactus usque ad pollutionem; ut dicunt *Croix l. cit. Holzm. num.* 711. *Elbel de* 6. *Præc.* n. 211. *Tourn.* p. 510. v. *Nostro, et Sporer de Matr.* c. 3. *num.* 697. *cum Bon. Salas, et Tamb.* (contra *Dian. et Sanch.* putantes hoc non esse mortale). Ratio, quia, licet hoc fieret tantum levitatis causa, tamen est

actio per se vehementissime excitans ad venerem. Notandum III. cum *Bus.* hic *n.* 7. *et Salm. c.* 3. *n.* 13. quoad aspectus, non esse de se mortale, citra periculum consensus venerei, aspicere pudenda personæ ejusdem sexus, nisi aspiciens esset valde propensus ad sodomiam, ut notant *Salm. cap.* 3. cum *Sanchez*, *et Filliuc.* Vel nisi, adderem, pulcher adolescens aspiceretur nudus.

421. Sed quæritur 1. an aspicere pudenda personæ diversi sexus, vel concubitum humanum cum voluntaria delectatione visus, sit de se mortale? Negant *Caj. et Navarr.* apud *Sanch. de Matrim. lib.* 9. *D.* 46. *num.* 21. Quia, dicunt, delectatio ex visu non est talis, sicut ex tactu, quod ad venerea inducat; potest enim quis sistere in delectatione tantum naturali. Sed cum *Sanch. n.* 22. *et S. Antonin. Gers. Less. Fill. etc.* ac *Salm. c.* 1. *n.* 7. 9. *et* 12. omnino dicendum esse mortale, nisi visio fieret a loco longinquo, et tempore brevissimo, ut *Salm. n.* 13. *et Ronc. c.* 1. *q.* 1. Ratio, quia talis turpis aspectus procul dubio valde ad luxuriam excitat. Excusant tamen a mortali *Salm. num.* 12. *in fin.* si absit periculum commotionis, ratione ætatis puerilis, vel etiam senilis, vel frigidæ complexionis. At hoc nec admittendum puto, cum saltem ex visu turpi oriatur periculum concupiscendi. Dicunt item *Salm. c.* 3. *n.* 13. virum aspicientem pudenda adolescentium non peccare mortaliter, nisi esset vehementer proclivis ad sodomiam. Sed ego difficulter excusarem a mortali quemcumque deliberate aspicientem pulchrum adolescentem nudum.

Notant autem *Salm.* eodem loco in fine cum *Sanch. et Fill.* quod aspectus peccaminosi induunt, sicut tactus, eamdem speciem objecti;

et ideo dicunt explicandam esse in Confessione qualitatem personae, quae fuit turpiter aspecta. Sed huic doctrinae verius contradicit *Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 130. ubi ait, quod qui sine ullo desiderio personam veneree aspicit, non tenetur dicere qualis fuerit persona. Quomodo enim femina, aspiciendo turpiter Sacerdotem nudum, committet sacrilegium, quod consistit in violatione personae sacrae, cum ibi nulla violatio intercedat? Et quomodo quis aspiciens turpiter consanguineam, committet incestum?

422. Quaer. 2. an sit aliqua culpa aspicere partes honestas personae pulchrae sexus diversi? *S. Antonin. Less. Tol. Caj. Fill. Dic. etc. cum Salm. c.* 1. *n.* 2. dicunt hoc esse per se licitum, prout licitum est aspicere quascumque res pulchras ad visum a Deo creatas; ideo tenent nullam esse culpam per se, praecisa curiositate, aspicere mulierem pulchram. Et idem sentit *Tourn. t.* 3. *pag.* 513. *in fine*, loquendo de homine seculari. Sed in praxi puto hoc raro excusari a veniali, nisi fiat ex urbanitate debita aut alia justa causa. Secus tamen merito dicunt, si aspectus esset diuturnus, quia tunc excusari nequit a veniali, et etiam a mortali, si proximum sit periculum turpis concupiscentiae, vel morosae delectationis, quae proculdubio aderit, quando in aspiciendo adest commotio spirituum. Ita. *Salm. ibid. num.* 3. *cum Less. Caj. S. Antonin. Fill. etc. ac Holzm. n.* 712. *et Elbel num.* 188. Imo valde merito ait *Roncaglia de* 6. *Praecept. cap.* 1. *Reg. in praxi* 1. diuturnum mulieris pulchrae aspectum, maxime si quis inordinato amore erga ipsam afficiatur, non esse sine gravi peccandi periculo. Et idem merito dicit de diuturno colloquio vano cum puella, inordinate dilecta, cui valde adhaerent *Sal-*

manticens. cap. 3. n. 22. et cap. 7. n. 34. ex D. Thom. saltem propter proximum periculum labendi.

423. Aspicere autem partes minus honestas, sed haud turpes mulieris; scilicet pectus, brachia, crura, secluso periculo lapsus, et modo aspectus non sit diuturnus, ut supra, de se non est mortale. Ita Nav. Sum. c. 23. num. 19. Sanch. de Matrim. lib. 9. D. 46. num. 25. Cajet. v. Ornatus, et Salm. c. 3. num. 13. cum Armill. et aliis. Dictum est de se, nam bene inquit Holzm. dict. num. 712. id facile mortale esse in aspiciente valde ad venerem proclivi.

424. Aspicere picturas obscœnas tantum ex curiositate, non est mortale, ut dicit Tambur. Dec. c. 8. §. 5. num. 1. si delectatio turpis, et ejus periculum absit. Sed in praxi virum morose aspicientem pudenda mulieris depictæ difficulter puto excusari a mortali, quia difficulter se liberare hic poterit a delectatione turpi, vel ab ejus probabili periculo, ut Elb. num. 195. nisi aspiceret per brevissimum tempus, et in magna distantia, ut bene ait Ronc. c. 1. q. 1.

425. Quær. 3. an liceat mulieri se ornare? Respondetur affirmative, si ornat se pro decentia sui status, vel juxta morem Patriæ. Salm. de VI. Præc. c. 13. n. 16. Et idem, si hoc faciat, ut viro suo placeat, vel ut sponsum reperiat, ut docet S. Th. 2. 2. q. 796. art. 2. Mulier autem, quæ sine recto fine se ornaret, certe peccaret, et quidem graviter, si hoc faceret ad provocandos viros, ut ipsam concupiscant; leviter vero, si faceret tantum ex levitate, aut vanitate. Ita Caj. Less. Sylv. etc. cum Salm. l. cit. num. 15. ex S. Th. eod. loc. Et idem dicendum de muliere se fuco pingente, ut

*Salm.* *n.* 16. *cum S. Th. dict. art.* 2. *ad* 1. *et* 3. qui excusat pariter mulierem, quæ se fucaret faciem, ad suam turpitudinem tegendam. Vid. alia dicta de scandalo *lib.* 2. *n.* 55. ubi diximus, quod mulier juxta consuetudinem loci fuco se pingens, aut aliquantulum ubera detegens; non peccat graviter, per se loquendo, si forte inde in generali alii scandalizentur. Dubium est, si sciat aliquem in particulari scandalum pati. Vide dicta *eod. lib.* 2. *n.* 54. Mulier autem utens veste virili ex se non peccat graviter; Sed non raro erit mortale; Vide *ibid.* *n.* 52. *vers.* 2. *Si fæmina.*

» 7. Aspectus vero, et subinde etiam (rarius » tamen propter periculum adjunctum) tactus » ex petulantia, vel curiositate, partium inho» nestarum alterius corporis, ejusdem tamen » sexus, citra affectum, et periculum consen» sus venerei, excusari posse a mortali ut v. » gr. quando simul aliqui natant, vel lavant, » docet *Laym.* *l.* 3. *sect.* 4. ex *Sanch.* *l.* 5. » *mor.* *c.* 6. *num.* 12. 13. *et num.* 27. 28. » *Trull.* *d.* 12. *num.* 15. * ( *Vid. dict. num.* » 420. ) *.

426. » 8. Verba turpia, lectio obscœnorum, » spectatio comœdiarum turpium, cantiones in» honestæ, gestus, literæ, et dona amatoria, » si tantum fiant ex curiositate, vel vano sola» tio, non sunt mortalia; secus tamen, si fiant » vel animo inhonesto, sive venereo, vel cum » periculo ruinæ spiritualis sui, vel aliorum. » *Sanch.* *d.* 46. *q.* 3. *Fill.* *t.* 30. *c.* 10. *q.* 3.

Quær. 2. an sit peccatum mortale verba turpia proferre? Quicquid in hoc puncto diverse DD. sentiant, dicendum I. de se non esse malum verba turpia proferre, aut audire (idem enim dicitur de proferente, quam de audien-

te ); sed hoc pendet ex bono, vel malo fine, quo verba proferuntur. Ita *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 46. *n.* 34. Dicendum II. quod loqui turpia ob vanum solatium, sive jocum, de se non est mortale. Ita cum *Bus.* hic, et *S. Antonin. p.* 2. *tit.* 5. *c.* 1. §. 8. *ac Sanch. num.* 35. cum *S. Antonin. Nav.* etc. *Tamb. c.* 8. §. 3. *n.* 2. Nisi audientes sint ita debiles spiritu, ut scandalum patiantur, ut *Sanch. n.* 36. *cum Nav. etc.* Aut, nisi verba sint nimis lasciva, ut addunt *Salm. c.* 3. *n.* 19. Hinc notant *n.* 20. cum *Dicast.* dicteria turpia, quae proferuntur a messoribus, vindemiatoribus, et mulionibus, non esse mortalia, quia ludrice dicuntur, et audiuntur. Ita etiam loquitur S. Antonin. l. c. dicens; *Ubi talia verba turpia dicuntur ex quadam levitate ob solatium, quamvis de se non sint mortalia.... tamen potest esse mortale ratione scanduli, ut cum Audientes sint debiles spiritu, et verba essent multum lasciva. Idem dicendum de facientibus, vel cantantibus cantilenas plenas lasciviis.* Sic etiam dicunt cum *Bus. Sanch. n.* 44. *Tam.* §. 5. *n.* 1. *et Spor. de Matr. n.* 695. de se esse tantum veniale legere libros turpes ex curiositate, sine turpi delectatione, vel ejus proximo periculo. ( Sed id sedulo satagant Confessarii prohibere, quantum valent, juvenibus, qui ex hujusmodi lectionibus universe magnam Animae ruinam hauriunt ). Et idem dicendum de audiente praedicta verba ob vanum solatium, ut *Sanch. num.* 38. *cum Caj.* Recte autem advertit *S. Antonin. l. c.* quod audiens turpia *cum delectatione deliberata* illius turpitudinis, *non videtur posse excusari a mortali*, sicut qui morose delectatur in turpi cogitatione, *nisi forte* haec forent inter Conjuges. Dicendum III. cum eodem. *Sanch. n.* 39.

esse sine dubio mortale dicere turpia ob delectationem captam ex cogitatione ipsarum rerum turpium, vel cum periculo talis delectationis, ut recte addit *Tamb. l. c.* sive cum periculo gravis scandali, quod frequenter adest, cum talia proferuntur coram iuvenibus, vel puellis, ut bene advertit *Elbel. num.* 194. Hinc tenent *Salm. c.* 5. *num.* 19. non excusari a peccato gravi, qui nominat pudenda, aut modum copulandi, maxime coram adolescentibus, et mulieribus juvenibus honestis. Nominare autem pudenda sui proprii sexus coram aliis sexus ejusdem, puto, communiter loquendo, non esse grave.

Mortaliter etiam utique peccant, qui ob jactantiam narrant sua turpia peccata: Et tunc peccant non solum peccato scandali propter audientes, sed facillime etiam peccato complacentiæ de ipsis peccatis, ut recte dicunt *Salm. cum Dic. n.* 21. Et ideo in confessione explicare debent speciem peccati, de quo se jactarint. Colloqui autem honeste cum puellis extraneis de se non est nisi veniale; sed ratione periculi, maxime in conversatione diuturna, potest esse grave, ut diximus *num.* 442. *in fin.* cum *Salm. num.* 22. *Ronc. c.* 1. *Reg.* 2. *in praxi.*

427. Quæres 2. an sit mortale audire comœdias turpes? Respondetur, quod, si comœdia non sit notabiliter turpis, illam audiens non peccat mortaliter, nisi qui expertus sit suam fragilitatem. Ita *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 46. *n.* 42. Si vero in comœdia repræsententur res notabiliter turpes, vel modo turpi, mortale quidem esset illam spectare ob delectationem consurgentem ex ipsis rebus turpibus; veniale autem ob curiositatem tantum, aut ob vanum so-

latium, secluso periculo consensus in turpem delectationem. Ita *Sanch. d. n. 41. et Tamb. §. 5. n. 1. cum Diana, Rodr. Lorca, etc.*). Quicquid sit ( ut ait *Tamb.* ) de cooperatione ( de qua mox agendum ) quam quisque afferret sua pecunia concurrens ad talem repræsentationem.

Num autem graviter peccent omnes, qui pecunia, vel plausu ad hujusmodi comœdias notabiliter turpes concurrunt, etiamsi sine ipsis comœdia repræsentaretur? Negant *Turrian. Bald. et Baldel. ap. Croix l. 2. num.* 239. Et huic opinioni olim adhæsi. Sed melius nunc censeo affirmandum cum eodem *Croix*, *et Holzm. de Carit. c. 4. n.* 242. Ratio, quia isti, etsi materialiter, tamen positive cooperantur ad actionem graviter peccaminosam; quæ cooperatio non est licita, nisi fiat ex gravi causa necessitatis, vel utilitatis. Et idem recte dicit *Holzm.* de iis, qui ex officio impedire tenentur, vel etiam qui alias impedire commode possunt. Non damnarem vero de mortali simplices spectatores, præciso periculo turpis delectationis, ut supra, sine quibus comœdia etiam fieret; isti enim neque essent causa illius turpis repræsentationis, quia non positive ad illam influerent; neque occasio, quia ( ut supponitur ) etiam sine ipsis comœdia ageretur. Excipe Clericos, et Religiosos; qui non possunt ibi interesse sine gravi laicorum scandalo. Sic enim recte docent Bened. XIV. de Synodo l. 11. c. 10. Et excipe etiam laicos, sine quibus comœdia non fieret. Nullo autem modo a mortali excusarem Adolescentem, qui absque necessitate vellet curiositatis causa hujusmodi comœdiis interesse, nisi quis esset valde timoratus, et insuper pluries esset expertus illas spectando nunquam le-

thaliter peccasse; modo suo exemplo aliis Adolescentibus occasionem non præberet hujusmodi turpibus repræsentationibus assistendi.

428. Certum est autem repræsentantes, seu componentes has comœdias notabiliter turpes nullo modo excusari posse a peccato gravi, ob scandalum aliorum, quamvis non intentum. *Sanch. l. c. num. 42. cum S. Anton. Sylv. Ang. Etc.* Nec lucrum quamvis magnum eos excusare potest, ut recte notat *Tamb. ib.* Nota autem hic id quod docet *D. Th.* 2. 2. *q.* 168. *ar.* 3. *ad* 3. nempe: *Ad omnia autem quæ sunt utilia conversationi humanæ, deputari possunt aliqua officia licita. Et ideo etiam officium histrionum, quod ordinatur ad solatium exhibendum hominibus, non est secundum se illicitum: Nec sunt in statu peccati, dummodo moderate ludo utantur, idest non utendo illicitis verbis vel factis* (*idest turpibus, vel quæ vergunt in Proximi nocumentum*, ut explicat in corp.) *ad ludum, et non adhibendo ludum negotiis, et temporibus indebitis. Unde illi qui moderate eis subveniunt non peccant; Si qui autem sustentant illos histriones, qui illicitis ludis utuntur, peccant quasi eos in peccato foventes.* Idem docet *D. Anton. p.* 2. *tit.* 23. §. 14. ubi explicando verba illa *D. Thomæ*, *illicitis verbis aut factis*; dicit; *Si cum verbis turpibus, vel actibus turpia repræsentantibus, tunc est illicitum et mortale.* Vide alia dicta *de Scandalo l.* 2. *num.* 56.

429. » 9. Choreæ, nisi malo fine fiant, aut » cum periculo aliquos aut seipsum incitandi ad » libidinem, vel cum alia circumstantia mala, » secundum se non sunt malæ, nec actus libi» dinis, sed lætitiæ. Quando vero sancti Patres » eas interdum valde reprehendunt, loquuntur

» de turpibus, et earum abusu. Vide *Caj. v.*
» *Chorea. Fill. n.* 223. * ( *Choreæ, ut docet*
» *S. Antonin. p.* 2. *tit.* 6. *c.* 6. *per se licitæ*
» *sunt, modo fiant a personis secularibus, cum*
» *personis honestis, et honesto modo, scil. non*
» *gesticulationibus inhonestis. Idem dicunt Salm.*
» *c.* 3. *n.* 17. *et* 18. *cum Azor. Cajet. Fill.*
» *Bon. etc. In choreis autem leviter apprehen-*
» *dere manum fœminæ, vel non erit culpa, vel*
» *ad summum venialis, ut notat Caj. ib. Sum.*
» *v. Chorea, et Consentit probabiliter Spor. de*
» *Matr. c.* 3. *n.* 694. *Vetitum autem fuit Cle-*
» *ricis a Trid. sess.* 24. *c.* 13. *choreis illicitis*
» *assistere, saltem illas ducere.* Vid. *Salm. ibid.*
» 10. Exhibentes comœdias turpes, item fa-
» cientes libros, aut picturas incitantes ad li-
» bidinem peccant mortaliter; quia sunt ruina
» proximi; cum mortaliter certum sit multos
» inde ad peccatum incitandos. *Fill. num.* 211.
» Similiter Magistratus, qui permittunt exhi-
» beri turpes comœdias, peccare mortaliter do-
» cet *Hurt.* et concedit *Bald.* si auctoritatem
» illis præstent, approbent, vel foveant: addit
» tamen posse aliquando excusari, si ad majus
» malum impediendum non puniant, et tantum
» tolerent. Vid. *Diana p.* 5. *t.* 15. *R.* 82.

430. » 11. Persona soluta permittens se tangi
» ab alia, tactu, qui vulgo censetur pudicus,
» ut prehensio, contrectatio manus, amplexus,
» et oscula juxta morem patriæ, non peccat
» nisi ei costet fieri pravo affectu; huic enim
» cooperari non licet. Docet tamen *Filliuccius*
» etiam tunc admitti posse, ne tangens infame-
» tur. * ( *Sive ne suspitionem infamiæ ingerat,*
» *vel ne alii scandalizentur. Ita Tourn. t.* 3. *p.*
» 505. *cum Sylvio et Salm. c.* 3. *n.* 62. *cum*
» *Sa, Azor. Caj. Bon. Tenetur tamen resiste-*

» re, *si tactus fiant clam, et certum sit mali-*
» *tiose fieri. Salm. ibid. Tamb.* §. 4. *n.* 25.
» *Croix lib.* 2. *n.* 249. ) *. Admittens autem
» tactus impudicos ( ut mamillarum et obscœ-
» narum partium ) vel oscula furtiva, * ( *ut*
» *dicunt etiam Salm. d. n.* 22. ) *, et morosa
» vel indecentia, peccat: quia præsumitur af-
» fectus malus. Vid. *Fill. lib.* 30. *n.* 169. et
» infra *lib.* 5. *c.* 1. *dub.* 2.

Utrum autem mulier vi oppressa, ad vitandos impudicos tactus alterius, teneatur etiam clamare, si oportet? Affirmant *Salm. ibid. cum Caj.* ex communi, ut asserunt; probant ex *Deut.* 22. 23. ubi damnatur ad mortem puella, *quia non clamavit, cum esset in Civitate.* Sed valde probabiliter dicit *Nav. Sum. cap.* 16. *n.* 1. *Soto de Just. l.* 5. *q.* 1. *ar.* 5. *et Bon. de IV. Præc. q. un. n.* 10. *cum Reg.* non teneri mulierem ad clamandum cum periculo notabilis damni, sive infamiæ, vel nimiæ verecundiæ, quia tunc, si aliter jam resistat quantum potest, non tenetur cum tanto suo incommodo vim repellere. Excipe, si adsit periculum proximum consentiendi. Nec obstat textus Deuteronomii supra relatus; nam præceptum illud erat præceptum judiciale pertinens quidem ad judicium externum, in quo damnari præcipiebatur puella quæ violata fuisset; et non clamasset, *cum esset in Civitate*; quia præsumebatur ipsa ( ut commentat *a Lap.* ) *stupro consensisse; et ideo non clamasse.* Et idem sentiunt *Menoch. et Gordon. cum Philone* apud *Calmet* super textu citato. Præterea nemo dubitat omnia præcepta judicialia Veteris Legis jam omnino cessasse per præcepta judicialia perfectiora Legis Evangelicæ, ut probat doctus *Frassen t.* 6. *de Leg. D.* 3. *art.* 2. *q.* 4. *concl.* 1. *in fine.* Non negandum tamen, quod si mulier sit

in periculo proximo consentiendi in copulam, ob experientiam anteactam, vel ob sui cognitam fragilitatem, teneatur utique clamare ad se liberandam ab illo congressu. An autem mulier oppressa teneatur potius pati mortem, vi repellendo invasorem suæ pudicitiæ, quam permittere copulam? Duplex est sententia, ut diximus *n.* 368. At negativa, quam tenent *Sot. Nav. Tolet.* et alii, potius speculative, quam practice est probabilis.

431. » Quæres, an, et quatenus liceant tactus, et aspectus, etc. inter conjuges, vel sponsos?

» Resp. 1. Conjugibus licent, si referantur ad copulam, ad hanc enim licite se excitant. Alio autem fine, v. gr. voluptatis causa si fiant, sunt peccata venialia: quia matrimonium eos cohonestat, ac defectus debiti finis non est mortalis; nisi tamen habeantur cum periculo pollutionis: quæ, cum iis sit illicita, eo casu erunt mortalia, regulariter saltem. *Sanc. l.* 9. *d.* 46. *n.* 7. *Fill. n.* 357. et alii. * ( *Vid. l.* 6. *n.* 932. *ad* 936. ) *.

» Resp. 2. Sponsis tactus impudici non licent; pudici vero in partibus honestis licent, si ex iis tantum intendant delectationem sensitivam; secus, si veneream; *Sanch. l. c. n.* 50. *etc. Bon. p.* 9. *n.* 6. *etc.* * ( *Sed vide dicenda l.* 6. *n.* 854. ) *.

## DUBIUM II.

*Quæ sint species luxuriæ consummatæ naturales.*

432. *An fornicatio sit vetita de jure Naturæ?*
433. *An peccet mulier non resistens turpi congressui ob metum mortis, si non consentiat?*
434. *An permitti possint meretrices?*
435. *Circa concubinatum, quæritur. I. An possit absolvi qui nequit ejicere concubinam sine infamia?* 436. *Quær. II. An absolvi possit promittens concubinam ejicere?* 437. *Quær. III. An possit absolvi concubina ob necessitatem non discedens?* 438. *Quær. IV. An qui est in proxima occasione, causa exercendæ artis? Quid vero, si is, adhibitis remediis, semper eodem modo recidit?* 439. *Quær. V. An famula peccans cum Domino?* 440. *Quær. VI. An uxor peccans cum viro?* 441. *Quær. VII. An tollenda occasio etiam cum gravi damno?*
442. *Quæ sint pœnæ pro concubinatu, præsertim pro Clericis?*
443. *An stuprum sit speciale peccatum?*
444. *Ad quid teneatur Raptor?*
445. *Quid de adulterio?* 446. *An sit adulterium copula sodomitica inter conjuges?*
447. *An copula habita inter despensatos?*
448. *Circa incestum, quæritur I. An omnes incestus sint ejusdem speciei?* 449. *Qu. II. An differant incestus cum affinibus?* 450. *Qu. III. An incestus cum cognatis spiritualibus?* 451. *Qu. IV. An sit spe-*

*ciale peccatum copula Confessarii cum Pœnitente? Quid si sit ejus Parochus?* 452. *Qu. V. An committant incestum propinqui copulantes post dispensationem?*

453. *An soli tactus incestum constituant?*

454. *Quomodo committatur sacrilegium per peccatum turpe?*

455. *Circa sacrilegium* Personale, *Quær. I. An Sacerdos simul Religiosus lædens castitatem commitat duo sacrilegia.* 456. *Qu. II. An copulans cum alia persona sacrata?* 457. *Qu. III. An committat sacrilegium habens votum castitatis, si inducat alterum ad turpia? Quid si morose delectetur de peccato alterius?*

458. *Circa sacrilegium* Locale, *Qu. I. An sit sacrilegium copula occulta, vel maritalis in Ecclesia?* 459. *Qu. II. An sint sacrilegia tactus impudici habiti in Ecclesia?* 460. *Quæ comprehendantur per locum sacrum?* 461. *Qu. III. An verba et aspectus lascivi habiti in Ecclesia sint sacrilegia?* 462. *Qu. IV. An cogitationes turpes?*

463. *Circa sacrilegium* Reale, *quæritur quando committatur?*

432. » RESP. Eæ dicuntur, in quibus sit » commixtio eo modo, quo natura instituit: v. » gr. quando servantur sexus diversus, species » eadem, vas, et modus naturalis, etc.

*Unde resolvitur tales esse has sequentes, quæ ideo in Confessione sunt exprimendæ.*

» 1. Est fornicatio, quæ est concubitus soluti » cum soluta (hoc est, quæ est libera a voto, » matrimonio, religione) ex mutuo consensu. » Ad hanc reducitur. 1. Concubinatus, qui est » fornicatio continuata. Unde concubinarius (si- » cut et meretrix) ordinarie non debet absolvi, » nisi dimissa concubina, aut muliere suspecta, » cujus retentio scandalum daret, licet cum ea » non peccaret. *Sanch. lib.* 1. *mor. c.* 8. *Nav.* » *c.* 3. *Fill. tr.* 30. *c.* 2. *n.* 56. 2. Congressus » cum alterius sponsa, quæ est fornicatio intra » eamdem speciem gravior, et in Confessione » aperienda; saltem respectu sponsæ, ut docet » *Rodr. tr.* 3. *c.* 109. *Sanch. de Matr. t.* 1. » *l.* 1. *d.* 2. *n.* 6. *Fag. t.* 1. *l.* 4. *c.* 3. *Fill.* » *l.* 2. *tr.* 30. *c.* 2. *n.* 52. contra *Covarr.* » *Vivald. Led. Azor.* quorum sententiam, (etiam » respectu sponsæ) probabilem, et in praxi » tutam censet *Dian. p.* 1. *tr.* 7. *Res.* 5.

Attende hic prop. 25. damn. ab Alex. VII. quæ dicebat: *Qui habet copulam cum satisfacit Confessionis præcepto dicens commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam.*

Deinceps notandum, proculdubio fornicationem vetitam esse de jure Naturæ, cum Natura ordinet copulam tantum ad matrimonium, quo non solum proles generari, sed etiam bene educari possit. Ideo fornicatio semper est intrinsece mala., licet aliquando per accidens a fornicario proles bene educaretur; Ratio, tum quia in hoc ob magnum periculum hallucinationis, causæ nimiæ delectationis, facillime errari potest; tum

quia natura considerat, quæ communiter, non quæ per accidens eveniunt; tum quia de se est contra jus naturæ carni rationem subjicere, ut accidit in fornicatione ob delectationem actus. In matrimonio autem esto eadem delectatio interveniat, Deus tamen speciali providentia disponit, ut talis deordinatio absit. V. *Bonc. de VI. Præc. c.* 1. *q.* 2.

433. Quæritur hic 1. an peccet graviter mulier, non resistens turpi congressui alterius ob metum mortis, quamvis non consentiat? Alii omnino affirmant, quia talis immobilitas esset quædam cooperatio voluntaria, cum possit se agitando congressum aliquo modo impedire. Ita *Lugo de Just. Jure Disp.* 10. *n.* 197. *Ronc. ib. q.* 3. *cum Fill. Azor.* quos saltem in praxi puto sequendos. Alii vero negant. Vide dicta *n.* 368.

434. Quær. 3. an permitti possint meretrices? *Prima* sententia probabilis affirmat, eamque tenent *Salm. de* 6. *Præc. c.* 2. *n.* 91. *cum S. Thom. Cov. Trull. Led. etc.* huicque clare adhæret *S. Aug. l.* 4. *de Ord. c.* 4. Ratio, quia demptis meretricibus, pejora peccata evenirent, nempe sodomiæ, bestialitatis, mollitierum, præter prævaricationem mulierum honestarum; Ideo *S. Aug. loc. cit.* ait: *Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus.* Verum *secunda* sententia, practice probabilior, negat; et hanc tenent *Ronc. de* 6. *Præc. c. q.* 6. *Nav. Man. c.* 17. *n.* 195. *cum Cornel. Gutt. et aliis ap. Salm. n.* 83. Ratio, quia per meretrices hæc mala graviora non evitantur, eo quod in hominibus luxuriosis ex facili et frequenti cum meretricibus congressu libido altiores figit radices; et ideo, cum hoc vitium frequentia magis augeatur, ipsi non desinunt committere pollutiones, et peccata nefanda, saltem cum ipsis

meretricibus; necnon haud se abstinent a sollicitandis feminis honestis. E converso permissione meretricum innumera alia mala superaddunt, nempe plures puellæ prostituuntur, adolescentes parentes parvipendunt, bona dissipant, studia scientiarum negligunt, rixas excitant, honestas nuptias respuunt. Ceterum, bene advertit et probat *P. Sarnelli* in suo *Opusculo de Abusu meretricii*, quod licet in vastis Urbibus meretrices permitti possint, nullo tamen modo in aliis locis permittendæ sunt.

435. Concubinatus autem proprie est concubitus soluti cum soluta (improprie vero cum uxorata vel uxorato); dummodo habeantur invicem uxorio modo, sive in unamet domo, sive in alia, ut constat ex stilo Curiæ Romanæ, et ex Concilio Tridentino *sess.* 24. *c.* 8. Nota hic ante omnia prop. 41. proscriptam ab Alex. VII. quæ dicebat: *Non est obligandus concubinarius ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis utilis esset ad oblectamentum concubinarii, vulgo* regalo, *dum, deficiente illa, nimis ægre ageret vitam, et aliæ epulæ tædio magno concubinarium afficerent, et alia famula nimis difficile inveniretur.* Item nota alias tres prop. damnatas ab Innoc. XI. 61. *Potest aliquando absolvi, qui in proxima occasione versatur, quam potest, et non vult omittere, quinimo ex proposito quærit, aut se ingerit.* 62. *Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis, aut honesta non fugiendi, occurrit.* 63. *Licitum est directe quærere occasionem proximam pro bono spirituali, aut temporali nostro, vel proximi.*

Hinc quæritur I. An aliquando possit absolvi concubinarius, qui concubinam ejicere e domo non posset sine scandalo, aut infamia? Communiter loquendo non est absolvendus, ut cum

*Bus.* dicunt *Salm.* c. 2. n. 27. Ratio, quia in diuturno concubinatu est moraliter impossibile rem aliis non fieri notam: Non negant tamen *Salm.* ib. in aliquo casu rarissimo posse absolvi; puta ( ut ait *Spor. de Pœn.* n. 329. *cum Gob.* ) si aliter non possit vitari grave damnum famæ, vel fortunarum, juxta dicenda *de Pœn.* n. 455. Sed eo casu dico omnino expedire, quod saltem differatur absolutio, donec experimento probetur continentia pœnitentis; nisi casus esset, quod pœnitens ( satis alias dispositus, ut supponitur ) non amplius redire posset ad se confitendum; vel si immineret necessitas communicandi, ad vitandam positivam infamiam.

436. Quær. II. An extra prædictum rarissimum casum infamiæ, aut scandali, possit absolvi concubinarius, antequam concubinam dimittat, si sedulo eam dimittere promittat? Alii concedunt pro prima, vel secunda vice, ut *Diana*, *Sancius*, *Megala*, *et F. Anton. a Sp. S.* apud *Salm.* c. 2. n. 28. Alii omnino negant etiam pro prima vice, quando occasio est proxima. Ita *Nav. Pal. Azor. Tol. Fill. etc.* cum *Diana*, se revocante *ap. Salm.* n. 32. Alii denique, ut *Salm. d. n.* 32. cum *Trull. Sylv. Rodr. Lop.* distinguunt sic: Si concubinarius est publice notus, minime est absolvendus, etiamsi det signa magni doloris, nisi concubinam dimittat, aut nisi postquam ( concubina extra domum degente ) per aliquod tempus notabile ad eam non accesserit. Ratio, tum quia scandalum pateret videre eum, qui adhuc domi concubinam retinet, vel ejus domum frequentat, ad Eucharistiam accedere; tum quia publicus peccator non debet absolvi, nisi etiam publice pœniteat, et scandalo satisfaciat. Vide dicenda *l.* 6. *n.* 511. Si vero concubinarius est occul-

tus, nec etiam absolvi potest, nisi in aliquo casu raro: puta, si vir nobilis doleat profusis lacrymis, vel post terribilem concionem auditam, vel si confiteatur territus a morte socii, vel a magno periculo mortis evasus. Ita *Lugo de Pœn. D.* 10. *n.* 151. *et Salm. n.* 34. *cum Pal Laym. Dic. Trull. etc.* Hoc tamen tantum admittendum puto, quando sit moraliter impossibile, quod concubina ante absolutionem brevi dimitti possit; vel quando urgeat necessitas communicandi ob vitandam magnam infamiam, juxta mox dicta *n.* 435. *in fine.* Nam alias semper absolutio est differenda, quia experientia nimis constat, quod, obtenta absolutione, difficulter occasio postea aufertur, et sic facillime reditur ad vomitum. Vide dicenda *l.* 6. *n.* 456.

437. Quær. III. An concubina, quæ a concubinario sustentatur, possit absolvi, antequam a domo illius discedat? Recte negant *Salm. c.* 2. *ex n.* 43. Excipiunt tamen *n.* 44. primo, si ex discessu ei grave eveniret damnum, puta infamiæ, vel aliorum scandalum. Secundo, si femina nequiret manuum labore se alere, aut in alia domo deservire, aut mendicare sine dedecore, aut alio gravi incommodo. Emendicare autem illi, quæ non est ad id assueta, semper magnum incommodum afferre videtur, ut ait *Hurt. ib.* Sed in his casibus regulariter semper etiam est differenda absolutio.

438. Quær. IV. An possit absolvi, qui, causa artis licitæ exercendæ, est in proxima occasione peccandi? Probabiliter respondent *Suar. to.* 4. *in* 3. *p. D.* 32. *sect.* 2. *Cajet. v. Periculum, et Salm. c.* 2. *n.* 46. *cum Cand.* posse quidem absolvi, si ille esset moraliter impotens ad officium suum deserendum, et peccaret, non ex vi occasionis, sed ex propria fragilitate, et inde

ostenderet signa veræ pœnitentiæ, cum proposito occasionem cavendi quantum potest. Hinc communiter possunt excusari e deserenda occasione, qui ratione officii cum feminis versando peccant, ut dicunt *Nav. c.* 3. *n.* 5. *ac Graff. Jann. Hurt. Lopez*, *etc.* cum *Salm. n.* 47. *et Milant. in pr.* 61. *Inn. XI.* Idem dicitur de Chirurgis, qui feminis medendo sunt in occasione peccandi. *Salm. ib. cum Sanch. Nav. Hurt.* Idem de Parocho, qui in audiendis feminarum Confessionibus voluntarie se polluit: Hi possunt absolvi, quin officium deserant; secus tamen dicendum de Confessario simplici, qui tenetur abstinere a Confessionibus excipiendis, nisi forte ex hoc infamiam subiret. *Salm. n.* 48. *cum Pal. Nav. Hurt. etc.* Potest etiam absolvi fœmina, quæ vivit hospitando, et peccat occasione hospitandi, et ideo cadit cum diversis, et etiam cadit cum aliquo particulari, modo proponat inde evitare sola cum solo conversari. Ita *Salm. n.* 49. *cum Nav. et Trull.* Si tamen, adhuc remediis adhibitis, peccans eodem modo relabitur, nulla apparente probabili spe emendationis, tunc nullo modo absolvenda, nisi occasionem deserat, vel specialia signa doloris exhibeat, juxta dicenda *de Pœn. l.* 6. *n.* 457.

439. Quær. V. An possint absolvi famulæ cum heris peccantes, si etiam antea cum eis peccaverint? Si illæ bis, vel semel tantum peccaverint, et post admonitionem Confessarii occasionem tollere curaverint, tunc absolvi posse recte dicunt *Salm. c.* 2. *n.* 50. Secus, si occasionem removere neglexerint, *ibid.* Quare nunquam eas absolverem, si peccatum fuerit frequens, nisi in casu gravis necessitatis proposito supra in *quæst.* III. Ac ipsæ essent sufficienter dispositæ, juxta dicenda *l.* 6. *n.* 459. Et etiam in eo experimentum quærerem.

440. Quær. VI. An possit absolvi uxor, si ipsa est in occasione proxima peccandi cum suo viro, qui eam contra naturam cognoscat, vel prostituat? Respondetur negative cum *Salm. cap.* 2. *n.* 52. *cum Sanch.* Tenetur enim tunc divortium facere; sed hoc intelligendum, nisi ad hoc sit moraliter impotens, ut dictum est in *quæst. IV. ut supra.*

441. Quær. VII. An quis teneatur tollere occasionem proximam peccandi cum concubina, etiam cum suo gravi damno temporali; puta, si amasius debitor esset concubinæ in magna summa? Negant *Tancred. Sanctius*, *et Anton. de Sp. S.* apud *Salm. n.* 57. Sed contrarium omnino tenent *Salm.* quia damnum spirituale magis quam temporale præcavendum est. Verum hæc ratio, si hic valeret, valere deberet etiam pro casibus supra allatis *quæst.* III. *et* IV. ubi iidem *Salm.* probabiliter excusant aliquando eos, qui ad grave damnum evitandum occasionem non deserunt. Quapropter primam sententiam probabilem censeo, si amasius non posset solvere sine magno detrimento suæ famæ, vel sui status, ita ut ille in gravem necessitatem redigeretur; vide dicenda *lib.* 6. *n.* 455. Sed in omnibus his casibus expedit omnino, ut differatur absolutio usque ad emendationem; vide eodem *lib.* 6. *n.* 456.

Plura hic adduntur scitu utilia in hac materia.

442. I. A Concil. Trid. *sess.* 14. *c.* 8. indicta fuit pro concubinatu pœna excommunicationis ferendæ post tertiam monitionem, et insuper pœna ejectionis extra Oppidum, vel Diœcesim, implorato brachio Sæculari. II. In crimine hoc, cum sit mixti fori, procedi potest tam a laicali, quam ab Ecclesiastico Judice. III. Clericus concubinarius ex Conc. Trid. *sess.* 25. *c.* 14. post

primam monitionem privatur tertia parte fructuum Beneficii; post secundam vero privatur pensionibus, et Beneficii administratione: deinde post tertiam omnino beneficio expoliatur; denique excommunicatur, et tunc potest etiam Curiæ seculari ab Episcopo tradi. Vide *Salm. c.* 2. *n.* 60. Probabiliter autem non privatur tertia parte fructuum (ut dictum est) Clericus, qui etiam post monitionem tantum semel peccaverit. *Salm. ibid. n.* 64. Notandum autem 1. nomine fructuum non comprehendi distributiones quotidianas, ut a S. C. fuit decisum apud *Salm. n.* 66. Notandum 2. pœnas pecuniarias hujus criminis ad pios usus ab Episcopo applicandas esse, *Salm. n.* 67. Notandum 3. quod Clericus non privatur fructibus Beneficii, nisi post sententiam. *Salm. n.* 68.

Utrum autem Clerici concubinarii publici sint etiam ipso jure suspensi? Affirmant *Barbos. S. Anton. Nav. Sylv. etc. apud Salm. c.* 2. *n.* 70. dicentes, ipsos incurrere talem suspensionem tam ab Officio, quam a Beneficio ex *c. Sacerdotes. Dist.* 50. Et sic declaratum esse a S. C. Concilii. Sed negant probabiliter *Sot. in* 4. *D.* 5. *q.* 5. *a.* 6. *Fill. tr.* 27. *n.* 124. *ac Trull. Suar. et Fag. ap. Salm. ib.* qui huic sententiæ adhærent. Ratio, quia de tali suspensione non constat; imo potius probatur oppositum ex Trid. *loc. cit.* ubi dicitur, quod si Clericus concubinarius secundæ monitioni non paruerit, ab Episcopo suspendatur ab administratione Beneficii, ergo supponit Concilium nullam esse suspensionem anterius ipso jure latam. Ad Declarationem autem S. C. respondent eam non esse authenticam, et etiamsi esset authentica, aliam non habere auctoritatem, quam sententia probabilis Doctorum, juxta dicta *l.* 1. *n.* 206.

443. » 2. Stuprum, hoc est defloratio virgi-
» nis, ipsa invita; quia, si consentiat, erit
» tantum fornicatio simplex, nec circumstantia
» in Confessione aperienda, ut probat *Less. et*
» *Sanch. l. 7. dis. 12.* contra *Nav. Azor.* et
» alios.

Et cum *Bus. et Sanch.* consentiunt *Salm. de VI. Præc. c. 4. num. 2. et Ronc. c. 3. q. 2. cum Barb. Bon. etc.* Dicunt autem *Bon. et Salm. n. 13. cum Less. Fill. Diana*, quod fornicatio cum virgine consentiente potest esse aliunde speciale peccatum, scilicet ratione infamiæ, vel mœroris parentum, vel rixarum, odii, etc. Vide dicenda *de Sponsalibus, l. 6. n. 847.*

444. » 3. Raptus, cum scilicet persona ali-
» qua (sive masculus, sive fœmina, sive nu-
» pta, siva innupta) libidinis causa adducitur,
» illata vi sive abductæ, sive iis, quorum po-
» testati subest. * (*Scilicet parentibus, aut tu-*
» *toribus, aut viro; non autem si sint fratres,*
» *et mulier sit sui juris. Ronc. q. 3. cum Mol.*) *.
» Si quæ tamen sponte discedat cum Amasio,
» insciis parentibus, non erit proprie raptus,
» sed fuga, non addens malitiam specie distin-
» ctam fornicationi. *Lug. d. 16. n. 137. Filliuc.*
» *n. 10.* Vid. *Bon.* Idem dicit *Diana p. 1. t.*
» *7. R. 37. ex Less. lib. 2. cap. 19. d. 1. Sank.*
» *de Matr. t. 2. l. 7. d. 4. n. 5. etc.*

Ex Tridentino *Sess. 24. cap. 6.* raptor tenetur mulierem ducere, aut dotare; nisi mulier sit meretrix, aut malæ famæ. Quando tamen adest Raptus cum violentia mulieris invitæ, matrimonium semper est nullum, etiamsi cum rapta sint sponsalia contracta. Constituunt raptum etiam preces importunæ. Num autem etiam dolus? Vide *Salmantic. de IV. Præcept. cap. 4. n. 28.* Vide alia *de Matrim. lib. 6. n. 1107. et 1108.*

445. » 4. Adulterium, cum scilicet uterque, » vel alteruter coëuntium est conjunctus matrimo- » nio, etiamsi adulterantis conjux sit conten- » tus: esto enim tunc illi non fiat injuria, fit » tamen ipsi statui, Sacramento, et huic præ- » cepto. Quod si fœmina adulterans sit conjuga- » ta, gravius habetur, quam si vir, propter » incomoda graviora, v. gr. damnum veri he- » redis, prolis incertitudinem, etc. Si vero » uterque sit conjugatus, adhuc gravius est, » quia sunt duæ injuriæ in utriusque conjugem » in Confessione exprimendæ. *Fill. t. 26. c. 4.* » *n. 85. et 89.*

* ( *Nota* hic prop. 50. damn. ab Innoc. XI. quæ dicebat: *Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium; ideoque sufficit in Confessione dicere, se esse fornicatum.*

446. Qui sodomitice uxorem cognoscit, probabilius etiam adulterium committit, quia est contra bonum datæ fidei, ut *Sanch. de Matr. l. 9. D. 18. num. 4. Ronc. c. 4. q. 3. cum Azor. etc. Salm. de IV. Præc. c. 5. n. 15.* cum communi, contra paucos. Et debet explicari, sodomiam commissam esse cum propria conjuge, ut *Salm. ib.*

447. An verò sit adulterium copula habita cum desponsata per verba de futuro? Probabilius negatur cum *Sanch. de Matr. l. 1. D. 2. n. 2. Salm. d. c. 5. n. 10. Ronc. ib. q. 5.* Censent autem *Ronc. et Salm. de Matr. c. 1. n. 11.* quod si unus ex sponsis cum alia persona fornicetur, debet aperire in Confessione circumstantiam sponsalium tamquam mutantem speciem, ratione injuriæ alteri illatæ; Probabile vero satis est cum *Trull. Pont. Dian. Covarruv. Lugo, Sanch. et Laym.* esse tantum circumstantiam aggravantem, cum sponsus per *sponsalia*

nullum acquirat jus super corpus alterius. Vide hoc *de Matr. l.* 6. *n.* 847.

448. » 5. Incestus, hoc est congressus cum » consanguinea, vel affine usque ad quartum » gradum, eo gravius peccatum, quo gradus » est propinquor; quem proinde in Confessione » exprimere, saltem securius est, ut habet » *Nav. c.* 6. *C. Lugo disp.* 16. *n.* 312. sicut » etiam multo gravior est incestus cum consan- » guinea, quam cum affine in eodem gradu, » v. gr. cum matre, quam cum noverca; cum » sorore propria, quam cum sorore uxoris; et » rursus gravior est cum affine, quam cum co- » gnato spirituali, vel legali. Addi vero debet, » si in primo gradu fuerit, utrum cum matre, » an cum filia, an sorore. *C. Lug. l. c. et* » *Escob. de actibus humanis E.* 2. *c.* 6. ubi ex » *Hurtad. d.* 9. *de Pœn. diff.* 4. probabile di- » cit, incestum in eodem gradu, et linea, » ejusdem esse speciei ( eo tamen graviorem, » quo gradus est vicinior stipiti ); et satis esse » dicere, habui rem cum consanguinea in linea » recta. Ad hanc speciem revocatur, tamquam » analoga, fornicatio cum filia Confessionis; » cum proprie non sit cognatio spiritualis, quam » tamen circumstantiam in Confessione expri- » mendam esse probat *Sanch. l.* 8. *de Matr.* » *d.* 55. *Con. d.* 32. *Fagund.* et ceteri proba- » biliter contra *Sa*, *V. Confessio*, *et Dian.* » V. *Lugo n.* 355.

Ad majorem horum claritatem, quæritur I. An omnes incestus quoad gradus sint ejusdem speciei? Vide dicenda *de Sacr. Pœn. l.* 6. *n.* 370. ubi hoc sat probabiliter affirmatur ( excepto tantum primo gradu consanguineitatis in linea recta ) *cum Caj. Sot. Lug. Bon. etc. cum* ***D. Th.***

449. Quær. II. An incestus cum consanguinea differat specie ab incestu cum affine? utraque sententia est probabilis. *Prima* cum *Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 1073. *Caj. Lugo Dian. ex S. Th.* negat, quia in utroque casu contra reverentiam conjunctis debitam pariter peccatur. *Secunda* sententia cum *Vasq. Dic.* et aliis *ibid.* affirmat; ratio istorum, quia videtur totaliter diversa reverentia debita ob sanguinis conjunctionem, quam ob conjunctionem affinitatis. Vide dicenda *l.* 6. *n.* 469.

450. Quær. III. An incestus inter cognatos spirituales sit diversæ speciei, quam inter consanguineos, et affines? Absolute affirmandum cum *Salm. et S. Thom.* qui 2. 2. *q.* 154. *art.* 10. *ad* 2. docet per copulam inter cognatos spirituales *committi sacrilegium ad modum incestus.* An autem tunc sit explicandus gradus cognationis? Affirmant *Salm. ib. n.* 40. sed probabilius negat *Croix n.* 1078. Pariter incestus inter cognatos legales, nempe ratione adoptionis, est diversæ speciei ab aliis enunciatis, et explicari debet. Vide *Salm. ib. n.* 41.

451. Quær. IV. An Confessarius rem habens cum filia spirituali occasione Confessionis, debeat hoc explicare in Confessione? *Prima* sententia affirmat, quia Pater cum filia spirituali contrahit quamdam extraordinariam familiaritatem, et obligationem ducendi illam ad salutem, et ideo videtur specialis turpitudo illam trahere ad perditionem. Ita *Salm. c.* 5. *n.* 43. *cum Sot. Sanch. Fag. etc. Secunda* tamen probabilior sententia negat cum *Fill. tract.* 30. *n.* 105. *Spor. de Matr. c.* 3. *n.* 620. *Elb. de* 6. *Præc. n.* 141. *Holz. eod. tit. num.* 669. item *Vasq. Bon. Pont. Dic. Dian. Trull. Leand. etc.* apud *Salm. n.* 42. Idem sentit *Tourn. t.* 3. *p.* 488. *art.* 4.

*v. Quær. ex c. ult. de Cogn. Spir.* ubi : *Ex datione aliorum Sacramentorum* ( præter Baptismum , et Confirmationem ) *cognatio spiritualis nequequam oritur.* Ratio quia nec est incestus , dum inter illos nulla intervenit cognatio ; neque est sacrilegium ( intellige quoad hanc circumstantiam ) , dum nulla Sacramento injuria irrogatur. Recte vero advertit *Elb. l. c. cum Henno* , Parochum peccantem cum tali pœnitente , peccare etiam contra justitiam , cum ex justitia teneatur suas oves pascere ex Trid. non solum verbo , sed etiam exemplo.

452. Quær. V. An propinqui , obtenta dispensatione ad Matrimonium contrahendum, si ante Matrimonium fornicentur , incestum committant? Affirmant probabiliter *Major* , *et Callego apud Croix lib.* 6. *part.* 2. *n.* 1077. quia impedimentum propinquitatis non censetur auferri per dispensationem , nisi tantum ut ipsi conjuncti possint Matrimonium contrahere , non autem fornicari. Sed non minus probabiliter contradicit *Sanch. de Matr. l.* 7. *D.* 67. *num.* 9. *cum Cajet. Arm. et Vega*, et idem sentit *Lugo de Just. D.* 3. *n.* 13. Ratio , quia dispensatio non concedit quidem fornicationem , sed tollit prohibitionem Matrimonii ; ubi autem Matrimonium non est vetitum , ibi non est incestus , ergo , cessante Matrimonii prohibitione , cessat tamquam accessoria prohibitio specifica fornicationis.

453. Nota hic, quod omnes tactus inter consanguineos , saltem primi , et secundi gradus, sunt incestus , juxta receptam sententiam. Vide *Dub. seq. n.* 469.

454. » 6. Sacrilegium , hoc est violatio rei » sacræ per actum venereum. Res autem sacræ, » quæ sic violantur , sunt locus , et persona. » Unde sacrilegium est. 1. Omnis actus luxurio-

» sus exterior ( qualis etiam est v. gr. pollutio;
» et probabiliter etiam tactus impudici. V. *Lug.*
» *n.* 464. ) in loco sacro, hoc est, templo, vel
» cœmeterio; nisi tamen fiat a conjugibus ex
» necessitate, v. gr. ad vitandam incontinen-
» tiam. 2. Omnis actus luxuriosus tam interior,
» quam exterior in persona, vel cum persona
» voto castitatis consecrata: circa quem tamen
» probabile est, non opus exprimere, utrum
» fuerit votum solemne, an simplex: Sicuti
» neque, si duplici titulo sit sacrata, v. gr.
» quia est Sacerdos, et Religiosus: quia est mo-
» raliter una numero malitia: *Sanch. de Matr.*
» *l.* 7. *d.* 27. *n.* 27. *Henr.* et ceteri quos ci-
» tat *Dian.* et sequitur *p.* 1. *t.* 7. *R.* 3. *V.*
» *Card. Lug. d.* 16. *de Pæn. s.* 4. *Bon. q.* 4.
» *p.* 17. *Esc. E.* 8.

Pro clariori intelligentia, quæstiones super hoc punctum segregatim exponam quoad sacrilegium circa *personam*, circa *locum*, et circa *res*.

455. I. Circa *personam*, quæritur I. An Sacerdos, qui sit etiam Religiosus, peccans contra castitatem, duo committat sacrilegia? Prima sententia affirmat, quia talis, ut Religiosus debet servare castitatem ratione voti: ut Sacerdos autem, ratione præcepti Ecclesiæ Ita *Less. lib.* 4. *c.* 3. *n.* 87. *Con. Leder. etc.* Sed negant verius *Sanch. de Matr. lib.* 7. *D.* 25. *n.* 28. *et* 81. *Pal. Azor. Trull. etc. cum. Salm. de VI. Præc. c.* 6. *n.* 7. Ratio, quia, quamvis ex duplici præcepto talis Sacerdos maneat obstrictus voto castitatis, attamen contra idem præceptum, et ex eodem motivo peccaret; dum Sacerdos, non jam ex Ecclesiæ constitutione, ut isti censent, sed tantum ratione voti sacris Ordinibus annexi ad castitatem obligatur, juxta

probabiliorem sententiam. Vide *de Ord. lib.* 6. *n.* 808. Præterea, etiamsi obligatio castitatis in Sacerdote immediate esset tantum ex Ecclesiæ præcepto, is tamen, lædendo castitatem, etiam peccaret contra Religionem, juxta communem DD. sententiam *ibid.* allatam, quia Ecclesia ex solo motivo Religionis ob reverentiam sacri Ordinis, cœlibatum suis Ministris imponit. Recte etiam Ecclesia potest efficere, ut materia alicujus sui præcepti sit materia alicujus virtutis, ut probat *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 57. *cum Suar. et Card. Vide* de hoc *l.* 6. *n.* 4. *p.* 407. *circa fin.*

456. Quær. II. An persona Sacra rem habens cum alia sacrata, duplex sacrilegium committat? Quicquid dicat *Sa*, omnino est affirmandum cum *Less. l.* 4. *c.* 4. *n.* 84. *Elbel de* 6. *Præc. n.* 248. *Salm. c.* 6. *n.* 5. *cum Fill. Bon.* et communi, quia is dupliciter Religionem offendit, scilicet peccato proprio, et peccato alterius, cui cooperatur.

457. Quær. II. An habens votum castitatis sacrilegium committat, si alterum suo consilio inducat ad carnale peccatum? Affirmant probabiliter *Lug. Leand. Perez. Salm. c.* 6. *n.* 10. Ratio, quia (ut isti dicunt) non induceret ille alios ad castitatem lædendam, nisi ipse ad libidinem positive affectus esset, ideoque ipse quoque castitatem offendit. Sed satis probabiliter etiam negant *Sanch. Dec. t.* 2. *l.* 5. *c.* 6. *n.* 12. *et Dicast. et* apud *Salm. ib. n.* 9. Quia castitatis votum emittens, non alienam, sed tantum propriam castitatem respicit. Attamen prima sententia mihi certo probabilior videtur, si ille ex positivo affectu ad libidinem alterum ad peccandum induceret; secus, si ex alio pravo fine. Omnino autem tenendum cum *Salm. c.* 7. *n.* 13. *et* 14. contra paucos, sacrilegium utique

committere Religiosum, qui morose delectaretur de peccato carnali alterius, vel qui alterum suis manibus pollueret, etiam sine sua delectatione.

458. II. Circa *locum*, quæritur I. An copula maritalis, aut occulta habita in Ecclesia, aut sine alia culpa, sit sacrilegium? Prænotandum, quod ex *c. un. de Consec. Eccl. in* 6. *et ex c. Ecclesiis* 20. *de Consec. Dist.* 1. prohibetur sanguinis aut seminis voluntaria effusio, per quam (modo effusio certe sit peccatum mortale, et sacrilegium) Ecclesia remanet polluta, donec iterum benedicatur. Sed dubium est, quænam autem effusio ad id sufficiat? Adsunt tres sententiæ, omnes satis probabiles, ut recte ajunt *Salm. de Matr. c.* 15. *n.* 65. *in fine. Prima* sententia tenet, præciso scandalo, nunquam esse sacrilegium copulam maritalem, sicuti nec sanguinis effusionem ob defensionem factam; quia prædicta lex, cum sit pœnalis, stricte est intelligenda, nimirum de sola effusione illicita. Ita *Glossa in d. c. Ecclesiis*, 20. *v. Semine*, dicens hoc esse secundum Hyginum Papam in *c.* 19. antecedenti, ubi; *Si homicidio, vel adulterio Ecclesia violata fuerit, expurgetur. Pontius de Matr. lib.* 10. *cap.* 10. *n.* 13. *Sa v. Eclesia n.* 14. item *Alensis*, *Rosell. ac Henr.* et probabile putant *Sotus*, *Dic. etc.* apud *Salm. l. c. Secunda* sententia distinguit, et dicit committi quidem sacrilegium, et Ecclesiam pollui per sanguinis aut seminis effusionem publicam; non vero per occultam, scilicet nemini notam, aut tantum duobus, aut tribus. Ita *Glossa in cit. c. un. de Consecr. in* 6. *v. Polluit*, ubi: *Si pollutio fuerit occulta, Ecclesia non debet reconciliari; dicunt enim Theologi, quod ideo reconciliatur Ecclesia, ut videntes Ecclesiam lavari, cogitent quantum pro lavatione peccato-*

*rum sit laborandum*. Item *Pontius l. c. n.* 9. (vocans communem) *Tolet. l.* 15. *c.* 8. *Sa v. Ecclesia*, *n.* 19. *Nav. c.* 27. *n.* 230. *Azor. t.* 1. *l.* 10. *c.* 26. *q.* 3. *et Vasq. Coninch. Rodr. etc. apud Salm. d. c.* 15. *n.* 63. *et* 64. Ratio, quia ut isti inquiunt, talis effusio non est sacrilegium de Jure Divino, sed tantum de Jure Ecclesiastico, quo sola publica effusio non prohiberi videtur, dum tantum per istam aufertur in opinione hominum reverentia loco Sacro debita; et saltem ob tantorum DD. auctoritatem hanc sententiam probabilem bene putant *Salm. n.* 65. Notant tamen, quod, ut effusio dicatur jam publica, sufficit, si manifestatur verbis; aut si vir, et femina in eodem toro cubare cernantur. *Tertia* sententia probabilior dicit, adhuc per copulam maritalem occultam committi sacrilegium, et Ecclesiam pollui, nisi fiat ex morali necessitate. Ratio, quia textus citati universe loquuntur de quacumque effusione; et sic rectius intelligendi, dum etiam per copulam occultam, et licitam Ecclesiæ gravis injuria irrogatur; et ipsa etiam probabilius polluitur, quamvis tamen, cum sit crimen occultum, non sit obligatio a Divinis officiis abstinere. Ita *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 15. *n.* 12. *Bon. de Matr. q.* 4. *p. ult. n.* 6. *Holzm. de* 6. *Præc. n.* 667. *Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 1071. *Salm. ib. n.* 65. *et* 67. *cum Suar. Less. Silv.* Opinantur autem isti DD. tunc conjuges in morali necessitate esse, quando sunt in periculo incontinentiæ, vel quando diu in Ecclesia permanere deberent, nempe per 10. dies, ut aliqui censent: alii per 20: alii vero per mensem. Et casu, quo conjuges judicarent per mensem in Ecclesia esse mansuros, etiam ab initio mensis copulari possunt. Ita *Sanch. l. c. et Salm. n.* 67. cum aliis.

459. Quæritur. II. An autem soli tactus impudici habiti in Ecclesia sint sacrilegia? Negant plures DD. ut *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 15. *n.* 21. cum *Caj. Nav. et Bon. Fag. Zan. Dian. Candid. Leand. etc.* apud *Moya*; Dummodo absit periculum pollutionis. Ratio, quia talibus tactibus non violatur Ecclesia, adeo ut impediantur Divina Officia, ideoque cessat ratio sacrilegii. Sed probabilius contradicunt *Elbel de Sacril. n.* 576. *Holz. de.* 6. *Præc. n.* 721. Item *Sylvest. Cordub. Lop. et Manuel.* apud *Sanch. l. cit. ex n.* 15. Ratio, quia tactus inhonesti eamdem malitiam habent, quam ipsa copula, et ideo sunt sacrilegi, non ob violationem Ecclesiæ, statutam fieri tantum per pollutionem; sed ob gravem irreverentiam quæ loco sacro irrogatur. Non ideo enim pollutio est sacrilegium, quia polluitur Ecclesia; sed ideo polluitur Ecclesia, quia pollutio est sacrilegium.

460. Per *locum* autem Sacrum comprehenditur omnis locus ab Episcopo benedictus, et deputatus ad Officia Divina, aut ad mortuos sepeliendos a tecto usque ad pavimentum. Non autem comprehenduntur Cellæ, Claustrum, Sacristia, Dormitorium, Tectum supra Ecclesiam, Janua extra limen Ecclesiæ, Atrium. Ita *Salm. de Matrim. l. c. et de VI. Præc. c.* 6. *n.* 30. 69. *et* 70. *cum Sanch. Dic. Boss.* Nec etiam veniunt Oratoria privata: nisi sint erecta auctoritate Episcopi, ut fieri solent in Hospitalibus, quia tunc sunt veræ Ecclesiæ, et ibi omnes Missam audire possunt, ut *Salm. tr.* 18 *cap.* 3. *n.* 82. *cum. Pal. Suar. Fag. etc.* Secus autem, si sint mere privata, quamvis ibi dicatur Missa ex concessione Papæ, vel Episcopi; juxta dicenda *de Sacr. Euch. l.* 6. *n.* 347. *et* 359.

461. Quæritur III. An verba, et aspectus la-

soivi in Ecclesia habiti, sint sacrilegia? Tres pariter adsunt sententiæ. *Prima* dicit omnes actus externos, etiam leviter turpes, in Ecclesia habitos esse sacrilegia. Ita *Sylv.* et *Cordub.* apud *Salm. de VI. Præc. c. 6. n. 20.* *Secunda* sententia damnat, ut sacrilegia, tantum actus externos graviter turpes. Ita *Sanch. de Matrim. l. 9. D. 15. n. 20. Salm. ib. ex n. 21. cum Suar. Mol. Dic. etc.* *Tertia* sententia, quam tenent *Toll. Con. Vasq. Basil. Dian. Volent. etc.* apud *Salm. n. 19. Holzm. de 6. Præc. n. 751.* vocans communem, et ut certam alibi sequuntur *Salm. de Matr. c. 65. n. 68. in fine* (licet hic sibi cotradicant), negant tales actus, aut leviter, aut graviter turpes esse sacrilegos. Ratio, quia hujusmodi colloquia, aut aspectus turpes, sive etiam oscula libidinosa (secluso semper periculo pollutionis), licet sint mortalia, et moraliter deformia, non tamen continent per se gravem deformitatem physicam contra reverentiam loco sacro debitam. Hoc tamen non obstante, puto secundam sententiam absolute probabiliorem.

462. Quæritur IV. An sint sacrilegia cogitationes turpes habitæ in Ecclesia? Recte distinguunt *Salmanticens. ibid. num. 24. cum Soto Nav. Azor. Suar. etc.* Affirmant, si desideria sunt deliberata peccandi externe in Ecclesia, etiam si illa extra Ecclesiam habeantur, juxta dicta hoc *l. 3. num. 13 cum Salmant. etc.* communiter. Secus dicendum, si desideria sint peccandi extra Ecclesiam, contra *Medin.* Si vero consensus sit peccandi intra Ecclesiam, sed occulte, sacrilegium est juxta nostram sententiam allatam mox *n. 458.*

463. III. Circa *res Sacras*; est etiam sacrilegium abuti rebus sacris ad turpiter peccandum;

ideo sacrilegium quidem committit, qui indutus ad Missam se polluerit etc. ut *Dian. et Tancred.* apud *Salm. c.* 6. *n.* 37.

Dubitatur, an Sacerdos gestans Sacramentum Eucharistiæ, peccando externe vel interne contra castitatem, committat aliud sacrilegium? Affirmant communiter *Tamb. de Sacram. Pœn. l.* 2. *c.* 7. *num.* 12. *et Sanch. c.* 6. *n.* 36. cum aliis. Ratio quia sancta sancte tractanda. Sed vide dicenda *l.* 6. *n.* 35. *in fin. v. valde.* Sic pariter dicunt *Salm. n.* 37. *cum Lugo Tamb. etc.* non posse excusari a sacrilegio, qui se polluerit statim post Communionem, scilicet post mediam horam circiter.

Non autem committit sacrilegium; qui peccat gestando Reliquias, aut Agnos cereos; neque, si illas daret amasiæ titulo donationis. Secus, si daret in pretium peccati; Nam esset tunc sacrilegium, et simonia: *Salm. c.* 6. *n.* 37. *et* 38. *cum Azor. et Fill.*

An autem sit sacrilegium peccatum carnale commissum in diebus festis? Affirmant aliqui. Sed probabilius negatur cum *Salm.* Quia finis præcepti non cadit sub præcepto. Vide dicta hoc *l.* 3. *n.* 46. *et* 263.

## DUBIUM III.

*Quæ sint species luxuriæ consummatæ contra naturam?*

464. *Quid de congressu innaturali?*
465. *Quid de mollitie?*
466. *Quæ sit sodomia imperfecta, et quæ perfecta?*
467. *An pollutio habita tangendo puerum aut mulierem sit diversæ speciei?*
468. *An in sodomia sit explicandum, si quis fuerit agens, vel patiens?*
469. *An sodomia inter conjunctos addat speciem incestus?*
470. *Quæ sint pœnæ sodomitarum?* 471. *Quid requiratur ad eas incurrendas? Et an Clerici patientes illas incurrant?* 472. *An pœnæ incurrantur ante sententiam?* 473. *An eas incurrat Clericus exercens bestialitatem?*
474. *Quid de peccato bestialitatis?*
475. *De peccato cum Dæmone. Quid si Dæmon repræsentet personam nuptam, sacram, etc.?*

464. » RESp. Cum contra naturam esse dicantur eæ, in quibus fit seminatio modis repugnantibus institutioni naturæ, itaut juxta tales modos species varientur; hinc resolvitur; tales species esse sequentes.

» 1. Est congressus inordinatus, hoc est innaturalis, sive indebitus concumbendi modus, cum scil. servatur quidem identitas speciei, diversitas sexus, et debita naturæ organa, sed inordinato tantum modo acceditur: v.

» gr. cum vir succumbit, vel averse accedit
» more pecorum, vel a latere, vel stando, aut
» sedendo, aliave ratione insolita; quod est
» contra naturam: mortale, quando inde pe-
» riculum est impediendæ generationis, aut ef-
» fundendi seminis: alias, si hoc periculum ca-
» veatur, aut non sit, eo quod matrix fœmi-
» næ satis attrahat semen, et retineat, ut fit
» plerumque; non contra, sed præter naturam
» erit: et veniale grave, imo nullum, si gra-
» vis causa adsit, v. gr. quia mulier est præ-
» gnans, vel quia corporis dispositio, sive utrius-
» que, sive alterius conjugis aliter fieri non
» patitur. *Fill. tr.* 30. *cap.* 8. *q.* 8. *n.* 137.
» * ( *Vide dicenda de Matr. l.* 6. *n.* 917. ) *.

465. » 2. Mollities, sive pollutio, et est cum
» absque congressu, seu copula, voluntarie pro-
» curatur fluxus seminis, sive ut foras effunda-
» tur, uti in maribus, sive intus defluat in ma-
» tricem, ut in feminis. Et hoc peccatum præ-
» ter propriam malitiam, sæpe aliam habet ad-
» junctam, v. gr. fornicationis, adulterii, in-
» cestus, etc. cum quis nimirum simul imagi-
» natur, ac desiderat congressum alicujus per-
» sonæ liberæ, conjugatæ, etc. quod proinde
» si fiat, in Confessione aperiendum est. Plura
» de mollitie v. sequenti dubio.

466. » 3. Sodomia imperfecta, et est con-
» gressus debito quidem sexu, maris nempe cum
» femina, sed extra vas naturale. Potest etiam
» simul habere alias malitias, v. gr. adulterii,
» si fiat cum conjugata; incestus, si cum con-
» sanguinea. *Bon. q.* 4. *de Matr. p.* 11. *n.* 1.
» *Fill. loc. cit. n.* 158.

» 4. Sodomia perfecta, et est congressus duo-
» rum ejusdem sexus, ut maris cum mare, vel
» fœminæ cum fœmina, et potest etiam habe-

» re alias malitias adjunctas, v. gr. incestus:
» quo casu cognationis gradum non necessario
» explicari docet *Escob. de act. hum E.* 2. c.
» 6. sed satis esse dicere, coivi cum consangui-
» neo, vel affine; quia nec miscetur caro, nec
» contrahitur affinitas, nec linea variat spe-
» ciem. Ita ille. Explicandum tamen esse fue-
» risne agens, an patiens, dicit *C. Lugo d.* 16.
» *n.* 423. contra *Dian. t.* 2. *t.* 4. *de sacram.*
» *R.* 159. *et p.* 6 *t.* 6. *R.* 36.

Quæstio magna est, in quonam actu consistat sodomia? Alii tenent consistere in concubitu ad indebitum vas? alii in concubitu ad indebitum sexum. Utraque sententia est probabilis; et in utraque sententia cernitur specialis deformitas, quam habet sodomia contra naturam, quæ requirit utrumque servari ad generationem; idest debitum vas, et debitum sexum.

*Primam* autem sententiam, quod sodomia sit in congressu ad indebitum vas, tenent *Trull. Reg. Henr. Covarr. Lez. Leand. Llamas*, et communiter Juristæ apud *Salm. de VI. Præc. c.* 7. *ex n.* 81. Hinc dicunt veram sodomiam committere, qui coit in vase præpostero cum persona etiam sexus diversi. *Secunda* vero sententia probabilior, et communis Theologorum tenent consistere in congressu ad indebitum sexum. Ita *S. Th.* 2. 2. *q.* 154. *art.* 11. *Less. l.* 4. *c.* 3. *n.* 89. *Holzm. de* 6. *Præc. n.* 976. *Elbel. n.* 263. *ac Salm. loc. cit. cum Sa, Azor. Bon. Caj.* et aliis pluribus. Ratio, quia vera et propria sodomia committitur in accessu ad personam, cum qua nullo modo generatio fieri potest. Hinc infertur I. esse veram sodomiam coitus fœminæ cum fœmina, ut dicunt *S. Th. loc. cit. Ronc. de* 6. *Præc. c. ult. q.* 1. *Holzm. loc. cit. Spor. de Matr. c.* 3. *n.* 626. *Salm. n.* 80.

eum *Cuj. etc* Quamvis non improbabiliter sentiat *Elbel loc. cit. cum Fel. Pot. de 6. Præc. n.* 2171. hujusmodi concubitum, etiam cum affectu ad vas præposterum, non videri nisi sodomiam impropriam, cum inter fœminas non possit dari copula perfecta. Infertur II. esse veram sodomiam quemcumque concubitum, sive corporum conjunctionem habitam cum persona ejusdem sexus, sive in vase præpostero, sive in alia parte; semper enim adest tunc, regulariter loquendo, affectus ad indebitum sexum, ut tenent *Tamb. in Meth. Conf. c. 7. n. 64. Ronc. loc. cit. Tourn. t. 3. pag. 501. sect. 2. Croix lib. 3. p. 1. n. 920. et l. 6. p. 2. n. 1082. Salm. loc. cit. n.* 81. Hinc dicunt *Ronc. Tamb. n. 70. et Salm. n. 87. in fine* contra *Grass.* non esse necessario in Confessione explicandum, si pollutio fuerit intra, vel extra vas; sufficit enim confiteri, *peccavi cum puero*, ut Confessarius judicet adfuisse sodomiam cum pollutione. Si vero non adfuerit pollutio, deberet explicari. Infertur III. cum *Salm. n. 82. ac Caj. Sa, Bon. Tamb.* et communiori, coitum viri in vase præpostero mulieris esse sodomiam tantum imperfectam, specie distinctam a perfecta, ut ajunt *Tourn.*, *vide loc. cit. et Tamb. n.* 74. Qui notat *n. 64. cum Fill.* et recte consentiunt *Holzm. n.* 720. et *Sporer n.* 336. *cum communi*, ut asserit, quod si vir coiret inter crura, brachia, aut alias partes mulieris, esset quædam copula inchoata, saltem in affectu. Unde juxta hanc doctrinam, vir concumbens cum virgine extra vas duo committit peccata, contra quidem eamdem castitatem, sed diversæ speciei, unum fornicationis in affectu, alterum contra naturam in effectu. Dicunt autem præfati *Spor, Holzm. et Tamb. n. 77. cum Angel.* quod Con-

fessarius intelligens mulierem cognitam fuisse extra vas naturale, vel præposterum, non debet quærere, in quo loco, vel quomodo. An autem pollutio in ore sit diversæ speciei? Affirmant *Sporer n.* 637. cum aliquibus *ap. Dian.* et hoc peccatum vocant irrumationem. Sed probabilius dicunt *Holzm. loc. cit. et Fill. tr.* 30. *n.* 155. *cum Cajet. Grass. etc.* quod si vir polluitur in ore fœminœ erit copula inchoata, ut supra: si vero in ore maris, erit sodomia. Quale vero peccatum sit coire cum fœmina mortua? Dicendum cum *Holzm. n.* 720. *Salm. n.* 74. *Spor. nu.* 639. *cum Tamb. etc.* communiter, non esse fornicationem, quia fit cum cadavere: nec bestialitatem, ut quidam volunt; sed esse pollutionem, et fornicationem affectivam.

467. Dubitatur 1. an pollutio habita tangendo puerum, aut mulierem dormientem, aut doli incapacem, aut pudenda bestiarum, sed absque concubitu, sit diversæ speciei a simplici pollutione? *Prima* sententia affirmat, et dicit talem pollutionem cum puero esse sodomiam, cum fœmina vero esse copulam inchoatam. Ita *Spor. n.* 635. *et Dic. et Diana ap. Salm. c.* 7. *n.* 9. *Secunda* vero sententia cum *Caj.* 2. 2. *q.* 154. *art.* 11. *Azor. lib.* 3. *p.* 3. *c.* 23. *q.* 1. *Bonac. de Matr. q.* 4. *p.* 10. *n.* 15. *et Salm. n.* 10. *cum Trull. Mach. Sayr. Fill. Bassæo, etc.* tenent esse simplicem pollutionem. Ratio, quia, quando abest concubitus, dicunt de materiali se habere, quod fiat pollutio tactibus propriis vel alienis. Sufficit tunc confiteri, *habui pollutionem tactibus alienis;* Quando enim non adest concubitus, non adest affectus ad sexum, sed ad pollutionem: Et hæc est probabilior. Notat ideo *Ronç. de VI. Præc. c.* 7. *q.* 6. *cum Bon. Trull. et Fill.* quod si quis polluitur tactibus

alienis, non oportet, ut explicet, an tactibus viri, vel fœminæ; quia, cum tantum pollutio tunc intendatur, etiam de materiali se habet, si tactibus viri, vel fœminæ illa eveniat. Secus tamen dicendum, si facta sit tactibus conjugatæ, vel votum castitatis habentis.

468 Dubitatur 2. an in peccato sodomiæ explicandum sit, si quis fuerit agens, vel patiens? Negant *Salm. c. 7. n. 87. cum Dian. etc.* quia, dicunt, taliter coëuntes communiter ambo polluuntur. At verius explicandum est, secundum *Holzm. n. 678. Tourn. t. 3. p. 503. n. 2. Mazz. t. 1. p. 13. et Tamb. Leand. Lugo etc.* apud *Salm. n. 268.* Quia in agente multo facilius adest pollutio, quam in patiente.

469. Dubitatur 3. an sodomia inter consanguineos, aut affines addat speciem incestus? Tres sunt sententiæ. *Prima* universe negat cum aliquibus apud *Diana*, qui eos sequi videtur; Quia dicunt incestum committi tantum, et quando adest coitus in vase debito cum mixtione sanguinum. Sed hæc non videtur satis probabilis. *Secunda* sententia, quam tenent *Bon. de Matr. p. 4. n. 10. et 11.* item *Azor. Cand. etc.* apud *Salm. c. 7. n. 90.* dicit coitum sodomiticum inter propinquos in 1. et 2. gradu esse quidem incestum, cum hic sit vetitus de jure naturali, non vero coitum inter propinquos in 3. et 4. gradu qui prohibetur tantum a jure positivo inter marem, et fœminam in ordine ad Matrimonium; quare dicunt coitum sodomiticum, qui non dicit ordinem ad Matrimonium, non esse vetitum inter tales propinquos de jure positivo, præcise ratione propinquitatis. *Tertia* sententia, quam probabiliorem puto cum *Lug. de Pœn. D. 16. a n. 345. Tourn. t. 3. p. 490. q. 2. Ronc. c. ult. q. 2. Croix l. 6. p. 2. n. 1082. cum Sylv.*

*et Grass.* item *Leand. Dic. etc.* cum *Salm. n.* 92. docet omnem coitum, sive naturalem, sive innaturalem inter propinquos usque ad 4 gradum, sive sint consanguinei sive affines, sive sint cognati legales, sive spirituales, induere malitiam incestus. Ratio, quia ex lege Ecclesiæ jam debetur iis omnibus reverentia et pietas, quæ si deturpatur coitu naturali, tanto magis coitu innaturali. Sic etiam dicunt *Salm. nu.* 94. incestum committere, qui polluitur tactibus alicujus conjuncti in quarto gradu. Idemque dicendum de aliis tactibus impudicis, in quibus explicanda est species personæ complicis, an sit consanguinea, conjugata, etc. cum *Tourn. pag.* 509. *v. Hic*, *et Viva*, *ac Salm. ib.* qui asserunt esse commune. Notandum vero, ut certum, explicandum esse in Confessione, si sodomia sit habita cum violentia, vel cum persona ligata voto castitatis: Et insuper, si cum conjugata, quia fides Matrimonii postulat, ut conjux nullo concubitu carnem suam cum aliis dividat. *Sanch. Trull.* cum *Salm. ib.* ex n. 98.

470. Quoad pœnas autem hujus criminis, sciendum sodomitas a Lege Civili damnari pœna mortis, et combustionis; A Jure autem Canonico ex Bulla S. Pii V. apud *Salm. cap.* 7. *n.* 107. tam Clericos quam laicos Religiosos hoc dirum nefas *exercentes* ( verba Bullæ ) *omni privilegio Clericali, Officio, Beneficio, præsentis canonis auctoritate, privari.* Et insuper præcipit S. Pontifex, ut ii Potestati sæculari tradantur.

471. Hic plures quæstiones agitantur, circa quas, brevitatis gratia, dicimus probabilius esse ad prædictas pœnas incurrendas requiri: I. Ut sodomia sit consumata cum pollutione intra vas, ut ( contra *Laguna* ) tenent *Ronc. de VI. Præc. c. ult. q.* 5. *Bon. de Matr. q.* 4. *p.* 11. *n.* 2.

*Holzm. c.* 3. *n.* 719. item *Suar. Nav. Fill. Azor. Barb. cum Salm. c.* 7. *n.* 109. et communi; Nam lex pœnalis semper exigit, ut crimen sit perfectum, et consummatum. II. Ut sodomia sit maris cum mari, nam coitus sodomiticus maris cum fœmina, non est vera sodomia, ut *Bon loc. cit. n.* 5. et cum *Azor. Hurt. Dic.* et communiori tenent *Salm. ib. n.* 111. contra *Less. et Garcia.* Hinc probabiliter notant *Salm. n.* 112. *cum Bon. etc.* quod sodomia cum fœmina non comprehenditur sub reservatione sodomiæ. Secus vero, si sit reservatum peccatum contra naturam. An autem, reservato peccato contra naturam, comprehendatur pollutio? Videtur de se comprehendere; Sed *Salm. n.* 115. *in fine cum Hurt.* negant, quia Episcopi, ut dicunt, communiter pollutiones in hujusmodi reservatione comprehendere non intendunt. III. Quoad pœnas Clericorum pertinent, ut actus sodomiæ sit frequentatus, sive usu continuatus, ut ait *Navarr.* Hoc enim importat verbum *exercentes*, ut supra in Bulla expressum. Ita *Bon. n.* 2. *et Salm. n.* 121. *cum Barb. Suar. Hurt. Henr.* et communi, contra *Lop. Farinac. etc.* Hinc excusatur, qui semel, vel bis peccaret.

Sed magis dubitatur 1. an Clerici sodomiam patientes, pœnas incurrant? Negant *Hurt. Grass. etc.* apud *Salm. n.* 120. quia dicunt, verbum *exercentes* proprie significare actionem, non passionem, et hæc satis probabilis videtur. Contrariam vero merito tenent esse probabiliorem *Salm. n.* 117. *cum Dian. Bon. Barb. etc.* quia patientes etiam sunt veri sodomitæ; pari modo ac feminæ a pœnis adulterorum, licet sint tantum patientes, non excusantur.

472. Dubitatur 2. an prædictæ pœnæ ante sententiam incurrantur? *Prima* sententia affir-

mat quia Pontifex dicit: *Præsentis Canonis auctoritate privamus* Ita *Az. Dic. Far. Garc. etc. ap. Salm. c. 7. nu.* 124. *Secunda* tamen verior et communior sententia negat cum *Nav. c.* 27. *n.* 249. *Suar. de Cens. t.* 5. *D.* 31. *sect.* 4. *nu.* 22. *Bon. de Matr q.* 4. *p.* 11. *n.* 3. *Less. l.* 2. *c.* 29. *n.* 63. *et Salm. n.* 125. *cum Barb. Fill. Trull. Dian. Hur. etc.* Ratio, quia (ut probant *Salm. tr.* 11. *c.* 2. *ex n.* 69.) nulla pœna privans aliquo jure acquisito incurritur, nisi post sententiam, quamvis in lege exprimatur pœna ipso facto incurri. Imo etsi ibi dicatur: *Nulla expectata Judicis sententia:* tunc enim saltem requiritur sententia declaratoria criminis. Ratio, quia nimis dura esset lex, qua per seipsum quis pœnas exequi teneretur, priusquam per sententiam damnaretur. Vide dicta *l.* 1. *n.* 140.

473. Dubitatur I. an Clericus bestialitatem exercens pœnas sodomitarum incurrat? Affirmant *Quaranta, Ledes. Rodriq. etc.* apud *Salm. n,* 128. Quia, ut dicunt, etiam lex pœnalis extendi debet de casu ad casum, quando currit eadem ratio, et crimen est gravioris malitiæ, ut esset in hoc casu. Sed opposita tenenda est cum *P. Concina c.* 5. *Salm. c.* 129. cum *Barb. Bon. Dian. etc.* Quia ratio primæ sententiæ currit in lege præceptiva, quæ omnino pendet a ratione legis; Non vero currit in lege pœnali, quæ pendet non solum a ratione legis, sed etiam a voluntate Legislatoris; Ideoque in ea non valet argumentum a pari.

474. » 5. Bestialitas, quod est gravissimum
» inter omnes, et est congressus, in quo non
» servatur identitas speciei; v. gr. si homo coëat
» cum bestia, sive ejusdem sexus sit, sive non.
» * (*Bestialitas est gravius peccatum, quam so-*

» *domia; Quia non solum ibi non servatur de-*
» *bitum vas, aut sexus, sed neque debitum ge-*
» *nus. Salm. c. 7. n. 139.* ) *. Neque opus est
» explicare, qualis, sive cujus speciei fuerit:
» quia est differentia tantum materialis, et in
» genere entis; non autem formalis, et in ge-
» nere moris. ( *Escob. E. 2. c. 6. Fill. t. 2.*
» *tr. 30. c. 7. n. 131.* * ( *Hoc est commune*
» *cum Salm. c. 7. n. 137. et Elbel n. 260. cum*
» *Henno, etc.* ) *.

Sed dubitatur, an opus sit explicare, an bestia illa fuerit mas, aut fœmella? Affirmant *Croix l. 3. p. 2. Elb. n. 261. Holz. n. 681.* quia ( ut dicunt ) moraliter diversa est deformitas congressus cum bestia mari, et cum fœmella. Sed communiter ( id fatetur idem *Elbel* ), et probabilius negant *Tournely p. 503. n. 3. Fill. tr. 30. c. 8 n. 161. Tamb. Dec. l. 7. c. 8. §. 5. n. 1. Felix Pot. de 6. Pr. n. 2182. Azor. lib. 3. c. 22 q. 3. Renzi de 6. Pr. c. 8. q. 16. cum Graff. et de Januar.* Ratio, quia tota essentialis deformitas hujus facinoris consistit in accessu ad diversam speciem; unde circumstantia sexus omnino accidentalis est, nullamque in genere moris differentiam involvit. Tactus autem impudici cum bestia, licet non sint proprie peccata bestialitatis, tamen habent aliquam specialem turpitudinem, ut ait *Elbel l. c.* saltem venialem.

475. » Ad bestialitatem autem revocatur pec-
» catum cum Dæmone succubo, vel incubo.
» Cui peccato superadditur malitia contra reli-
» gionem; et præterea etiam sodomiæ, adulte-
» rii, vel incestus, si affectu viri, vel mulie-
» ris sodomitico, adulterino, vel incestuoso cum
» Dæmone coëat. Vide *Bon. de Matr. q. 4. p.*
» *12. Fill. n. 162.*

Bene ait *Busemb.* quod congressus cum Dæmone reducitur ad peccatum bestialitatis: ut dicunt etiam *Tamb. l. c. Elbel n.* 262. *cum Bon. Fill. et Salm. n.* 141. *cum Caj. Az. et Trull.* Præter autem crimen bestialitatis accedit scelus superstitionis. An autem qui coit cum Dæmone apparente in forma conjugatæ, monialis, aut consanguineæ, peccet semper affective peccato adulterii, sacrilegii, aut incestus? Videtur universe affirmare *Bus. cum aliis ut sup.*; sed valde probabiliter negandum, si concubens delectetur de muliere illa a Dæmone repræsentata, non qua nupta, aut moniali, sed qua pulchra, juxta sententiam *Lugonis, Pal. Vasq.* et aliorum plurium, qui valde probabiliter docent, quod delectatio morosa non involvat speciem objecti, de quo aliquis delectatur, nisi circumstantia personæ intret in delectationem; vide *l.* 5. *n.* 15.

## DUBIUM IV.

*An aliquando liceat procurare pollutionem ?*

476. *An pollutio si vetita de jure naturæ ?*
477. *An distillatio voluntaria sit mortalis ?*
478. *An liceat expellere semen corruptum ?*
479. *An teneamur impedire pollutionem inceptam ?*
480. *An liceat ob finem honestum pollutionem optare, vel de ea gaudere ?*
481. *Quid si prævideatur pollutio secutura ex re honesta? Quid si ex re illicita?* 482. *Est certe mortalis pollutio orta ex causa turpi in eam graviter influente.* 483. *Quid si actio ponatur ex justa causa? puta I. ad medendum, ad audiendas Confessiones, ad alloquendum juxta morem, etc. II. ad abigendum pruritum. III. ad equitandum. IV. ad decumbendum aliquo situ. V. ad moderate edendum, etc. Quid si Chirurgus, aut Parochus in iis aliquoties consenserint in pollutionem? Quid de simplici Confessario? Et quid si quis fere semper reciderit?* 484. *An sit mortalis pollutio orta ex causa in eam leviter influente? Quid si causa sit in eodem genere luxuriæ; si lapsus fuerit frequens? Quid si causa sit in alio genere? An saltem sit veniale eam ponere?*
485. *De pollutione secuta in somno. An mutua pollutio habeat diversam malitiam?*

476. » RESp. Auctoritate Scripturæ, quæ » molles a regno cælorum excludit 1. *Cor.* 6.

» docet omnes, nullo casu licitum esse intendere, vel procurare directe mollitiem, ne causa quidem sanitatis, ac vitandæ alias certæ mortis. Causam dat *Sanch. l.* 9. *d.* 17. quod natura administrationem seminis extra matrimonium, in omni eventu, homini denegarit, eo quod adeo vehemens sit in ea re sensus voluptatis, ut homines passione excæcati passim sibi facile persuaderent, habere se justam causam irritandi seminis, unde plurima, gravissimaque vitia contra bonum commune, et in impeditione generationis emergerent.

Adverte hic 1. ante omnia Prop. 49. damnatam ab Innoc. XI. quæ dicebat: *Mollities jure naturæ prohibita non est: Unde, si Deus eam non interdicisset, sæpe esset bona, et aliquando obligatoria sub mortali.* Hæc merito est damnata, si enim fornicatio est mala, quia est contra educationem prolis, pejor est pollutio, quæ est contra prolis generationem. Adverte 2. quod pollutio spadonum, et puerorum (licet illi semen perfectum non habeant) nihil differt a pollutione adultorum. Adverte 3. quod omnes pollutiones secundum se sunt ejusdem speciei, quocumque modo fiant, si sunt sine concubitu, ut dicunt *Azor. p.* 3. *lib.* 3. *cap.* 21. *Bonac. de Matrimon. q.* 4. *p.* 10. *n.* 15. *Anaclet. de* 6. *Præcept. n.* 49. vide dicta *num.* 467. Dicitur *secundum se*, quia ratione circumstantiæ possunt ei adjungi aliæ malitiæ specie distinctæ, puta si polluatur Sacerdos, additur sacrilegium; si conjugatus, adulterium; si cum desiderio peccandi cum alia persona, additur malitia juxta qualitatem personæ concupitæ, item additur malitia, si quis polluitur se delectando de concubitu imaginato cum aliqua persona mari, vel femina, nupta vel soluta, juxta dicenda *lib.* 5. *n.* 15. Item si polluitur tactibus alienis.

477. » 1. Distillatio, quæ est fluxus humo-
» ris quasi medii inter urinam, et semen (cum
» quo coloris, et viscositatis similitudinem gerit,)
» sine ingenti illa delectatione, non est vera
» pollutio, et, si proveniat sine omni commo-
» tione sensus venerei, ut quandoque fit, de
» ea non magis laborandum, quam de sudore,
» dicit *Cajetan.* Si vero fiat, cum sensu carnis,
» et commotione spirituum generationi servien-
» tium, tum ei cooperari, vel causam præbe-
» re, non est, vel est peccatum; idque venia-
» le, vel mortale, ad eumdem modum, quo
» de pollutione dicetur. *Sanch. lib.* 9. *d.* 45. *n.*
» 32 *Laym. lib.* 3. *t.* 4. *n.* 18.

Quæritur, utrum distillatio voluntaria sit peccatum mortale? Distinguendum; si ipsa contingat cum notabili commotione spirituum, proculdubio est peccatum mortale; quia talis notabilis commotio est pollutio inchoata. Et idem dicendum, si distillatio fit in magna quantitate, quia talis notabilis distillatio non potest esse sine notabili carnis ribellione; unde sicut graviter peccat qui notabilem commotionem procurat, ita etiam qui magnam procurat distillationem. Ita *Sanch. de Matr. lib.* 9. *D.* 17. *n.* 17. *et D.* 45. *n.* 41. *Sporer. eod. tit. num.* 659. *Elbel de* 6. *Præc. n.* 259. *Hlzm. eod. tit. nu.* 692. *Tambur. Dec. lib.* 7. *cap.* 3. §. 5. *n.* 35. et alii communiter. Hinc tenemur sub gravi obligatione, non solum hujusmodi distillationem directe evitare, sed etiam indirecte, vitando omnes causas proxime in eam influentes, pari modo ac dicemus de pollutione *inf. n.* 484. Si vero distillatio fit in modica quantitate, et sine delectatione, et commotione, tunc sine peccato possumus illam permittere, ut dicunt *Cajet. et Margar. apud Sanch. l.* 9. *D.* 45. *n.* 2. *Salm.*

*de* 6. *Præc. c.* 7. *n.* 35. *cum D. Thom. Sayr, Bon.* et aliis communiter; quia de tali fluxu non est magis curandum, quam de emissione cujuscumque alterius excrementi, de quo natura se exonerare solet: *De quo* (ita *Cajet. Opusc.* 22. *q.* 1. §. *Animadverte*) *nisi cum rebellione carnis veniret, non magis curandum quam de sudore videtur.* Idem ait *Tournely tom.* 3. *p.* 499. *v. Hic, cum Henriq. a S. Ignat.* Imo *Holzm. Tamb. Sporer, et Elbel ll. mox cit.* dicunt id permitti etiam cum levi carnis commotione. Recte vero advertit *Sanch. apud Salm. d. n.* 35. *in fine*, et consentit *Bon. de Matr. q.* 4. *p.* 8. *n.* 17. quod directe et data opera procurare quamcumque distillationem, etiam levem, nullo modo potest excusari a peccato mortali; quia revera quæcumque distillatio semper, vel ut plurimum, secum fert aliquam commotionem, et aliquantuli seminis effusionem.

478. » 2. Si autem judicio medicorum transivit in materiam venenosam, licet eam medicamentis expellere, etsi præter intentionem sequatur aliqua veri seminis emissio. *Sanch. de Matr. lib.* 9. *D.* 17. *n.* 16. *Fill. tr.* 30. *cap.* 8. *n.* 150. *Trull. lib.* 6. *c.* 1. *d.* 8. §. 1.

Hanc sententiam non admittunt *Salm. de* 6. *Præc. c.* 7. *n.* 27. *et Ronc. eod. tit. cap.* 7. *q.* 3. tum quia (ut dicunt) impossibile est semen corruptum expellere, quin verum semen simul emittatur: tum quia non desunt alia remedia ad medendum semen corruptum, quin opus sit illud ejicere. Sed communius DD. hanc sententiam nostri *P. Busemb.* amplectuntur. Ratio, quia medicamenta illa per se directe solum tendunt ad expulsionem seminis corrupti, effusio autem aliquis veri seminis sequitur per accidens, et præter intentionem, quod non potest

dici illicitum, cum omnes concedant licitum esse remediis alios expellere humores nocentes, quamvis per accidens sequatur pollutio, sicut etiam licet pharmacum sumere ad morbum expellendum, etsi indirecte expellendus sit fœtus inanimis (juxta pariter communem sententiam relatam *num*. 384. *Q. I*) Ita *Sanch. l*. 9. *D*. 17. *n*. 15. *et D*. 45. *n*. 9. *Spor. de Matr. n*. 643. *Tamb. lib*. 7. *cap*. 7. §. 2. *n*. 8. *Anacl. de* 6. *Præc. n*. 47. *Bon. de Matr. q*. 4. *p*. 10. *n*. 12. *Dian. p*. 2. *tr*. 19. *R*. 55. *Croix l* 3. *p*. 1. *n*. 926. *cum Laym*. Hanc secundam sententiam satis probabilem censeo, modo tamen 1. Semen certo sit corruptum, non vero si dubie. 2. Expulsio seminis corrupti possit fieri sine sensu libidinis, ut bene advertit *Anacl*. 3. Alia non sint remedia ad semen corruptum medendum: Nunquam tamen est licitum tactu semen corruptum expellere, etiamsi absit periculum consensus; sic tuendum omnino cum *Sporer n*. 643. *Croix l. c. n*. 926. *cum Laym. Fill*. et communi (contra *Bon. l. c. et Tamb. d*. §. 2. *n*. 8.). Ratio, quia, licet permittatur remedium, eo quod illud solum tendit de se ad expellendum semen corruptum, nullo modo tamen est permittenda confricatio; quia ista tendit de se ad commovendos spiritus carnales, et semen verum expellendum, quod nunquam est licitum. Hinc sapientissimus et piissimus *Sanchez*, quamvis contrarium tenuerit in *tr. de Matrim*. tamen in *Dec. lib*. 5. *c*. 6. *n*. 12. non dubitavit se retractare. An autem liceat sumere medicamentum ad semen verum corrumpendum, et postea ejiciendum resolutum in sanguinem, aut alium humorem? Negat *Sporer d. n*. 643. *cum Diana*, quia (ut dicit) id repugnat seminis institutioni. Sed probabiliter id concedunt *Sanch. l*. 9. *D*. 17. *n*.

15. *Bon. p.* 10. *n.* 12. *Anacl. n.* 47. *Ronc. q.* 3. *etc.* Ratio, quia natura non obligat ad conservandum semen cum periculo vitæ: Si enim (ait *Sanch.*) licet amputare testiculos ad tuendam vitam, quamvis homo sine illis omnino impotens reddatur ad generandum, cur non licebit semen corrumpere?

479. » 3. Non tenetur quis (modo tamen absit » periculum consensus in voluptate, nec volun- » tarie promoveat) impedire pollutionem spon- » te sua evenientem, aut jam cœptam, v. gr. » in somno reprimere, sed potest sanitatis causa » sinere, ut natura se exoneret: quia id non » est procurare, sed pati, ut effluat, quod alias » corruptum sanitatem læderet. Unde idem ad- » mittit *Sanch.* etiamsi orta esset prius ex culpa, » modo de ea doleat; et consensum ulteriorem » abstrahat, additque plerumque expedire, mu- » nire se cruce, et sine alio attactu, quietis » manibus, rogare Deum, ne permittat lapsum » in delectationem. *Sanch. d.* 17. *n.* 17. *Trull.* » *l.* 6. *c.* 1. *d.* 10.

Quando pullutio incipit in somno, et emissio contingit in vigilia semiplena, tunc si homo aliquam experitur delectationem non plene deliberatam, non peccat quidem nisi venialiter, ut bene notant *S. Anton. p.* 2. *n.* 6. *c.* 5. *in fin. Navar. c.* 16. *n.* 8. *v. Non est. Salm. de* 6. *Præc. c.* 7. *n.* 74. *ac Concina n.* 48. et patebit ex dicendis *lib.* 5. *n.* 3. *et* 5. Quando vero emissio incœpit in somno, sed postea consummatur in plena vigilia, eo casu (modo absit consensus in delectationem, vel proximum consensus periculum ex præterita experientia) non tenetur homo illam cohibere; tum quia difficillimum est avertere exitum seminis jam e lumbis decisi, ut communiter dicunt DD. cum *Salm.*

*l. c. Nav. Azor. Trull. etc.* tum quia non tenetur persona, cum periculo morbi ex semine corrupto retento, effusionem illam impedire, ut docent *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 17. *n.* 16. *Conc. l. c. Spor. de Matr. n.* 657. *Holzm. de* 6. *Præc. n.* 688 *Tamb. l.* 7. *c.* 7. *§.* 2. *n.* 17. et alii communiter; tunc enim illa pollutionem non vult, sed mere patitur. Bene tamen monet *Gerson Alph.* 38. *l.* 3. *prop.* 9. quod eo casu *pro executione virtutis, et evitatione periculi, videtur expediens, ut homo conetur prohibere quantum sentit, et commode fieri possit.* Saltem ( dicendum cum *Sanch.* ) tunc expedit signo crucis se munire, atque mentem ab illa turpi delectatione avertendo, ac nomina Sanctissima Jesu et Mariæ invocando, eos ferventer præcari, ne ullum lapsum permittant.

480. » 4. Licitum est ob finem honestum, v. » gr. minuendæ tentationis, sanitatis, tranquil» litatis animi, optare simplici affectu sponta» neam et naturalem exonerationem naturæ; mo» do desiderium illud non sit causa efficax pol» lutionis. * ( *Et hanc probabiliorem censent* » *Salm. n.* 75 *cum S. Anton. Trull. Fag. Dian.* » *etc.* ) *. Similiter licet etiam de ea gaudere, » via naturali, et sine peccato facta: quia ob» jectum istius desiderii, et gaudii non est ma» lum * ( *Et ita S. Anton. p.* 2. *tit.* 6. *cap.* » 5. *in fin. Modo intellige ( ut notat Ronc. c.* » 7. *in Reg. prax. n.* 40. ) *pollutio non sit* » *orta ex somno turpi; vel ex tactu proprio,* » *ut dicemus lib.* 4. *n.* 20. *Semper autem licet* » *delectari non de causa, sed de effectu secu-* » *to, scil. de exoneratione; vid. ib.* ) * quam» quam ejusmodi desideria simplicia inutilia es» se, nec periculo carere, quidam bene obser» vent, *Less. d.* 14. *num.* 15. *Laym. num.* 17.

481. » 5. Si quis facturus rem aliquam ne-
» cessariam, vel licitam, et honestam, præ-
» videt inde naturaliter secuturam pollutionem
» (idque multo magis valet de distillatione),
» quam tamen ille nullo modo velit, nec in-
» tendat: tunc, modo absit periculum consen-
» sus in delectationem, non tenetur abstinere
» a tali actione, quia prosequenti suum jus non
» imputatur effectus per accidens, et præter in-
» tentionem secutus. Hinc non obstante pericu-
» lo pollutionis, licet audire confessiones mu-
» lierum, studere casibus conscientiæ, tangere
» se ex necessitate, feminas caute, et cum ne-
» cessitate alloqui, osculari, amplecti juxta mo-
» rem patriæ, si alioqui incivilis habendus es-
» set. Quod si tamen periculum esset consen-
» tiendi in delectationem (quod colligitur inde,
» si sæpius ex simili occasione mortaliter sit lap-
» sus) a causa illa, quantumvis licita, absti-
» nendum esset; proindeque Confessarius tali
» casu teneretur relinquere officium. *Fill. Sanch.*
» *lib.* 9. *d.* 45. *Nav. c.* 16, *Laym. n.* 16. Mo-
» net autem *Laym.* eum, qui in actionibus
» honestis, et utilibus talem miseriam experi-
» tur, facilius liberari contemnendo, quam
» æstimando, quia imaginatione, et timore au-
» getur.
482. » 6. Si pollutio secutura prævideatur ex
» re illicita, otiosa, vel minus necessaria, et
» hæc sit causa propinqua, ac natura sua ad
» venerem ordinata, ut sunt actus luxuriosi,
» tactus, aspectus, lectio, auditio, locutio tur-
» pis, mortale est ab illa non abstinere: quia
» in eam consentiens moraliter in effectum con-
» sentire censetur. Quod si res illa sit causa
» tantum remota, per accidens tantum ad pol-
» lutionem concurrens, qualis est v. gr. esus,

» aut potus calidorum, equitatio, confabulatio
» inutilis, crapula, ebrietas etiam mortalis,
» (modo pollutionem non intendat, et absit
» periculum venerei consensus), secuta pollutio
» non est mortale: quia in talem rem consen-
» tiens, non ideo velle censetur effectum. *Fill.*
» *tr.* 30. *c.* 8. *q.* 6. *num.* 152. *Sanch. l. c.*
» *Less. lib.* 4. *c.* 3. *d.* 14. V. *Dian. p.* 5.
» *tr.* 13. *R.* 4. Addunt quidam DD. hanc re-
» gulam, pollutionem in causa volita tantum
» esse peccatum, quantum est ipsa; ut, si cau-
» sa sit peccatum mortale, etiam ipsam fore
» mortalem: si sit veniale, venialem: si vero
» causa nullum sit peccatum, nec ipsam fore
» (secluso semper periculo consensus); hinc
» venialem v. gr. esse illam, quæ provenit ex
» lectione curiosa, vel aspectu per se non mor-
» tali. *Trull. lib.* 6. *cap.* 1. *d.* 9. *ex Lopez*,
» *Henriq. Vasq. Bon. de matr. p.* 10. Vid.
» *Diana p.* 1. *t.* 2. *misc. R.* 56.

Clarius et distinctius hæc omnia explicanda et discutienda hic operæ pretium est. Si causa pollutionis est in ipsam graviter influens, et homo non abstinet a causa sive actione illa ponenda, patet quod pollutio imputatur ad peccatum etiamsi non fuerit intenta, modo saltem in confuso sit prævisa. Hujusmodi autem causæ sunt proculdubio omnes illæ, quæ per se sunt graves culpæ in genere luxuriæ, nempe tactus vel aspectus pudendorum alieni aut proprii corporis, cum delectatione turpi et deliberata; aspectus concubitus humani, et cogitationes morosæ de rebus venereis. Omnes igitur pollutiones ex his causis provenientes certe sunt mortalia; Ita *S. Th.* 2. 2. *q.* 154. *a.* 5. et alii communiter. Et tunc actus ille turpis, qui est causa pollutionis, habet specialem militiam contra naturam, ut

ait *Sanch. de Matr. l. 9. D. 45. num. 21.* et certum est apud omnes. Idem recte dicit *Spor. de Matr. n.* 647. de pollutione orta ex actionibus, quæ, licet sint veniales per se et ex objecto, evadunt tamen mortales ratione periculi proximi consentiendi in ejus turpem delectationem. Hinc dicendum non excusari a malitia pollutionis, qui polluitur ex diuturno colloquio cum puella a se inordinate dilecta, saltem ob periculum consensus, ut bene inquiunt *Petroc. tom. 2. de 6. Præc. c. 4. p. 214. et Salm. de 6. Præc. c. 7. n. 34. cum S. Th. Opusc.* 65. *c. de Fluxu libid.* ub expresse id docet.

483. Excipitur tamen, si præfatæ actiones ponantur ex causa necessaria, vel utili, vel convenienti animæ aut corpori, tunc enim pollutiones ex ipsis provenientes, adhuc prævisæ, non sunt peccata, dummodo absit consensus, vel ejus periculum. Ita communiter *Silvius* 2. 2. *q.* 154. *a.* 11. *ad* 2. *Tounely to.* 3. *pag.* 498. *cum Henr. a S. Ignat. et communi, Salm. n.* 45. *et* 46. *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 925. *Roncaglia de* 6. *Pr. cap.* 7. *qu.* 9. *et alii ex D. Thom. loc. cit.* Ratio, quia tunc homo potius patitur, quam agit, dum pollutio non ex sua malitia, sed ex infirmitate naturæ procedit, ut loquitur D. Gregorius in *cap. Testamentum Distinct.* 6. et D. Thomas 2. 2. *quest.* 64. art. 7. ubi: *Quando causa habet duos effectus, unum bonum, alterum malum, poni potest ex intentione solius effectus boni, permissive se habendi ad malum.* Hinc etiam prævisa pollutione involuntaria, licet I. Parochis, et etiam aliis Confessariis, audire Confessiones mulierum, ac legere tractatus de rebus turpibus; Chirurgis aspicere, at tangere partes feminæ ægrotantis,

ac studere rebus medicis: licet quoque aliis alloqui, osculari, aut amplexari mulieres juxta morem Patriæ, servire in balneis, et similia. Ita *S. Thom. p.* 3. *q.* 80. *a* 7. *Sanch. dict. D.* 45. *ex n.* 4. *usque ad* 8. *Bonac. de Matr. q.* 4. *p.* 10. *n.* 6. *Sporer loc. cit. num.* 650. *Anacl. de* 6. *Præcept. num.* 53. *P. Holzm. eod. tit. num.* 690. *Salmant. loc. c. n.* 45. 46. *et* 53. *in fin.* item *Petrocorens. to.* 2. *de Temp. pag.* 215. *cum Navarr. Cajet. et S. Anton. p.* 2. *tit.* 6. *c.* 4. *in fine*, ubi sic ait: *Sed ubi pollutio sit omnino involuntaria, contra intentionem, non est peccatum, sicut cum quis audit in Confessione turpia, aut loquens cum mulieribus ex causa honesta, et inde sequitur pollutio.* Et idem docet *Nav. cap.* 16. *num.* 7. II. Licet alicui, qui magnum pruritum patitur in verendis, illum tactu abigere, etiamsi pollutio sequatur. Ita *Busemb. supra num.* 419. *in fin. Bonac. loc. cit. n.* 8. *Laymann. lib.* 3. *sect.* 4. *n.* 13. *March. Salmant. n.* 49. *cum Trull. et Diana*; item *Cajetan. Nav. Vill. Ledesm. Zanard. Bass. ap. Moyam.* Forte dices posse accidere, quod pruritus ille proveniat ex ipso ardore libidinis, unde extinctio pruritus, quæ per fornicationem fit, venerea delectatio potius censeri debeat. Sed respondetur, rationabilius judicandum quod talis pruritus, quando est valde molestus, oriatur ex acrimonia sanguinis, quam ex ardore luxuriæ. Saltem in dubio possidet libertas se liberandi ab hujusmodi molestia per tactum de se licitum, dum licite quisque potest tactu pruritum corporis abigere; et si accidit pollutio, absque periculo consensus, per accidens, et involuntarie, ac proinde inculpabiliter accidit: ut autem iste ab eo tactu abstinere teneretur, probandus pro certo esset pru-

ritus ille a libidine procedere. Ceterum sapienter monet *Croix loc. cit.* eos qui puritatem amant, ut se abstineant (intellige quantum moraliter est possibile) ab hujusmodi tactibus. Idque absolute, et merito prohibet *Roncaglia loc. cit.* si pruritus non sit valde molestus; permittit tamen eo casu pati aliquam commotionem, si quis non habet virtutem illum tolerandi. III. Sic etiam licet, prævisa pollutione, equitare causa utilitatis. *Bonac. n.* 7. *Sanchez n.* 7. *cum Nav. Armill. Vasq. Lop. etc. Salmant. n.* 53. *cum Less. Azor. et Dic.* Etiam causa recreationis, ut *Sporer n.* 650. *Anacl. num.* 53. *et Holzmann. num.* 690. *cum Pichler*, et communi, ut asserit. IV. Licet decumbere aliquo situ ad commodius quiescendum. *Salm. n.* 53. *et* 56. *in fin. Sporer num.* 650. *Sanchez, Pal. Laym. etc. apud Croix num.* 925. *Holzm. n.* 690. cum aliis communiter. V. Cibos calidos aut potus moderate sumere, et honestas choreas ducere. *Sporer n.* 650. *Salmant. loc. cit. cum S. Anton. Tol. Less. Holzm. d. n.* 690. *cum Pichler etc.* communiter.

Quid, si chirurgus in feminis medendis aliquoties misere consenserit in pollutionem, an tenetur officium derelinquere? Probabile est quod non tenetur, modo proponat debitis mediis se munire, ut dicunt *Navarr. Summ. cap.* 3. *in fine ex Salmant. d.* 6. *Præcept. cap.* 2. *num.* 47. *cum Sart. Anton. a Sp. S. etc.* Vide dicenda in *lib. n.* 63. *v. Quæritur.* Idem dicitur de Parocho, qui in eamdem miseriam pluries lapsus fuerit in excipiendis Confessionibus; Secus vero de simplici Confessario, qui sine gravi detrimento famæ vel facultatum exercitium deserere possit audiendi Confessiones, ut *Salm. num.* 48. *cum Palao, et aliis cit.* At quid, si

hujusmodi personæ semper vel fere semper lapsæ fuerunt, et nulla rationabilis spes effulgeat emendationis? Tunc dicimus teneri cum quacumque jactura officium deserere, juxta dicta hoc *lib.* 3. *n.* 488. et fusius *l.* 6. *n.* 457.

484. Quæstio autem hic magna agitur, an sit mortalis pollutio prævisa, quæ involuntarie sequitur ex causis leviter ad eam influentibus? Plures diversæ adsunt sententiæ. I. Sententia affirmat esse mortales omnes pollutiones prævisæ, et non impeditæ, etiamsi causæ alias sint licitæ. Ita *Val. Metin. Manuel*, *etc. apud Sanchez l.* 9. *D.* 45. *num.* 10. II. Sententia, quam tenet *Armilla apud eumdem Sanchez num.* 11. dicit quamcumque causam, etiam venialiter illicitam, efficere pollutionem mortalem. III. Sententia, quam sequuntur *Soto*, *Ang. Gerson. Lopez etc. apud Sanchez num.* 12. tenet omnem causam, quæ in se est peccatum mortale, constituere etiam mortalem pollutionem, quæ ex illa sequitur. Et pro hac sententia videtur stare *S. Thom.* 3. *part. quest.* 80. *n.* 7. ubi ait: *Quandoque vero* (pollutio nocturna) *est cum peccato*, *puta cum provenit ex superfluitate cibi*, *vel potus. Et hoc etiam potest esse peccatum veniale*, *vel mortale.* IV. Sententia communis, et probabilior docet pollutionem non esse mortalem, nisi proveniat ex causa per se mortali in genere luxuriæ. Ita *Less. lib.* 4. *cap.* 3. *n.* 402. *Sylvius* 2. 2. *quæst.* 134. *art.* 11. *ad* 2. *Sporer de Matrimonio cap.* 3. *n.* 647. *Croix lib.* 3. *part.* 1. *n.* 922. *Sanchez de Matrim. lib.* 9. *D.* 45. *n.* 10. *cum Sylvest. Abul. Sa*, *Ang. Turr. Henr. etc.* Item *Ronc. c.* 7. *q.* 9. *R.* 2. *Elbel de* 6. *Præc. n.* 257. *Anaclet. eod. tit. n.* 54. *Holzmann. n.* 620. *Bonac. qu.* 4. *p.* 10. *num.* 5. *Salmantic. cap.* 7. *num.* 51. *et*

54. *cum S. Anton. Suar. etc.* Ratio, cur causa debet esse per se mortalis, est, quia, cum pollutio non sit volita in se, sed tantum in causa eo gradu mala erit, quo mala est ipsa causa. Ratio autem, cur debet insuper esse mortalis in eodem genere luxuriæ, est, quia cum causa leviter ad pollutionem concurrat, non est gravis obligatio causam illam vitare, ob pollutionem, quæ præter intentionem accidit.

Hinc infertur I. non esse nisi venialem pollutionem, quæ oritur ex colloquio non diuturno cum puella, vel levi aspectu, aut curiosa lectione venialiter turpi; quia, ut dictum est, cum causæ istæ leviter influant, pollutio subsequens potius a causa naturali, quam ab illis procedit. Ita *Sanchez dict. D.* 46. *num.* 18. *Salmant. cap.* 7. *num.* 50. *cum aliis ut supra.* Idem sentit *P. Cuniliati Tract.* 2. *cap.* 2. *n.* 15. dicens: *Peccat mortaliter ponens actiones turpes, de se proxime excitantes ad pollutionem, seu commotiones. Secus si causa sit remota, ut equitare, cubare, comedere cibos calidos, loqui cum mulieribus, etiamsi ponantur sine fine virtutis, peccabit tantum venialiter.* Idem de pollutione involuntarie orta ex lectione turpi facta ob curiositatem, sine pravo animo, aut periculo se delectandi de ipsis rebus obscœnis dicunt *Less. lib.* 3. *cap.* 3. *num.* 102. *cum Sa, Bon. quæst.* 4. *p.* 10. *num.* 9. *cum Vasq. Tambur.* §. 2. *n.* 8. *Sporer. num.* 748. *cum Sanchez.* Sed in praxi id nunquam concederem, et tanto minus si ob lectionem turpem, solius curiositatis causa, frequenter acciderit pollutio, recte enim dicunt *Salmantic. num.* 48. et consentit *Roncaglia quæst.* 7. *num.* 11. non excusari a mortali eum, qui frequentem pollutionem expertus sit ex aliquibus causis in eodem genere lu-

xuriæ, quæ vehementius ad pollutionem influunt, et alias voluntarie ac sine necessitate ponit, quamvis ipsæ per se non pertingant ad mortalia, uti nimirum curiosa lectio turpis, aspectus picturæ obscœnæ, vel coitus animalium, tactus propriorum verendorum, aut alterius ex levitate, et similia; Ratio, quia respectu istius personæ ob suam pravam dispositionem talis causa non leviter influit. Secus vero dicunt, si pollutio ex hujusmodi causis raro eveniat, ut *Salmantic. loc. cit.* Et secus etiam, si causæ sint omnino leves, prout essent visus partium honestarum mulieris, lectio leviter turpis, colloquium cum femina non diuturnum, vel leviter obscœnum: Ratio, quia hominibus est quasi moraliter impossibile omnes has causas communiter evitare. Ita *Sanchez num.* 18. *et Salm. num.* 50.

Infertur II. non esse mortalem pollutionem, quæ præter intentionem accidit ex causis illicitis adhuc mortaliter in alio genere, quam luxuriæ, puta ex ebrietate, vel ex comestione carnis nimis immoderata, aut in die vetito. Ita cum *Busemb. Sanchez num.* 20. *Navar. cap.* 16. *num.* 8. *Suar.* 3. *part. tom* 3. *quæst.* 80. *artic.* 7. *Bonac. p.* 10. *num.* 6. *Less. lib.* 4. *cap.* 3. *n.* 99. *Salmantic. n.* 54. *cum Vasq. Dicast. etc. Sporer num.* 649. *cum Laym* et aliis citatis supra *n.* 484. Ideo S. Gregor. in *cap. Testamentum*, *Dist.* 6. loquens de pollutione orta ex superfluitate cibi vel potus, dixit tantum aliquem reatum contrahi: *Cum vero* ( verba Pontificis ) *ultra modum appetitus in sumendis alimentis rapitur*, *habet exinde animus aliquem reatum.* Quod verbum *aliquem* explicans *Glossa*, inquit, *idest veniale peccatum.* Tanto magis non erit mortalis pollutio, quæ oritur ex causis venialibus in alio genere, ut

ex equitatu, esu calidorum, situ, et aliis similibus actionibus. Sed hic controvertitur; an sit saltem veniale peccatum, ponere has causas leviter illicitas in alia materia, sine rationabili motivo, quando ex illis aliquis prævideat pollutionem pati? Negant *Holzman de sexto Præcepto cap.* 1. *num.* 690. *Croix lib.* 3. *part.* 1. *num.* 924. *cum Arriaga, et Rodr.* Quia (ut dicunt) tunc pollutio oritur potius ex naturæ infirmitate, quam ex causa illa, quæ nonnisi per accidens et remote ad pollutionem concurrit. Sed probabilius affirmant *Sanch. num.* 21. *Less. c.* 3. *n.* 99. *Ronc. q.* 7. *Sporer n.* 649. *Bonac. p.* 10. *n.* 6. *Salm. c.* 4. *n.* 52. *cum S. Gregor. S. Antonin. Nav. Suar. et Dic.* Ratio, quia sine causa rationabili permittere pollutionem, semper videtur aliquid indecens et deordinatum. Sed ab hoc veniali excusat quidem quævis causa rationabilis necessitatis, utilitatis, aut convenientiæ, ut cum *Laym. l.* 3. *sect.* 4. *n.* 12. docent communiter DD. citati *n.* 483. Et hoc etiamsi causa illa esset venialiter illicita in eadem materia luxuriæ, ut communiter dicunt *Salm. n.* 51. *et* 63. *Ronc. q.* 7. *R.* 3. *Spor. n.* 650. *Holzm. n.* 690. utpote mox supra dictum est.

485. » 7. Pollutio in somno facta est mor-
» talis, 1. Si ante directe, vel formaliter est
» procurata, et causa non est retractata. 2.
» Quando post somnum placuit, et approbata
» est propter delectationem veneream; alias non.
» *Fill. q.* 5. *n.* 148. *Trull. loc. cit. n.* 9. *
» (*Sed vide de hoc l.* 5. *n.* 20.) *.

» Quæres, an mutua pollutio inter mares,
» vel feminas procurata sit mollities tantum, an
» sodomia?

» Resp. Si fiat ex solo affectu ad veneream

» libidinem sine concubitu, esse tantum mollitiem: si vero fiat ex affectu ad personam illam indebiti sexus ( præsertim si adsit aliqua conjunctio, et commixtio corporum ) est quoad malitiam sodomia *Fill. t.* 30. *c.* 8. Plura de tota hac materia V. infra *lib.* 5. *cap.* 1. *d.* 2. *art.* 2. de peccato in genere, et auctores citatos. * ( *Vid. de hoc suprà Dub. anteced. n.* 467. ) *.

# TRACTATUS V.

## DE SEPTIMO PRÆCEPTO.

*Non furtum facies.*

» Cum hoc prohibeatur omnis injusta dam-
» nificatio in bonis proximi, quæ fit, 1. per
» furtum, et rapinam, 2. per omissionem re-
» parationis damni illati, 3. per iniquitatem
» contractuum: de his tribus hic agendum.

## TRACTATUS PRÆAMBULUS

### DE JUSTITIA, ET JURE.

486. *Qualiter dividatur Justitia, et qualiter Jus?*
487. *Quid sit Dominium, et Ususfructus?*
488. *Quot sint peculia filiorumfamilias?*
489. *Quot sint bona uxorum?*
490. *Quot bona Clericorum? Et præsertim I. Quæ sint* Patrimonialia? *II. Quæ* Industrialia? *III. Quæ* Parsimonialia? *IV. Quæ* Ecclesiastica? 491. *De his quær. I. An Clericus teneatur necessario pauperibus succurrere? Qu. II. Qui veniant nomine pauperum? Qu. III. An præferendi pauperes loci? Qu. IV. An superflua possint reservari? Qu. V. An Clericus habens sua possit vivere ex bonis Beneficii? Qu. VI. An etiam Pensionarii teneantur superflua erogare in usus pios?* 492. *Qu. VII. An Beneficiarii male expendentes reditus, tenean-*

*tur ad restitutionem?* *Qu. VIII. An peccent graviter qui male accipiunt superflua a Beneficiario?*

493. *Quot modis acquiratur dominium I.* Occupatione. 494. *II.* Nativitate. 495. *III.* Alluvione. 496. *IV.* Specificatione. 497. *V.* Accessione. 498. *VI.* Confusione, *vel* Commixtione. 499. *An idem quod currit in mixtione pecuniæ, currat aliarum rerum.* 500. *VII.* Ædificatione. 501. *VIII.* Plantatione. 502. *IX.* Perceptione fructuum. 503. *X.* Traditione.

504. *De* Præscriptione, *et conditionibus requisitis ad præscribendum; et I. De Bona Fide* 505. *II. De titulo justo, et an sufficiat titulus coloratus, vel existimatus.* 506. *III. De continuata Possessione, et de tempore requisito ad præscribendum, usque ad* num. 510.

511. *Quando Præscriptio interrumpatur?*

512. *An hæres possessoris malæ fidei possit præscribere? Sed vide etiam* num. 516.

513. *An possit præscribi libertas a solvendo debito, aut mulcta?*

514. *Quibus detur restitutio in integrum circa bona præscripta?*

515. *IV. Conditio ad præscribendum est, ut res sit apta præscribi.*

516. *Decisio quatuor Aularum facta Neapoli circa Præscriptiones.*

517. *An in conscientia res præscripta possit retineri, etiam ubi lex præscriptionis non viget.*

486. Antequam aggrediamur tres hos perdifficiles sequentes Tractatus de Furto, Restitutio-

ne, et Contractibus, ad melius intelligenda ea, quæ dicentur, aliaque generalia de Justitia, et Jure expedit prænotare.

Justitia dividitur communiter in Legalem, Distributivam, et Commutativam. *Legalis* respicit Jura Legum, et pœnas. *Distributiva* respicit personarum merita, quoad præmia, et honores. *Commutativa* autem respicit æqualitatem valoris rerum, juxta hominum æstimationem, ut tantum domino reddatur, quantum ab eo surreptum, vel quantum damnum ei illatum est.

Jus autem dividitur in *Jus in re*, et in *Jus ad rem*. *Jus in re* est, quando res ipsa habetur obligata, et ideo tribuit reivindicationem, seu actionem in rem ipsam, v. gr. venditor, qui tradidit rem, actionem in ipsam rem habet pro pretio: Beneficiarius per collationem habet jus in Beneficium, et similia. *Jus* autem *ad rem* est, quando res nondum est obligata, sed tantum jus habetur ad eam acquirendam. Ideo jus ad rem tribuit tantum actionem personalem contra impedientem acquisitionem rei.

487. Deinde Jus in re dividitur in *Dominium*, et *Usumfructum*. *Dominium* aliud est *jurisdictionis* erga subditos, ut habet Pater erga filios, Episcopus erga Diœcesanos etc. Aliud *proprietatis* erga res, sive servitutes. Idem dominium aliud est *directum*, ut habet Princeps in feudis, et Dominus in prædio dato ad emphyteusim: Aliud est *utile*, quod habet Feudatarius, et Emphyteuta.

*Ususfructus* autem est jus utendi, et fruendi aliqua re, fructus ex ea percipiendo. Hic notandum ab usufructuario differre usurarium, qui alicujus rei usum habet, v. gr. horti, ex quo colligere potest fructus pro sua familia, et suis hospitibus; non autem potest illos alienare, *l.*

*Plenum ff. de usu etc.* Ita pariter habens domus usum, potest eam habitare, sed non locare, nec alteri concedere usum, si ipse eam non habitet. Notandum præterea, quod usufructuario incumbit solvere expensas pro fructuum perceptione, et tributa seu collectas super rem impositas, ut ex *l. Hactenus, ff. da usufr.* Deinde tenetur rem bene colere, arbores mortuas substituere. Ad magnas autem expensas non tenetur ipse, sed proprietarius.

488. Filiusfamilias, dominium habet peculii Castrensis, et quasi Castrensis. In quo notandum, quod peculium filiorum fam. quadruplex est, *Castrense*, *Quasi Castrense*, *Profectitium*, et *Adventitium*. Et I. *Castrense* dicuntur bona illa, quæ filius acquirit in castris et in militia, sive hæc sint debita, ut stipendia, sive hæc sint acquisita per donationem a Præfectis militiæ, vel a Parentibus, aut ab aliis occasione militiæ, ut *Less. l. 2. c. 4. n. 7. Lugo D. 4. n.* 15. II. *Quasi Castrense* dicuntur bona, quæ, filius acquirit in officiis publicis, Judicis, Advocati, Lectoris, Medici, etc. Istorum duorum peculiorum pertinet ad filium plenum jus quoad proprietatem, et usufructum. Et hoc etiamsi merces exigatur a privatis, *Lugo n.* 16. *cum Sylvest. Mol. etc.* Idem ait *Lugo n.* 17. *cum Nav. Mol.* de Notariis sive publicarum causarum, sive privatorum contractuum. Pro aliis vero Artificibus, etsi publico inserviant, eorum tamen merces non pertinet ad peculium quasi castrense; Excipit tamen *Sanch. apud Lugo n.* 18. Architectos Principis, vel Commmunitatis. Omnia autem bona donata intuitu exercitii prædictorum Officiorum sunt quasi castrensia; *Lugo num.* 19. Hujusmodi sunt omnia quæ acquiruntur a filiofam. ex officio clericali, ex *Auth.*

*Presbyteros.* 1. *C. de Episc. et Cler.* Imo idem dicitur de omnibus quæ Clerico adveniunt ex quocumque titulo. *Lugo num.* 21. *cum Mol. Sanch. et communi.* Hocque recte dicit *Lugo n.* 22. contra aliquos de Clericis etiam tonsuratis, cum textus *cit.* exprimat etiam Cantores.

III. Peculium autem *Profectitium* sunt bona, quæ proficiscuntur de rebus paternis, et filius lucratur in ipsis negotiando: Peculium hoc totum pertinet ad Patrem quoad fructum, et proprietatem. Etiam dicuntur bona profectitia illa, quæ donantur filio intuitu Patris: Secus vero, si donantur filio intuitu suipsius, etsi hoc occasione Patris filius cognitus sit a donante, *Lugo n.* 37. In dubio autem, an aliquid sit donatum intuitu Patris, vel filii, erit totum filii, si ipse bona fide incœperit possidere; alias dividendum pro rata dubii. Bona vero donata filio a Patre in patrimonium ad suscipiendos Ordines sacros non sunt numeranda inter profectitia, sed bene sunt conferenda cum aliis fratribus, cum ille hæreditatis portionem exposcit, ut *Lugo loc. c. cum Mol.* et ut dicimus *n.* 956. Dubium fit 1. an quod lucratur filius ex bonis paternis sit totum et semper profectitium? Affirmant *Sylv. Azor. etc. apud Lugo num.* 40. Dicunt vero *Gom. Bart. Tab. Ang. etc. ib.* esse partim profectitium, partim adventitium. *Lugo* autem cum *Mol.* tenet esse profectitium, si filius nomine Patris negotiatur, adventitium vero si nomine suo, puta si ipse furatus sit pecuniam a Patre, vel si pecunia otiosa erat apud Patrem. Certum autem est, ut docet *Lugo dict. n.* 40. quod si filius negotietur extra domum Patris ex aliis bonis quam paternis, lucrum non erit profectitium. In dubio tamen, an lu-

crum provenerit ex bonis Patris, vel alterius, tum tantum profectitium præsumitur, cum filius administrabat bona paterna. *Lugo n.* 41. *cum Gom. Bart. etc.* Dubium fit 2. an filius pro labore præstito in beneficium Patris possit stipendium exigere? Affirmant *Nav. Less. Ang. Lop. ap. Sanchez l.* 1. *c.* 2. *d.* 8. *num.* 1. et probabibile putant *Laym. Lib.* 3. *tr.* 4. *c.* 8. *n.* 6. *et Bus. infr. n.* 544. Negant vero *Mol. et alii plures cum Sanch. loc. cit. et Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 1054. Recte autem distinguit *Lugo D.* 5. *n.* 42. et ait, quod si filius extra domum Patris habitet, nec a Patre alitur, id quod lucratur est adventitium; profectitium vero, si in domo paterna degat, et a Patre alatur, necnon obsequia illa sint Patri debita: Quæ si tamen excedant, bene potest filius petere stipendium. Sed hic dubium fit 3. utrum, si prædicta obsequia fuerint excedentia, et filius non petierit stipendium, præsumatur illud remisisse? Omnino affirmant *Mol. D.* 234. *et Sanch. loc. c. n.* 4. quia hoc præstat bono communi, ut inter parentes et filios frequentia jurgia vitentur. Sed probabilius docet *Lugo dict. num.* 42. *cum Nav. Less. Ang. etc. ut supra*, quod si filius potens non petat, rationabiliter remisisse censeatur. Secus si renuat poscere ex paterna reverentia; debet tamen eo casu detrahere alimenta a Patre percepta. Vide etiam dicenda *n.* 544.

IV. Peculium tandem *Adventitium* sunt bona, quæ filiisfamilias proveniunt aliunde, quam ex bonis paternis, vel intuitu Patris acquisitis. Horum bonorum filius proprietatem habet, Pater vero acquirit usumfructum, etiamsi sint bona majoratus. *Lugo D.* 5. *n.* 30. Quandoque tamen filius etiam talem usumfructum acquirit, nempe I. Quando præcise ususfructus donatur

filio, vel donatur aliquid filio, Patre contradicente. II. Si filius una cum Patre succedit in hæreditate fratris, vel sororis. Ita *Less. l.* 2. *c.* 3. *n.* 9. 10. *et* 11. *et Lugo D.* 5. *n.* 23. *cum aliis.* III. Addit *Lugo ibidem* si filius accipit dotem, Patre non se obligante: Vide alia apud *Lugo.* Exceptis autem his casibus, filius de bonis adventitiis non potest disponere sine consensu Patris, nec testari, etiam cum suo consensu, nisi ad pias causas, ex *c. Licet* 4. *de Sepult.* in 6. Potest tamen universe testari de castrensi peculio, ut *ibid.* Ususfructus autem peculii adventitii erit Patris, quamdiu vivit, etiamsi filius exierit a patria potestate; nisi filius electus sit ad Episcopatum, vel ad magnam dignitatem, scil. si fiat Cardinalis, Præfectus Urbis majoris, Consiliarius regius, Magister militum; tunc enim totus ususfructus pertinet ad filium, ut *Lugo n.* 24. *Salm. tr.* 12. *c.* 2. *n.* 128. *Holzm. p.* 4. *n.* 274. Si vero Pater emancipet filium, dimidia pars ususfructus erit Patris, et dimidia filii, *Lugo*, et *Holzm. ibid.* Hoc intelligitur tamen, si emancipatio fuerit voluntaria Patris; nam si filius emancipetur ratione matrimonii, ex jure Hispano tunc ususfructus erit totus filii; si vero ratione status religiosi a filio assumti, ususfructus erit totus Patris, *Lugo ibid.* Hic notandum I. quod si Pater permittat filio discedere e sua domo, non censetur remittere prædictum usumfructum, nisi filius dimittatur ad quærendum sibi victum; vel nisi filius, vidente, et tacente Patre, fructus expendat, ut *Lugo n.* 27. *ex l. Cum oportet. C. de bonis quæ liber.* Notandum II. quod si bona sint usu consumtibilia, tunc pater potest de illis disponere, cum obligatione reddendi filio tantumdem, *Lugo n.* 35. *et Mol.*

489. Bona Uxoris alia sunt *dotalia*, alia *paraphernalia*, quæ sunt res quas uxor attulit, vel sibi reservavit ultra dotem. Bonorum *paraphernalium* uxor habet plenum dominium, et usum, *l. Ac lege*, *ff. de Pactis*. Bonorum *dotalium* proprietas spectat ad uxorem, ususfructus vero et plena administratio ad maritum, *lib. 2. ff. de Jure dotium*. Hinc uxor post mortem viri omnibus creditoribus personalibus præfertur. Et adhuc, vivente viro, si ipse vergit ad inopiam, potest uxor dotem repetere *ex eadem l.* Deinde notandum, quod si dos consistat in pecunia, vel rebus usu consumtibilibus, tunc dominium dotis plene transit ad virum, cum obligatione tantumdem restituendi, Matrimonio soluto, *l. Res in dotem*, *ff. de Jure Dotium*. Deinceps notandum, quod si bona dotalia, etiam stabilia, dentur viro æstimata, animo, ut æstimatio venditionem constituat, tunc vir etiam eorum dominium acquirit, et soluto Matrimonio, non tenetur nisi ad prætium reddendum. *l. Quoties*, *ff. de Jure Dotium*. Et in prædictis duobus casibus, si pereunt dicta bona, viro pereunt, *l. c. Res in dotem*.

490. Clericorum bona quadrupliciter distinguuntur, videlicet. I. Bona *Patrimonialia*, quæ dicuntur ea quæ ipsi obveniunt ex quacumque causa profana. II. Bona *Quasi patrimonialia* seu *Industrialia*, et dicuntur ea quæ Clerici acquirunt ex Ecclesiasticis functionibus sine Beneficio, ut ex concionibus, Missis, etc. III. Bona mere *Ecclesiastica*, et sunt illa quæ acquiruntur ex Beneficiis. IV. Bona tandem *Parsimonialia*, quæ sunt illa quæ Clericus ex reditibus Ecclesiasticis subtraxit de sua sustentatione, vivendo parcius quam honeste vivere potuisset.

491. I. Quoad bona *Patrimonialia* certum est,

quod Clerici plenum eorum dominium habent, ut patet ex c. *Relatum.* 12. *de Testam.* II. Idem est de bonis *Industrialibus*, ut communiter docent DD. cum *Sanch. Cons. l.* 2. *c.* 2. *dub.* 35. *et* 45. *Less. de Just. l.* 2. *c.* 4. *dub.* 6. *Lugo de Just. D.* 4. *n.* 23. *Anacl. tr.* 7. *D.* 4. *q.* 3. *Viva Opusc. de Benef. q.* 3. *art.* 1. *n.* 5. *Salm. tr.* 12. *c.* 2. *n.* 138. *cum Pal. Conin. etc.* Ex quo infert *Anacl. n.* 27. *cum Less. et aliis*, quod si Clericus vivat aut expendat de bonis his, vel propriis in pias causas, possit tantumdem accipere de bonis ecclesiasticis, et de iis ad libitum disponere; quia, cum jus habeat vivendi ex Beneficio ( ut infra videbimus in quæst. V. ), non tenetur vivere ex bonis propriis; unde, si de iis vivat, potest uti compensatione. Hoc tamen non admittendum puto, si clericus non habeat superfluum de bonis Ecclesiasticis, atque hic et nunc teneatur de bonis propriis pauperi subvenire. Secus autem, si hic et nunc non teneatur ad eleemosynam, habeat tamen intentionem compensandi. An vero Distributiones quotidianæ Canonicorum computentur inter bona Industrialia? Negant *Nav. de Redit. Eccles. q.* 1. *num.* 74. *Sanch. l. c. dub.* 46. Quia ( ut dicunt ) Distributiones vere sunt partes redituum Beneficii, et ideo eamdem naturam ac onus sortiuntur, quam alii Beneficii fructus. Sed probabilius affirmant *Lugo D.* 4. *n.* 25. *et Salm. c.* 2. *n.* 140. *cum Azor. Sylvest. Angel. Bon. et Covarr.* Ratio, quia præfatæ Distributiones, licet ex titulo Beneficii proveniant, non tamen dantur immediate pro titulo, sed pro servitio personali, tamquam personæ stipendium.

III. Idem quod de bonis Patrimonialibus, et Industrialibus, dicitur *de Parsimonialibus*, ut

possit Clericus ad libitum de eis disponere, ut docent *Nav. de Redit. q.* 1. *Mon.* 30. *Less. c.* 4. *n.* 39. *Cabass. Th. Jur. l.* 2. *cap.* 16. *n.* 8. *Anacl. n.* 28. *Mazz. tom.* 2. *pag.* 420. *et Less. dict. c.* 3. *n.* 39. *cum Sot. Covarr. et aliis* ( cotra *Petroc. l.* 4. *de Benef. c. ult. q.* 7. et alios paucos ). Et idem expresse docet *S. Th.* 2. 2. *q.* 185. *art.* 7. ubi ait : *De his autem, quæ sunt specialiter suo usui* (scil. Clerici) *deputata, videtur esse eadem ratio, quæ est de propriis bonis.* Ratio, quia præfata bona non dantur ut fructus Beneficii, sed ut stipendia laborum iis qui Ecclesiæ inserviunt. Nec obstat textus in *c. Ut Episcopi*, 12. *q.* 1. quem opponit *Petrocor.* ubi legitur : *Quidquid vero de provisione suæ Ecclesiæ fuerit, sive de agris, sive de fructibus, omnia in jure Ecclesiæ reservare censuimus.* Nam respondetur ex prædictis, bona Parsimonialia non esse de provisione Ecclesiæ, sed de provisione seu stipendio laborum Ministri, ut sancitum fuit in Conc. Agath. *Can.* 36. ubi dictum fuit : *Clerici omnes qui fideliter Ecclesiæ deserviunt, stipendia tantis laboribus debita, secundum servitii sui intuitum vel ordinationemCanonicam, a Sacerdotibus seu Episcopis consequuntur.*

IV. Major difficultas est de bonis mere *Ecclesiasticis*, quæ propriæ sustentationi supersunt, an de iis possint Clerici sine injustitia male disponere ? Certum est, quod Beneficiarii tenentur sub mortali reditus superfluos suæ sustentationi in usus pios aut in pauperes elargiri. Ita *S. Th.* 2. 2. *q.* 185. *art.* 7. *Lugo D.* 4. *n.* 9. *Sanch. Cons. l.* 2. *c.* 2. *dub.* 38. *Salm. tract.* 12. *c.* 2. *n.* 141. *et* 144. *cum Mol. Con. Pal. et communi.* An vero ad id teneantur vir-

tute justitiæ, vel Religionis, infra dicetur. Hic autem sedulo notandum: quod in hoc, ut materia censeatur gravis, requiritur quantitas multo major, quam in furto, ut dicunt *Lugo n. 42. cum Mol. Henriq. Holz. de Just. n.* 204. *et alii ex D. Thom. loc. cit.* qui requirit *multum excessum* ad malam fidem Clerici constituendam. Quænam autem sit ista notabilis quantitas? *Coninchius*, *Palaus*, *et alii apud Mazz. tom.* 2. *pag.* 419. requirunt quartam vel quintam partem superfluorum. Sed verius sufficit pars vigesima ad materiam gravem constituendam, ut ait idem *Mazz.* et tenent *Lugo D.* 4. *num.* 44. *ac Croix l.* 4. *num.* 1358. qui cum *Haunoldo* merito sententiam *Coninchii* reprobant. Hic obiter advertatur Benedictum XIV. in sua Bulla 29. *Universalis Ecclesiæ* edita die 20. Augusti 1741. ( *t.* 1. *in Bullar.* ) declarasse, quod si Beneficiarius fructus Beneficii vendit per totam suam vitam, sive pluribus solutionibus, contractus est nullus.

Sed Quær. I. An Clericus teneatur ex superfluis necessario pauperibus succurrere? Negant *Azor. p.* 2. *lib.* 7. *c.* 11. *q.* 2. *cum Nav. et Viva Opusc. de Benef. q.* 2. *art.* 4. *n.* 12. qui dicit cum *Vasq. et communi*, posse Clericum superfluum erogare sive in pauperes, sive in alios pios usus pro suo libito, quia sufficit illud applicare in Dei cultum, et non dissipare, ut loquitur *Trid. Sess.* 25. *c.* 1. *de Ref.* Sed excipiendum omnino mihi videtur cum *Lugo D.* 4. *n.* 15. *et* 39. *ac Less. c.* 4. *n.* 47. si adsint pauperes in gravi necessitate temporali vel spirituali constituti; tunc enim non potest Clericus superflua in alios usus pios expendere, quia tunc urget præceptum naturale charitatis, ex quo, si habet bona propria superflua sta-

tui ; jam tenetur sub gravi iis illa elargiri. Et hic advertit *Viva loc. cit.* *cum Vasq.* Pastores ut Episcopos et Parochos, teneri insuper inquirere hujusmodi pauperes, non tamen Beneficiarios non Pastores.

Quær. II. Qui veniant nomine pauperum? Veniunt quidem non solum ostiatim mendicantes, sed etiam ii qui aliter nequeunt suum statum conservare. Veniunt etiam consanguinei, si vere pauperes sint, ita ut alias non possint proprium statum sustinere, ut *Sanch. Cons. lib.* 2. *cap.* 2. *Dub.* 38. *num.* 21. *Laym. lib.* 4. *tract.* 2. *cap.* 3. *n.* 3. *Croix lib.* 4. *n.* 904. *cum Azor. Pal. et communiter.* Et patet ex *Trid. sess.* 25. *c.* 1. *de Ref.* ubi interdicitur Beneficiariis, *ne ex reditibus ecclesiasticis consanguineos familiaresve suos augere studeant...... Sed si pauperes sint, iis ut pauperibus distribuant.* Hos autem consanguineos indigentes potest Clericus præferre aliis pauperibus, etiam gravius egentibus (quicquid dicat *Laym. loc. cit.*) Ratio, quia ut bene advertit *Viva loc. cit. art.* 2. *n.* 2. *cum Mol. et communi*, subventio propinquorum egentium pertinet etiam ad proprium statum Clerici servandum, cum illorum paupertas in ipsius dedecus redundet. Unde *Tol. lib.* 5. *c.* 4. *Concl.* 3. sic scripsit: *Episcopus, subtractis quæ ad decentem victum pertinent, et subtractis his quæ gratia pietatis* (nota) *et charitatis potest in alios consanguineos indigentes aut famulos distribuere, tenetur residuum dare pauperibus sub mortali.* Idque expressum habetur in Decreto indicto a Cardinali Polo Legato Apostolico ann. 1566. apud *Thomasin. de Eccl. Discipl. t.* 3. *p.* 3. *lib.* 3. *cap.* 32. quo præceptum fuit Beneficiariis Angliæ (prout etiam olim præceperat S. Gregor. instruens Augusti-

num Anglorum Apostolum ); *Ne sumtuum moderatio avaritiæ tribuatur*, *quicquid ex fructibus Ecclesiarum*, *deductis iis quæ earum muneribus sustinendis*, *et ipsis atque ipsorum Familiaribus necessaria sunt*, *supererit*, *id omne juxta illa quæ B. Greg. Papa Augustino de fructibus Ecclesiæ dispensandis rescripsit*, *ad pauperes Christi alendos distribuant*. Hinc dicit *Croix lib.* 4. *n.* 904. *cum Azor. Pal. etc.* quod sub nomine victus Beneficiario debiti veniunt omnia necessaria ad se et Familiam sustentandam; adque Familiam spectant parentes, Fratres, nepotes, et alii consanguinei. Item advertunt *Laym. lib.* 4. *tract.* 2. *cap.* 3. *n.* 3. *Ronc. Cons.* 6. *n* 6. *et Viva loc. cit. cum aliis*, quod si Beneficiarius statum suum mutet ex assumptione ad Beneficium, tunc potest subvenire consanguineis, saltem proximioribus, ut ipsi quodammodo decenter vivant juxta suam dignitatem. Hoc tamen recte ait *Roncaglia loc. cit.* procedere pro Episcopis, aut assumptis ad similem Dignitatem, non vero pro Parochis.

Quær. III. An in distributione præferendi sint pauperes loci in quo est Beneficium? Dicunt *Salm. tract.* 12. *cap.* 2. *num.* 144. *et Holzmann p.* 4. *tract.* 1. *num.* 210. quod, licet congruentius sit bona distribui pauperibus loci, de hoc tamen non est obligatio; nisi ibi sint pauperes extrema, vel etiam gravi egestate laborantes. Sed *Azor. p.* 2. *l.* 7. *cap.* 11. *quæst.* 2. *Bonac. de Benef. D.* 4. *p.* 2. *num.* 3. *et Mol. D.* 145. *cum Navarr.* hanc limitationem negant, et censent satis esse, si bona superflua in quosvis pauperes (intellige æque egentes) erogentur, etsi testatores oppositum expresserint vel saltem tacite significarint. Ratio, quia Canones (præcise in *cap. Sancimus* 31. *Caus.*

12. *quæst.* 2. ) indistincte præcipiunt eleemosynam fieri, sive in cives, sive in exteros. Et hoc videtur satis probabile, quia pauperes loci non habent, saltem non constat habere peculiare jus ad illa bona. Excipit *Mol.* si aliud exigat bonum commune illius Diœcesis, puta si subveniendum sit Collegio educandorum, etc.

Quær. IV. An Beneficiarii possint superflua reservare in futurum ad usus pios? Negant *Navarr.* dicens ea statim esse distribuenda. Sed verius docet *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 185. *art.* 7. *ad* 4. ( quem sequitur *P. Holzm. part.* 4. *n.* 207. *cum aliis* ) dicens: *Si quis, necessitate non imminente providendi pauperibus, de his quæ superfluunt ex provenientibus possessiones emat, vel in thesauro reponat in futurum utilitati Ecclesiæ et necessitatibus pauperum, laudabiliter facit.* Bene tamen advertit *Holzmann. loc. cit.* quod eo casu cautio adhibenda est, ne morte adveniente tales reditus furtu a consanguineis diripiantur.

Quær. V. An Clericus, qui habet ex suis unde vivere, possit se sustentare ex reditibus Beneficii? Negant aliqui pauci; sed affirmandum cum *Habert de Just. t.* 4. *cap.* 21. *in fin. Petrocor. de Benef. cap. ult. q.* 8. *Fagnan. cap. Si quis de Pecc. Cler. Anacl. q.* 3. *num.* 27. *Holzm. n.* 208. *etc. communiter.* Recte enim ait *Fagnan.* quod primis Ecclesiæ sæculis nulli Clerici admittebantur, nisi qui relictis omnibus propriis bonis de solis Fidelium oblationibus vivere volebant. Secundo autem tempore, si id servare nolebant, permittebatur eis vivere ex proprio patrimonio, modo nihil de oblationibus exigerent. Tertio demum tempore, scilic. postquam Clerici portionem suam a mensa Episcopali separatam habere cœperunt, et Beneficia

fuerunt illi credita, mos inolevit, ut ipsi, separato Patrimonio, ex Ecclesiæ bonis viverent. Et hoc sane est rationi naturali omnino consonum, justum enim est, ut qui Altari servit, de Altari vivat, juxta illud: *Quis militat suis stipendiis unquam? Ap.* 1. *Cor.* Fortene divites qui Reipublicæ inservientes stipendia habent, injuste accipiunt? Per accidens autem est, quod sint divites, vel pauperes. Et hanc sententiam expresse tenet *D. Th.* 2. 2. *q.* 185. *art.* 7. *ad* 3. Recte vero limitat S. D. si casus occurreret, quod aliquis pauper esset in gravi necessitate, nam tunc ait: *In tali necessitate peccaret Clericus, si vellet de rebus Ecclesiæ vivere, dummodo haberet patrimonialia bona, de quibus vivere posset.* Ratio patet, quia tunc jam habens superfluum statui, pauperi graviter egenti succurrere tenetur.

Quær. VI. An sicut Beneficiarii erogare tenentur superflua in usus pios, ita etiam pensionarii? Affirmant *Sanchez Cons. lib.* 2. *cap.* 2. *dub.* 47. *Mazzott. t.* 2. *pag.* 421. *et Salmantic. tract.* 12. *cap.* 2. *n.* 147. *cum Mol. et Pal.* modo pensio sit Ecclesiastica, aut detur Ecclesiasticis: Secus si sit mere Laicalis ob titulum mere sæcularem, et detur laicis ob obsequia præstita, puta principibus, Equitibus, etc. aut si detur Clericis ob aliquod munus temporale, nempe Cantoris, procuratoris, etc. Ratio, quia, cum hæc obligatio sit annexa reditibus Beneficii, pensio illa Ecclesiastica, ex fructibus Beneficii detracta, transit cum eodem onere. Satis tamen probabiliter negat *Lug. D.* 4. *n.* 32. *cum Vasq. Gigas, Cov. etc.* et ita decisum habetur in Rota Rom. ap. *Azor.* Ratio, dum Pontifex justam ob causam extrahit Pensionem ex fructibus Beneficii, jam eosdem fru-

ctus isti non ferunt secum obligationem, ut iterum pie applicentur. Idem ait *Mastrius D.* 14. *quæst.* 2. *art.* 3. *n.* 69. *cum Bonac. etc. contra Navarr. Azor. etc.* de Equitibus commendatariis S. Jacobi Calatravæ, Alcantaræ, et S. Stephani Florentiæ, etc. quibus a Gregor. XIII. jam concessum est testari.

492. Quær. VII. An Beneficiarii expendentes reditus superfluos Beneficii in usus profanos, teneantur ad restitutionem? Hæc quæstio magnopere inter DD. agitatur; et ideo in ejus discutione diutius immorabor. *Prima* sententia probabilis, et valde communior inter Recentiores negat. Hanc tenent *S. Antonin. p.* 2. *tit.* 2. *cap.* 5. §. 3. *Less. de Just. lib.* 2. *cap.* 4. *n.* 43. *Mol. tom.* 1. *tract.* 2. *D.* 143. *Cabass. Theor. Jur. lib.* 2. *cap.* 26. *n.* 7. *Sporer de* 7. *Præc. c.* 1. *num.* 113. *Azor. p.* 2. *lib.* 7. *c.* 9. *Viva opusc. de Benef. q.* 2. *a.* 3. *n.* 2. *Mazzot. tom.* 2. *pag.* 419. *Sanch. lib.* 2. *Cons. cap.* 2. *d.* 37. *n.* 2. *Anacl. tract.* 7. *D.* 4. *quæst.* 3. *n.* 34. *Holzmann p.* 4. *de Just. n.* 196. *Salm. tract.* 12. *cap.* 2. *num.* 155. *cum Pal. Con. etc. Lugo de Just. D.* 4. *num.* 2. *cum Soto, Gers. Abul. Vasq. Adrian. Tab. Covarr. Cordub. Arag. etc.* Auctores hujus sententiæ diversis rationibus utuntur. Major pars eorum sic ratiocinantur: Omnes Clerici antiquitus in communi vivebant, et bona Ecclesiastica singulis distribuebantur prout opus erat ad cujusque sustentationem; reliquum vero applicabatur fabricæ Ecclesiarum, et pauperum subventioni. Sed Simplicius Papa, qui creatus est ann. 465. in *capit. de reditibus.* 28. *Caus.* 12. *quæst.* 2. eo quod frigescente charitate forte Episcopi non tam fideles erant in tali distributione, fructus bonorum Ecclesiastico-

rum in quatuor partes divisit, primam applicando Episcopis, secundam Clericis, tertiam fabricæ Ecclesiarum, quartam pauperibus. Idque confirmavit Gelasius in *cap. Concesso* 26. et Gregorius in *cap. Cognovimus* 29. *dict. cap.* 12. *quæst.* 2. Hinc dicunt, quod licet ante hanc divisionem nullus Clericorum ad ea bona jus haberet, post tamen divisionem eorum dominium ipsi adepti sunt, cum illa ab Ecclesia ad proprium usum fuerint eis deputata. Idque confirmant ex Concilio Trid. *Sess.* 24. *c.* 12. *de Reform.* ubi præcipitur, quod Beneficiarius omittens recitationem Horarum, *privetur dimidia parte fructuum, quos ratione etiam præbendæ ac residentiæ fecit suos.* Ergo, ut arguunt, Concilium supponit Clericum vere dominium ipsorum fructuum acquisivisse. Ex quibus concludunt obligationem, quam habent Beneficiarii erogandi superflua pauperibus, non oriri ex justitia, sed ex virtute Religionis, quæ non obligat ad restitutionem.

*Cabassatius* vero *l. c.* cum *Azorio* alia via incedens hanc sententiam tuetur; dicit enim hanc obligationem beneficiariorum erogandi superflua in usus pios non esse de lege naturali justitiæ, quia Fundatores Beneficiorum libere et sine ullo pacto donant Clericis eorum fructus; sed esse tantum de lege Ecclesiæ, quæ intendit ipsos obligare virtute Religionis vel charitatis ad applicandos hujusmodi fructus superfluos in usus pios, tamquam bona dicata Deo, et ex pietate donata. Nec obstat, quod ait *Nav.* hanc obligationem restitutionis oriri ex præsumpta mente testatorum, qui videntur bona reliquisse cum tacito pacto, quod Clerici, detracta sua sustentatione, reliqua in pios usus expenderent. Respondet enim *Cabassutius* noluisse quidem testa-

tores, ut sua bona luxui Clericorum deservirent, sed non censendum voluisse eos adstringere ad illam obligationem, quemadmodum quicumque testator minime intendit, ut heres a suis bona relicta dissipet, si tamen ille dissipabit, non ideo peccabit contra justitiam, quia illa testatoris intentio non fuit in pactum expresse deducta. Et pro hac sententia non potest negari fuisse etiam *D. Th.* non jam in *Summa* 2. 2. *q.* 185. *art.* 7. ut censent *Salm.* quia ibi loquitur tantum de iis quæ *specialiter sunt suo usui* ( scilicet Beneficiarii ) *deputata*, idest assignata suæ necessariæ sustentationi, ut Contrarii explicant. Sed expresse id docet in *Quodlib.* 6. *art.* 12. *ad* 3. ubi distinguit bona ecclesiastica assignata pauperibus, ab illis quæ assignantur Clericis, prout sunt Præbendæ, de quibus ait ipsos nullam debere restitutionem. Hæc S. Doctoris verba: *Aliter ergo dicendum est de illis ecclesiasticis bonis, quæ principaliter sunt attribuenda necessitatibus pauperum, et ex consequenti necessitatibus Ministrorum, sicut sunt bona Hospitalium etc. Et aliter de illis bonis quæ principaliter sunt attributa usibus Ministrorum, sicut sunt Præbendæ Clericorum, et alia hujusmodi. Nam in primis bonis peccatum committitur non solum ex abusu, sed etiam ex ipsa rerum conditione, dum alius in suos usus assumit quod est alterius: Et ideo tenetur ad restitutionem, tamquam defraudator rei alienæ. In secundis vero non committitur peccatum, nisi per abusum, sicut et de bonis Patrimonialibus dictum. Unde non tenetur quis ad restitutionem, sed solum ad pœnitentiam peragendam.*

Secunda vero sententia tenet Beneficiarium obligari ad restitutionem; ita sentiunt *Nav. tract. de Redit. Eccl. q.* 1. *mon.* 4. *Laym. l.* 4. *tr.*

4. *cap.* 3. *n.* 3. *Bonac. de Benef. D.* 4. *p.* 2. *n.* 9. *Petrocor. tom.* 4. *eod. tit. c. ult. q.* 7. *Habert. tom.* 4. *de Just. cap.* 21. *Concina tom.* 2. *Diss.* 6. *c.* 18. *Roncaglia de Præc. VII. c.* 6. *Reg.* 1. *in praxi cum Petr. Soto, Archidiac. Comit. et Tanner.* item *Panorm. Armill. Angel. Major, Hostiens.* et alii apud *Lugo de Rest. D.* 4. *n.* 1. Dicunt autem hi, quod ante suppositam divisionem Clerici minime quidem erant domini bonorum Ecclesiasticorum, cum omnia tunc erant communia; unde quicquid ipsi præter necessariam sustentationem sibi vindicabant, restituere tenebantur. Probari igitur deberet divisio præcepta per Simplicium; sed de hac divisione nullum probatur vestigium; quinimo ( ait *Habert loc. cit.* ) multa suadent divisionem hanc non fuisse peractam, cum nullibi videatur sua portio pauperibus, aut fabricis Ecclesiarum assignata. Saltem ( dicunt ) de hoc non constat, et usque dum non constat, pauperes jus primævum retinent ad illa bona Ecclesiastica, tenenturque Beneficiarii ex justitia superflua ipsis ministrare.

Nec revera probabile videtur id quod adstruit *Cabassutius*, nempe quod Testatores intenderint bona sua in dominium Clericorum relinquere; potius enim præsumendum relinquere voluisse in manus Ecclesiæ, ut ipsa postmodum per suos Prælatos Ministris bona illa committeret, ut ex eis ipsi sustentarentur, et superfluum pauperibus erogarent. Et quod hæc fuerit intentio Fundatorum, testatur Cencilium Aquisgranense an. 816. ubi in *Can.* 116. dicitur: *Fideles ob Animarum suarum remedium suis facultatibus sanctam locupletem fecerunt Ecclesiam, ut his et Milites Christi alerentur, Ecclesiæ exornarentur, et pauperes recrearentur.* Unde plures AA. ut

*Fill. Petrocor. Thomasin. et Natal. Alexander* constanter sentiunt, nunquam Beneficiarios dominium adeptos esse fructuum Beneficiorum. Sed quidquid sit de voluntate testatorum, de qua non constat, prout utique etiam constare deberet, ut certe dici posset eos dominium talium bonorum in Clericos transtulisse: saltem Ecclesia, quæ bonorum Ecclesiasticorum ( ut omnes fatentur ) supremum dominium habet, noluit suos Ministros eorum aliud acquirere dominium nisi limitatum, cum onere scil. superfluum reddendi pauperibus, ut valde probabiliter ex Tridentino *l. c.* ut supra tenent *Roncaglia Bon. Laym. cum Palud.* et non dissentit *Habert.* Prout enim, si alicui dentur centum aurei ad peregrinationem agendam, cum pacto, ut quod superest, pauperibus eroget, iste acquirit dominium centum aureorum, sed gravatum, ita ut teneatur ex justitia superfluum pauperibus elargiri; ita et Beneficiarius. Quod autem Ecclesia revera hoc dominium, si concessit, limitatum quidem concesserit Beneficiariis, cum onere certo superfluum distribuendi pauperibus, pluribus probatur testimoniis. Gratianus *in Causa* 12. *q.* 1. *post c.* 25. *et* 27. quærens, an Mensa communis scindi potuerit in plures Præbendas? Respondet affirmando, eo quod sicut superflua Mensæ communis olim erant pauperibus eroganda, sic hodie superflua cujusque Præbendæ; quo Gratianus ostendit, quod sicut antiquitus Ecclesiastici onus justitiæ habebant superfluum bonorum communium pauperibus distribuendi, sic etiam habent postea, cum Præbendas incœperint possidere. « Ita et Præbendæ Ecclesiasticorum ( verba Gratiani ), eadem charitate manente, pie » et religiose possunt distribui; nec tunc rebus » Ecclesiæ *ut propriis*, sed ut communibus

» deservituris ). Ex quo patet Præbendas non jam institutas fuisse, ut essent totaliter propriæ Clericorum; sed eis reale onus aliorum piorum usuum annexum esse. Item in Concilio Mediol. 1: an. 1565. sub D. Carolo Borrom. *p.* 39. sic dicitur: *Si vero qui Beneficia Ecclesiastica obtinent, quorum fructus ad eos sunt attributi, si uberiores sint quam ad tuendam vitam requiratur, dubitare non debent ad eum finem hanc copiam illis esse attributam, ut præter ea, quæ ad victum satis essent, suppeterent etiam quibus pauperum inopia sublevaretur.* Et idem sancitum fuit de Episcopis in Capitularibus Caroli Magni l. 6. c. 58. in Conc. Gall. *t.* 2. *p.* 429. ubi: *Episcopus Ecclesiasticarum rerum potestatem habeat, ad dispensandum erga omnes qui indigent; participet et ipse quibus indiget.* Item D. Petrus Damianus apud *Baronium* an. 1055. sic quemdam Episcopum monet: *An ignoras, quia ad hoc Ecclesiis prædia conferuntur, ut ex eis pauperes sustententur?* Deinde subdit, quod prioribus sæculis agri Ecclesiæ donati vendebantur, et pretium distribuebatur pauperibus, sed postea: *Procedente tempore, Ecclesiarum Rectoribus visum est, ut ipsa potius prædia traderentur, scilicet non modo Clericos Ecclesia pasceret, sed et refrigerii stipem indigentibus ministraret.*

His tamen non obtantibus nequit negari primam sententiam esse satis probabilem, præsertim ex auctoritate *S. Thomæ* ( juxta ejus verba supra relata ) qui supponit, et asserit pro certo factam fuisse præfatam divisionem bonorum, et ideo absolute ipse eximit Clericum a restitutione, si de bonis Ecclesiasticis abutitur. Præterquamquod, ut scribit quidam doctus Neotericus, non jam Papa Simplicius divisionem

illam introduxit; sed ipsam introductam invenit, et dumtaxat ipse executionem ejus præcepit, prout clare eruitur ex sua Epistola scripta ad Florentium, aliosque Episcopos adversus Episcopum Gaudentium, qui præter portionem propriam tres alias partes sibi usurpaverat: unde Pontifex præcepit auferri ab eo omnem talium bonorum administrationem, ipsumque teneri ad restituendum portiones, quas per triennium exegerat: *Simul etiam* ( verba sunt Simplicii ) *de reditibus Ecclesiasticis, vel oblatione fidelium, quid deceat nescienti nihil licere permittat: sed sola ei ex his quarta portio remittatur . . . . Cui etiam hoc specialiter præcipimus imminere, ut tres illas portiones, quas per triennium dicitur sibi tantummodo vendicasse, restituat. Epist. Simplicii ad Florent. etc.* scripta ann. 475. apud *Harduin. in Collect. Conc. tom. 2. pag.* 803. Quapropter non incongrue Fautores primæ sententiæ concludunt ex divisione executa, bona Clericis attributa jam transisse in eorum dominium. Quod videtur confirmari a Tridentino ut supra *Sess. 24. c. 12. de Ref.* verbis illis, *fructuum, quos ratione etiam præbendæ, ac residentiæ fecit suos.* Insuper ex Conc. Lateranensi V. *sect. 9. §. Statuimus*, ubi dictum fuit, quod Beneficiarius Officium post sex menses a possessione Beneficii omittens *fructus suos non faciat;* ergo si Officium non omittit, jam facit suos.

Quær. VIII. An dono accipiens a Beneficiario hæc bona superflua peccet graviter; et teneatur ad restitutionem? Quoad restitutionem pertinet, teneri negant omnes AA. qui in præcedenti quæstione censent Beneficiarium non obligari ex justitia ad talia bona in pios usus eroganda. Nos tamen distinguendum putamus: Si

Beneficiarius ob talem donationem non reddatur impotens ad satisfaciendum præfatæ suæ obligationi, nihil tenetur restituere accipiens, cum valde sit probabile, ut docent *Laym. Bon. Palud. et Ronc.*, ut supra retulimus, quod Beneficiarius bene habeat dominium fructuum superfluorum, etsi gravatum onere illos in pios usus elargiendi. Ergo, si eos donat, suum donat, et aliunde jam poterit satisfacere; quod si non faciet, id proveniet ex sua malitia, non ex acceptatione donatarii, ut recte ait *Lug. D.* 4. *n.* 48. Si vero per talem donationem Clericus redditur impotens, dicimus probabilius accipientem teneri ad restitutionem, juxta nostram sententiam, qua tenuimus Beneficiarium obligari ex justitia dare superflua pauperibus; tunc enim donatarius accipiendo vere influit in damnum pauperum, qui jus habent ad illa bona prout in simili casu diximus *n.* 112. et fusius probabimus *de Contract. n.* 722. Dixi *probabilius*, non enim nego posse accipientem excusari a restitutione propter probabilitatem contrariæ sententiæ, intellige quoad partem juxta proportionem talis probabilitatis, si accepit cum dubia fide; quod si vero in bona fide acceperit, probabilius non teneri ad aliquid restituendum juxta dicta *lib.* 1. *n.* 83. *et l.* 3. *n.* 927.

Sed, admissa sententia contraria tamquam probabili, scil. quod absit peccatum contra justitiam, nunc dubium occurrit, an accipiens peccet cooperando peccato donantis contra Religionem aut charitatem, ut supponunt præfatæ sententiæ Auctores? Affirmant *Mazzot. tom.* 2. *p.* 419. *et Sanch. Cons. c.* 2. *D.* 38. *n.* 14. citans *Nav. Sylvest. etc.* communiter, ut asserit. Ratio, quia accipiens vere cooperatur ad consummationem peccati donantis, concurrendo ad

translationem dominii rei donatæ, quod non transfertur nisi per acceptationem. Sed probabilius (juxta illam sententiam) dicimus cum *Lugo D.* 4. *n.* 49. *Busemb. l.* 4. *n.* 183. *Holzm. p.* 4. *de Just. n.* 221. *et Salm. tract.* 12. *c.* 2. *n.* 149. accipientem non peccare neque contra Religionem, neque contra charitatem, nisi petat, vel inducat ad donandum. Non contra Religionem, quia tunc ipse minime cooperatur peccato donantis: Licet enim dominium rei non transferatur sine sua acceptione, tamen peccatum donantis jam per ipsam oblationem, etiam externe, omnino consummatum est; per accidens autem se habet, quod oblatio effectum habeat vel non, per acceptionem vel refutationem donatarii; prout nihil minuit vel addit ad peccatum homicidæ, quod ex vulnere lethali ab ipso inflicto mors vulnerati sequatur, vel non. Neque contra charitatem, ratione damni quod ex illa donatione pauperibus obvenit, quia charitas non obligat hominem, ut cum suo æquali incommodo alienum nocumentum evitet, prout ait *Lugo loc. cit. n.* 50. *cum Less.* Semper intellige, si acceptet cum bona fide, ut mox supra limitavimus.

An autem Regulares facti Episcopi possint libere disponere de bonis Ecclesiasticis, et Patrimonialibus: Probabilius negatur. Vide dicenda *l.* 4. *de Statu Relig. n.* 2. ubi *Salm. cum aliis* secus dicunt de bonis Patrimonialibus.

*De acquisitione dominii.*

493. Tribus modis Dominium acquiritur: 1. Jure Naturali, seu Gentium. 2. Jure Civili, aut Canonico, scil. per præscriptionem, et usucapionem. 3. Voluntate privata Hominum, per contractus. Addi posset alius modus Jure Belli; sed iste magis pertinet ad Jus Gentium. Jure autem Gentium pluribus modis dominium acquiritur.

Et I. *Occupatione*, ex §. *Feræ*, *Instit. de Rerum divisione*, ubi sic dicitur: *Quod enim ante nullius est*, *id naturali ratione occupanti conceditur.* Quid de Thesauris inventis. *Vid. infra n.* 602. Quid de Venatione, et Piscatione *Vide n.* 604. Certum autem est omnia bona inventa restituenda esse domino certo, si iste inveniatur. An vero post inquisitionem, domino non invento, sit obligatio restituendi res inventas pauperibus? Triplex adest sententia. *Vide Dub.* 5. *n.* 603.

494. II. Acquiritur dominium *Nativitate*, per quam nostra fiunt, quæ nascuntur a propriis animalibus, ex §. 1. *Item cap. eod. loc. Instit.* Hinc ad usufructuarium spectant partus ovium, equatum, etc. salvo semper numero matrum.

495. III. *Alluvione*, per quam, si aliquid latenter et insensibiliter tuo fundo adiicitur, tibi acquiritur. Secus autem, si patenter adjiceretur pars de prædio alterius, tunc enim ipsa ad eumdem pertineret, ex §. *Præterea eod. loc.* Statutum etiam est *ibid.* quod si alveus fluvi divertat ad aliam partem, novus alveus sit publicus, aut alterius, si iste erat fluvii dominus; Antiquus autem alveus accrescet iis, qui agros utrinque habent.

496. IV. *Specificatione*, quando forma datur in alienam materiam, v. gr. si bona fide ex aliena lana vestem tibi conficias, dominus illius efficeris, domino lanæ pretium solvendo, §. *Cum ex alien. eod. loc.* cum limitationibus tamen ibi expressis. Idem, si facias pretiosam picturam, vel scripturam in vili tabula, vel tela aliena, ut ait *Tamb. ex* §. 34. *ibid.* Secus tamen esset, si de alienis uvis vinum faceres: illud enim ad dominum uvarum pertinet; ita *Tamb.* Sed contradicit *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 121. Dicit etiam *Croix n.* 123. quod, si ex alieno frumento farinam facias, farina est tua. Et idem dicit, si de aliena quercu facias navem *n.* 124. *cum Haunoldo.* Secus vero, si navem facias de asseribus alienis, quia tunc navis adhuc in primos asseres reduci posset. Probabilius autem addit *Croix n.* 123. *cum Gloss. ad* §. 25. *Instit. et Haunoldo contra alios*, ad acquirendum dominium per specificationem, bonam fidem requiri.

497. V. *Accessione*, quando alicui rei accedit ornamentum, licet pretiosius, puta, si vesti tuæ intexetur purpura aliena, vel tuo auro aliena gemma; purpura, et gemma a te acquiritur. §. *Si tamen eod. loc.* Limitant DD. nisi ornamentum facile divelli posset. *Croix ib. n.* 126. *cum Lug.*

498. VI. *Confusione, vel Commixtione. Confusio* est quando duo corpora liquida, aut liquefacta (eiusdem, sive alterius speciei) ita coëunt in unum, ut post confusionem nulla pars assignari posset, quæ de utroque non participet; utpote si misceatur vinum cum vino, aurum cum auro, vel argentum cum stamno, etc. *Commixtio* autem est, quando miscentur solida, ut nummi cum nummis, frumentum cum frumento,

itaut de quovis grano separato dici non possit, quod illud sit utriusque materiæ, *Croix l.* 3. *p.* 2. 116. His positis, sciendum quoad *Confusionem*, quòd si Confusio consensu dominorum, vel casu sit facta, tunc res erit communis, et Judicis arbitrio dividenda, ex §. *Si duorum* 27. *eodem Inst.* V. *Tamb. Dec. l.* 8. *tr.* 3. *c.* 3. §. 4. *n.* 11. *cum Palao*, *Croix lib.* 3. *pag.* 2. *num.* 117. Si vero Confusio altero nesciente, vel invito sit facta, tunc dominium rei tibi acquiritur, si opera tua facta sit confusio, et amplius sit tua major materiæ pars; teneris tamen rei alienæ pretium solvere, *ex dicto* §. 25. Ratio, quia tunc aliena res habetur ut accessoria ad rem tuam. Non vero, si tua pars esset modica. *Tamb. ib. cum Azor.* Quod si res sint æquales, tunc tota materia erit communis, *Tamb. eod. loc.* Quoad *Commixtionem* autem, si hæc sit pecuniæ, habetur lex expressa, quod miscens alienam cum pecunia sua animo dominium totius habendi, totius fit dominus etiam altero inscio, vel invito. Nam in *l. si alieni ff. de Solutionibus*, sic dicitur: *Si alieni nummi, inscio vel invito domino, soluti sunt, manent ejus, cujus fuerant. Sed, si mixti aliis sunt ita ut discerni non possint, ejus fieri, qui accepit, in libris Cassii scriptum est; ita ut furti actio Domino cum eo, qui dedisset, competeret.* Hinc etiam quando mixtio, quæ discerni non potest, facta sit mala fide, nummi fiunt accipientis, sive furis. Hoc tamen intelligendum, quando major par pecuniæ sit miscentis; secus, si minor, vel æqualis, quia tunc totus cumulus communis erit, ut *Lugo*, *Mol. Vasq. et Dic. ap. Croix lib.* 3. *p.* 1. *num.* 118. Et idem esset, si commixtio casu, vel consensu Dominorum facta fuisset, ut diximus: vide *dict.* §. 27. *et* 28. *Quod si eod. Instit.*

499. Quæritur autem, an idem, quod in nummis, currat in mixtione aliarum rerum, frumenti, leguminum, etc.? Negant *Gloss. in d. l. Si alieni*, *Anacl. Theol. Mor. tract. 7. D. 5. q. 3. 28. et 29. cum Henn. ap. Croix ibid. n.* 119. Quia dicunt id tantum de pecunia statutum fuisse ob specialem rationem, quoniam pecuniæ sunt in quotidiano hominum commercio, cui valde officere posset, si earum dominium, cum miscerentur, incertum maneret. Sed *Lugo de Just. D. 6. n. 64. et Dicast.* affirmant omnes res, quæ post mixtionem discerni nequeunt, a miscente acquiri, ob generalem rationem quam assignat *Glossa in d. l. Si alieni*, scilicet quod mixtio æquivalet rei consumptioni. Et hanc *Tamb. d. l. n.* 17. asserit esse communem cum *Less. Sylv. Vasq. et aliis*, *ex l. Idem Pomponius*, *ff. de Rei vindic.* Quandoquidem, ut advertit *Tamb. n.* 18. miscens habeat animum acquirendi dominium; vel saltem contrariam voluntatem non habeat, et pars sua sit principalior.

Notandum autem, quod si res extat in cumulo permixta sive apud furem, sive apud alium, dominus illius prout habens jus in re, retinensque dominium una cum fure, pro sua parte præ omnibus creditoribus est satisfaciendus; immo potest ipsemet ex cumulo accipere quantum suum est. Ita *Less. l. 2. c. 20. num.* 157. *et Salm. de Contract. c. 3. num.* 110. *cum Pal. et Trull.* Et probant *ex l. 3. §. Pomponius ff. de Rei vindicat.* ubi sic: *Si quid, quod ejusdem naturæ est, ita confusum, et mixtum est, ut separari nequeat, pro parte vindicandum.* Hoc quidem probabile est. Sed non minus probabile est, ut dicunt *Lugo de Just. D. 6. num.* 66. *et D. 20. num.* 172. *Sanch. Dec. lib.* 1. *cap.*

23. *num* 34. *et Tamb: de Rest. cap.* 3. §. 3. *num.* 26. ( qui ceterum probabilem censet sententiam *Lessii* ) quod fur per commixtionem devenit absolutus dominus totius cumuli, ita ut jure possit dominium illius in alium transferre, cum onere aliunde restituendi debitum. Tantum ait *Pal. de Just. D. un. p.* 21. *n.* 5. quod dominus rei permixtæ habebit actionem implorandi a Judice, ut ex cumulo illo partem suam ei adjudicet.

500. VII. *Ædificatione*, *ex* §. *Cum in suo eod. Instit.* ubi statuitur, quod, si tu ædifices in solo tuo de aliena materia, omne cedat solo, sed tenearis reddere duplum pretii illius materiæ: Et si ædificium ruat, possit dominus materiam illam sibi vindicare. V. *Croix l. cit. n.* 128. E converso in §. 30. statuitur, quod si ædifices scienter ex materia tua in solo alterius, ædificium illius est, et tu materiæ dominium amittis. Ex quo colligitur, in eo casu ne pretium quidem illius te posse repetere, quia præsumptio fit te donare voluisse. Secus autem, si constet noluisse donare, *ex l.* 2. *C. de Rei vindicat.* Tunc enim, diruto ædificio, potes tuam materiam vindicare, et interim etiam pretium repetere ex æquitate juxta utilitatis æstimationem, ut *Croix n.* 130. *cum Illsung, et Haun. ex l.* 38. *ff. de Pet. hæred.*

501. VIII. *Plantatione*, *ex* §. 31. ubi statuitur, quod si tu ponas alienam plantam in solo tuo, illa tua fiat; sic e converso, si ponas tuam in solo alterius, planta illius erit, si jam radices egerit. Et ibi pariter statuitur, quod planta posita prope confines fundi alieni, quæ in illum radices jecerit, sit communis. Vide *Croix n.* 132. Notandum hic autem, non licere arboris in alieno fundo positæ succidere radi-

ces, aut ramos porrigentes in agrum proprium, nisi alter monitus eos tollere vollet, ut dicunt *Schengiderv. et alii apud Croix d. n.* 132. Idem quod dictum est de planta, statuitur de frumento sato, quod etiam solo cedit, *ex* §. 32. Et qui seminaverit mala fide, neque expensas repetere potest, ut *Croix dict. n.* 132. *cum Haun.* Pariter in §. 33. statuitur, ut litteræ, licet aureæ, cedant chartis: Sed hodie ex consuetudine, asserit *Croix n.* 134. *cum Illsung.*, *Haun.* et *Tamb.* contrarium vigere.

502. IX. *Perceptione* fructuum, si facta sit bona fide et fructus sint consumti. §. *Si quis a non Domino eod. Instit.*

503. X. *Traditione*, per quam dominus vult in alterum alienare suæ rei dominium. §. *Per traditionem eod. Instit.*

504. Jure autem *Positivo Civili*, seu *Canonico* acquiritur dominium per *Præscriptionem*, *seu Usucapionem*, quæ proprius dicitur de rebus corporalibus fieri. Ad *Præscriptionem* quatuor requiruntur conditiones. I. Bona fides. II. Titulus justus. III. Continuata Possessio. IV. Ut res illa præscribi possit.

I. Igitur conditio est *Bona Fides*, *ex Reg.* 2. *jur. in* 6. qua quis prudenter, non jam ex ignorantia crassa, credat rem esse suam. Hinc qui ab initio dubitat, an res sit sua, nequit inchoare possessionem. Si vero ad possessionem bonæ fidei dubium supervenit, præscriptio non interrumpitur; modo interim diligentia adhibeatur ad veritatem inquirendam. Idem tenet *Anaclet. D.* 6. *quæst.* 2. *n.* 12. tamquam communius et probabilius. Vide dicenda *n.* 251.

505. II. Conditio est *Titulus justus*, puta emptionis, donationis etc. saltem rationabiliter sive probabiliter præsumtus, etsi revera non in-

terveniret. Notandum tamen, quod Titulus non semper requiritur, sed tantum quando præsumtio est contra possessorem, ut mox dicemus. Ad præscribendum autem sufficit titulus coloratus: *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 498. cum communi. Sufficit etiam titulus existimatus, puta si existimes rem Patri tuo fuisse donatam. Vide *Croix n.* 499.

506. III. Conditio est *Continuata Possessio* per tempus a jure definitum. Si enim adest Titulus, res usu consumtibiles, seu mobiles triennio præscribuntur, ex *l. un. Cod. de Usuc. et* §. 1. *Institut. de Usuc.* ibi: *Cautum est, ut res quidem mobiles per triennium usucapiantur. Bon.* tamen *de Restitut. quæst. ult. p.* 2. §. dicit hoc esse inter præsentes, sed inter absentes requiri quatuor annos: Sed hanc distinctionem nec textus agnoscit, nec ceteri DD. nam *Less. l.* 2. *c.* 6. *n.* 22. *cum communi*, *Verde Inst. Civ. l.* 2. *de Usucap. Lemnia* 8. *n.* 451. *Anacl. l. cit. n.* 21. indistincte isti dicunt sufficere triennium ad mobilia præscribenda. Idem dicit *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 529. Et adhuc pro rebus spectantibus ad Ecclesiam, ut *Mol. Laym. Pal. Sanch. Lugo*, *ib.* ( contra *Sylv. Covar. Less. etc.* ) *Busembaus* autem *de Restitution. num.* 610. *circa fin.* *cum Trull. et Salon.* dicit, quod ad præscribendos fructus collectos sufficit biennium inter præsentes, et quatriennium inter absentes.

507. Debita ex rebus mobilibus, sicut etiam fructus, pari modo ac mobilia præscribuntur, *Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 522. *cum Dicastill. et pluribus*: quia accessorium sequitur principale. Aliæ vero actiones non præscribuntur nisi per 30. annos. Vide *Croix n.* 539.

Si quis per triennium possedit Beneficium Ec-

clesiasticum, vel ipsius fructus, jam præscribit ex Regula Cancellariæ relata in extensum *apud Croix l. 4. n. 689.* Etiamsi titulus fuerit nullus, ut *Croix n.* 716. *cum Nav. Sol. Sa, Less. etc.* contra alios. Modo absit ingressus simoniacus, vel intrusio, ut dicitur in Regula prædicta Cancellariæ. *Ingressus* autem *simoniacus* est, si quis sciens simoniam a se vel ab alio tertio commissam ingrediatur Beneficium, *Croix n.* 709. Vide dicta *de Simon. n.* 141. Secus vero, si fuerit a tertio; ipso contradicente, ac deinde ignorante simoniam, ut dictum est *n.* 111. utque dicit *Croix ibid. cum Less. Suar. Sanch. Pal. Luca, etc.* Vel si post simoniam supervenerit titulus coloratus, *Croix* cum *Gom. et Chok. contra Lugo n.* 710. Ad excludendum autem Beneficiatum, simonia debet esse utrinque completa. *Croix n.* 712. Vide dicta *n.* 106. *Intrusio* deinde intelligitur, si ipse se immittit in Beneficium sine vera collatione, aut institutione, aut confirmatione, aut expeditione Literarum Pontificiarum; vel si post excommunicationem, suspensionem, aut amotionem per sententiam saltem declaratoriam, etc. V. *Croix ex n.* 713. Possessio decennalis majores favores habet. Vide *ibi n.* 715.

508. Res vero immobiles non præscribuntur, nisi per spatium 10. annorum inter præsentes, et 20. inter absentes. Ita ex communi *Bon. ibid. Anacl. n.* 22. Notandum autem, quod *Præsentes* dicuntur, qui in eadem Provincia; Absentes, qui in diversis Provinciis habitant, sive res sita sit in eadem Provincia, sive alibi, ut *Anacl.* ait *num.* 23. *ex l. ult. C. de longi temp.* Sed *Lugo de Justitia et Jure Disput.* 7. *num.* 76. *cum aliis* dicit censeri absentes etiam eos, qui, esto in eadem Provincia, in diversis ta-

men degunt locis, qui proprium Gubernatorem habent licet eidem Principi, vel Senatui subditum. Si quis autem partim fuerit præsens, et partim absens, anni absentiæ sunt duplicandi, ver. gr. si fuerit præsens octo annis, et duobus absens, hi duo duplicandi sunt, et inde 12. anni ad præscriptionem requiruntur. *Anacl. num.* 24.

509. Quando autem non adest Titulus, ad præscribenda sive mobilia, sive immobilia requiruntur 30. anni. Est commune cum *Anacl. et Bon. ex l. Sicut in rem. Cod. de Præscr.* 30. vel 40. *an.* Idem ait *Tamb. Dec. lib. 8. tract.* 1. *cap.* 4. §. 1. *num.* 3. *cum Mol. et Less.* qui notat deinde, quoad immobilia sine Titulo præscribenda, nihil in Jure esse constitutum. Unde videntur etiam 30. anni requiri.

510. Ad præscribenda bona Ecclesiæ, vel locorum piorum requiruntur 40. anni, ex *Auth. Quas Actiones. Cod. de Sacr. Eccl.* Immo, quoad bona Ecclesiæ Romanæ requiritur præscriptio centenaria, ut *Anacl. n.* 25. Dubitatur autem utrum res mobiles Ecclesiarum etiam triennio præscribantur? Affirmant *Bon. l. c. Less. lib.* 2. *c.* 6. *n.* 12. *cum Laym. et aliis pluribus ap. Anacl. n.* 27. Et probant ex *dict. Auth. Quas actiones.* Negant vero *ib. Ostiens. Panorm. cum Anacl.* Probantque *ex c.* 1. *D. de In integr. Rest.* eo quod, ut isti dicunt, concessio locis piis facta a Jure Canonico, ut non præscribantur eorum bona, nisi spatio 40. annorum, non distinguit mobilia ab immobilibus. Utraque est satis probabilis.

511. Dicitur autem *Possessio continuata*, nam præscriptio interrumpitur vel *naturaliter*, si præscribens amittat possessionem, aut ei superveniat mala fides; vel *civiliter*, si ab altero lis

super rem intimetur; nisi alter injuste hoc faciat ad interrumpendam præscriptionem. *Less.* *n.* 49. *Anacl.* *n.* 39. *cum aliis.*

Si vero bona fide possidere incœpisti, et supervenit dubium, teneris inquirere, an res sit aliena. Quod si non comperias, potes pergere ad eam possidendam, et præscribendam. Ita *Croix lib.* 3. *par.* 2. *num.* 482. *Lugo D.* 7. *n.* 17. *Less. Mol.* et communiter (contra *Adrian.*). Et favent *c. Si virgo.* 34. *quæst.* 1. *et c. fin. de Præscr.* Dicitque *Croix num.* 548. quod pro litis contestatione non interrumpitur præscriptio triennalis. Notat etiam *Dicastill. ibid.* posse quemque præsumi bona fide incœpisse possidere; Et hoc valere pro foro interno, etiamsi bona fides sit ex ignorantia juris manifesti, dicunt *Lugo*, *Less. Pal. et alii apud Croix n.* 484. Quia leges ideo tunc improbant præscriptionem, quoniam non præsumunt perfectam bonam fidem. Sed tamen probabilior videtur sententia contraria quam tenet *Croix ibid. cum Dicastill. Molin. etc.* Ratio quia ad præscriptionem non tantum requiritur fides theologice, sed etiam civiliter bona, cum tantum ex vi legum dominium acquiratur. Ait autem *Lugo apud Croix num.* 489. quod si fides tua sit solum venialiter mala, potes præscribere; et id deducitur ex Conc. Carth. *in c. fin. de Præscript.* ubi damnatur sola fides cum peccato mortali.

512. Hæres possessoris malæ fidei probabilius non præscribit, ut ex communi tenent *Mol. disp.* 65. *et Croix n.* 490. *cum Dic, etc.* Excipiunt *Less. Pal. Cov. Grotius*, *et alii ib.* si præscribens sit hæres hæredis; Sed hoc probabilius etiam negat *Croix cum Lugo etc.* Secus vero dicendum de successore particulari, ut emptore, legatario, etc. *Croix n.* 491.

513. Per bonam fidem potest quisque præscribere libertatem a solvendo debito, si invincibiliter illud ignoret. *Lugo C. 7. n. 49. et Croix n. 493.* Et sic etiam præscribet libertatem a solvenda mulcta, si intra certum tempus non exigatur, etsi sciat illam debere, *Croix n. 494.* cum *Mol. Cov. etc.* Notandum autem, quod si quis possessionem dimittat, ut alter habeat, si hic non acquirat, prior retinet, quia semper inest conditio, ut alter acquirat. Ita ex *l. 34. ff. de Acq. post Croix n. 517.* Possessio autem nequit dimitti, nisi animus sit manifestatus, ut *Lug. D. 23. n. 59. et Croix ib. cum Suar. et Dic.* Ratio, quia cum possessio consistat in facto externo, nonnisi alio externo facto amittitur.

514. Sedulo insuper advertendum, quod aliquibus personis privilegiatis datur restitutio in integrum per quatuor annos post præscriptionis tempus, ad recuperanda ea quæ per præscriptionem amiserunt, prout Minoribus, et Ecclesiis, aut aliis locis piis; Item mulieribus, et rudibus, ut probabile putant *Palaus, Less. etc. ap. Croix lib. 3. p. 2. num. 558.* Item uxoribus quoad bona dotalia; Item iis qui probent, ut alii opinantur, ideo non interrupisse præscriptionem, quia invincibiliter ignorarint; Sed hoc negant *Haunold. Fachinæus*, et merito *ibid.* de hoc dubitat *Croix cum Dic.* Alioquin sic jurgia etiam sæpissime manerent, et facile frustraretur lex præscriptionis.

515. IV. Conditio est, *ut res sit apta præscribi;* nam res furtive, aut vi possessæ nunquam præscribuntur a fure. Res autem, quas bona fide tertius possessor a fure accepit, non præscribuntur adhuc cum titulo, nisi spatio 30.

annorum inter præsentes, et 40. inter absentes. Si vero Titulus non adsit, res furtivæ nunquam a quocumque præscribuntur, ut notat *Verde l. c.* et annuit *Anacl. n.* 18. Res Fisci tantum præscribuntur per 40. an. Quædam autem res nunquam præscribi possunt, ut sunt res publicæ, Jura Spiritualia, prout jus Decimarum, jus conferendi beneficia; non autem jus patronatus, *Anacl.* n. 17.

516. Probabile autem censet *Verde l. c.* quod Heres cum bona fide rite possit præscribere rem, quam Testator mala fide possedit. Sed ut diximus supra *n.* 512. id probabilius ngant *Mol. Croix, etc.* communiter. Imo notandum, hoc Neapoli reprobatum esse ex recenti Decisione Quatuor Aularum edita an. 1738. Quamvis ceterum admittatur ibi Præscriptio legitima 30. an. a die natæ actionis (deductis temporibus de jure deducendis.) in tertio possessore, in quo sancitum est præsumendam esse bonam fidem, nisi mala fides apertis argumentis (non tantum præsumptionibus) ab Actore probetur. Item decisum fuit, Advocatos, et Procuratores litium post biennium non posse agere pro suis laboribus: Notarios pro scripturis, copia non tradita, non posse agere post biennium; copia autem tradita, omnem actionem eis interdici: Pharmacopolas contra principalem, post biennium; contra Hæredes autem, post duos menses: Fabros, post annum: Famulos, et similes post duos menses. Notandum tamen hæc locum habere, ut ubi statuitur, *nisi scripturæ publicæ, vel privatæ producantur;* Et insuper ibi dicitur; hæc decerni *non ope præscriptionis, sed vi præsumptæ solutionis;* quare infertur, quod debitor, qui certus esset solutionem non esse fa-

ctam, ex dicta Decisione minime ab obligatione solutionis eximitur.

517. Communis autem est sententia apud Jurisconsultos, et Theologos, quod etiam in foro conscientiæ per præscriptionem acquiritur dominium, ut habetur apud *Croix l. 3. p. 2. n. 470.* et eam tenet et fuse probat *Lugo de Justit. D. 7. ex n. 4. cum Cajet. Sot. Cov. Mol. Less. Sylv. etc.* communiter, contra aliquos paucos. Id probat præsertim *Lugo n. 1. ex Conc. Lat.* relato in *c. final. de Præscript.* ubi tantum reprobatur præscriptio malæ fidei, et clare approbatur præscriptio bonæ fidei, his verbis: *Unde oportet, ut qui præscribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ conscientiam.* Ratio autem est, quia bene potest lex humana transferre dominium de uno in alium ob bonum commune, ad vitanda jurgia, et ne dominia rerum remaneant incerta. Sed quæstio hic maxime utilis agitur apud *Tambur. Dec. l. 6. tr. 1. cap. 4. §. 2.* an in locis, ubi lex præscriptionis non viget in foro judiciali, possit quis illa uti in foro conscientiæ? Et primo loco ait *Tamb.* videri negandum, cum is tantum ex lege possit Jus accipere rem retinendi. Enixe tamen tenet *num.* 8. talem bene uti posse præscriptione de jure communi, saltem ante sententiam, ubi Jus Commune præscriptionis Lege Municipali non sit explicite abrogatum, prout Neapoli expresse in Decisione relata statutum est illud, quod Heres Testatoris mala fide rem possidentis nunquam præscribere possit. Ceterum, quoad alias præscriptiones a Jure communi statutas, nihil vere in nostro Regno derogatum expresse invenitur; Immo *Verde l. c. Lemma 4. n. 424. cum Staib. Gallup. Prado, et Amoto, contra Ursil. et Rovit.*

tenent in regno servari quidem præscriptionem: *Juri enim standum* ( ait Verde ); *cujus oppositum non invenitur in Regno sancitum*. Quare concluditur ( prout etiam me docuit Doctissimus Episcopus Torni ) licite nos uti posse in conscientia præscriptionibus Juris Communis in Regno, et in omni loco, ubi oppositum per Municipalem Legem expresse sancitum non habetur.

# CAPUT I.

## De Furto.

### DUBIUM I.

*Quid sit furtum, et quale peccatum.*

518. *Quid est furtum?*
519. *An liceat aliquando auferre alienum ob bonum finem?*
520. *An ob necessitatem? Quær. I. an captivi apud Turcas possint alienum surripere ad se liberandum a captivitate? Quær. II. An pauper extreme indigens possit accipere antequam petat? Quær. III. An possit accipere rem magni valoris? Quær. IV. An fur teneatur restituere, si consumpserit rem ablatam in extrema necessitate? Quær. V. An surripiens in extrema necessitate, teneatur ad restitutionem, si fiat dives? Et hic quæritur an dives satisfaciat suæ obligationi, si det mutuo rem pauperi? Quær. VI. An dives non subveniens, teneatur postea ad restitutionem?*
521. *Quando liceat creditori facere compensationem?*
522. *An famuli possint sibi compensare salarium pro suis operibus? Sequitur idem* 523. *et* 524.
525. *An Christiani possint auferre res Turcarum?*

518. » RESP. Est occulta et injusta rei alie» næ ablatio, invito rationabiliter domino. Quod,

» si res sit sacra, dicitur sacrilegium, de quo » supra. Si aperte cum vi fiat, est rapina, a » furto specie distincta. Licet autem furtum, » ceteris paribus, quam rapina, levius sit, et » ex genere suo minimum inter ea, quæ circa » proximum committuntur, est tamen mortale, » si quantitatis sit notabilis. Ita communiter » omnes.

*Unde resolves.*

519. » 1. Qui alienum accipit per jocum, » vel ob bonum, aut commodum illius, a quo » accipit, non furatur: v. gr. si uxor auferat » a marito pecunias, ne ludis, aut commes- » sationibus prodigat; aut vinum, ne inebrie- » tur; aut librum hæreticum, ne legat; aut » famulus det eleemosynam non nimis magnam » valde indigenti, in qua dominus rationabili- » ter non sit invitus, a quo tamen ob verecun- » diam, vel aliam causam non audeat petere. » V. *Less. l. 2. cap.* 12.

520. » 2. Qui pro se, vel alio in extrema » necessitate constituto, alienum accipit, quan- » tum necessarium est, nec furatur, nec tene- » tur restituere postea sic absumptum, siquidem » re, et spe indigens fuit. Idem docet *Lessius*, » *loc. cit. d.* 4. *Malderus etc.* de necessitate gra- » vi. Verum id probabilius alii negant, cum » *Lay. lib.* 3. *t.* 3. *p.* 1. *c.* 1. *num.* 7. *ex S.* » *Thom.* 2. 2. *q.* 66. *art.* 7. *Sylv. Ang. V.* » *Dian. t.* 1. *p.* 2. *t. misc. R.* 20. *C. Lugo* » *d.* 16. *s.* 7. * ( *Adverte hic Prop.* 36. *da-* » *mnatam ab Innoc. XI. Permissum est fura-* » *ri, non solum in extrema necessitate, sed etiam* » *in gravi* ) *.

Certum est eum, qui est in extrema necessi-

tate constitutus, posse alienum surripere, quantum sufficit ad se a tali necessitate liberandum. Ita communiter DD. cum *D. Th.* 2. 2. *quæst.* 66. *d.* 7. Ratio S. Doctoris, quia in tali casu omnia sunt communia; jus enim Gentium, quo divisio facta fuit bonorum, non potest derogare juri naturali, quod cuique competit sibi providendi, dum extrema necessitate laborat. Idem dicitur, quando necessitas est proxima extremæ, aut illi æquivalens, in tali enim necessitate, quæ vocatur alias gravissima, seu quasi extrema, potest etiam quis sibi providere per media ordinaria, non autem exquisita et extraordinaria. Ita communiter *Lugo de Just. D.* 16. *n.* 154. *Less. lib.* 2. *cap.* 21. *n.* 71. *Spor. tr.* 5. *cap.* 5. *n.* 103. *Salm. de Restitut. c.* 5. *n.* 38. *cum Navarr. Sot. Cajet. Prad. etc. Viva in prop.* 36. *damn. ab. Innoc. XI. n.* 14. *cum Sylvest. Azor. Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 947. *cum Card. Haunold. et Tamb.* qui vocat sententiam certam. Talis autem gravissima necessitas putatur, quando quis est in probabili periculo incurrendi mortem, ut *Ronc. de Char. c.* 2. *q.* 3. *Holzm. eodem tit. num.* 172. *ac Vasq. Val. Nav. Moya, Dic. etc.* apud *Croix lib.* 2. *n.* 195. Aut vero in periculo amittendi membrum aliquod principale, aut aliquem sensum, puta oculum: *Pal. Dic. et Tamb. apud Croix ib.* Item quando quis est in proximo periculo incidendi in perpetuam captivitatem, sive pœnam triremium vel gravissimum aut perpetuum morbum, vel infamiam. *Lugo l. c. Sporer tr.* 1. *n.* 85. *Ronc. l. c. Elbel de Rest. n.* 171. Non enim opus est ut dicunt *Lugo*, *et Elbel ex D. Th.* et aliis, quod hujusmodi mala actu inferantur, sed sufficit quod proxime et moraliter certo immineant: Imo ait *Holzm. l. c.* quod de eis adsit periculum certo probabile. Sed dubita-

tur, an putetur eadem necessitate laborare Pater, qui ob inopiam est in periculo postituendi filiam? Affirmat *Bon.* et consentit *Mazzot. l. c. cum Cajet. Suar. etc.* Sed probabilius contradicunt *Salm. d. n.* 39. quia nulla necessitas potest cogere aliquem ad peccandum, cum possit alia via, saltem mendicando, suæ necessitati subvenire. Sed quid; si aliquem virum honoratum valde puderet mendicare vel laborare, an possit ex alienis sibi providere? Negant *Salm. n.* 39. *cum Soto et Prado*, dicentes hanc potius judicari necessitatem gravem, quam extremam, cum bona temporalia tantum ordinentur ad vitam, non ad honorem servandum. Affirmant vero *Viva l. c. n.* 3. *Ronc. l. c. Mazzott. t.* 2. *p.* 375. *ac Less. Pal. et Dicast. apud Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 952. item *Bann. et Serra apud Salm.* Hocque probabilius mihi videtur, si pudor mendicandi esset tantus, ut potius ille mortem subire vellet, quam mendicare.

Sed hic plures quæstiones occurrunt. Quær. I. An dicantur esse etiam in tali necessitate gravissima ii qui sunt captivi apud Turcas, ita ut liceat ipsis alienum surripere ad se redimendum? Quæstio hæc pendet ab alia, an divites teneantur redimere tales captivos? Negant *Hurt. in* 2. 2. *D.* 259. *sect.* 3. §. 21. *et Spor. tr.* 3. *c.* 6. *n.* 59. Quia dicunt hos non esse in extrema necessitate, cum libertas non requiratur ad vitam, et alias requireretur magna summa ad ipsos redimendos, et facile pretium redemptionis augeretur. Excipiunt tantum, nisi quis captivus esset interiturus ex tristitia, vel aliis ærumnis. Item addit *Sporer* quod si captivus petat eleemosynam, tenetur dives saltem aliquid dare pro sua redemtione. E converso dicunt *Fill. tr.* 28. *c.* 3. *n.* 76. *et Az. t.* 2. *l.* 12. *c.* 8. *q.* 5. *cum*

*Caj. et Major.* quod divites tenentur ad redimendum vicinum, quem sciunt captivum esse. Ceterum, si absolute ajunt DD. ut supra, et ipse *Spor.* fatetur, quod quisque possit alienum surripere ad se liberandum a perpetua captivitate, vel etiam ab ejus periculo, cur non tenebitur dives ad eum liberandum aliquo saltem mediocri subsidio? et cur non poterit ille alienum auferre, si nullam aliunde probabilem spem habeat suæ redemtionis? Sed generaliter loquendo, hic adjicere libet judicium perdocti *P. Concinæ*, qui disserens de dubio, an divites teneantur hujusmodi captivos redimere? *t.* 2. *D.* 6. *c.* 9. *n.* 7. sic ait, « (Captivitas ex se grave malum est, ad quod tollendum plus minusve divites adstringuntur pro majori, aut minori divitiarum abundantia. Si captivitati junctum sit aliquod grave periculum amittendæ Fidei aut vitæ, si captivus utilis sit Reip.; tum gravior est divitum obligatio, quando hæc omnia illis perspecta sunt. Si captivorum redemtio maximam divitiarum summam exigeret, non auderem cuique diviti onus imponere similes captivos in libertatem redigendi. Hoc quippe onere divitibus injecto, possent Infideles extremis malis captivos torquere, Cristianorumque opes brevi expilare. Spectandæ ergo sunt circumstantiæ omnes, et juxta illarum diversitatem divites plus minusve obligantur) ». Attamen in hoc dubio, quod nihil ingentem confusionem ingessit, et in quo DD. tam obscure loquuntur, ipse nihil decidere audeo. Sufficit utriusque partis momenta proposuisse. Sapientiores decernant.

Quæritur II. An pauper in extrema necessitate possit occulte alienum surripere, antequam pereat? *Coninchius D.* 27. *de Char. dub.* 10. *n.* 158. censet pauperem peccare mortaliter, si sur-

ripiat non petendo; quia non dicitur extreme indigere, qui petendo sibi subvenire potest. *Lessius* vero *lib.* 2. *cap.* 12. *Laym. lib.* 3. *tr.* 1. *cap.* 1. *n.* 7. *et P. Concina tom.* 2. *D.* 6. *c.* 9. *n.* 11. dicunt eum teneri ad petendum, sed non peccare nisi venialiter, si non petat; quia dominus tunc non est invitus quoad substantiam, cum pauper jus habeat ad illa bona, sed tantum quoad modum, ordinem invertendo, quod non est amplius quam veniale. Sed melius distinguendum cum *Lugo D.* 16. *n.* 140. qui dicit: Si res illa peculiaris non est absolute necessaria ad inopiam pauperis sublevandam, pauper peccabit mortaliter clam illam subripiendo, nam alias omnes mendici possent impune accipere aliena non petita, eo quod perirent nisi eis ab alio subveniatur, quod falsum est. Si vero pauper peculiari illa re extreme indiget, ita ut dominus reneatur omnino eam dare, quia ipso non dante pauper periret; tunc iste, ut ait *Lugo*, occulte accipiendo non peccat mortaliter, nec venialiter imo dico, cum ille habeat eo casu absolutum jus ad rem illam accipiendam, juxta *S. Th.* 2. 2. *q.* 66. *ar.* 7.

Quæritur III. An pauper extreme indigens possit accipere rem magni valoris, si illa sit absolute necessaria ad suam vitam servandam? *Prima* sententia negat; hanc tenent *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 953. *Conc. t.* 2. *D.* 6. *c.* 9. *n.* 6. et probabilem vocat *Spor. de Charit. c.* 6. *n.* 54. ( *Croix* autem citat *Lugo D.* 16. *a n.* 147. Sed non bene, quia *Lugo* loquitur tantum de obligatione divitis, dicens ipsum non teneri extraordinariam summam expendere ad pauperem sublevandum, in quo dispar currit ratio, ut infra videbimus ). Ratio autem hujus sententiæ est, quia charitas, ex qua solum tenetur dives ad

eleemosynam, ut supra diximus, non obligat cum tanto dispendio. Et quamvis in extrema necessitate pauper habeat jus ad bona aliena, non tamen habeat jus ad bona extraordinaria, sed tantum ad ea, quæ ordinarie sufficiunt ad vitam sustendandam. *Secunda* tamen sententia verior affirmat, eamque tenet *Spor. de Charit. cap.* 6. *n.* 154. consentitque *Lugo l. c. n.* 146. dummodo dives per talem ablationem non constituatur in æquali necessitate, et *Croix l. c.* putat practice probabilem. Ratio, quia revera in extrema necessitate, cum omnia fiant communia, pauper jus habet ad accipiendum omne id quod est necessarium ad suam vitam servandam, *ita ut* ( sicut docet *D. Thom.* 2. 2. *q.* 66. *ar.* 7. *ad* 2. ) *per talem necessitatem efficitur suum id quod quis accipit.* Nec distinguit S. Doctor inter rem parvi vel magni momenti. Non autem obstat communis doctrina, quam tradunt *Lugo D.* 16. *num.* 150. *Laym. lib.* 2. *t.* 3. *c.* 6. *n.* 4. *Spor. de Charit. c.* 6. *n.* 51. *Ronc. eod. c.* 2. *q.* 3. *R.* 3. *Dian. p.* 5. *tr.* 8. *R.* 6. cum communi, et consentit *P. Conc. l. c. n.* 6. nempe quod dives non tenetur permagnam summam erogare ad proximum liberandum a morte, maxime si ipse deberet e suo statu decidere; eo quod charitas non obligat cum tanto incommodo; Unde ajunt *Lugo l. c. et Pal. Con. ac Tamb. ap. Croix lib.* 2. *n.* 201. neminem obligari pro vita alterius expendere ter vel quater mille aureos, etiamsi non excideret a suo statu: Nisi ( excipiunt *Sporer et Croix cum Tamb. ll. cc.* ) pauper esset persona conjunctissima, puta pater, vel filius. Nam respondetur, quod, licet hæc sententia, et ratio sit vera respectu divitis, diversa tamen currit ratio respectu pauperis; Recte enim discurrit *Lugo n.* 143. et dicit, quod

sicut ab initio ante divisionem bonorum omnia erant communia, unde quisque poterat ex eis accipere quantum erat ei necessarium, sed nullus quidem tenebatur ipsi ex justitia bona dare. Sic etiam in casu extremæ necessitatis, cum omnia tunc fiant communia, potest utique pauper accipere bona divitis, sed non tenetur dives ex justitia dare. Quapropter casu quo pauper est in extrema necessitate alicuius rei magni valoris, juste potest eam accipere, quia jus habet ad illam arripiendam; non ideo tamen dives tenetur dare, cum ipse tantum ex charitate obligatur, quæ non obstringit cum tanto incommodo. Quod autem dicit *Spor. eod. num.* 54. scilicet, quod eo casu dives etiam impediendo, quominus pauper rem accipiat, non peccaret contra justitiam; mihi non videtur probabile, quia pauper habet jus ad rem accipiendam, et consequenter, ne alter ab ea accipienda impediat.

Quær. IV. An fur consumens rem ablatam in extrema necessitate, tenetur semper ad restitutionem? *Prima* sententia negat, quam tenet *Pal. t.* 1. *tr.* 7. *D.* 2. *p.* 10. *n.* 3. *cum Con. et P. Nav. Diana t.* 8. *coord. tr.* 7. *R.* 14. et æque probabilem vocat *Sporer de* 7. *Præc. c.* 5. *n.* 102. satisque probabilem putant *Less. l.* 2. *c.* 15. *n.* 7. *et Tamb. lib.* 8. *tr.* 2. *cap.* 6. §. 2. *n.* 3. Ratio, quia, cum in extrema necessitate omnia fiant communia, fur sicut habet jus accipiendi bona aliena, sic habet consumendi, non secus ac de novo surripiendi. *Secunda* vero sententia gravissima, et communior affirmat; et hanc tenent *Less. l. c. Sylv. v. Furtum*, *q.* 5. *Armil. eod. v. n.* 10. *Az. lib.* 12. *cap.* 7. *et P. Conc. tom.* 4. *de Furto c.* 5. *q.* 4. Ratio, tum quia obligatio jam contracta ex injusta ac-

ceptione non extinguitur ex superveniente necessitate; tum quia necessitas furis non tribuit ei dominium rei alienæ, sed tantum dat jus utendi, et obligationem suspendit restitutionis. His tamen non obstantibus non puto improbabilem primam sententiam, quia pauper in tali necessitate, ut docet *D. Th. l. supra cit.* surripiens alienum, suum efficit. Obligatio autem restitutionis eo casu non solum suspenditur, sed etiam vero extinguitur comsumtione rei, quia dominus teneretur consentire consumtioni; adhuc si res apud ipsum inveniretur. Hoc tamen limitandum dico, 1. Si ille sit pauper non tantum re, sed etiam spe, ut dicemus in Qu. sequenti 2. Si pauper absolute indigeat re illa peculiari, nec aliter possit sibi subvenire, ut dixi in Qu. præcedenti.

Quær. V. An surripiens rem alterius in extrema necessitate, hac cessante, teneatur illam restituere? Hæc quæstio ab illa alia pendet, utrum dives satisfaciat suæ obligationi, si pauperi extreme indigenti rem qua ille eget mutuet, aut donet sub pacto restitutionis, si deveniat ad meliorem fortunam? Adest triplex sententia. *Prima* affirmat, et hanc tenent *Tol. l.* 5. *c.* 14. *Nav. in Man. c.* 17. *n.* 61. item *Less. Vasq. Cov. Adrian. ap. Croix l.* 2. *n.* 207. et probabilem putat *Lugo D.* 16. *n.* 167. casu quo res data sit magni momenti. Ratio, quia charitas, ex qua procedit hoc eleemosynæ præceptum, obligat tantum ad subveniendum proximo indigenti; ergo sufficit, ut aliquo modo ei subveniatur, quo ille a sua necessitate eximatur, quin res absolute donetur. *Secunda* sententia negat, eamque tenent *Azor. t.* 2. *lib.* 12. *c.* 9. *q.* 1. *Sot. de Just. l.* 4. *q.* 7. *ar.* 1. *ad* 4. *Sanch. Cons. p.* 1. *c.* 5. *dub.* 5. *n.* 56. ( cum communi, ut as-

serit) item *Suar. Bonac. Pal. Bann. etc. apud Salm. tr.* 21. *c.* 7. *n.* 8. Ratio, tum quia dives ex præcepto naturali tenetur eleemosynam dare extreme indigenti, obligatio autem dandi eleemosynam involvit obligationem donandi; cum vero datur res ad mutuum, non fit donatio, sed una obligatio mutatur in aliam. Tum quia in extrema necessitate omnia sunt communia, unde dives tenetur ex justitia rem tradere pauperi, cum ille juste possit eam surripere, etiam invito domino, et suam facere, ut docet *S. Th.* 2. 2. *q.* 66. *art.* 7. *Tertia* sententia longe communior, et verior, quam tenent *Pal. tr.* 6. *D.* 2. *p.* 4. *num.* 9. *P. Holzm. de Charitate cap.* 3, *num.* 182. *Sporer de* 7. *Præc. cap.* 5. *num.* 99. *Croix loc. cit. cum Val.* qui vocat certam, et *Bann.* primam sententiam putat falsissimam, ac *Salm. cum Reg. Med. Trull. Villal. Dian.* et omnibus aliis AA, citatis pro secunda sententia, distinguit et docet, quod si pauper tempore necessitatis est absolute pauper, tunc dives tenetur omnino gratis ei succurrere, quia tunc absolute obligatur ad præstandam eleemosynam. Secus, si alter habeat aliunde bona, aut spem moralem sive probabilem habendi; tunc enim sufficit rem ipsi mutuare, quia tunc ille non est absolute pauper, nec posset rem alterius absolute arripere, et suam facere. Et hanc sententiam expresse tenet *D. Th. Quodlib.* 5. *ar.* 17. ubi supponens quod pauper non sit carens bonis propriis, ut in *respons. ad* 1. sic inde ad 2. docet: *Unusquisque tenetur ad liberandum proximum a morte secundum suam conditionem; et hoc quidem convenienter implevit qui pecuniam mutuavit: non autem tenetur condonare in casu quo ille poterat per mutuum liberari.*

*Sic* igitur pariter dicendum in quæstione pri-

mo loco proposita de surripiente bona aliena in extrema necessitate: Nihil tenetur ipse restituere, si tempore necessitatis erat absolute pauper, ut dicunt *Lugo D.* 16. *n.* 171. *et Salm. de Rest. c.* 5. *n.* 35. ( contra *Laym. lib.* 3. *tract.* 3. *p.* 1. *c.* 1. *n.* 7. ac alios *ap. Salm. ib.*). Ratio, quia, ut docet *D. Thom. l. c.* qui est absolute pauper, potest licite ex rebus alienis sibi subvenire, et efficit suum id quod accipit: Recte autem excipiunt *Sal. l. c. n.* 35. si res accepta cessante necessitate existat in propria specie, tunc enim dicunt, quod tenetur eam restituere; Ratio, quia, cum illius rei solus usus erat ei necessarius ad suam necessitatem sublevandam, non poterat illius dominium sibi abdicare. Pauper autem, qui aliunde bona habuit vel spem habendi, ut supra diximus, bene tenetur restituere rem acceptam, et consumtam in necessitate, quia, quando rem accepit, non fuit absolute pauper.

Quær. VI. An dives non subveniens pauperi tempore quo ille erat in extrema necessitate, teneatur postea ad restitutionem? *Prima* sententia affirmat, et hanc tenent *Carden. in* 1. *Crisi D.* 26. *n.* 76. *cum Hurt. Laym. lib.* 3. *tr.* 3. *p.* 1. *cap.* 1. *num.* 7. item *Prado et Arag. ap. Salm. de Rest. n.* 33. eamque putat probabiliorem *P. Concina tom.* 2. *de Elecm cap.* 9. *quæst.* 10. Ratio, quia pauper in extrema necessitate habet verum jus ad bona divitis, et ideo, si dives illa non tradat, peccat contra justitiam, et tenetur restituere. Alias, si non peccaret contra justitiam, sed tantum contra charitatem, posset ipse sine injustitia etiam impedire pauperem, ne in tali necessitate suum arriperet, nec teneretur ad restitutionem damnorum obvenientium filiis pauperis, qui ex illa

impeditione mortem subiret ; quod nemo dicit. Hinc inferunt, quod si dives sive impedit, sive negligit dare eleemosynam in eo casu, tenetur, adhuc sublata necessitate, resarcire omnia damna pauperi illata. *Secunda* vero sententia probabilior, quam tenent *Less. lib.* 2. *cap.* 12. *n.* 25. *Lug. D.* 16. *ex n.* 143. *Holzm. an. de Charit. c.* 3. *n.* 182. cum communi, ut asserit, et *Salm. loc. cit. num.* 34. cum *Suar. Con. Bann. Sanc. Vasq.* negat teneri divitem ad restitutionem damnorum, si negligit dare eleemosynam. Ratio, quia talis obligatio est ex præcepto charitatis, quæ ad restitutionem non obligat. Et quamvis pauper in extrema necessitate habeat jus ad bona divitis apprehendenda, cum illa eo casu fiant communia, non acquirit tamen eorum dominium ; tunc enim non quoad dominium, sed tantum quoad usum bona aliena communia evadunt. Sed dices: Si dives non obligatur ad subveniendum pauperi ex justitia, quomodo poterit pauper juste rem ejus surripere, ipso invito, vel nesciente ? Respondeo cum *Lug.* eodem modo, ut diximus in *Q. III.* Ante divisionem bonorum omnia erant communia, et quisque poterat ex eis accipere sibi necessarium, sed nullus tenebatur ipsi ex justitia dare. Idem dicendum in casu extremæ necessitatis, cum omnia tunc fiant communia, potest pauper accipere bona divitis, sed dives non tenetur dare ex justitia. Cum autem pauper habeat jus ad accipiendum, peccat proculdubio dives contra justitiam, si illum impedit ab accipiendo, et tenetur ad omnia damna filiis aliisque heredibus necessariis ex tali impeditione obvenientia. Si vero non impedit, sed tantum negligit dare, ad nihil postea tenetur. Unde concluditur, quod pauper potest juste bona divitis accipere, sed dives non tenetur ex justitia dare.

Ultimo hic notandum; quod in sola gravi necessitate prohibetur surripere rem alienam ex *propos. damn.* 36. mox supra relata. Excipit *Viva in dict. prop.* 36. *n.* 10. quando pauper ad levandam suam non levem miseriam, quamvis non extremam, aliquid leve surriperet, probabiliter judicando dominum opulentum ex pietate non esse invitum, saltem quoad substantiam. Recte tamen advertit hujus Epikejæ usum non debere esse facilem, nec in materia gravi, quia divites in hoc etiam quoad substantiam sunt rationabiliter inviti.

521. » 3. Nec item furatur, qui accipit in » compensationem justam, si aliter sibi debitum » accipere nequeat, v. g. si famulus justum sti- » pendium non possit aliter obtinere, vel ini- » que inductus sit ad serviendum iniquo pretio. » Vide *Laym. l. c. et Tol. lib.* 5. *c.* 15.

Nota quoad *compensationem* I. Quod compensatio potest fieri etiam in alia specie, si non potest fieri in eadem. *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 967.

Nota II. Quod compensatio regulariter peti debet per judicium; sed hoc omittere est tantum veniale peccatum, *ex Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 313. *in fin. cum Lug. etc. Viva in Prop.* 37. Innoc. XI. *n.* 1. *ac Croix n.* 965. *Tamb. et aliis.* Imo nullum, si alias timeantur inimicitiæ, amissio expensarum, et similia, ut recte docet *Laym.*

Nota III. Quod, licet ad compensationem requiratur certitudo crediti ex communissima *apud Croix n.* 962. quamplures tamen, et graves Auctores *ap. Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 320. admittunt posse fieri compensationem cum credito tantum probabili in tribus casibus, scilicet quando compensatur fama cum pecunia; infamia cum infamia data; et legatum relictum in testamento

non solemni. Sed vide quæ de his diximus *de Conscientia lib. 1. n. 35.*

522. Nota hic Propos. 37. Innoc. XI. quæ dicebat: *Famuli et famulæ domesticæ possunt occulte Heris suis subripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quem recipiunt. Salm. de IV. Præc. n. 130. cum aliis*, loquentes *de hac propos. damn.* dicunt I. quod si famulus sine necessitate libere conveniat cum Domino de stipendio inferiori, postea nihil poterit sibi compensare; secus, si ex necessitate, ad levandam nimirum suam miseriam, conveniat de salario notabiliter minori justo. Ratio, quia Decreta Pontificia non intelligunt obligare famulum contra justitiam. Ita *Salm. de Rest. c. 1. n. 317. et Viva in dict. Prop. 37. n. 12. cum Less. Suar. Mol. etc.* contra *Croix lib. 3. p. 2. n. 975.* qui ait nihil penitus posse famulum surripere post pactum, quia jam cessit juri suo; sed respondetur, quod famulus, cum cogitur ad sic conveniendum a sua paupertate, tunc non cedit juri suo sponte, sed coacte; et ideo ipsius paupertas nequit excusare Herum, ut non solvat ei saltem infimum stipendium. Quando autem famulus coactus a necessitate convenit pro parvo pretio, poterit sibi compensare usque ad pretium infimum, ut ait *Viva dict. n. 12. cum Less. Suar. Mol. et Dic.* et aliis (ut ait) communissime. Hoc tamen currit, nisi Dominus alios famulos pro eodem parvo pretio jam juste invenisset; Vel nisi ipse famulus dese oblatus fuisset, et Dominus ex pietate sive indigentia ipso uteretur. *Viva dict. n. 12. in fin. et Salm. de IV. Præc. n. 136. cum Mol. Sot. Nav. Vill.*

523 Dicunt II. *Salmanticenses* quod si famulus ex electione propria augeat operas debitas, nihil potest surripere, quia tunc censetur operam

suam condonare ad conciliandam sibi Domini gratiam; secus autem, si ex voluntate Domini expressa, vel tacita, quia tunc servanda est regula illa, nempe quod quivis operarius dignus est mercede sua. Ita *Salm. de IV. Præc. cap.* 4. *n.* 136. *et de Rest. cap.* 1. *n.* 138 *cum Mol. Sot. Villal. Nav. Dian. Fagund. Bass.* et ita etiam *Corella cum Filguera*, *Toresil. Lastra*, *et Hozes super dict. prop.* 37. Consentitque huic *Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 976.

524. An autem famulus, si evidenter sibi constet de justitia sui stipendii, possit tunc ex proprio judicio facere sibi hujusmodi compensationem? Negat *Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 976. *Carden. sup. Prop. Innoc. XI. Diss.* 23. *c.* 2. *art.* 3. *n.* 62. *et* 63. *et Viva in dict. prop.* 37. *n.* 1. Et dicunt, quod famulus, sive quicumque alius mercenarius non debet sibi compensare, nisi ex judicio communissimo peritorum, aut viri valde docti, et in re morali versati; Ideoque inquiunt ad hoc non sufficere judicium Confessarii mediocriter docti. Attamen *Sal. de IV. Præc. n.* 137. dicunt famulum posse etiam ex proprio judicio sibi compensare suam operam, si ipse certe judicet majus stipendium mereri. Quod sane videtur satis probabile mihi et aliis doctis recentioribus, si hic famulus, vel quicumque alius mercenarius sit vir prudens timoratus, et vere aptus ad recte judicandum, ac certus sit de justitia compensationis, remoto omni hallucinationis periculo. Sed hæc rarissime evenient. Nec obstat supradicta *propos.* 37. damnata, quæ merito proscripta fuit, quia nimis generaliter loquebatur.

525. Quæritur hic obiter, utrum Christiani possint licite surripere res Turcarum? Resp. si Christiani sint in locis Turcarum captivi, cer-

tum est posse eos surripere a Dominis quantum sufficit, ut redimantur, et ad Patriam redeant in compensationem injustæ servitutis, et damnorum, quæ ratione servitutis patiuntur. Ita habetur ex Decreto Congr. SS. Off. die 23. Aug. 1630. *ap. Peyrin. de Priv. Minim. t. 3. c. 4. n. 29.* ubi sic fuit declaratum. *Qui captivi injuste detinentur ab infidelibus, possunt a dominis particularibus accipere sine injustitia, quantum sufficit ad congruam compensationem, etiam pro sufficientia redemptionis ab illis, vel ab aliis qui sunt partes Reip. sive Judææ, sive Turcæ.* Dubium fit, an quilibet Christianus possit surripere bona Turcarum? Negant *Azor. tom. 1. l. 8. c. 24. q. 12. et Fill. tr. 22. c. 5. n. 123.* Sed affirmant probabiliter *Mol. tom. 1. tract. 2. D. 37. lit. D. cum Cajet. 2. 2. q. 66. art. 8.* item *Victorel. Naldus, Duvall. Rebell. Velasq. Covarr. et alii apud Dian. p. 5. tr. 13. R. 98.* qui probabile putat. Ratio, quia sic recte præsumi potest ei concedi a Principibus Christianis, qui jus habent spoliandi Turcas omnibus bonis, ac locis ab ispis usurpatis. Consentit etiam *Felix Pot. de 7. Præc. n. 2953.* modo (recte limitat) non adesset inter Turcas tempus treguæ, vel Salviconductus; vel nisi aliquis Turca degat in locis Christianorum, sive liber, sive servus, maxime si adsit ut publicus negotiator sub fide Regia.

## DUBIUM II.

*Quæ sit quantitas notabilis ad mortale peccatum?*

526. *Quæ sit quantitas gravis respectu ad diversa genera personarum, vel ad diversas circumstantias?* 527. *Id clarius elucidatur.* 528. *Conclusio et probabilior sententia.*
529. *Quid de furto rerum expositarum, nempe fructuum, et lignorum?*
530. *Quæ quantitas sit gravis in furtis minutis?*
531. *Quid si sit animus restituendi brevi tempore, vel partem complentem materiam gravem?*
532. *An sit mortale furari parum Reliquiæ sacræ?*

526. » Variæ ea de re sunt sententiæ. *Nav.* » nimis scrupulose statuit medium Regalem; alii » nimis laxe 10. aureos; moderatius *Tol. Med.* » *Less. etc.* duos Regales, etsi minus sufficiat, » et notabiliter noceat.

» Resp. Ea non mathematice, sed moraliter » metienda est, non tantum ex valore rei ab» latæ, sed etiam ex circumstantiis personæ, » cui aufertur: si nimirum ei grave damnum » inferatur, aut saltem charitas Christiana gra» viter lædatur, quomodo respectu valde divi» tis, imo etiam Regis, unus, vel alter aureus » notabile quid videtur: respectu vero medio» criter divitum, quatuor circiter Regales, sive » medius imperialis: respectu mechanicorum duo; » respectu pauperis, unus. Ita nunc. plerique » cum *Bon.*

*Unde resolves.*

» 1. Grave peccatum est auferre rem parvam » domino valde proficuam v. gr., sartori acum, » quam unicam habet, nec habere aliam potest, » qua se alat. *Less. lib.* 2. *c.* 12. *d.* 8.

» 2. Grave item est (etsi non in specie fur» ti) si fur sciat ex jactura rei parvæ domino » secuturam valde magnam molestiam, v. gr. » quia valde ad eam afficiebatur, nec similis » recuperari potest: nisi tamen res sit nullius » prorsus momenti. *V. Bon. d.* 2. *q.* 8. *p.* 1.

527. Quoad hoc punctum tam ad praxim scitu necessarium, nempe quænam sit materia gravis in furto, operæ pretium est plura hic elucidare. Quidquid aliqui dicant, commune est apud DD. et non videtur posse negari, quod ad determinandam hujus materiæ gravitatem, non possit absolute pro omnibus eadem quantitas assignari, sed ipsa dimetienda sit respective ad circumstantias personæ, rei, loci, et temporis; cum enim furti gravitas consistat in quantitate damni quod proximo infertur, facile nocumentum quod respectu unius leve erit, respectu alterius erit grave. Ideo enim *S. Th. Opusc. de Erud. Princ. lib.* 7. *cap.* 8. dixit: *In amissione unius gallinæ plus pauper gravatur, quam unus multum dives gravaretur in mille marcis.* Ideo etiam ait *Laym. lib.* 3. *tract.* 3. *p.* 1. *c.* 1. *cum Nav. Bus.* et communi, quod auferre acum sartori poterit aliquando esse grave furtum, si ille ea carens nequiret sibi de victu providere. Ceterum ad justam dimensionem faciendam hujus gravitatis, recte dicunt *Salm. de Rest. c.* 5. *n.* 12. magnopere conferre judicia Sapientum, quorum major auctoritas in hoc puncto

mihi videtur majorem constituere probabilitatem. Quapropter diversas Doctorum sententias sedulo hic congerere curavi; et ne pluries citationes eorum repetam, omnes AA. quos observavi hic simul refero. Hi sunt videlicet *Less. de Just. lib.* 2. *cap.* 12. *ex num.* 31. *Lugo eod. tit. D.* 16. *num.* 27. *et* 28. *Laym. lib.* 3. *tract.* 3. *p.* 1. *cap.* 1. *n.* 3. *Bon. de Rest. D.* 2. *Quæst.* 8. *p.* 1. *n.* 7. *Fill. tract.* 31. *cap.* 10. *n.* 239. *Salm. de Rest. cap.* 5. *ex n.* 15. *Habert. tom.* 4. *p.* 2. *cap.* 8. §. 5. *P. Concina t.* 4. *cap.* 3. *Sporer de* 7. *Præc. cap.* 5. *ex num.* 31. *Holzm. eod. tit. c.* 1. *n.* 732. *Ronc. eod. tit. c. un. qu.* 4. *Anacl. tr.* 9. *D.* 5. *q.* 1. *n.* 8. *Elbel. Conf.* 10. *n.* 288. *Wigandt tract.* 9. *Ex.* 3. *q.* 2. *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 987. *Mazzot. t.* 2. *pag.* 397. *Tamb. Dec. lib.* 8. *tr.* 2. *cap.* 2. *num.* 2. *Viva de Rest. q.* 7. *art.* 5. *n.* 5. *Tol. l.* 5. *c.* 16. *n.* 3. *Fel. Potestà de* 7. *Præc. cap.* 3. *num.* 2618. Et quoniam Auctores isti, in assignanda materia gravi, diversis pecuniæ nominibus utuntur; ideo hic opus est referre plures pecuniæ species quas ipsi nominant, et earum æstimationem, secundum iidem DD. explicant. *Pazius* sive *Paceus* juxta *Laym.* valet quatuor vel quinque asses, sive grana nostratia. *Regalis* juxta *Tamb.* valet tarenum unum, ac quinque grana monetæ siculæ; et ad eumdem valorem in circa reducitur *Julius*, *Argenteus*, sive *Carolenus* noster. *Florenus* juxta *Lessium*, *et Anacl.* valet quatuor Regales; juxta *Lugonem* valet quinque; juxta *Bus.* valet octo Regales. *Aureus* juxta *Tamb. et Fel. Potestà* valet 12. vel 13. Julios; Et ad idem reducitur in cisca *scutus*, sive *ducatus* noster.

Communiter DD. dicunt in furto illam esse gravem materiam quæ alicui juxta suam con-

ditionem in die sufficeret pro sui suæque familiæ sustentatione; in qua, ut bene advertit *Croix n.* 985. *cum Spor. Gom. et aliis*, non solum computatur victus, sed etiam vestitus, et habitatio. Sed regula hæc, cum sit valde obscura et confusa, nec universe possit pro omnibus valere; idcirco afferemus DD. qui pro diversis personarum generibus gravem materiam assignant. Et I. Respectu *pauperum mendicantium* assignant pro gravi materia paucos nummos, *Habert, Elbel, Spor. et Holzm.* Alii vero communius assignant unum Regalem, et aliquando etiam dimidium (sed in casu raro, ut dicunt *Salm.*). Ita *Bus. Less. Bon. Viva, Anacl. Escob. Renzi, Mazzot. Wigandt cum Bann. et Serra*; item *Nav. Reg. ac Diana apud Lugo.* II. Respectu *pauperum laborantium*, generaliter loquendo, dicunt *Laym. et Lugo* eam esse gravem materiam, quæ pertingit ad valorem victus diurni, sive ad mercedem mediocrem, quæ datur Fossori pro uno die. Alii tamen distinctius loquuntur; *Ronc. et Habert* assignant pro materia gravi unum Julium. Alii vero communius dicunt esse duos Regales, tam pro Fossoribus, quam pro Artificibus, sive Mechanicis; ita *Laym. Less. cum Medin. Bonac. Viva, Wigandt, Conc. Renzi, Escob. Mazzot. Tambur. Bus. Holzm. Serra apud Salm. et Nav. Reg. ac Diana apud Lug.* Verumtamen pro Artificibus *Sotus, et P. Nav. ap. Less.* requirunt pro materia gravi plus quam duos Regales, et idem dicunt *Elbel, et Potestà*; *Filliucius* requirit tres Julios, *Lugo* autem quatuor Argenteos. Hinc probabiliter dico, pro Fossoribus sufficere duos Regales, pro Artificibus autem requiri ad materiam gravem saltem duos Regales cum dimidio, si similem aut majorem mercedem ipsi quo-

tidie lucrentur. Recte tamen advertit *Habert*, quod si quis operarius vix sustentaret lucrando septem vel octo Asses singulis diebus, pro hoc talis summa erit siquidem gravis. III. Respectu *communiter* sive *mediocriter divitum*, qui vivunt propriis reditibus, *Conc. et Ronc.* assignant pro materia gravi tres Julios; *Laym.* 12. vel 14. *Pazios*, idest sex Regales in circa; Communius vero *Busemb. Less. Bonac. Gordon. Habert*, *Viva*, *Anacl.* cum *P. Navarr. Elbel*, *Tamb. Holzm. Potest. Wig.* cum *Bann.* item *Serra*, *Reg. Dian.* cum *Salm.* dicunt pro his materiam gravem esse quatuor Regales, sive Julios. Imo *Escob. Mazzott. Renzi*, et *Tamb.* extendunt usque ad quinque Regales. Hoc tamen recte advertit *Viva*, non intelligendum de illis, qui, licet vivant propriis reditibus, tam stricte vivunt; pro his enim certe puto tres Regales gravem materiam; imo etiam minus pro eis qui nimis misere se et familiam sustentant. E converso pro persona absolute opulenta *Sporer* requirit unum Florenum; *Lugo* vero 6. vel 7. Argenteos. Quoad Mercatores autem tenuis fortunæ puto esse materiam gravem duos Regales cum dimidio. Pro aliis autem mediocris fortunæ puto cum *Elb.*, *Viva*, *Anacl. et Croix* esse quatuor Regales. Pro Mercatore vero valde divite *Croix n.* 987. requirit unum Imperialem sive octo Regales; *Tamb. Renzi*, et *Potestà* requirunt unum Aureum; *Laym.* autem, *Elbel*, *Holzm. et Angel. Silvest. Rodriqu. Arag. Cordub. ap. Salm.* requirunt tres Florenos. IV. Respectu *Magnatum* ditissimorum, *Sylvest. Ang. Arag. Cordub. Rodr. ap. Salm.* requirunt pro materia gravi plus quam duos Aureos; *Viva* autem, *Elbel cum Sporer*, et *Croix* requirunt saltem duos Aureos. Communius vero sufficere

ad materiam gravem unum Aureum dicunt *Bon. Gordon. Mazzott. Fill. Anacl. Tamb. Lugo cum Nav. Reg. et Diana, Less. cum Sot. et P. Nav. Ronc. Holzm.* Et hoc procedere, etiam respectu *Regum* dicunt *Filliuc. Ronc. Holzm. et Lugo*; quia licet respectu ipsorum unus Aureus videatur levis materia, revera tamen (ut ajunt) gravis est, spectatis Regum oneribus et muneribus. *Salm.* dicunt saltem sufficere pro Regibus unum Aureum cum dimidio. Alii vero probabiliter dicunt requiri saltem duos aureos, ut *Croix, Bon. Busemb. Sporer. Mazzott. Elbel, Tamb. Viva, et Serra ap. Salm.* Imo *Potestà* pro Regibus requirit plus quam duos Aureos, et plurimi alii extendunt usque ad tres Aureos, ut *Wigandt cum Bann. et Serra, ac Layman. cum P. Nav. Aug. Sylvest. Sot. Arag. Rodr. Corduba, et communi*, ut asserit *Laym.* V. Respectu tandem alicujus Communitatis, censent *Sanch. et Cardenas ap. Croix l. 3. p. 1. num.* 1012. unum Aureum semper esse materiam gravem. Sed *Croix* probabiliter dicit, quod si communitas esset valde opulenta, posset materia gravis ulterius extendi, modo duos Ducatos non excedat.

528. Ex his omnibus concludo quid probabilius mihi videtur. Et quidem 1. Respectu *Mendicantium* puto esse materiam gravem unum Julium, seu Carolenum, et minus, si aliquis pauper minus quotidie eleemosynis lucretur. 2. Respectu *Fossorum*, et similium operantium, communiter loquendo, duos Julios; Pro *Artificibus* vero duos Julios cum dimidio. 3. Respectu *communiter*, sive *mediocriter Divitum* quatuor Julios, et minus pro iis qui ex propriis misere vivunt, verum pro *Absolute divitibus* quinque vel sex Julios; Et idem censeo pro *Mercatoribus*

valde opulentis. 4. Respectu *Magnatum* ditissimorum unum Aureum. Et idem puto pro Communitate valde opulenta; saltem pro hac dico sufficere ad gravem materiam Aureum cum dimidio. Respectu autem *Regum* duos Aureos.

» 3. Plus requiritur ad notabilem quantita-» tem in rebus, quæ ultro proveniunt, et sunt » valde expositæ, v. gr. fructus ad viam publi-» cam, Vide *Less. l. c.*

529. Quær. I. An cædentes ligna in sylva vetita peccent, et teneantur ad restitutionem? Certum est licitum esse cuilibet Communitati prohibere sub aliqua pœna, etiam incolis suis, ob bonum publicum, ne illa dissipentur, ut communiter docent *Molina t.* 1. *tr.* 2. *D.* 58. *Soto lib.* 4. *de Just. q.* 6. *art.* 4. *Lug. de Just. D.* 6. *n.* 85. *et Sanch. Cons. l.* 1. *c.* 5. *dub.* 1. n. 4. cum aliis. Hoc tamen intelligendum dicunt, modo aliunde possint oppidani commode ligna asportare, ut *Mol. ib. et Sanch. n.* 5. *ex Soto, et Ledesma.* Item communiter DD. docent, quod si nemus est totius Communitatis, incolæ illius qui contra prohibitionem ligna cædunt, non peccant saltem graviter (imo nec venialiter, juxta *Sanch. n.* 22. *cum Soto Salon. Angles, Corduba, etc.*), et nihil tenentur restituere, nisi magnam faciant stragem, sed tantum teneutur ad pœnam post sententiam; talis enim prohibitio censetur pure pœnalis juxta dicta *lib.* 1. *n.* 145. (Ita *Molina l. c. Soto v. Dubium autem, Lug. n.* 85. *Laym. de Just. cap.* 5. *n.* 18. *Bus. infra n.* 614. *v.* 2. *In loco, et Sanch. n.* 19. *Cum Arag. Bann. Mann. Galac.* et aliis pluribus. Ad hoc autem ut strages dicatur magna, dicunt *Soto l. c. et Sanch. n.* 25. *cum Salon. Lop. et Mann.* quod non est attendenda gravitas materiæ in se, sed respectu ad damnum

quod Communitati infertur; unde dicit *Sanch.*, *cum Henriq.* non peccare scindentem unicam sarcinam singulis diebus pro usu proprio, nec duas singulis hebdomadis ad vendendum; quod enim dives (ait *Sanch. num.* 23. *cum Salon. et Mercado*, et approbat *Lugo num.* 89. ) accipit ad usum proprium, pauper accipit ad vendendum, ut inde vivat. Idem dicendum ajunt *Sot. l. c. Mol. Concl.* 4. *et Sanch. num.* 20. *cum Led. Salon. Lop.* et aliis, si adsint duo oppida propinqua, et oppidani soleant ligna cædere ex Sylva alterius. Quod etiam expresse approbat *Bon. de Rest. D.* 1. *q.* 3. *p.* 7. *num.* 26. *cum Valent. Rebell. Sayr. Fill. Turrian et Arag.* ( contra *La-Croix num.* 254. qui perperam citat pro se *Bonacinam* ). Adduntque *Lugo n.* 91. *et Dicast. Burgh. et Illsung. apud Croix loc. cit.* nec teneri ad restitutionem, nec peccare graviter, sed tantum teneri ad pœnam qui scindit ligna a nemore propinquo Communitatis, etiamsi nulla sit inter illa oppida communicatio, quia tales Communitates videntur esse contentæ pœnis quæ a cædentibus exigunt: quod sic præsumendum ait *Bonac. n.* 27. *cum Vasq. Molin. Fill. Reg. Turrian. et aliis*; si Communitas læsa taceat, nec curet restitutionem. Quid vero, si nemus sit alicujus privati, vel alterius Communitatis non propinquæ? Sentit *Sanch. n.* 35. *cum Navarr. Salon. Bann. Henriq.* et aliis satis esse probabile, quod cædentes non teneantur nisi ad pœnam. Quia ( ut ait ) Respublica transferens sylvam in Communitatem, aut personam, non majus dedit jus quam ipsa Respublica habebat; at quando sylva erat Reipub. cædentes tantum tenebantur ad pœnam; ergo sic etiam, si sylva translata est. Sed huic rectius contradicunt *Mol. dicta Disp.* 58. *Soto art.* 4. *v. Dubium*, *Bonac.*

cum AA. citatis *dicto n.* 27. et alii plures *apud Sanch. ibidem*. Ratio, quia Dominus habet jus strictum ad sylvam illam, ita ut possit libere eam vendere, aut locare arborum scissionem. Hinc bene dicunt *Croix n.* 235. *cum Illsung*, *et Lugo n.* 88. cum aliis, quod si Communitas sylvam vendat, aut locet alicui privato, scindentes tenentur ad restitutionem cujuscumque damni, etiamsi sint illius Communitatis partes; quia tunc Communitas, ac proinde singulis cives illius, ex quorum mandato sive consensu Administratores vendunt, aut locant, totum jus suum ad illum transferunt. Quod autem dictum est de sylvis quoad scissionem arborum, dicitur etiam de agris quoad pascenda animalia, ut dicit *Lugo n.* 93. *et Sanch. n.* 5. *cum aliis.*

Quær. 2. An liceat in vinea aliena comedere uvas? Affirmat *Covarr. Valer. Ripa*, *etc.* apud *Lugo D.* 16. *n.* 33. modo quis uvas foras non asportet; adducuntque illud *Deuter.* 23. *v.* 23. ubi dicitur: *Ingressus vineam proximi tui comede uvas, quantum tibi placuerit: foras autem ne efferas tecum. Si intraveris in segetem Amici tui, franges spicas, et manu conteres, falce autem non metes.* Et idem quod dicitur de uvis, et spicis, ait *Abulensis* apud *Cornel. a Lap.* intellige de pomis, ac aliis fructibus. Idque Josephus Hebræus, et plerique alii apud *Calmet in loc. cit.* dicunt intelligi non solum de incolis, sed etiam de omnibus viatoribus, quibus hoc permitti ajunt ad refocillandas vires. Sed *P. Holzm. de* 7. *Præc. n.* 758. (cui adhæret *Lugo loc. cit.*) sentit ex *Lyrano in dict. loc. Deut.* illud concessum fuisse tantum Hebræis ex speciali Dei permissione, vel solis vinitoribus, qui in vinea laborant. Et huic ultimæ interpretationi favent versio Chaldæa, et Arabica

apud *Calmet*, ac eltam Hebræi, quæ verba illa, *foras tamen ne efferas tecum*, legit; *et non ponas in vas tuum*, idest *in chalatum tuum*, ut *Calmet* explicat. Ceterum probabiliter ait *Lugo* de jure naturæ licere comedere unum vel alterum uvarum racemum (idest unam, vel alteram uvam): Parique modo concedit comedere ex pomario alieno unum vel alterum pomum: Id enim prohibere videtur durissimum, et contra humanitatem. Et huic secundæ sententiæ videtur accedere Hugo Cardinalis, qui præfatum textum sic explicat: *Hoc non servatur hodie ad literam, sed in contrarium dispensatum est propter malitiam hominum*. His tamen non obstantibus satis probabilis videtur prima sententia: Nam quod permissio illa fuerit pro solis Hebræis, nullo valido videtur niti fundamento. Quod autem fuerit pro solis viatoribus, huic obstat 1. Auctoritas aliorum ut supra, et maxime Josephi Hæbræi, quæ in hac materia multum valet, cum ipse præ aliis melius nosset Hebræorum mores. Obstant 2. verba textus, *ingressus vineam proximi tui*, quæ magis proprie intelliguntur de viatoribus, quam de in vinea laborantibus. Obstat 3. factum Apostolorum *Lucæ* 6. *v.* 1. qui juxta hanc legem, *cum transirent per sata, vellebant spicas, et manducabant confringentes manibus*. Ipsi autem objurgati fuerunt a Pharisæis, non quia hoc illicite facerent, sed quia facerent in die Sabbati; At Christus Dominus eos omnino excusavit.

530. 4. Plus item, si quis a diversis, vel ab uno interpolatum parva, et plura furetur. Vide *Less. loc. cit. n.* 46.

Docent *Less. Trull. Villal. apud Salm. dict. c.* 5. *n.* 19. in furtis minutis requiri ad materiam gravem duplo majus; nempe si materia

gravis sit per se v. gr. quatuor Julii, per furta minuta ad materiam gravem requiruntur octo Julii. Eamdem quantitatem requirit *P. Holzm. de 7. Præc. c.* 745. si hæc furtula fiant diversis: atque si fiant per notabilia intervalla, requirit triplum. Mihi tamen æquius videtur, ut dicunt alii *ap. Elbel de 7. Præc. Conf.* 11. *n.* 325. quod si furtula fiant eidem per intervalla, aut diversis eodem tempore, requiritur et sufficit ad materiam gravem simplum cum dimidio, v. gr. Sex Julii. Si vero utrumque concurrant; nempe si fiant a diversis, et discontinuatim, censeo requiri duplo majus, scil. octo. Hoc tamen intelligitur cum *Less. et Lugo D.* 16. *n.* 51. modo furta non fiant per partes ex industria, et modo inter furta non interponatur magnum intervallum. Addunt *Laym. Bon. Lug. etc. ib.* furta minuta non coalescere, si fiant a pluribus, et magno intervallo intercedente, videlicet anno. Immo *Sanch. Dec. lib.* 7. *c.* 21. *n.* 10. *Rone. Viva prop.* 29. *Alex. VII. n.* 17. *cum Trull. etc.* ( contra *Rebell. et Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 1011. ) excusant a restitutione sub gravi, etsi furtula accipiantur ab uno anno interjecto. Rejiciunt autem *Viva et Ronc. c. un. q.* 5. opinionem *Fill. Dian. Salaz. Vidal Tol. etc. ap. Salm. loc. cit.* qui excusant, si adsit intervallum 15. dierum, vel mensis, ut admittit *Nav. ap. Sanchez*. Nisi, excipit *Viva*, materia sit valde modica. Hinc magis mihi arridet quod sentit *Ronc. ibid.* scilicet saltem requiri interpolationem duorum mensium, dum agatur de materia, quæ, licet non sit gravis, tamen proxima est materiæ gravi.

531. Non est mortale per se loquendo surripere quamcumque summam cum animo restituendi statim, v. gr. intra quadrantem, *Croix lib.*

3. p. 1. n. 1002. cum Less. Lugo Vasq. etc. Idem est, si intra illud breve tempus quis vult restituere tantum illam ultimam partem complentem materiam gravem, aut si ad breve tempus restitutionem differat. Croix ib. cum Vasq. Sanch. Rebell. Reg. Sayr. et aliis plurimis.

532. Quæritur hic, an sit mortale furari parum Reliquiæ sacræ? Nulli dubium quod in Districtu Romano est mortale, cum Clemens VIII. et Paulus V. excommunicationem indixerint contra eos, qui invitis Rectoribus Ecclesiarum furantur Reliquias etiam minimas. Secus probabiliter ait Croix lib. 3. p. 1. n. 1603. cum Sanch. Castrop. Dian. et Baldell. si quis furetur extra Districtum aliquid minimum, ipsam Reliquiam non deformans, neque minuens illius æstimationem; nisi sit aliqua Reliquia insignis, aut rara, ut puta Sanctæ Crucis, Capillorum B. Mariæ V. etc.

## DUBIUM III.

*Quando graviter peccet, qui multa minuta furta committit?*

533. *Quid si quis furatur, non habeat animum ditescendi? Quid si habeat?* 534. *An furtula facta a diversis coalescant? Et an tunc restitutio possit fieri pauperibus?*
535. *Quid si plures furentur parva, altero alterum nesciente?*
536. *Quid si mutuo sciant, et eodem tempore furentur?*
537. *Quid si unusquisque moveatur exemplo alterius?*
538. *An sit mortale furari quid leve post completam materiam gravem?*

» RESp. Hic quoque quantitas læsionis, vel » damnificationis, quæ fit proximo, et quam » fur intendit, est mensura quantitatis peccati. » Vide *Less. loc. cit. Sanch. l.* 7. c. 21.

*Unde resolves.*

533. » 1. Si quis ex occasione tantum furatur, » sive uni, sive pluribus, modicum, non in» tendens notabile aliquid acquirere, nec pro» ximo graviter nocere singulis furtis, non pec» cat graviter, neque ea simul sumta unum mor» tale constituunt; postquam tamen ad quanti» tatem notabilem pervenit, eam detinendo, » mortaliter peccare potest. *Less. de* 7. *Sanch.* » *lib.* 7. *c.* 21. *Bonac. q.* 8. *p.* 2. * ( *Etsi*

» nunquam advertit ad culpam gravem, ut *Tamb.*
» *Croix*, *Carden. etc.* *communiter*. Vid. *dicen-*
» *da num.* 553. ) *. Verum et hoc mortale evi-
» tabit, si vel tunc restituere non possit, vel
» animum habeat paulo post restituendi ea sal-
» tem, quae tunc accipit. *Gran. Dic. p.* 3. *t.*
» 6. *R.* 25.

» 2. Si autem per plura parva furta uni, vel
» pluribus facta habeat intentionem paulatim di-
» tescendi, vel inferendi grave damnum, pec-
» cat graviter ea intentione; ac, licet execu-
» tio singulorum sit tantum venialis ex se, ut
» tamen substat tali intentioni, est continuata
» executio peccati mortalis, *Lessius*, *l.* 2. *c.* 12.
» *d.* 7. *Sanch. loc. cit.* quia nocent graviter
» Reip. et praxis illa valde perniciosa est socie-
» tati humanae, v. gr. si sartor particulas pan-
» ni a diversis surripiat; si mercatores utantur
» brevioribus ulnis, etc. * ( *Nota autem hic*
» *Prop.* 38. *damn. ab Innoc. XI.* Non tenetur
» quis sub poena peccati mortalis restituere,
» quod ablatum est per pauca furta, quantum-
» cumque sit magna summa totalis.) * Interim
» hi excusantur subinde a gravi peccato. 1. Ex
» eo, quod dictum est casu primo. 2. Si id fa-
» ciant, ut se servent indemnes, vel quia alias
» non lucrarentur, vel pretium augere deberent;
» et tunc non invenirent emtores, *Rosella.* V.
» *Emtio.* 3. Si alias non habeant, unde se,
» vel suos alant.

534. Hic quaeritur. I. An furtula facta diver-
sis personis coalescant, et gravem obligationem
pariant restitutionis? Negant *Ang. Med.* et *P.*
*Navarr.* apud *Sanch. Dec lib.* 8. *cap.* 12. *n.*
10. et probabile putat *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.*
1013. cum *Esp.* Nisi fur magnam quantitatem

auferre intendisset; vel nisi Domini læsi unam Communitatem constituerent. Sed merito dicit *Lugo de Just. D.* 16. *n.* 48. hanc opinionem ab omnibus reiici, cum contraria sit communis, et tenenda cum ipso *Lugo*, *et Sanch. loc. cit. num.* 16. *Salm. de Rest. c.* 5. *num.* 19. *Croix ibid. et aliis.* Et verius videtur cum *Salm. loc. cit. et Milante in dict. prop.* 38. oppositum expresse damnatum, cum præfata propositio generice loquebatur. Ratio patebit ex quæstione sequenti, quam apud nullum Auctorem discussam inveni.

Quær. II. Si furtula, quæ simul ad magnam quantitatem perveniunt, sint facta diversis Dominis, certis, an fur teneatur sub culpa gravi eis restitutionem facere: vel an satisfaciat, debita illa pauperibus distribuendo? Ex una parte videtur dicendum sub gravi restitutionem faciendam esse Dominis, nisi excuset periculum famæ amittendæ, vel gravissimum damnum aut incommodum. Ratio, quia licet Domini non sint graviter læsi; fur tamen certe non potest sibi retinere magnam quantitatem ablatam; nam (ut dicunt *Sanch. Dec. lib.* 7. *cap.* 12. *n.* 15. et aliqui alii apud *Lugo D.* 16. *n.* 46. etsi in alio proposito) præceptum non furandi non solum prohibet, ne quis alios graviter ledat, sed etiam ne ditescat notabiliter ex ære alieno. Quapropter, cum fur certe ad restitutionem teneatur, non videtur satisfacere, si restituat pauperibus, quia his restitutio facienda est tantum, quando creditores sunt incerti, non vero quando sunt certi: Propterea quod, restituendo pauperibus, cum restitutio sine magno incommodo possit fieri ipsis Dominis, non videtur fur restituere ablatum personis debitis, sed alienis, ad quas nullum jus spectat, et ideo non vide-

tur suam obligationem implere. Sed probabilius mihi et aliis doctis junioribus dicendum videtur, quod hujusmodi fur non peccet graviter, si non restituat Dominis certis, cum commode possit; et satisfaciat suæ gravi obligationi, si debita pauperibus distribuat. Ratio, quia, ut docet *Lugo l. c. num.* 5. et consentit *Sanch. l. c. cum Vasq. Val. P. Led. et Reb.* præceptum non furandi, non tam intendit vitare emolumentum proprium, quam damnum proximi. Si ergo singuli Domini non fuerint graviter læsi, fur non tenetur sub gravi obligatione eis restitutionem facere. Attamen, cum ipse notabiliter ditescendo ex bonis alienis, grave intulerit damnum Reipublicæ, ideo Reip. damnum restituere debet. Eo igitur casu sub gravi tenebitur Reip. restitutionem facere, Dominis vero tantum sub levi. Unde videtur, quod sufficienter fur satisfaciet suæ gravi obligationi ex præsumto consensu Reip. si restituat pauperibus, aut locis piis, qui sunt egentiores Reip. partes. Sed dices: Nunquam præsumitur Resp. velle quod fur restituat pauperibus cum culpa veniali, a qua ipse nullo modo excusari potest, dum sine suo gravi incommodo debitum Dominis restituere posset. Respondeo: Cum in hoc non censeatur graviter invita Resp. ad quam (ut diximus) principalius tunc pertinet jus rei ablatæ, si restituatur pauperibus; ideo probabiliter videtur dici posse, quod fur semper excusabitur a mortali, si pauperibus restituat; et etiam a veniali, si aliqua rationabilis causa adsit.

535. » Si plures simul, vel successive plura » furta parva alicui faciant, quæ simul sumta » graviter illi noceant; tunc, si alter de al- » tero non sciat, nullus peccat graviter: v.

» gr. si viatores ex vinea unam, alteramve » uvam rapiant, et comedant, etsi hoc licere » dicant *Covarr. Val. et Ripa*: * ( *Vide* » *dicta num.* 526. ) *: Contra *Dian. pag.* 3. *t.* » 6. *R.* 30. Si autem singuli conspirent, singuli graviter peccant. Si denique de se mutuo sciant, nullus tamen alteri sit causa furti, probabilius est non esse mortale, ut docent *Less. Tan. etc.* contra *Suar. Vasq.* V. » *Bon. l. c.*

536. Probabilissima est haec sententia *Bus.* scilicet si plures modica furantur, neminem peccare graviter, etsi mutuo sciant grave damnum Domino fieri, nisi ex communi consilio faciant. Ita etiam tenent *Habert t.* 4. *cap.* 7. §. 5. *qu.* 6. *Lugo D.* 16. *num.* 55. *Salm. de Rest. c.* 5. *num.* 28. *cum Less. Sanch. etc.* Et hoc, etiamsi singuli eodem tempore furentur, ut cum *Bus.* censet *Less. c.* 12. *num.* 52. *de Justit. cum Soto, et Sanch. Dec. lib.* 7. *c.* 21. *num.* 24. ( contra *Lugo* ). Ratio, quia tunc nemo est causa damni, quod per accidens ab aliis domino evenit.

537. Si autem plures plura parva furentur, itaut unusquisque moveatur exemplo alterius, quamvis sine communi consilio, *Laym. Ovied. Steph. etc. ap. Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 1009. dicunt omnes peccare contra justitiam. Sed probabilius *Lessius*, *Lugo*, *Salm. et Tamb. ib.* tenent peccare tantum contra charitatem ( et graviter, si materia est gravis ) ratione scandali, non vero contra justitiam; quia exemplum non est causa positive influens in damnum alienum, ut diximus *l.* 2. *n.* 45. communiter *cum Sanch. Salm. Mol. etc.*

538. Si quis post completam materiam gravem furatur adhuc aliquid aliud leve, *Lug.*

*D.* 16. *num.* 43. *et Croix l. c. num.* 1007. *cum Spor. Dic. etc.* tenent esse peccatum mortale, toties quoties aliquid leve surripitur. *Sed Lessius cap.* 12. *num.* 44. *et Salm. de Rest. cap.* 5. *num.* 23. *cum Tapia*, *et Diana* hujusmodi furtum leve dicunt non constituere peccatum mortale, nisi pertingat ad aliam novam quantitatem gravem ; et hoc *Bon. de Rest. D.* 2. *q.* 8. *pag.* 2. *num.* 5. merito putat valde probabile.

## DUBIUM IV.

*Quid sentiendum de furtis domesticorum vel amicorum?*

539. *Quid de furto uxorum, et virorum?*
540. *An uxor possit dare eleemosynas etc.?*
541. *An aliquando possit expendere?*
542. *An liceat ipsi subvenire Parentibus etc.?*
543. *Quale furtum filiorum sit grave?*
544. *An filius possit a Patre mercatore surripere mercedem pro opera sua?*
545. *Quid de furtis famulorum in esculentis etc.*
546. *De Restitutione facienda ab uxore, et filiis.*

539. » RESp. Licet vere furtum sit, si uxor, » liberi, amici, servi patrisfamilias invito quid » auferant, plerumque tamen major quantitas » requiritur, ut sit mortale, cum plerumque » hic dominus aut non rationabiliter invitus, » aut saltem minus invitus sit, ut ab his, quam » ab aliis, auferatur: vel, etsi valde invitus » sit, sæpe tamen id fiat, non tam ratione rei » acceptæ, quam modi accipiendi clam, aut » ratione finis, ob quem accipiunt, v. gr. ad » ludendum, potandum, etc. V. *Cajet.* V. *Furtum. Less. c.* 12. *n.* 76.

*Unde resolves.*

» 1. Uxor graviter peccat, si notabilem sum-
» mam accipiat, invito marito, etiam ex do-
» te, vel bonis communibus; quia, licet me-
» dia pars ad eam spectet, maritus tamen ha-
» bet usumfructum illius partis, ideoque tene-
» tur ad restitutionem. *Trull. l.* 7. *c.* 6. *d.* 8.
» *n.* 7. *etc.*

» 2. Similiter peccat graviter maritus contra
» justitiam, cum obligatione restituendi, si ali-
» quid notabile uxori surripiat, sine ejus con-
» sensu, ex bonis ipsius paraphernalibus, vel
» aliis propriis, si quidem libera eorum admi-
» nistratio ipsimet uxori competat, quia par est
» ratio mariti, et uxoris, quoad bona pro-
» pria. Vide *Villalob. t.* 2. *d.* 13. *Trull. l.* 6.
» *c.* 1. *d.* 9.

540. » 3. Uxor potest dare eleemosynam,
» et munera, secundum consuetudinem aliarum
» munerum illius loci, et conditionis, etiamsi
» maritus eleemosynas omnes illi prohibeat,
» quia consuetudo hoc jus ei tribuit, quo
» maritus eam privare non potest. * ( *Ita*
» *Lugo D.* 16. *num.* 64. *communiter cum*
» *Mol. Con. Bon. Reg. etc. apud Dian. t.*
» 1. *p.* 2. *tr.* 1. *Res.* 33. *Et hoc etiamsi*
» *uxor habeat bona propria, ut Lugo, Bon.*
» *Gob. etc. cum Croix l. c. n.* 1025. ) * *ibid.*
» *n.* 13. *Dian. p.* 1. *t.* 3. *R.* 22. *et p.* 4. *t.*
» 8. *R.* 34. ubi cum *Mol.* et 10. aliis docet,
» posse eam inscio marito dare vigesimam par-
» tem annui census, vel lucri; eo quod hoc
» pertinet ad decentiam status, et maritus ir-
» rationabiliter sit invitus. * ( *Sed hoc ita uni-*
» *versaliter dictum reprobat Lugo D.* 15. *num.*

» 16. *Sporer*, *et Tamb. cum Croix eod. l. c.* » *num.* 1021. *Idem autem Tamb. Dec. lib.* 8. » *tr.* 1. *cap.* 2. §. 3. *num.* 14. *tantum ad-* » *mittit, quando divitiæ non multum excedunt* )*. » Hinc etiam potest cum Abigail moderatas elee- » mosynas dare, ut mariti conversionem im- » petret; vel ne Deus illum puniat. *Vasq. Bon.* » *Regin.* et alii 10. contra *Con. etc.* Vid. *Diana* » *p.* 2. *t.* 16. *R.* 23. *et p.* 5. *t.* 8. *R.* 34.

541. » 4. Uxor potest bona expendere, ma- » rito absente, vel fatuo: quia tunc ad illam » spectat administratio domus: Item, quæ ac- » quirit sua industria; * (Dempto tamen labo- » re, quem præstare debet Familiæ, ut bene » advertit *Croix ib. n.* 1018. ) *; Item para- » phernalia, hoc est bona, quæ, præter do- » tem marito allatam, sibi reservavit. *Trull.* » *loc. cit.* et cæteri comm. * ( *Item potest uxor* » *libere disponere de iis quæ sibi reservavit de* » *bonis a viro sibi assignatis pro vestitu, aut* » *sustentatione Familiæ ad certum tempus, mo-* » *do honeste Familiam jam sustentarit. Ita Croix* » *l.* 3. *p.* 1. *n.* 1024. *cum Pal. Nav. Less.* » *Mol. Bon. etc.* ) *.

» 5. Non peccat uxor, subducendo aliqua, » vel compensationis causa, si vir sit prodigus: » quia is tunc facit uxori injuriam, partem ip- » sius profundendo, vel pro victu, vestibus, » ceterisque sibi, vel familiæ necessariis, quæ » mariti sæpe non intelligunt, et frustra ab il- » lis peterentur. *Bonac. Trull. l. c.*

542. » 6. Uxor, si ejus pater, mater, vel » proles ex alio matrimonio sit pauper, ita ut » misere secundum statum suum vivant, et ma- » ritus eis nolit succurrere, potest ex bonis suis » propriis, vel etiam ex communibus ( dummo- » do post mortem viri omnia computet in sua

» parte ) eis subvenire, quia jure naturæ tene-
» tur eos alere, et maritus in id consentire. *Nav.*
» *Palaus*, *Less. lib.* 2. *c.* 12. *d.* 14. *Dian. p.*
» 5. *t.* 8. *R.* 34. ubi illam potestatem extendit
» ad fratres, et sorores, quod etiam *Less. l. c.*
» *et Trull. l.* 6. *cap.* 1. *d.* 9. indicant proba-
» bile. * ( *Cum Lugo D.* 16. *num.* 71. *Mol.*
» *Sanch. etc.* ) *.

543. » 7. Filius peccat graviter, invitis pa-
» rentibus, notabilem summam accipiens, qua-
» lis non semper est, secundum *Less. c.* 12.
» si filius patri prædiviti duos, vel tres, imo
» secundum *Sanch.*, quinque, vel sex aureos
» furetur: eo quod parens sit minus invitus,
» et filius sit aliquid patris. Unde non tenebitur
» ad restitutionem, nisi forte cohæredibus gra-
» viter noceat.

Dicit *Salas* apud *Croix lib.* 3. *p.* 1. *num.* 1032. non esse grave furtum filii 20. vel 30. aureorum a Patre possidente annuos 1500. aureos, et non improbat *Lugo D.* 16. *a. n.* 76. si Pater non sit tenax, et filius adoleverit, ac accipiat ad usus honestos; *Lessius*, *Nav. et Fill. ap. Spor. de* 7. *Præc. cap.* 5. *n.* 57. dicunt non peccare graviter filium furantem 2. vel 3. aureos a Patre divite. *Bannez* dixit ad furtum grave filii Parentis prædivitis requiri saltem 50. aureos: sed hoc *Lugo*, *et La-Croix ll. cc.* rejiciunt; nisi forte esset Filius Principis in quo consentit *Holzmann n.* 755. qui etiam dicit non esse grave accipere a Parente prædivite decem aureos. Admittunt autem *Nav. Sot. Laym. etc. ib.* quod si Pater mittat centum aureos filio in studiis versanti, poterit filius insumere quinque aureos in recreationes honestas ex præsumpto Patris consensu.

544. » 8. Si filius notabilem summam expen-

» dat in res turpes, aut vanas, contra volun-
» tatem parentum, ex pecunia sibi suppeditata
» ad usus honestos, putat *Less. cap.* 22. *d.*
» 13. eum peccare mortaliter: etsi excuset a
» restitutione, si pater rogatus facile condo-
» naturus putetur.

» 9. Si filius, v. gr. mercatoris, vel caupo-
» nis administret bona parentis, potest a patre
» exigere salarium, quantum dare deberet ex-
» traneo, et si id impetrare non possit, vel
» exigere non ausit, potest clam accipere. Ita
» probabiliter *Laym. l.* 3. *s.* 5. *t.* 4. *cap.*
» 8. *Dian. p.* 4. *t.* 4. *R.* 66.

Ita etiam sentiunt apud *Moya Tract.* 6. *disp.* 4. *Qu.* 1. ex *n.* 1. *Nav. Escob. Ang. Gom.* cum communiori, ut asserit *Molin.* et non improbabile putant *Less. Villal. Lop.* Et hoc concedit *Serra*, etiamsi filius serviat gratis, ignorans quod possit servire cum mercede, si præsumatur, quod si non ignoraret, minime operam gratis impendisset. Et in dubio, ut censet *Moya*, tenendum est filium noluisse gratis servire. Unde videtur hic posse filius sibi compensare mercedem eodem modo, quo Clericus posset sibi compensare de fructibus Beneficii, quod de bonis patrimonialibus ignoranter impendit in sui substentationem, nisi expresse voluerit compensationi renuntiare; quia in dubio nemo præsumitur velle se suo jure privari, ut dicunt *Leand. ibid. cum S. Thom. Caj. Pal. Less. Molin. et Nav.* Verum *Lugo D.* 5. *n.* 42. *et Moya cum Molin. Med. Sylvest. et aliis* tenent nullo modo filium posse hoc salarium a Patre exigere, quia secundum jura Filius debet Patri suas operas; industrias; et quidquid ex bonis paternis acquirit, Patri acquirit, ut probat *Sanchez Cons.* 1. *cap.* 2. *D.* 8. *et* 9. Et cum hæc

sententia sit valde probabilis, imo probabilior cum *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 1054. Ideo, si Pater negaret salarium, vel Filium puderet illud petere, merito ait *Croix ibid. num.* 5035. minime posse Filium occulte sibi illud compensare, cum compensatio non sit licita, nisi ubi jus est certum, sed hic jus Filii est valde dubium. Dices: Prima opinio est saltem practice probabilis probabilitate juris, seu proxima, prout dicunt DD. de eo qui potest compensare famam sibi ablatam cum pecunia, vel non restituendo famam alteri detrahenti. ( Vide dicta *lib.* 1. *n.* 35. ). Sed respondetur ibi supponi diffamatum habere certum jus ad suam famam, et dubium est tantum de modo. Sed hic valde dubitatur, an filius habeat jus se compensandi in casu proposito. Quando autem jus sive creditum non est certum, omnes conveniunt ad dicendum, quod non licet compensare: Vide *Salm. de Rest. c.* 4. *n.* 148. Si vero filius præstet in beneficium Patris majora opera et obsequia, quam tenetur, an eo casu possit exposcere stipendium a Patre? Vide dict. *n.* 438. *v. III.*

545. » 10. Etsi famuli in esculentis, et po» culentis, quæ domo exportant, aut divendunt, » graviter peccent; quæ tamen ipsi domi con» sumunt, in iis facilius ( uti et Religiosi ) » excusantur; cum in his dominus, aut Præla» tus sæpe tantum sit invitus quoad modum ac» cipiendi clam, non quoad rem. Quod tamen » timeri posset, si extraordinaria acciperentur. » *Laym. Esc. et Less. d.* 2. *c.* 12. *d.* 8. *n.* 48. » Ubi docet, quod furta minima famulorum ex » comestibilibus, quæ claudi non solent, non » coalescant, si non ad vendendum, sed ad » comedendum tantum accipiantur. * ( *Ita etiam* » *Caj. Nav. Bon. Moya, Sanch. apud Croix*

» *l.* 3. *p.* 1. *num.* 19. *Sed merito hoc non ad-*
» *mittit Spor. t.* 5. *n.* 57. *si magna esset quan-*
» *titas* ) *.

546. » 11. Cum a gravi peccato furtum domesticum non potest excusari, tunc uxor tenetur restituere ex paraphernalibus, filius ex castrensibus, vel quasi, vel si ea non habet, post mortem patris afferre in divisionem hæreditatis, si quantitas rei ablatæ sit valde magna, nec pater restitutionem tacite, vel expresse dimiserit. Famuli vero, si sine magna difficultate restituere non possint, jubeantur compensare officiis, et obsequiis extraordinariis, quantum possunt. *Laym. l.* 3. *t.* 3. *p.* 1. *c.* 1.

## CAPUT II.

### De Restitutione.

### DUBIUM I.

*Quid sit Restitutio, et qui teneantur ad eam?*

547. *Quid est restitutio, et an debeatur tantum ex læsione Justitiæ commutativæ?*
548. *Quæ sint Radices restitutionis?* 549. *Quænam est culpa Theologica, et quæ Juridica?*
550. *Ex qua culpa oriatur obligatio restituendi?*
551. *Quid si quis leviter alterum lædat animo graviter nocendi?*
552. *An culpa venialis inducat obligationem restituendi?*
553. *An ex levi furto possit aliquando oriri gravis obligatio restituendi?*
554. *An ad restitutionem in contractibus requiratur culpa Theologica?* 555. *An idem in Officiis?*
556. *Quid de injuria materiali et formali? Et vide ibi resolutiones.*

547. » RESP. 1. Restitutio est actus justitiæ » ad salutem necessarius necessitate præcepti, » quo reparatur damnum proximo illatum per » injuriam; ita ut radix restitutionis non sit » quævis læsio proximo, v. gr., contra cari- » tatem, etc. in quibus non habet jus, quod » violetur; sed ea tantum, quæ est contra ju- » stitiam, in qua proprie injuria infertur, hoc » est, læditur aliquod jus proximi, quod is ha-

» bet in re, vel ad rem, in qua damnum pa-
» titur. Quod variis modis fieri potest, v. gr.
» furando, defraudando, destruendo rem alte-
» rius, negligenter custodiendo, occidendo,
» mutilando, detrahendo honorem, convitan-
» do, et similibus.

Aggrediamur nunc ad hos duos discutiendos Tractatus *de Restitutione*, et *de Contractibus*, qui, cum permultis implicatissimis quæstionibus et dubiis solutione difficillimis conferti sint, maxima digni sunt animadversione, et ad praxim ita scitu necessarii, ut si in his Confessarii non bene sint versati, eos in multa offendicula incurrere oporteat. Facile continget in hoc meo libro, et potissimum in hac postrema editione, omnium sensui me non fore satisfacturum: Ab illis enim, qui rigidæ vel benignæ sententiæ plus forte quam par est amantiores sunt, aut nimis austerus habebor, quia a multorum graviumque Auctorum sententiis recessi; aut nimis indulgens, quia plures opiniones libertati faventes tamquam probabiles approbavi. Testor Deum, cujus honorem, et animarum salutem mihi proposui, quod quidquid scripserim, non ab aliqua passione impulsus, aut verbis aliquorum Auctorum addictus, vel austeritati aut benignitati nimis adhærens, ad hæc scribenda me induxi. In qualibet quæstione prævio diuturno studio curavi quidem veritatem investigare, præcipue in iis quæ ad praxim magis faciunt; et propterea non solum diligenti trutina perpendere elaboravi rationes, quas Doctores Classici tradunt; sed etiam plures doctos Recentiores consulere non neglexi, adeo ut aliquando in recto judicio de aliqua quæstione faciendo multos dies consumserim. Siquidem non tamquam ovis (ut verbis utar Rigoristarum)

semitas Scriptorum, caeco ductu sectatus sum, sed operam dedi, ut veritatem assequerer, aut sententias, quae magis veritati accedunt amplexarer. Pro viribus sum conatus semper rationem auctoritati praeponere, et ubi ratio me convicit, non renui Auctoribus plurimis contraire, etiam iis quibus magis forsan adhaerere potuissem, utpote quia, cum hanc scientiam addiscerem, ad manus meas ante alios illi pervenerunt. Hinc, benevole Lector, ne putes me Auctoribus benignae sententiae omnino addictum, si eos saepius me citare observas; nam ad hoc opus conficiendum non praetermisi etiam rigidae sententiae Auctores legere, et praecipue Merbesium, Contensonium, Habert, Natalem Alexandrum, Juenimum, Cabassutium, Tournely, Genettum, Petrocorensem, P. Concinam, etc. paratus quidem a sententiis meis desciscere, dummodo suis rationibus de veritate me convicissent. Sed quomodo me convincere poterant, dum videbam, quod ipsi ut plurimum magis conviciis et subsannationibus, quam vi rationum sententias suas suadere conantur? Quomodo in omnibus adhaere potuissem iis qui opiniones suas saepius veriores, et Evangelio conformiores praedicant, nonnisi quia regidiores sunt, et frequenter insultant in oppositas, tamquam falsas ac Evangelio adversas, nonnisi quia libertati favent?

Ceterum in dubiis discutiendis aequalis mihi scrupulus fuit, tam sententias libertati faventes, et a ratione alienas uti probabiles admittere, quam damnare ut improbabiles eas, quae valido quodam fundamento innixae mihi videbatur. Cum certum sit, vel ut certum tenendum, prout communiter DD. docent, et ipse doctus R. P. *Concina*, quamvis rigidarum sententiarum celebris fautor, in suo eruditissimo opere Theologiae

Dogmatico-Moralis, me instruit, quod Hominibus imponenda sub culpa gravi non sunt, nisi evidens ratio id suadeat. Æque enim nefas est a culpa excusare qui reus est, quam innocentem tamquam culpæ reum judicare, ut sedulo monuit *S. Antoninus p.* 2. *tit.* 1. *cap.* 11. §. 28. ubi disserens, quando aliquid damnandum sit de mortali vel non, sic scripsit: *Nisi habeatur auctoritas expressa S. Scripturæ, aut Canonis, seu determinationis Ecclesiæ, vel evidens ratio, nonnisi periculosissime determinatur. Nam si determinetur, quod sit ibi mortale, et non sit, mortaliter peccabit contrafaciens, quia omne quod est contra conscientiam ædificat ad Gehennam. Si autem determinetur, quod non sit mortale, et secundum rei veritatem sit, error suus non excusabit a mortali . . . Quando scilicet erraret ex crassa ignorantia: secus, si ex probabili, puta quia consuluit peritos in tali materia, a quibus sibi dicitur illud tale non esse mortale. Videtur enim tunc ignorantia quasi invincibilis, quæ excusat a toto. Et hoc quantum ad ea quæ non sunt expresse contra jus Divinum, vel Naturale, vel contra articulos Fidei, decem Præcepta, et hujusmodi, in quibus ignorans ignorabitur.* Item S. Bonaventura dixit: *Cavenda est conscientia nimis larga, et nimis stricta; nam prima generat præsumtionem, secunda desperationem: Prima sæpe salvat damnandum, secunda contra damnat salvandum.* Quapropter semper timor mihi fuit, ne Deus æque rationem a me exigeret, si opiniones laxas ut probabiles approbassem, quam si probabiles, ut laxas reprobassem. Humanæ conditionis præsentis fragilitate spectata, non est semper verum, tutius esse Animas per viam arctiorem dirigere, cum videamus Ecclesiam tam nimiam libertatem;

quam nimium rigorem sæpe proscripsisse. Unde *Gerson de Vita Spir. part. 3. lect. 4. coll. 10.* animadvertens damna sententiarum excedenter rigidarum, sic advertit: *Fit, ut per tales assertiones publicas nimis duras et strictas, præsertim in non certissimis, nequaquam eruantur Homines a luto peccatorum; sed in illud profundius, quia desperatius, immergantur.* Et hoc magis urgere debet in materia restitutionis, ubi in dubio possessor bonæ fidei, cum jus certum habeat ad rem possessam, non debet expoliari, nisi moraliter constet rem esse alterius, juxta regulam communiter receptam etiam ab AA. rigidæ sententiæ, ut testatur *Lugo de Just. D. 17. n. 86.* et sic revera tenent *Gonet. Diss. de Prob. Hubert t. 4. p. mihi 76. Natal. Alex. lib. 4. R. 39. Wigandt Ex. 1. q. 7. P. Henno, etc.* Vide dicta *lib. 1. n. 83.* Communiter enim dicunt saltem in materia justitiæ valere regulam illam, quod in dubio melior est conditio possidentis. De reliquo tandem me protestor, quod si in aliquo erravi, opto, ut error mihi ostendatur, nam paratus sum illico me retractare, nec erubescam; prout non erubui id facere in hac mea nova editione, in qua a pluribus recessi opinionibus, quæ olim probabiles, sed postmodum vel nimis benignæ, aut nimis rigidæ mihi visæ sunt.

Restitutio igitur est *actus justitiæ*, sed addendum est *Commutativæ*; non enim debetur restitutio ex læsione justitiæ *Legalis*, quæ respicit jura legum, et pœnas; neque ex læsione justitiæ *Distributivæ*; quæ respicit merita personarum. Quare Episcopus conferens Beneficium simplex indigno, nihil tenetur restituere digno, uti probabiliter dicetur *n. 585. et lib. 4. n. 107.* Quid vero si Beneficium sit curatum? Vid. *eodem loco n. 109.*

Tantum igitur ex læsione justitiæ *Commutativæ*, quæ respicit jus rei, oritur obligatio restitutionis. Ex læsione autem aliarum virtutum nulla oritur obligatio restituendi, ut *Croix l. 3. part. 2. n. 295. cum Soto, Lugo, Bann. Tamb. etc. contra Less. et Cov.* Quare dicunt præfati DD. quod si actio ex alia virtute, quam ex justitia sit debita, non est restituendum quod accipitur pro ea servanda.

548. Notandum est, I. quod *Radices restitutionis* duæ communiter assignantur; Prima *ex injusta acceptione*, cui adjungitur radix ex injusta damnificatione. Secunda *ex re accepta*, sive *ex injusta retentione*, cui adnectitur obligatio restituendi ex contractu.

549. Notandum II. quod alia est culpa *Theologica*, quæ respicit conscientiam, et est eadem, quam peccatum mortale, aut veniale. Alia *Juridica*, quæ dividitur in *latam*, scil. quando omittitur diligentia, quam communiter omnes adhibere solent: *levem*, si omittitur diligentia, quam omnes diligentes adhibent: *Et levissimam*, si omittitur diligentia, quam diligentissimi ponunt. Hinc resolvitur, quod qui damnum minime prævidet, nec intendit, certo ad nihil tenetur, etsi operam daret rei illicitæ, uti fur penitus fortuito domum alienam incenderet. Ita *Salm. de Restit. c. 1. n. 14. cum Less. Bonac. Rebell. et aliis.*

550. His positis, quærit. I. Ex quali culpa oritur obligatio gravis restitutionis in delictis? Respondetur oriri tantum ex culpa lata conjuncta cum culpa gravi Theologica. Ita *Less. lib. 2. cap. 7. num. 27. Lugo D. 8. num. 56. Sotus l. 4. quæst. 7. art. 2. in fin. Navarr. lib. 2. de Restit. cap. 1. num. 48. Sanch. Dec. lib. 2. cap. 23. n. 160. Viva de Restitutione quæst.*

1. *art.* 4. *n.* 2. *Salm. de Restitutione c.* 1. *n.* 16. *cum Laym. Azor. etc. Croix lib.* 2. *p.* 2. *num.* 184. *et* 185. Item *Cabassut. Thor. Jur. etc. lib.* 6. *cap.* 17. *n.* 2. *Roncaglia de Restit. cap.* 1. *quæst.* 4. *et alii communiter.* Ratio quia ( ut docent *Lugo de Just. D.* 8. *num.* 59. *et alii* ) restitutio communiter accipitur ut pœna; et ideo dicimus, quod ut debita æqualitas servetur, ad obligationem gravem restituendi rem gravis valoris, requiritur culpa theologica gravis: *Theologica*, quia, cum conscientia oneretur de obligatione, oportet, ut in conscientia adfuerit delictum: *Gravis*, quia, ut conscientia teneatur ad gravem obligationem, oportet, ut gravis fuerit culpa.

551. Quæritur hic II. Si quis committat culpam juridicam levem, sive levissimam contra justitiam, sed cum animo nocendi graviter, an teneatur ad damnum ex illa secutum? Affirmant *Lugo D.* 8. *num.* 75. *et Salm. de Restit. cap.* 1. *n.* 22. *cum Mol. etc.* Ratio, tunc ille pravus affectus efficit, ut effectus damni secuti sit voluntarius. Negant vero *Sanch. Cons. l.* 1. *cap.* 4. *d.* 5. *n.* 9. *cum Angles*, item *Navarr. et Tur. apud. Salmant. num.* 21. Ratio, quia ad obbligationem restitutionis non sufficit solus pravus affectus, sed requiritur etiam actus externus complete injustus. Sed in hoc dubio mihi videtur omnino vera sententia *Lessii lib.* 2. *cap.* 7. *n.* 25. qui alia via casum resolvit, et sic distinguit: Si ille prudenter dubitans, an ex sua actione damnum proximo obveniat, committit culpam levem, sive levissimam, omittendo eam diligentiam, quam tenebatur adhibere, tunc peccat quidem graviter contra justitiam, et tenetur ad restitutionem. Secus, si omnem debitam diligentiam adhibeat, quia tunc nullam cul-

pam committit contra justitiam, et ideo ad nullam tenetur restitutionem, licet aliunde ob pravum animum, peccet contra charitatem.

552. Quæritur III. Utrum peccatum veniale contra justitiam inducat obligationem restituendi? Resp. si est veniale ratione parvitatis materiæ, certe obligat ad restitutionem sub levi. Si vero est veniale ratione inadvertentiæ, sive indeliberationis, hoc quæritur, an obliget ad restitutionem? *Prima* sententia affirmat, sed ejus Auctores sunt diversi apud *Lugo de Just. D.* 8. *n.* 56. nam alii, ut *Vasquez, et Turr.* dicunt tunc esse obligationem restituendi totum damnum, quin tamen explicent an sub gravi culpa, vel levi? Alii autem, ut *Laym. l.* 3. *part.* 1. *c.* 6. *sect.* 5. *num.* 4. *Mol. to.* 3. *tr.* 2. *D.* 698. *n.* 7. *Croix l.* 3. *part.* 2. *n.* 191. *cum Soto, Bonac. Reginal. et aliis*, dicunt esse obligationem restituendi pro ratione culpæ: Hinc *Bonac. D.* 1. *q.* 1. *pun.* 3. ait posse culpam ita levem esse, ut non obliget, nisi ad centesimam partem damni. Si vero sit gravior, potest obligare usque ad decimam partem; casu autem quo dubitatur, an culpa fuerit venialis, aut mortalis, obligandus est damnificator usque ad medietatem damni, ita *Bonacina. Secunda* tamen sententia probabilior et communior, quam tenent *Petr. Nav. l.* 2. *c.* 1. *n.* 4. *Less. l.* 2. *c.* 7. *n.* 27. *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 25. *n.* 160. *Lugo dict. D.* 8. *num.* 57. qui omnino existimant veriorem cum *Henr. Sa, Rodr. Salas et aliis pluribus, Roncaglia de Rest. c.* 1. *Viva q.* 4. *de Rest. q.* 2. *a.* 4. *n.* 3. *cum Azor. et Filliuc. apud Cabassut. Theor. Jur. etc. lib.* 6. *c.* 17. *num.* 2. docet in eo casu nullam esse obligationem restituendi. Ratio, quia culpa venialis ex indeliberatione non est simpliciter delictum et injuria, et ideo non

potest parere obligationem restitutionis: sicut ex contractu, ubi non adfuit consensus plene deliberatus, non oritur obligatio; et sicut etiam non obligat votum emissum sine plena deliberatione; Actus igitur non perfecte deliberatus nequit esse causa perfectæ obligationis. ( Vide dicenda *l.* 3. *n.* 3. ). Dixi, *nullam obligationem*, nec sub gravi, nec sub levi. Non sub gravi, quia obligatio gravis non habet proportionem cum illa culpa levi; Non sub levi, quia levis obligatio non habet proportionem cum re gravi, ut ex suis principiis optime arguit doctissimus *Lugo n.* 58. *et* 60. qui post D. Thomam non temere inter alios Theologos facile Princeps dici potest, cum in dubiis discutiendis hic Auctor sæpe nullo præeunte falcem ita ad radicem ponit, ut rationes, quas ipse in medium adducit, difficulter solvi valeant.

553. Quær. IV. Utrum ex peccato levi ob parvitatem materiæ contra justitiam possit aliquando per accidens oriri gravis obligatio restituendi? Affirmative, et casus est, quando in ultimo furtulo complente materiam gravem non advertit fur ad furtula præterita; tunc enim tenetur sub gravi ad restitutionem saltem illius ultimi furtuli; Ita *Lugo D.* 8. *n.* 62. *Viva d. q.* 2. *n.* 5. cum *Carden. Tamb et La Croix l.* 3. *part.* 2. *num.* 245. ( *contra Diari. Ovied. Petsch. etc. apud ipsum* ). Et ratio est, quia obligatio gravior tunc non oritur ex illa ultima acceptione injusta, quæ, cum sit tantum culpa levis, non posset gravem obligationem parere; sed oritur ex injusta retentione gravis materiæ culpabiliter jam acceptæ: Vel ut ait *Croix loc. cit.* oritur ex gravitate materiæ debitæ propter illas leves oblationes formaliter injustas. Sufficit autem ad vitandum mortale, ut restituatur tan-

tum materia illa parva, gravem materiam complens, ut probabilius tenent *Sanch. Less. Vasq. Reb. Bonac. etc. cum Croix num.* 249. contra *Medinam*, *Lopez*, *Esp. etc.*

554. Quær. V. An etiam in contractibus requiratur culpa theologica pro obligatione restitutionis? Certùm est, ut ait *Lugo de Just. D. num.* 101. tam Leges, quam contrahentes bene posse seipsos obligare ad restitutionem sine ulla culpa theologica. Sed dubium est, an de facto obligentur? Affirmant *Laym. l.* 3, *sect.* 5. *tr.* 3. *part.* 1. *c.* 5. *n.* 2. *cum Nav. Molin. Vasq. Turrian. et aliis ap. Lug. n.* 99. et dicunt in contractibus obstringere ad restitutionem solam culpam juridicam, et quidem levissimam, si contractus est in commodum committentis culpam: latam, si in commodum alterius contrahentis: levem, si in commodum utriusque. Ratio istorum, quia id postulat æqualitas contractus, ut ubi majus est commodum, major apponatur diligentia. Sed valde probabilior negant *Sotus de Just. l.* 5. *q.* 7. *art.* 2. *Less. c.* 7. *n.* 43. *Fill. c.* 2. *n.* 13. *Tol. l.* 5. *c.* 17. *Sa v. Culpæ n.* 2. *Lugo loc. cit. n.* 106. *Croix l.* 3. *part.* 2. *n.* 177. *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 32. *cum Tap. Led. Hurt. etc. Roncagl. de Rest. c.* 1. *q.* 5. Ratio, quia ex una parte non est æquum aliquem obligare ad pœnam gravem sine sua gravi culpa; ex alia non præsumitur, saltem non constat, quod aliquis voluerit se obligare in conscientia ad satisfaciendum damnum factum cum sola culpa juridica. Leges autem quæ adducuntur in contrarium obligantes cum sola culpa juridica, vel præsumunt culpam theologicam, ut ait *Viva de Rest. q.* 2. *a.... n.* 4. vel obligant etiamsi absit peccatum, sed non ante sententiam Judicis, ut communiter dicunt *Salm. Viva*, et

*alii*; quidquid alii dicant. Vide dicta *l.* 1. *num.* 100. *in fin. v. Quæro p.* 37.

555. Pariter in Officiis est probabile ex eadem ratione, quod nemo tenetur ad restitutionem, nisi ex culpa lata conjuncta cum gravi theologica. Ita *Salm. de Restit. cap.* 1. *n.* 27. cum *Vasq. Sot. Less. Lugo etc.* Tenetur tamen etiam ex culpa levi juridica, qui recipit stipendium, ut dicit *Laym.* vel qui promittit diligentiam majorem communi debita; vel si Officium de se exigat magnam diligentiam: *ut Salmant. cum aliis d. l. n.* 28. Sed semper intelligitur, quod culpa juridica sit conjuncta cum gravi peccato, ut graviter obliget.

556. » Resp. 2. Ex data responsione patet, » teneri ad restitutionem eos, qui intulerunt in» juriam damnosam. Hæc autem est duplex, sci» licet materialis, ut v. g. cum quis rem alie» nam destruit, accipit bona fide, vel retinet, » idest probabiliter judicans id sibi licere, vel » esse suam: et formalis, qua quis rem alie» nam destruit, accipit, vel retinet mala fide, » id est, cum sciat, vel scire possit, ac de» beat, id sibi non licere, et rem non esse » suam. Vide *Laym. l.* 3. *tr.* 2. *c.* 1. *Less. l.* » 2. *c.* 7. *d.* 6. *Bonac. d.* 3. *q.* 1. *p.* 6.

## *Unde resolves.*

» 1. Qui injuriam intulit, ex qua alteri nul» lum est damnum secutum, ut si adulterium » commisit sine damnificatione alterius, non te» netur in conscientia ad restitutionem; cum » hæc sit reparatio damni: potest tamen a ju» dice cogi ad satisfaciendum pro injuria.

» 2. Quisquis intulit injuriam damnosam, » etiam materialem tantum, tenetur restituere,

» sed nonnisi id, quod ex alterius re adhuc ha-
» bet, vel quo ex ea factus est ditior.

» 3. Qui intulit injuriam formalem, sive rem
» adhuc habeat, sive non, tenetur restituere,
» et quidem tantum, quantum est damnum se-
» cutum. An vero sufficiat culpa venialis, con-
» trovertunt Auctores, et sententia utraque pro-
» babilis videtur, ac in praxi tuta, saltem
» quando non commode potest restituere. Vide
» *Auct. cit. et Laym. l. 3. tr. 2. Less. l. 2.*
» *c. 7. de 1. num. 27. C. Lugo disp.* 8. *sect.*
» 5. *n.* 56.

## DUBIUM II.

### *An qui cooperantur ad damnum alterius, teneantur ad restitutionem?*

557. *Quotuplices dicantur cooperantes?*
558. *Quid de* mandante?
559. *Quid de* consulente? *Qu. I. An præbens pravum consilium, et postea revocans teneatur ad restitutionem?* 560. *Qu. II. Executo consilio, quinam primo teneatur?* 561. *Qu. III. Quid si damnum etiam sine consilio evenisset?* 562. *Quær. IV. Quid in dubio, an consilium fuerit causa damni?* 563. *Quær. V. Quid si alter sit determinatus ad damnum et tu tantum suadeas modum?* 564. *Qu. VI. An teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia culpabili?* 565. *Qu. VII. An parato inferre majus damnum possit suadere minus?*
566. *Quando teneatur ad restituendum* dans iniquum suffragium?
567. *Quando teneatur* palpo?
568. *Quando* præbens recursum?
569. *An emptor rei furatæ possit illam reddere furi ad recuperandum prætium?*
570. *An idem possit emptor malæ fidei?*
571. *Quomodo teneatur participans? Quid si recuperetur ob metum?* 572. *Quid si impedias alium ne reparet damnum alterius?*
573. *Quomodo teneantur* causæ privativæ?
574. *Vide alios casus apud Busemb. usque ad num.* 578.

» RESp. Tenentur omnes illi, qui quoquo
» modo sunt causa influens et efficax damni se-
» cuti: ac qui ex officio et obligatione justitiæ
» obligati cavere damnum, non caverunt. Ita
» communiter Doctores. Unde concludunt teneri
» ad restitutionem comprehensos sequentibus
» verbis:

» *Jussio*, *consilium*, *consensus*, *palpo*,
» *recursus*,
» *Participans*, *mutus*, *non obstans*, *non*
» *manifestans*.

» Patet ex sequentibus casibus.

558. » 1. Tenetur ad restitutionem mandans,
» sive expresse mandet, sive tacite, dicto ni-
» mirum, vel facto, ex quo verbi gratia faciat;
» non autem tenetur, qui ratum tantum habet
» opus suo nomine factum; uti nec mandans si
» ante executionem mandatum retractet, idque
» mandatario innotescat: quia tunc non est ve-
» ra causa. *Mol. Less. l.* 2. *c.* 3. *d.* 3. *Fill.*
» *t.* 32. *n.* 54.

» 2. Tenetur item consulens, aut precibus,
» ac promissionibus ad damnificationem indu-
» cens. * Juxta *prop.* 39. damnatam ab Inno-
» centio XI. * Quod si tamen ante executionem
» consilium suum retractet, et quantum potest
» contrarium suadeat, etsi non persuadeat, pro-
» babile est excusari a restitutione; maxime s
» eum, cui damnum paratur, moneat, ut ca-
» veat. Vide *Bon. et Tan.* 2. 2. *d.* 4. *q.* 6.
» *d.* 14. *Sa*, *v. Consilium*, *et Dian. tr.* 2.
» *misc. res.* 18. *t.* 5. *resol.* 83.

559. Quær. I. an consilium dans, si postea
revocet illud, teneatur ad restitutionem damni
post revocationem secuti?

Prima sententia, quam tenent *Habert de Rest. t. 4. c. 4. §. 2. q. 3. Less. l. 2. c. 13. n. 16. Lugo de Just. D. 19. n. 37. Croix l. 3. p. 2. n. 28. Holz. de Rest. cap. 3. num. 439. Sporer eodem tit. c. 3. n. 21. cum Tol. Gom. Laym. Mol.* et aliis communissime, distinguit: Si consulens dederit simplex consilium, vel falsum, vel modo auctoritativo, tunc consilium revocando, vel falsitatem ostendendo excusatur a restitutione; secus si insinuarit motivum, sive modum inferendi damnum. Ratio, quia, adhuc revocato consilio, hæc pergunt semper movere. Sicut enim, dicunt, qui ignem in alienam segetem injecit, tenetur ad damnum, etiamsi postea dolens conatus fuerit ignem extinguere; ita et consulens. *Secunda* autem sententia, quam tenent *P. Concina to. 7. p. 134. Merb. p. 1. q. 182. Concl. 2. Salm. de Rest. c. 1. num. 117. cum Reg. Villal. etc. Azor. p. 3. l. 4. c. 11. q. 2. Dian. p. 2. tr. 16. R. 17.* cum *Navar. et Salm. Ronc. de Rest. c. 4. q. 4. R. 2.* item *S. Antonin. Sylvest. Fill. ap. Spor. n. 22.* et probabilem putant *Less. num. 18. Spor. l. c. Elbel de Rest. to. 3. num. 143. Bonac. D. 1. q. 2. p. 6. Viva de Rest. q. 3. art. 2. num. 3. Ronc. de Restit. c. 4. q. 4. R. 2.* vocat sententiam probabilissimam, et *Laym. l. 1. tract. 5. p. 3. cap. 5. num. 7.* valde probabilem vocat, excusat a restitutione, semper ac consulens conetur posteà meliori modo quo potest damnum dissuadere, saltem adducendo rationem salutis æternæ, quæ debet Christiano præponderare omnibus aliis rationibus mundanis. Nec obstat paritas ignis illata, nam eo casu ignis necessario operatur, sed revocato consilio, damnum non amplius ex vi consilii evenit, sed ex sola malitia executoris.

Hanc secundam sententiam satis probabilem, sed primam probabiliorem censeo. Recte vero notant *Salm. num.* 158. *et Sporer n.* 22. *cum aliis*, quod si consulens nequeat avertere executorem a damno inferendo, tenetur ex justitia monere lædendo, ut sibi caveat.

560. Quær. II. Secuto damno ex consilio, quinam primo teneatur ad restitutionem? Respondeo cum *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 56. *de Lugo*, *et Less.* Si consilium sit utile illud præbenti, ipsum primo teneri: Secus, si soli executori. Si autem sit utile utrique, utrumque teneri pro rata; et idem puto, si ex damno illato neutri utile evenerit. In defectu autem alterius, tenetur in solidum.

561. Quær. III. An teneatur qui consilium dedit restituere, si damnum etiam sine consilio evenisset? Respondeo cum *Viva d. qu.* 3. *artic.* 3. *num.* 3. *Less. Mol. Vasq. et communi*, *ac Bus.* hic *n.* 8. quod si executor de se erat determinatus ad damnificationem, tunc suasor ad nihil tenetur. Ratio, quia ubi intercesserit tantum injuria, sed sine damno, nulla datur obligatio restitutionis, ut bene advertit doctus *P. Holz. n.* 436. *cum P. Elbel ex S. Thom. Opusc.* 73. *c.* 20. qui docet: *Si aliquis passus sit injuriam, et non damnum, illi non est facienda de jure restitutio realis, sed tantummodo secundum genus injuriæ facienda est emendatio per similem satisfactionem.* Secus autem (recte ait *Viva*), si executor etiam a consilio motus fuerit, quia tunc vere est efficax concausa damni.

562. Quær. IV. Utrum in dubio, an tuum consilium, sive mandatum, consensus, recursus, palpatio, taciturnitas etc. fuerit causa damni, aut mortis alterius, tenearis ad restitutio-

nem? *Prima* sententia valde probabilis affirmat, eamque tenent *Habert t.* 4. *cap.* 4. §. 2. *q.* 4. *Lugo D.* 19. *n.* 21. *Sanch. de Matrim. l.* 2. *D.* 41. *n.* 17. *et Dec. l.* 1. *c.* 10. *num.* 44. *cum Covar. Ang. Boss. Felin. etc. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 574. *Roncaglia de Restit. c.* 4. *qu.* 1. *R.* 3. et valde adhæret *Less. l.* 2. *c.* 27. *num.* 13. licet prius in *c.* 13. *n.* 38. expresse contrarium tenuerit. Ratio 1. quia in tali dubio possidet delictum pravi consilii, cum enim consilium erat de se aptum ad damnum suadendum, in dubio præsumitur ipsum fuisse causa damni; prout si quis infligat alteri vulnus aptum de se ad occidendum, si alter postea decedit, præsumitur ex illo vulnere decessisse; unde consulens homicidium, ad se liberandum probare deberet ex alia causa mortem, aut aliud damnum provenisse. Ratio 2. quia pro eo stat possessio pro quo stat præsumptio; non præsumitur autem executor damnum intulisse sine consilio, quia nemo præsumitur malus; saltem non præsumitur determinatus ad damnum inferendum; ergo possessio stat pro obligatione consulentis, et hoc casu ruit possessio quam ipse habet super bonis suis. Excipiunt tamen *Sanch. et Roncaglia*, nisi adsint aliæ conjecturæ quæ contrarium suadeant; quia ( ut ait *Sanch. in Dec. d. n.* 44. ) si homida erat acer inimicus occisi, vel necem jam minatus fuerat, et similia: Item si executor, fide dignus, affirmaret non esse impulsum a consilio, ut dicunt idem *Sanch. Habert, et Mazz.* Commune autem est inter DD. cum *Less. l.* 2. *c.* 27. *num.* 13. *et Roncaglia d. c.* 4. *q.* 1. quod in dubio, an consilium datum sit, vel an damnum sit illatum, ad nullam restitutionem consulentem teneri.

*Secunda* vero sententia satis etiam probabilis negat in tali dubio obligationem esse restitutionis; ita *cum Busemb. Less. l. 2. c. 13. num. 38. cum P. Nav. et Sylvest.* qui vocat communem, *Salm. de Rest. c. 1. n. 113. cum. Henriq. Dic. et Reb.* item *Met. apud Sanch. l. cit.* et probabilem putat *Elbel de Rest. n. 146. cum Sayr. Dian.* et aliis pluribus. Et hanc videtur tenere *D. Thom. 2. 2. q. 62. artic. 7.* ubi docet: *In aliis autem casibus enumeratis non semper obligatur aliquis ad restituendum; Non enim semper consilium, vel adulatio, vel aliquid hujusmodi est efficax causa rapinæ. Unde tunc solum tenetur consiliator, aut palpo ad restitutionem, quando probabiliter æstimari potest, quod ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsequuta.* Ergo juxta *D. Thomam* probari debet consilium certo fuisse causa damni, verbum enim illud *probabiliter* ( si sit ex una parte ) significat persuasionem moraliter certam, quod consulens fuerit causa damni, ut bene explicat Doctus *P. Concina t. 7. de Just. Diss. 2. c. 9. §. 1. n. 14.* dicens: *Per Tò probabiliter S. Doctor intelligit moralem persuasionem, et certitudinem.* Ratio hujus sententiæ est illa regula generalis, quod nemo obligatur ad restitutionem, nisi omnino de tali obligatione constet, nempe quod ipse fuerit vera causa damni. Ad 1. autem rationem, quod præsumatur influxus, quando consilium de se aptum est influere; respondetur ex *D. Thom. l. sup. c.* quod ad obligationem restitutionis non sufficit consilium de se aptum esse ad influendum, sed insuper requiritur quod revera influat; cum autem ex *D. Thoma* consilium non semper est causa damni: *Non enim semper* ( verba S. Doctoris ) *consilium vel adulatio est efficax causa rapinæ:* influxus non præ-

sumitur, nisi probetur. Dispar autem est ratio vulneris adducta, quia vulnus lethale de se necessario est causa mortis, non ita consilium. Ad 2. rationem scilicet quod delictum executoris non præsumitur, respondetur quod regula hæc currit pro eo qui omnino innocens est, non autem pro eo qui jam delinquentem se prodidit, cum enim ipse omnino voluntarie crimen patraverit, vel præsumitur ipse ex sua mala voluntate fecisse, vel saltem de hoc positive est dubitandum, et in dubio suis bonis non est alter expoliandus. *P. Concina loc. cit.* addit tertiam sententiam dicens, quod in tali dubio consiliator teneatur restituere tantum pro rata dubii. Sed huic obstat, quod vel certo possidet consilium; et tunc ille tenetur ad totum damnum; vel non certo possidet consilium; et tunc ad nihil tenetur, quia melior est conditio possidentis bona sua; quod in materia justitiæ certum esse omnes docent, ut vidimus *num.* 547. Dicit autem *Sanch. Dec. l. c. n.* 44. quod in dubio, an consilium fuerit causa occisionis, consulens habendus est irregularis, quia, cum homicidium sit certum, quisque in dubio an sit ad illud cooperatus, censendus est irregularis, ex *c. Ad audientiam*, et *c. Significasti*, *de Homic.* Sed vide de hoc dicenda in *Tom. II. l.* 7. *num.* 371. Certum autem mihi est, quod si tu pravo consilio revera movisti aliquem ad damnum inferendum, teneris ad restitutionem, etiamsi certe alter non defuisset, qui idem illi persuasisset. Et ita *P. Concina l. c.* §. 1. *q.* 1. cum cummuni, et *Sporer num.* 7. *cum aliis.*

563. Quær. V. Quid, si alter jam sit determinatus ad damnum, v. gr. ad occidendum, et tu suadeas tantum modum, nempe, ut occidat veneno, non gladio: in illo non in alio

loco, vel tempore? Adest duplex sententia probabilis. *Prima* dicit te teneri ad restitutionem, quia suadendo modum concurris ad substantiam damni; suadendo vero, quod damnum citius inferatur, totius es causa damni, cum alter per illud tempus potuisset animum mutare. Ita *Cajet.* 1. 2. *q.* 62. *a.* 7. *Viva de Rest. q.* 3. *a.* 3. *n.* 5. *cum Mol. Reb. etc. Secunda* sententia te absolute excusat a restitutione, modo certum sit alterum suum pravum animum non mutaturum. Ita *Lugo D.* 19. *n.* 9. *et* 15. *Laym. l.* 3. *tr.* 2. *c.* 5. *num.* 5. *Less. l.* 2. *c.* 13. *n.* 6. *Sporer c.* 3. *num.* 27. *Holzmann de Rest. c.* 3. *n.* 437. et probabilem putant *Salm. c.* 1. *n.* 111. *cum S. Ant. Prado, Sylv. Navar. etc.* Ratio, quia consulens tunc non est causa efficax mali quoad substantiam damni; Et hæc est mihi probabilior. Nec valet dicere, hypothesim illam suppositam, quod alter certe damnum sit illaturus sine consilio, semper esse incertam, cum animus humanus semper sit mutabilis. Nam respondetur 1. quod in tali dubio influxus consulentis ad damnum secutum non est certus, juxta id quod mox supra diximus *n.* 562. Resp. 2. (quod magis urget) possessionem hic stare pro determinatione prava voluntatis executoris. Et sic pariter *Holz. l. c. et Laym. ib. cum Adrian. S. Ant. Sylv. Palud. Mol. Navar. Less. contra Vasq.* probabilissime excusant a restitutione eum qui materialiter cooperatur ad damnum domini, quando scil. alter sine sua cooperatione adhuc certe damnum intulisset, v. g. si quis teneat scalam ei qui etiam ascenderet sine suo auxilio.

564. Quær. VI. An teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia, sed cum culpa gravi? Respond. cum *Viva d. Art.* 3. *num.* 7.

ex *Laym. Holz. c.* 2. *num* 432. *Less. c.* 7. *num.* 34. distinguendo: Si consilium dans ex suo statu, v. gr. Advocati, aut Confessarii existimatur peritus, tenetur; quia tunc vere decipit. Contra tamen, si noscatur ut rudis: quia tunc damni illatio magis imputatur ei, qui imprudenter sequitur ejus consilium; nisi cum consilio adfuit etiam dolus, sive intentio damnificandi. Hoc tamen procedit, quando agitur de damno solius petentis consilium; nam secus dicendum, si agitur de damno tertii. Notandum autem hic, quod dans consilium noxium tenetur postea facere quantum potest, ne accidat damnum, etsi inculpabiliter egit. Eodem modo, qui sine culpa gravi ignem accenderit in domo aliena, tenetur ex justitia impedire, si potest sine magno incommodo, ne ex sua actione alter lædatur. Ita *Viva cum Sanch. et Less. et communi d. l.* 9.

565. Quær. VII. an parato inferre majus damnum possit suaderi minus adversus eamdem personam, v. gr. volenti occidere aliquem, suaderi, ut solum percutiat? Affirmat cum *Viva d. l. n.* 10. *Sanch. Bon. ic. Bus.* hic *n.* 11. *et communiori.* Dixi adversus *eamdem personam*, quia adversus aliam in particulari nequit suaderi damnum quantumcumque minus. Ita *Viva*, *cum communi apud Bon. d. n.* 10. *in fin.* Addit *Viva*, quod solum in genere potest suaderi illi ut potius minus malum faciat; vel etiam suaderi minus malum esse furari a Petro divite, quam a Paulo paupere. Immo concedit posse dici illi, qui vult furari a Titio, ut furetur ab alio in genere quia sic avertitur ab illo furto, et nulli e converso in particulari fit injuria. Sed huic ego acquiesco *cum Sporer c.* 3. *n.* 27. quia sic jam suadetur damnum alterius. Conce-

cedit idem *Viva super Propos.* 36. *Innoc. XI.* volenti furari a Petro aliquod, ob quod ille in extremam redigeretur paupertatem, posse suaderi, ut subripiat aliquantulum a Paulo ditissimo, qui aliter in hoc esset irrationabiliter invitus.

566. » 3. Tenetur item, qui suo consensu, » calculo, vel suffragio est causa efficax dam- » ni, *Less. d.* 3. *n.* 23. *Fill. c.* 32. *n.* 1.

Ideoque ultimi, qui iniquum dant suffragium, peccant, sed non tenentur ad restitutionem, cum non sint causa damni, nisi ex condicto egerint.

Sed quæritur, utrum, si quis dubitat, an suum suffragium fuerit ex prioribus et necessariis ad damnum alicui inferendum, teneatur ad restitutionem? Adest triplex sententia. *Prima* sententia dicit ad nihil teneri, et hanc tuentur *Reb. Henr. Gran. Dian. et alii apud Lugo de Just. D.* 29. *num.* 20. *et Sporer. de Rest. cap.* 3. *num.* 34. vocat non improbabilem. Ratio, quia in dubio melior est conditio possidentis exemptionem ab obligatione restitutionis. *Secunda* sententia, quam tenent *Salmantic. de Restitut. cap.* 1. *num.* 123. *cum Bonac. Dicast. etc.* dicit omnes teneri ad restitutionem in solidum, quia omnes isti fuerunt concausæ totius damni; Alias, si primi tantum tenerentur, cum primi sint ignoti, nemo teneretur, et a nullo resarciretur damnum: Sed huic respondetur, quod per accidens se haberet. *Tertia* tamen vera sententia docet singulos teneri pro rata ad totum damnum reparandum. Ratio, cur non teneantur in solidum ad totum damnum, est, quia hic dubium intervenit, an quisque illorum fuerit vel non causa damni: Et in tali dubio nemo tenetur ad restitutionem certam. Ratio autem quod singuli teneantur pro rata, est, quia quisque saltem suo

suffragio deterioravit jus quod damnificatus habebat ad exigendam restitutionem damni ab aliis suffragium præbentibus. Ita *Lugo D.* 19. *num.* 22. *Sporer l. c. n.* 35. *Mol. D.* 736. *num.* 6. Notandum autem hic cum *P. Concina c.* 9. §. 2. *num.* 27. quod si ille qui debet ferre ultimo loco suffragium, prævideat alios se revocaturos; tunc tenetur ad restitutionem damni, si ferre suffragium negligat. In dubio autem dicit hic Auctor non præsumi alios non mutaturos consilium; Consentio, si alii inculpabiliter erraverint; Secus, si culpabiliter, quia tunc possidet prava eorum voluntas.

567. » 4. Item palpo, aut qui laude, adu» latione, vel exprobratione ignaviæ, aliterve » aliud ad damnum inferendum excitat, animat. » *Less. Fill. c.* * ( *Dummodo judicet, sic ad* » *damnum influere, licet non intendat. Salm.* » *de Rest. c.* 1. *n.* 128. ) *.

568. » 5. Item qui inferenti damnum præbet » recursum, illum receptat, illius furta, aut » instrumenta occultat, vel ea emendo rapinas » fovet, etc. *ib.* Hi enim omnes, uti et is, » cui res furtivæ traditæ sunt in custodiam, te» nentur ( non manifestato fure ) restituere do» mino. Et sic peccare eos, qui a sartoribus » emunt fragmenta panni, seu vestium, docet » *Villalob.* apud *Dian. p.* 4. *tract.* 4. *R.* 176. » Licet *ib. Sanch.* excuset eos, qui ista emunt » a sartoribus magistris, eo quod his plerum» que detrahatur plus a justa mercede, quam » mereantur ista fragmenta, ideoque licite ea » retineant. * ( *Huic doctrinæ non acquiesco,* » *quia potius censeo plerumque oppositum acci-* » *dere. Communiter tamen, nisi contraria in-* » *dicia urgeant, sartor non præsumitur frau-* » *dasse* ) *. Neque hic a peccato excusari cau-

» pones, qui a filiisfamilias acceptant pecu-
» nias, aliasve res parentibus surreptas, notat
» *Laym. lib.* 3. *t.* 2. *c.* 5. *Bon. etc.* Qui vero
» post delictum ipsum reum juvat ad fugiendum
» ( non concurrendo ad delictum ), non tene-
» tur restituere, modo non det illi spem refu-
» gii in posterum: Tum quia non est causa
» damni: Tum quia reo licet fugere, ut infra
» dicetur, *l.* 4. *d.* 7.

Receptans igitur tenetur ad restitutionem, quando receptatio est causa furti. Sic tenentur ad damna Domini non impedientes famulos damnificantes in confidentiam ipsorum. Ita *Salm. de rest. c.* 1. *n.* 125. *et alii communiter.* Non tenetur autem, qui post furtum juvat furem ad fugiendum, modo non influat ad damna futura, ut bene notat *Busemb.* hic *in fine*, et consentit *P. Concina p.* 137. *n.* 30. Nec tenetur qui receptat furta, vel furem, non qua furem, sed qua amicum, cognatum: vel ratione officii, uti stabularius etsi recipiat furem ante delictum. Ita *Conc. l. c. Salm. d. num.* 125. *circa finem ex communi.* Hoc tamen intelligendum, modo, ut diximus, non influat ad furta futura, ut bene advertit *Croix num.* 37.

569. Utrum autem emptor rei furtivæ possit illam furi restituere ad recuperandum pretium? *Prima* sententia tenet, quod possit, quia in hoc non infert Domino damnum, cum reponat rem in eumdem statum in quo erat. Ita *S. Anton. p.* 2. *c.* 5. §. 2. *Lug. de Just. D.* 17. *n.* 29. *cum Nav. Sylv. Ang. Mald.* et aliis (ut asserit) recentioribus communiter: ita etiam *Less. l.* 2. *c.* 14. *n.* 14. *Holzm. c.* 3. *num.* 450. *Salm. de Rest. c.* 1. *num.* 83. *cum Prado*, *Rebell. Ban. Elb. de Rest. n.* 38. *cum aliis satis comm.*

*Secunda* autem sententia, quam tenent *Caj. 2. 2. q. 62. a. 6. Conc. tom. 7. p. 112. et Croix l. 3. p. 2. n. 100. cum Mol. Laym. et aliis*, dicit teneri emptorem rem Domino restituere, quia res erepta a manu furis jam adepta est meliorem statum; et ideo, si furi eam redderet, illam in deteriorem statum dejiceret; et sic injuriam Domino irrogaret, nemini enim licet vestem alterius in ignem injicere, ut suam salvet. Hæc sententia est quidem multum probabilis, sed non minus probabilis, et forte probabilior est prima, et valde me urgent hæ duæ rationes, quas subdo. Prima, quia non teneris rem Domino servare cum tuo damno, et ideo potes permittere, ut fur rem illam recipiat ne pretium tuum amittas? Prout si rem alienam in via inventam abstulisti, et postea scias damnum te passurum, si eam retineas, bene potes illam in eodem loco reponere, et permittere, ut alter auferat, licet id faciendo in deteriorem statum rem immittas; tunc enim acceptio furis eveuit ex sua malitia, et tua cooperatio est tantum permissiva detrimenti alieni, quod tu evitare non teneris cum proprio damno. Secunda ratio, quia, cum quisque jus habeat ad sua bona recuperanda, nemini interdicitur actio illa quæ per se est necessaria et directa ad suum damnum reparandum, licet indirecte et per accidens damnum alteri eveniat; Quemadmodum si quis non possit vitare mortem ab hoste insequente, nisi equo conculcando puerum baptizatum, licite quidem currit, etiamsi mors pueri sequatur, ut communiter docent DD. cum *Less. lib. 2. cap. 9. num. 58. Cordub. et Cajet.* item *Busemb. de V. Præc. lib. 3. num. 393. infr. n. 5. cum Lugo, et Escob. Sam. de Homic. cap. 1. num. 34. ac de Rest. cap. 1. n. 64. cum*

*Sanch. Dic. Prado, Tann. Villal. etc.* Ita in casu nostro, in quo emptor habet jus ad rescindendum contractum, ut suum pretium recuperet; et quoniam illum non potest rescindere, nisi rem furi restituat, per se necesse est ei, rem reddere furi ad suum recuperandum; Atque ideo tunc licite reddit, esto rem in deteriorem statum injiciat, quia rescissio contractus est ipsi directe licita, ac necessaria; et damnum Domino per accidens infertur. Dices: Ergo juxta sententiam hanc, casu quo fur minetur rem tuam auferre, nisi accipias et tradas ei alienam, poteris hanc surripere, ne tuam amittas? Respondetur: Hoc facere non possum, quia non habeo jus inferendi alteri damnum, ut bona mea servem; et ideo si id faciam, illicitam ac injustam actionem faciam. Sed ad rescindendam emptionem illam, certum jus habeo, et eam rescindendo licitam actionem facio; unde si ex ipsa damnum proximo evenit, per accidens evenit; illudque licite præter intentionem meam permitto, ut me servem indemnem; prout licite permitto mortem pueri, juxta mox dicta; ut consulam vitæ meæ, quia jus habeo ad eam servandam. Tandem distinguere oportet terminos, qui ab Adversariis confunduntur: Aliud enim est rem alterius auferre, aliud non servare: Aliud damnum alteri inferre, aliud damnum alterius permittere. Advertendum tamen hanc sententiam tunc tantum posse habere locum, quando emptori nulla alia suppetit via recuperandi suum pretium, quam restituendo rem latroni.

570. Majus autem dubium urget, an possit rem furi restituere emptor malæ fidei? Negant hoc communius DD. cum *Less. Mol. et aliis apud Bus. Dub. V. n. 600, et Salm. l. c. n.*

87. *cum aliis.* Sed adhuc affirmat *Holzm. c.* 3. *n.* 455. *Elbel l. c. n.* 39. *et Tol. Dian. Prado, Sylv. Ang. ap. Salm. d. n.* 87. item *Alensis, Gabriel apud Lugo l. c. n.* 37. Et hanc sententiam vocant non improbabilem *Less. l. c. num.* 21. *ac Malder.* Et quidem non immerito *Bus.* putat absolute probabilem, imo *Lugo* dicit forte probabiliorem. Ratio, quia, licet iste peccaverit, rem mala fide emendo, tamen post emptionem habet jus æque ac emptor bonæ fidei ad contractum rescindendum, rem furi reddendo, ut supra probatum est. Nec obstat dicere (ut ait idem *Lugo*), quod hic intervenit injusta acceptio emptoris; nam ipsa postquam retractatur, non est de facto causa, ut Dominus rem suam amittat; Revera enim (ut diximus *n.* 551.) ad obligationem restitutionis requiritur, ut actio acceptoris non solum sit injusta, sed etiam ut realiter influat in damnum alterius; in hoc autem casu acceptio emptoris, licet fuerit Domino injuriosa, nullum tamen damnum ipsi intulit, cum damnum jam illatum extiterat per acceptionem furis, ut dictum est *n. præced.*

571. » 6. Item participans de præda, aut » quoquo modo cooperans: ut agens excubias, » explicans scalas, parans instrumenta, con- » ficiens literas, etc. in bello iniquo tormenta » advehens. Excusantur tamen (modo actio per » se non sit mala) qui ea non sponte, sed ju- » sto metu coacti faciunt, v. gr. cum rustici, » furto a solis militibus facto, coguntur eorum » prædas avehere, vel pecora abigere. *Less. l.* » 5. *n.* 19.

Participantes dupliciter intelligi possunt, nempe in re furata, et in actione furti. Participantes in re furata tenentur quidem restituere, quan-

tum de illa ad ipsos pervenit. Quoad participantes vero in actione furti, videndum, an ipsi concurrant ad totum damnum, vel ad partem, juxta dicenda *n.* 579. Sed quæstio est, si participatio sit in actione furti, an excusentur a culpa, et a restitutione ii qui cooperantur aliquo modo ad illationem damni, ob metum gravis detrimenti? *Prima* sententia inter recentiores communissima, quam tenent *Salm. tract.* 13. *de Rest. cap.* 1. *n.* 127. *et* 129. *Sporer. de* 7. *Præc. c.* 3. *num.* 41. *et Holzm. de Rest. c.* 3. *n.* 443. *Viva eod. tit. q.* 3. *ar.* 4. *n.* 10. *cum Less. lib.* 2. *cap.* 13. *num.* 29. *et* 30. *Bon. de Rest. D.* 1. *q.* 2. *p.* 10. *num.* 8. distinguit: Si actiones cooperantis remote concurrant ad furtum, ut esset, scalam tenere furi ascendenti, tradere ipsi claves, sive instrumenta ad reserandam arcam, deferre prædam jam ablatam, et similia; tunc cooperans ob metum mortis, vel alterius gravis mali, excusatur tam a restitutione, quam a culpa; quia istæ sunt actiones per se indifferentes, neque lædunt dominum, nisi ex malitia furis. Secus si actiones sint proxime influentes in furtum, ut fores effringere, incendere domum, claves falsas conficere, res furatas per fenestram ejicere, pecora e stabulo abjicere, et similia; tunc cooperans non excusatur neque a culpa, neque a restitutione. Ratio, ut dicunt, quia actiones hæ, utpote intrinsece malæ, non possunt ob quemcumque metum excusari. Ita AA. citati; Imo *Salm. tract.* 21. *c.* 8. *n.* 75. se revocantes, dicunt etiam actiones prioris generis primo loco relatas, pariter esse intrinsece malas. Ratio, ut ajunt, quia istæ actiones proxime influunt in peccatum injustitiæ quod fur committere intendit, et ideo evadunt intrinsece malæ, ac for-

maliter injustæ, etiamsi ponantur ad mortem evitandam. Et quamvis ob tantum periculum licitum sit tibi surripere vel destruere bona aliena, quia in eo casu dominus esset irrationabiliter invitus, si nollet consentire, et tu in necessitate extrema constitutus sua bona acciperes, vel perderes ad servandam vitam; non tamen potes ob quemcunque metum proxime cooperari injuste actioni furis; quia tunc formaliter concurreres ad peccatum ipsius et justitiam læderes; ideoque si id agis, peccas, et ad restitutionem teneris. Tantum te excusant *Viva* et *Ronc. de Rest. cap.* 3. *q.* 9. si malum quod tibi imminet sit magnum, et incommodum quod dominus est passurus sit leve; vel damnum, adhuc te non adjuvante, pariter inferretur; cui quoque consentit *Laym. l.* 3. *t.* 2. *c.* 5. *num.* 5. cum *S. Anton. Palud. Mol. P. Nav. Adrian.* et *Sylv.* juxta dicta *n.* 563.

Secunda vero sententia, quam tenent *Busemb.* (Vide *l.* 2. *n.* 68.) *Sanch. Dec. lib.* 1. *cap.* 7. *n.* 30. *et Less. lib.* 2. *c.* 16. *n.* 59. censet ejusmodi participantes non peccare, si ob metum magni nocumenti præfatas actiones præstant. In hoc dubio, ut meum judicium proferam, illud sapientibus submittens tamquam minus sapiens, nemine me præcedente, sic dico: Peccatum hoc cooperantis considerari potest vel respectu domini damnum passuri, vel respectu furis damnum inferentis. Respectu domini dico, quod, si tu solum times damnum facultatum, non poteris sine peccato concurrere ad damnum alterius, ut in propriis bonis te serves indemnem; nisi id facias animo compensandi, ut ajunt *Bonac. Viva*, *et Less. cum Nav. ll. supra citatis.* Si autem times malum superioris ordinis; quam bonorum, nempe mortem, aut mutila-

tionem membri; vel gravem infamiam; tunc poteris sine peccato, si præter tuam intentionem facias, cooperari ad damnum alterius, ut dicit etiam *Tournely tom. 3. p. 336. v. Quinta;* quia tunc dominus tenetur consentire, ut adhuc cum jactura suorum bonorum tu vitæ aut honori tuo consulas, alias esset irrationabiliter invitus. Respectu vero ad peccatum furis, secundam sententiam probabiliorem censeo. Ratio, quia omnes præfatæ actiones tam primi, quam secundi generis sunt revera indifferentes, cum juxta finem quo fiunt, vel licitæ vel illicitæ esse possint. Si enim tu præstas illa cum pravo fine nocendi domino, certe erunt tibi illicitæ: Si vero, præstas ad damnum tuum in vita vel honore præcavendum, tunc licitæ tibi erunt; Et quod fur illis abutatur ad suam pravam voluntatem exequendam, hoc per accidens se habet, tuque solum materialiter tunc cooperaris ad peccatum illius, quod ex justa causa licite permittis. Nec verum est, quod formaliter tunc concurris ad peccatum furis; nam hoc esset, si positive tu influeres in suam malam voluntatem; quando autem tantum actiones illas præstas, quibus fur postea abutetur ad damnum inferendum, non erit quidem causa damni actio tua, sed sola malitia furis, juxta quæ fusius diximus de *Charit. l. 2. n. 63. vers. Ad distinguendum.* Et quod actiones illæ non sint formaliter influentes ad peccatum furis, nec intrinsece malæ, ut Adversarii autumant, mihi videtur indubitabile; nam alias, si fur te cogeret ad arcam tuam confringendam, ut tradas ei pecuniam ibi contentam, non posses sine peccato hoc facere, quia formaliter cooperareris ad illius peccatum. Sed hoc quis sanæ mentis asserere audebit? Expresse autem favet mihi doctrina *P. Molinæ*,

qui *tom.* 1. *D.* 105. *Concl.* 5. sic docet: « (Mortis metu, vel mutilationis membri fas est ejusmodi captivis nocumentum inferre Christianis in bonis externis ad Infidelium imperium, ea destruendo, capiendo, etc. Quoniam in eo eventu sunt in extrema necessitate eorum bonorum ad vitam conservandam. Ergo quantum fas est cuique in extrema necessitate sumere de bonis aliorum ad conservandam propriam vitam, tantum damnum fas erit ejusmodi captivis inferre bonis aliorum ad vitam tuendam) » Hæc *Molina*. Idem mecum tuetur *Continuator Tour.* t. 1. *pag.* 303. *in fine*, ubi sic loquitur: Non enim teneor grave subire detrimentum, ut alterius peccatum avertam; ipse sane (*nempe fur*) malitiam suam sibi imputet; hæc mihi perperam imputaretur, cum id unum intendam ut rebus meis consulam, easque a damno liberem ». Idque expresse confirmatur a S. Thom. qui ait: *Licet ei qui incidit in latrones manifestare bona quæ habet, quæ latrones peccant diripiendo, ad hoc quod non occidatur, exemplo decem virorum qui dixerunt ad Ismaël:* Noli occidere nos, quia thesauros habemus in agro. *Jer.* 41. *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 4. *Corp. in fine.*

Majus dubium est, an talis cooperans teneatur ad restitutionem? Affirmant omnes AA. pro prima sententia citati, ut suprà diximus: Sed spectata ratione intrinseca, cum *P. Milante* mihi probabilius videtur eum neque peccare, neque ad restitutionem teneri. Hæc quæstio pendere videtur ab alia relata *pag.* 180. *Q. V.* scilicet, an surripiens bona alterius in extrema necessitate, illa cessante, teneatur ad restitutionem? Ibi diximus veram sententiam esse quod tenetur, si spe non fuerit pauper; secus, si pau-

per fuerit re, et spe. Atque sic videtur dicendum in præsenti casu, nempe quod participans, si metu mortis, vel gravis infamiæ ad alienum damnum concurrat, tunc tantum eximatur a restitutione, quando tempore cooperationis erat absolute pauper, non solum re, sed etiam spe. Sed hic sentio, eadem ut supra distinctione utens, quod si participans adjuvat furem ad inferendum damnum ob metum similis gravis damni in bonis propriis, eo casu tenetur ad restitutionem; quia nemo potest ad damnum alterius cooperari, ut proprium damnum bonorum evitet. Secus puto, si is furem adjuvaret coactus metu mortis, vel gravis infamiæ: Ratio, quia tunc iste non tenetur ad restitutionem neque ex re accepta, neque ex injusta acceptione. Non ex re accepta, quia in nihilo factus est ditior; non ex injusta acceptione, quia non peccavit, ut jam probavimus. Sed dices, cur ille qui in extrema necessitate utitur re aliena, tenetur restituere, quando non est absolute pauper? Respond. is ideo tenetur, quia, cum possit ex proprio sibi subvenire, accipiendó aliena, quando non potest accipere proprium quod alibi habet, tunc evadit ditior, et propterea tenetur. Sed in casu nostro cooperans in nihilo fit ditior; et ideo nihil tenetur restituere; nec alias obligatur offerre et substituere bona propria ad damnum alterius reparandum. Mihi consentit doctus *P. M. Milante* in prop. 15. Innoc. XI. ubi ait, quod is qui præstat hujusmodi actiones adjuvantes furem, non peccat, nec tenetur ad restitutionem, sic enim scribit: *Ideoque iis innoxie cooperatur, quicunque ex metu cadente in virum constantem ad ea concurrit. Ut quid aliena rapere malum est, et quidem ab intrinseco? Proculdubio ex eo solum, quia invi-*

*tus patitur malum; at in casu præfato dominus invitus non foret circa malum quod pateretur, ablatæ nimirum rei: sic præsumendum est, cum ille non possit præsumi invitus in casu quo cooperanti in furtum tam grave damnum immineret; Nemo quippe potest præponere vitam proximi temporali bono, ut est omnium sensus, et naturæ dictamen.* Hinc asserit hunc cooperantem bene excusari non tam a culpa, quam a restitutione. Idem infertur ex sententia *Laymanni*, qui *lib.* 3. *tr.* 1. *cap.* 1. *n.* 7. *cum P. Navarr. et Med.* in simili casu sic dicit: *Si quis merces alienas in mare abjiciat, ne ipsemet pereat, non tenetur ad ullam restitutionem; cum nec injuriam intulerit, nec rem alienam possideat.*

Secus autem omnino dicendum censeo, si quis cooperaretur ad confirmandam vel augendam malam voluntatem furis, puta si furi terga servaret ( vulgo *guardasse le spalle* ), vel si annuntiaret ei horam opportunam furando, et similia; quia, in iis influeret in ipsam pravam voluntatem furis, eum saltem animosiorem reddendo, et sic formaliter cooperaretur ad illius peccatum, quod nunquam licet. Secus etiam dicendum, si quis cooperationes illas præstaret ad occisionem, tradendo gladium sive claves ad occidendum ( Vide *num.* 697. V. *Teneris* ), vel humeros subjiciendo ad ascendendum, aut scalam deferendo, etc. Id tamen recte dicunt *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 204. *cum Soto, Less. Bann. Tap. Arag. Vill. et La-Croix l.* 2. *n.* 265. *cum Sanch. et Bonac.* intelligi, si ille posset negare suam cooperationem sine periculo mortis, aut æqualis gravis damni, qui aliter non tenetur dare damnum alterius ( etiamsi alter sit in extrema necessitate damni patiendi ) cum æquali proprio detrimento. Hinc diximus de *Charit. lib.*

2. *cit. n.* 66. quod, cum dominus vellet ascendere ad stuprandam virginem, nullius damni metus, præterquam mortis imminentis, posset famulum excusare in adjuvando dominum, scalam deferendo, subjiciendo humeros etc. quia sola vita famuli prævalet virginis honori. Miror hic autem, cur *P. Milante*, cum dixerit *loco supra cit.* præfatas actiones quoad cooperationem ad furandum non esse intrinsece malas, ibidem asseruerit easdem esse intrinsece malas quoad cooperationem ad fornicandum, dum æque in utroque casu nulla disparitas possit assignari, ut recte advertunt *Salm. dict. tract.* 21. *cap.* 8. *num.* 75. Sed nos ex propriis principiis rem absumentes, censemus patenter probasse, quod in neutro casu cooperationes illæ, justa et proportionata causa interveniente, sunt intrinsece malæ.

572. Hic obiter notandum, quod si tu precibus vel consilio impedias Titium, ne ispe reparet damnum Caji, peccas contra charitatem, sicut peccaret Titius, si malitiose permitteret damnum illud, non vero contra Justitiam; unde non teneris ad restitutionem. Ita *Croix cum Mol. Less. Lugo* (contra *Nav. et Medin*). Secus dicendum, si impedit vi, vel fraude.

573. » 7. Item tenentur causæ, quæ privati-
» ve ad damnum alterius concurrunt; nimirum
» mutus, sive non clamans, cum potest: aut
» non obstans, non manifestans, sed tunc tan-
» tum, quando tales ex aliquo pacto, vel of-
» ficio, vel stipendio, etc. tenentur ex justitia
» damnum cavere. *S. Th.* 2. 2. *q.* 62. *art.* 7.
» Sic Princeps, Magistratus, belli Dux tenen-
» tur ad restitutionem damnorum quæ a feris,
» latronibus, militibus, ob ipsorum culpa-
» bilem negligentiam, dantur. Item Consiliarii,

» Canonici tacentes, absentantes se, non impe-
» dientes iniquam constitutionem, vel electio-
» nem. Item Tutores, Administratores bono-
» rum, etc. non impedientes damna Pupillis,
» Minoribus, Ecclesiis provenientia. Item cu-
» stodes montium, vinearum, sylvarum, agro-
» rum, piscinarum, qui damna non impediunt,
» vel facta non manifestant. *Mol. d.* 116. *Fill.*
» *t.* 32. *c.* 2. *q.* 12. vide supra *lib.* 3. *t.* 3. *c.*
» 2. *Peccant etiam famuli custodientes bona Do-*
» *mini, et tenentur ad restitutionem si non im-*
» *pediant damna ab extraneis. Salm. de IV.*
» *Præc. n.* 138. *cum Lug. Mol. etc. Sed omni-*
» *no* Vide *dicta hoc lib.* 3. *n.* 344. ) *. Item
» Principes, et domini Territoriorum, si sciant
» vias publicas infestari prædonibus, et cum
» possint, non impediant, tenentur mercatori-
» bus, et ceteris viatoribus damna, quæ ab
» istis accipiunt, compensare. *Dian. p.* 8. *t.* 7.
» *R.* 38.

574. » 8. Supradicti non tenentur ad restitu-
» tionem, quando non fuerunt causa efficax da-
» mni; ut v. gr. si fur homicida non fuit effi-
» caciter motus mandato, consilio alterius, sed
» nihilominus absolute erat facturus. Item, si
» v. gr. in Capitulo alii ante te dederint suffra-
» gium, ita ut videas, te nihil impetraturum,
» etsi neges, tunc enim non teneris restituere,
» licet pecces, pro qualitate damni, adden-
» do tuum, vel mandando, consulendo, etc.
» *Bon. loc. cit.*

575. » 9. Probabile est, non teneri supradi-
» ctos, si non sit moraliter certum, eorum man-
» datum, consilium efficaciter induxisse: quia in
» dubio melior est conditio possidentis, præser-
» tim circa materiam justitiæ. *Less. c.* 3. *d.* 4.
» *Bon. q.* 2. *p.* 4. *Dian. t.* 5. *misc. R.* 64.

» *Tan.* 2. 2. *d.* 4. *q.* 6. *d.* 14. * ( *Vide supra* » *n.* 552. ) *.

576. » 10. Nec tenentur, si efficaciter tantum » concurrant ad circumstantiam, et modos actus » damnosi, v. gr. si quis tantum impellat alium, » ut citius, vel animosius, hoc vel illo loco, » vel modo noceat, vid. *Laym. lib.* 2. *s.* 5. *t.* » 2. *c.* 5. * ( Vide *dicta supra n.* 563. ) *.

577. » 11. Nec tenetur, qui deliberate vo» lenti inferre magnum damnum, suadet, ut » minus eidem inferat, quia tunc utiliter alte» rius negotium gerit. Dico *eidem*, quia non » licet impedire damnum unius cum injuria al» terius. (* Vide *dicta hic n.* 565. ).

578. » 12. Non tenetur item ( contra *Nav.* » *Ang. etc.* ) Confessarius etsi ex officio Con» fessiones audiat, ut Parochus, etc. si ex ne» gligentia, vel ignorantia pœnitentem non mo» neat, aut obliget ad restitutionem, quia, etsi » ex officio teneatur bene instruere pœnitentem, » ideoque peccet graviter omittendo, quando est » necessarium, non tamen ad hoc tenetur ex » obligatione erga tertium, quasi ex justitia » debeat ejus damnum cavere, aut procurare, » ut hoc ei compensetur. Secus tamen dicen» dum videtur, si positive restitutionem impe» diat ex malitia, imo etiam ex ignorantia cras» sa, vel culpa lata: quia tunc consilio suo est » causa efficax damni. Vid. *Less. et Bon. d.* 1. » *q.* 2. *p.* 11. *Laym. l.* 3. *t.* 4. *c.* 6. et in» fra *l.* 6. *c.* 2. *d.* 5. * ( Vid. *dicenda l.* 6. » *de Pœn. n.* 521. ) *.

## DUBIUM III.

*An supradicti teneantur singuli restituere in solidum, et quo ordine?*

579. *Qui teneantur restituere in solidum?*
580. *Qui teneantur primum restituere?*
581. *Quid si damnificatus condonet restitutionem?*

579. » RESp. Cum plures damnificantes, vel » seorsum singuli rem suam agere possint, vel » conjunctim, atque alii aliis plus, minusve in » damnum influere, hinc ex tali ordine, et » mensura influxus ordo, et mensura restitutio» nis desumenda est. Ita communiter Doct.

*Unde resolves.*

» 1. Si plures absque consensu, quisque per » se seorsum, et casu concurrant ad damnum, » singuli non plus tenentur restituere, quam » quod quisque per se damni intulit. *Laym. lib.* » 3. *tract.* 2. *c.* 6.

» 2. Si plures cum consensu, et se invicem » juvantes id fecerunt, singuli in solidum te» nentur restituere totum damnum: quia sin» guli sunt causa totius damni, cum unus juvet » alterum, et procedat ex confidentia, quam » habet in auxilio aliorum. Unde, si unus eo» rum restitutionem fecit, potest a reliquis, ni» mirum a principali totum, aut, si is nolit, » a reliquis pro rata singulorum repetere. *Bon.* » *de Rest. d.* 1. *q.* 2. *d.* 12. *ex Vasq. Mol.* » *Fill. etc.*

Quæritur, an singulæ causæ ad damnum concurrentes, teneantur in solidum? Distingue: Si res est individua, ut incendere domum, occidere hominem, trahere navem etc. tunc quisque cooperans tenetur in solidum: Et hoc etiamsi sine illo damnum eveniret. Ratio, quia tunc moraliter totus effectus a singulis procedit; propter enim concursum, particularis cooperatio cujusque unam actionem constituit contra justitiam; unde quia damnum ex hac unica actione evenit, omnes in solidum obligantur ad restitutionem. Ita probabiliter, *Salm. de Rest. cap.* 1. *num.* 151. *cum Soto, Bon. Sanch. Caj. etc.* Et idem tenet *Less. lib.* 2. *c.* 13. *d.* 4. *n.* 34. (Excipit autem *n.* 35. si quis non concurreret ad damnum immediate, sed tantum mediate, præbendo instrumenta, juvando conscendere, etc.). Sed adhuc probabilis est sententia *Nav. c.* 17. *n.* 17. *et* 21. *Sylv. v. Restit. n.* 3. *q.* 6. *Ang. v. Furtum*, §. 16. et satis probabilem eam vocant *Lugo de Just. D.* 19. *n.* 83. *et Spor. de* 7. *Præc. c.* 3. *n.* 76. *cum Dic. et aliis*; Dicunt isti, teneri cooperantes tantum ad suam partem, si damnum etiam sine ipsis fieret. Ratio (ut ait *Lugo*), quia cum obligatio restitutionis pendeat ab influxu, seu causalitate in damnum, obligatio non debet esse major, quam est ipse influxus; ergo sicut partialiter quisque concurrit, ita partialiter obligatur. Prout enim qui concurreret tantum ad partem alicujus damni dividui, licet cum aliis concurreret ad totum damnum, tamen ad solam suam partem tenetur ob partialitatem rei circa damnum causatum; ita qui concurrit partialiter ad damnum individuum, ob partialitatem causalitatis, sive influxus partialiter tantum tenetur, quia solum partialiter damnum ab ipso procedit. Et huic do-

ctrinæ non videtur dissentire *Lessius*, in contrarium adductus; nam *dict. n.* 35. ipse tum obligat cooperantem ad totum damnum, cum *sine ipso, vel alio similem opem conferente, damnum non fieret*, verba *Lessii*. Secus autem omnino dicendum cum *Lessio dub.* 2. *n.* 2. *Salm. num.* 151. *et communi* (quidquid dicant aliqui *ap. Salm. n.* 149.) si damnum sine ipsius ope non obveniret; quia tunc certe tenetur ad totum, etiamsi, ipso non opitulante, alter eamdem opem certe præbuisset.

Si autem res est dividua, ut furari vineam, thesaurum etc. tunc motor principalis tenetur ad totum, cooperantes vero tantum ad partem suam, etiamsi communi consilio ad damnum concurrant. Ita *Lugo D.* 19. *n.* 99. *Salm. c.* 1. *n.* 147. *cum Bonac. Dic. Less. Nav. Molin.* contra *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 62. qui putat in casu communis consilii quemque teneri in solidum. Si vero omnes invicem se excitent, sive moveant ad damnum (ita ut singulis non concurrentibus damnum non eveniret, ut dicit idem *Croix n.* 53.), certe singuli tunc in solidum tenentur; ita *Bus. Ronc.*, *et Salm. d. l. n.* 148. Cum autem dubitatur, an quisque fuerit causa totius damni, non tenetur nisi ad partem suam, juxta id, quod diximus supra *Dub.* 2. *num.* 362.

Utrum, quando plures tenentur in solidum, quisque teneatur restituere totum, si dubium sit, an socius restituerit? Negant *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 152. *et Ronc. eod. tit. cap.* 5. *q.* 5. dicentes, quemque teneri tantum partem suam restituere, quia præsumendum alios Socios jam restituisse. Sed id mihi minime probatur. Advertendum tamen, quod rudes, etsi teneantur in solidum, raro expedit eos obligare ad totum;

cum difficulter isti sibi persuadeant teneri ad restituendam partem a sociis ablatam. Quinimo satis præsumi valet, quod ipsi domini, quibus debetur restitutio, consentiant, ut illi restituant tantum partem ab eis ablatam; cum aliter valde sit timendum, quod nihil restituant, si obligentur ad totum.

580. » 3. Quod si actio damnificans fuit lu-
» crativa, et apud aliquem ex cooperatoribus
» res ablata adhuc existit, aut is eam mala fide
» absumsit, tenetur is primo loco restituere ip-
» sam, vel æquivalens; et si ille non faciat;
» reliqui. *Less. lib.* 2. *c.* 3.

» 4. Si actio damnificans non fuit lucrativa,
» quia res periit, et destructa est, ut sit. v. gr.
» in combustione, mutilatione, detractione, tunc
» ante alios primo tenetur restituere, qui man-
» davit, vel qui causa fuit primaria, vel exe-
» cutor primarius; ut in bello princeps, et Dux;
» et si is non sit facturus, vel quia non vult,
» vel quia non potest, tenentur reliqui, v. gr.
» ceteri. Quod etsi de militibus speculative ve-
» rum sit, practice tamen ii excusantur per acci-
» dens: tum quia non possunt totum restituere:
» tum quia dominorum voluntas non est, nec
» expectatio, ut plus restituant, quam partem
» suam; ideoque, si hanc possunt, ad id te-
» nentur: uti et si quid adhuc reliquum habent
» ex iniquo. *Laym. lib.* 3. *t.* 2. *cap.* 6. *n.* 5.
» *ex Caj. Mol. etc.* Imo *Bon. de Rest. d.* 2.
» *q.* 2. *p.* 10. *n.* 13. *ex Nav. cap.* 17. *Vasq.*
» *Less. d.* 4. *n.* 37. dicit militem gregarium,
» qui alios non induxit, non teneri ad restitu-
» tionem totius damni illati a toto exercitu,
» sed tantum pro sua parte. Vide supra *t.* 4.
» *c.* 1. *d.* 5. *art.* 3.

Ordo restitutionis est quoad cooperantes: I.

Tenetur restituere mandans; sive consilium dans alteri ad faciendum damnum in gratiam sui; ut *Salm. c.* 1. *n.* 140. *cum Less. et Lug. ac Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 55. *cum Nav.* contra *Vasq. et Turrecrem.* II. Tenetur executor. III. Tenentur aliæ causæ positivæ, ut consilium dantes in gratiam alterius etc. IV. Causæ negativæ. *Salm. dict. lib. n.* 140. *et* 145.

581. » 5. Si damnum passus condonet resti» tutionem principali damnificanti, etiam mi» nus principales liberantur, non autem vice » versa; quia, ruente principali, ruit accesso» rium, non contra. *Laym. l. supra c.*

Hic notandum, quod si creditor promittat alicui ex debitoribus æque principalibus, eum non molestare, censetur remittere partem illius; nam, si totum exigeret ab aliis, ille cogeretur ab illis ad restitutionem, et sic promissio frustranea esset.

## DUBIUM IV.

*An teneatur restituere, qui alium impedivit a consecutione alicujus boni?*

582. *Quid si quis impedit sine vi aut fraude aliquem a consecutione justi boni?*
583. *Quid si quis impedit mendaciis, ne Fisco applicentur bona propter gabellam non solutam?*
584. *Quid si quis ex odio, sine vi aut fraude, efficit, ne alter aliquod bonum obtineat?*
585. *An suadens Episcopo conferre Beneficium minus digno peccet, et teneatur ad restitutionem? Quid si Beneficium debebatur alicui ratione concursus? Remissive ad lib. 4. n. 189.*
586. *An teneatur ad restitutionem occidens aliquem, ut alteri homicidium imputetur? Remissive ad n. 636.*
587. *An teneatur ad damnum impediens vi aut fraude etc.? Quid si precibus importunissimis, aut metu?*
588. *Quid si Religiosus suadeat Testatori relinquere bona suo Monasterio, relicta Ecclesia Matrice?*

582. » RESP. Attendendum, an lædatur jus » alicujus, quod a natura, lege, vel aliter » habeat: et an per vim, fraudem, calumniam, » et mendacia quis alium impedierit: num vero aliter. Inde enim apud *Laymann. loc. cit.* » *Bonac. q. 2. p. 12.*

*Resolves sequentes Casus.*

» 1. Qui alterum impedivit a consecutione » rei debitæ ex justitia, tenetur ad restitutio- » nem. *Less.* c. 12. *d.* 18. *Fill.* *t.* 32. *c.* 3. » *q.* 12. *n.* 72.

» 2. Si res non erat debita ex justitia, sed » conferenda ex libera voluntate, tunc qui sine » vi, fraude, et calumnia collatorem inducit, » ut v. gr. officium, vel legatum, beneficium » ecclesiasticum, et similia dona gratuita non » conferat, cui apud se constituerat, aut qui » petierat, sed vel nulli, vel alteri etiam mi- » nus digno; etsi sæpe is possit graviter pecca- » re, præsertim si id ex odio, malo fine fa- » ciat; non tamen tenetur ad restitutionem, » *Azor.* 3. *p. l.* 4. *c.* 9. *Vasq. Sa*, *Bon. p.* 12.

583. Quær. hic I. An qui fraudibus seu mendaciis, aut falsis testibus impedit, ne Fisco applicentur bona, quæ ob crimen, v. gr. non soluti vectigalis, vel aliud essent Fisco addita, teneatur ad restituendum? Respondetur cum *Less. l.* 2. *c.* 12. *n.* 134. *Sanch. Dec. lib.* 2. *c.* 22. *n.* 22. *Lugo de Just. D.* 18. *n.* 108. *et Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 104. *cum Dian. Bann. Az. Tanner.* ac aliis communissime, quod post sententiam certo tenetur; secus vero ante sententiam, quia ante sententiam nullum jus acquirit Fiscus ad pœnam, quæ non nisi post sententiam debetur; Vel quia sic saltem accipitur communiter hoc Fisci jus ad pœnas.

584. Quær. II. An, qui impedit alium a consecutione justi boni ex odio, sed sine vi, aut calumnia, teneatur ad restitutionem? Adest duplex sententia. *Prima* sententia probabilis affirmat, hanc tenent *Scotus in* 4. *Dist.* 19. *Cajet.*

2. 2. *q.* 62. *art.* 2. *Salm. de Rest. cap.* 1. *n.* 103. *cum Bann. Lugo de Just. D.* 18. *n.* 98. item *Covarr. et Major. ap. Less. lib.* 2. *c.* 12. *n.* 128. *et alii apud Lugo.* Probant ex *lib.* 2. §. *Ideo Labeo ff. de Aqua plu. arc.* ubi dicit: *Qui avertit torrentem, ne sibi noceat, unde factum sit, ut vicino noceatur, cum eo aquæ pluviæ arcendæ agi non posse a vicino; modo hoc non hoc animo fecit, ut vicino noceat, sed ne sibi noceat.* Probantque ratione, quia animus injustus quando conjungitur cum opere externo, efficit, ut idem opus, quod sine tali animo injustum non erat, injustum cum illo reddatur. Idem videtur sentire *D. Th.* 2. 2. *qu.* 62. *art.* 2. *ad* 4. ubi ait: *Ad quartum dicendum, quod aliquis potest impedire aliquem, ne habeat præbendam multipliciter. Uno modo juste, puta si intendens utilitatem Ecclesiæ procuret quod detur personæ digniori, et tunc nullo modo tenetur ad restitutionem. Alio modo injuste: puta si intendat ejus nocumentum, quem impedit propter odium, vel vindictam.* Et tunc dicit, quod tenetur ei totum damnum resarcire, si Episcopus erat determinatus, ei dare Beneficium; si vero non erat determinatus, tenetur tantum ad æstimationem spei, quam ille ad Beneficium habebat.

*Secunda* vero sententia communis ( ut fatentur iidem *Salm. cit. n.* 102. ), et probabilior negat teneri ad ullam restitutionem; eamque tenent *Less. loc. cit. Petrocorens. lib.* 4. *de Just. c. ult. q.* 6. *Pal. tract.* 13. *de Benef. D.* 2. *p.* 11. §. 5. *n.* 3. *cum Vasq. Gutt. Nav. et Reb. Ronc. de.* 7. *Præc. c.* 3. *q.* 4. *cum Ant. a Spir. S. Spor. tract.* 4. *de Rest. c.* 2. *num.* 213. qui vocat sententiam veram et communem cum *Tamb. lib.* 8. *tract.* 3. *c.* 4. §. 2. *n.* 4. *Viva*

*de Rest. q.* 2. *art.* 1. *n.* 5. *Laym. lib.* 3. *tract.* 2. *c.* 6. *n.* 1. *Holzmann. tr.* 2. *de Rest. c.* 5. *n.* 539. *Elbel de Rest. Conf.* 4. *n.* 108. *Bon. D.* 1. *quæst.* 2. *p.* 12. *num.* 2. *Mol. t.* 3. *D.* 272. *n.* 4. *Sanch. Cons. l.* 2. *c.* 1. *d.* 49. *n.* 27. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 148. *cum Turr. Espars. etc. Mazz. t.* 2. *p.* 300. Eamdemque sententiam, ut certam tenet *Sot. de Just. lib.* 4. *quæst.* 6. *art.* 3. *ad* 6. versus finem, quem male citant pro se *Salm. n.* 163. nam *Sot.* sic expresse ait: *Ad propositum igitur nostrum, qui suo utens jure Præbendam absque vi et fraude sibi vel amico procurat, etiamsi ex odio alterius id faciat, et contra charitatem delinquat, ad nullam tenetur restitutionem.* Ratio, quia nemo potest obligari ad restitutionem damni, nisi damnum sit injustum, et ipse sit efficax causa illius damni, et in illud positive influat, ad damnum autem afferendum, non sufficit intentio, sed requiritur actio externa, quæ non solum sit occasio (ut esset in præsenti casu), sed etiam sit vera et efficax causa damni; nam alias, si illud evenit, aliunde evenit, et mere fortuito. Unde, si tu hujusmodi nocumentum fortuitum proximo optabis, peccabis quidem, vel tantum contra charitatem, vel tantum affective contra justitiam, non autem effective, cum ille non habeat jus; et ideo opus externum cum pravo animo conjunctum non erit effective, sed tantum affective injustum, ex quo nulla orietur obligatio restitutionis. Falso enim dicitur is affective pati injustum damnum, qui privatur re ad quam nullum jus habet. Ad textum autem ut supra oppositum, respondetur 1. cum *Less. Anacl.* et *Croix*, illam esse legem pœnalem, quæ ante sententiam non obligat. Deinde respondetur 2. cum *Soto*, quod lex illa juste prohibuit arcere aquam ex

intentione nocendi vicino, quando nulla utilitas ex hoc tibi provenit; unde recte ait *Sotus*, quod eo casu tu non habes jus arcendi aquam, et arcendo peccas contra justitiam ex vi legis id prohibentis. E converso, si id facias ad tuam utilitatem, ne aqua tibi noceat, non peccas contra legem, quæ negat actionem vicino, semper ac tu arces aquam, *ne tibi noceat*, etiamsi facis, ut vicino noceas. Nec etiam obstat doctrina *S. Th.* supra allata, nam explicat *Sot. eod. l. c.* S. Doctorem intelligere, impedientem aliquem ob obtinenda Præbenda tunc teneri ad restitutionem damni, quando impedit *injuste*; ut S. Doctor exprimit, nempe vi vel fraude. Nec obstat, quod ibi dicat; *Puta, si intendat ejus nocumentum, quem impedit propter odium, vel vindictam*; Nam Angelicus hic supponit injustitiam, cujus causa sit odium: *Facere enim ex odio (ait Sotus) non te onere restitutionis gravat, sed facere injuste, scil. nullo tuo jure, sed violando alienum.*

585. Hinc infertur I. quod si quis ex odio, sed sine vi vel fraude suadet Episcopo, etiam determinato ad conferendum Beneficium digniori, ut conferat minus digno; etiamsi probabilius sit quod tam Episcopus quam suasor graviter peccent, quamvis Beneficium sit simplex, ut dicemus *l.* 4. *n.* 93. Suasor tamen non tenetur ad ullam restitutionem; quia non lædit justitiam commutativam, avertendo Collatorem a conferendo Beneficio, ad quod alter jus non habebat. Ita *Glossa in c.* 2. *de Offic. Cust. Sot. l. c. Sylv. v. Episc., n.* 10. *q.* 9. *Less. num.* 128. *Laym. n.* 2. *Bonc. d. q.* 4. *Holzm. num.* 340. *Pal. tr.* 13. *del Ben. D.* 2. *p.* 21. §. 5. *n.* 3. *cum Vasq. Gutt. et Reb. Spor. tr.* 4. *c.* 2. *num.* 213. *cum Mol. et communi*, item *Sa*,

*Fill. Nav. et Dic. ap. Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 106. ( qui hoc probabile vocant *n.* 107. licet oppositum alibi probabilius putent in *tr. de Benef. n.* 371. ). Vide dicenda *l.* 4. *n.* 106. *usque* ad 108. Dicendum tamen cum probabiliori sententia teneri ad restitutionem eum qui post concursum impedit digniorem a consequendo Beneficio, juxta dicenda *l.* 4. *num.* 109. Infertur II. propter eamdem rationem non teneri ad restitutionem, qui sine vi vel fraude impedit testatorem, ne relinquat haereditatem alicui, qui ad illam nullum jus habet. *Laym. l. c. n.* 1. *Elbel de Rest. n.* 108. *Tamb. l. c. Spor. num.* 113. *cum Sanch. Sot. Mol. etc.*

586. An autem, si quis occidat aliquem, intendens, ut homicidium alteri imputetur, teneatur damnum restituere quod ex imputatione ille passus fuerit? Vid. *n.* 636.

587. » Si in re praedicta ex libera voluntate » conferenda, aliquis per vim, fraudem, vel » calumniam collatorem induceret, ne ei daret, » aut eum a petitione ( cum quivis habeat jus » petendi ), aut consecutione talis rei per vim, » fraudem, calumniam, vel mendacium impe- » diret, ( cum etiam quivis jus habeat, ne ini- » que impediatur. ), is teneretur ad compensa- » tionem damni arbitrio viri prudentis, juxta » certitudinem, vel probabilitatem, qua alter » tale bonum alioqui assecutus fuisse existimare- » tur, dummodo tamen eo sit dignus: nam si » indignus est, non tenetur ad restitutionem, » nisi famae, si eam forte laeserit. *Less. l.* 2. » *c.* 12. *d.* 18. *Mol. t.* 1. *D.* 135. *Sa*, V. » *Restit.*, *num.* 221. V. *Bon. l. c.*

Censetur *Salm. de Contract. c.* 5. *num.* 30. quod aequiparentur vi preces importunissimae, aut metus reverentialis, maxime si ei addantur

verba aspera, vel torvus aspectus, vel preces, ut dicunt *de Matrim.* c. 9. n. 37.

588. Nota hic autem, quod graviter peccat Religiosus, qui suadet Testatori, ut suo Monasterio potius, quam Ecclesiæ Matrici bona relinquat, ex *Clem.* 1. *de Privil.* in quâ etiam adest excommunicatio. Non tenetur tamen ad restituendum quia Ecclesia nullum habet jus quæsitum; Ita *Sanch. Cons. l.* 2. *c.* 1. *dub.* 49. *n.* 38. *Lugo Disp.* 18. *n.* 95. *vel Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 74. *Mol.* Imo *Sanch.* putat Religiosum non peccare, si bono zelo hoc faciat, nempe pro majori utilitate Testantis, modo non petat pro se, vel amicis.

## DUBIUM VI.

*Cui, vel quibus restituendum?*

589. *Quid si creditor sit incertus?*
590. *An tradita re pauperibus, sit restituenda Domino comparenti?*
591. *Quid notandum circa Compositionem in debitis incertis? usque ad n. 594.*
595. *Quid circa furta minuta?*
596. *An bona certa sint restituenda Domino, vel possessori?*
597. *An fur teneatur rem mittere Domino cum magno suo damno?*
598. *Quid si sumptus pro missione excederent valorem rei?*
599. *Quid si acceperis a possessore bonæ fidei rem non suam?*
600. *Emptor rei furtivæ an possit eam reddere furi? V. etiam d. n.* 569.
601. *An revendens rem emtam bona fide teneatur pretium restituere emptori?*
602. *Quid notandum circa thesauros inventos?*
603. *An inventor rei perditæ possit eam sibi retinere?*
604. *Quid notandum circa res captas venatione?*
605. *Quid si quis venatur in locis reservatis?*
606. *Quæ venatio vetetur Clericis, et Religiosis?*

589. » RESp. Attendendum ad naturam ju- » stitiæ, et si quis damnum patitur, quidve ra- » tio, et leges ferant communiter. V. *Less. et* » *Laym. hic*, *c.* 9.

*Unde resolves.*

» 1. Quando bona restituenda, sive debita
» quæcumque sunt incerta, hoc est, cum, cui
» debeantur, ignoras, aut adire non potes, aut
» illi restituere; tunc si ea habes sine delicto,
» ut si invenisti, vel a mercatore, v. gr. per
» errorem accepisti duas ulnas panni pro una,
» et jam is discessit, nec scis, quo abierit, te-
» neris adhibere aliquam diligentiam inquiren-
» di: post quam, si spes non sit sciendi domi-
» num; probabile est, quod non tenearis ea
» dare pauperibus (licet ita plerique cum *S.*
» *Thom.* sentiant * (*Quorum sententiam vocant*
» *communem Salm. de Rest. cap.* 1. *n.* 214.
» *Sed vide n.* 603.) * et sit magis pium, ac
» practice suadendum); sed possis tibi retine-
» re, ut docet *Petrus Navarrus*, quem sequi-
» tur *Laym. hic*, et *Less. l.* 2. *cap.* 14. *dub.*
» 7. *n.* 48. idque *Dian. p.* 2. *tr.* 3. *misc. R.*
» 5. dicit esse tutum in praxi. * (*Cum Pal.*
» *et Dic. apud Salm. ibid. num.* 213. *exceptis*
» *debitis ob usuram, aut simoniam ex textibus*
» *allatis in fine hujus numeri*) *. Si vero ea
» habeas ex delicto, ut furto, usura, etc. te-
» neris ea restituere pauperibus, vel Ecclesiæ,
» hospitali, etc. quia debet tunc fieri restitutio
» meliori modo, quo potest; ut saltem, cum
» corpori domini non prosit, prosit ejus Ani-
» mæ, dum in pauperes expenditur. Ita com-
» muniter Doctores; ut videbis apud *Laym. hic.*

590. Quæritur 1. quomodo facienda restitutio, si Dominus rei est incertus? Distinguendum, et videndum an res accepta sit bona, vel mala fide. Si *mala fide*, tunc iterum distinguendum est: vel Dominus incertus rei est ignotus tantum

in particulari, prout si sciretur rem spectare ad aliquem ex tribus, vel quatuor hominibus loci; sed ignoratur, ad quem peculiariter spectet, tunc nequit restitutio fieri Pauperibus, sed res dividenda est inter eos, quos inter defraudatus existit; ita *Sylvius tom. 3. in 2. 2. qu. 62. a. 5. Lessius l. 2. cap. 14. n. 32.* idemque dicunt *Palaus*, *Mol. Cajet. P. Nav. etc.* Vel autem Dominus est ignotus in generali, ita ut nequeat discerni inter loci habitatores, ad quem vel quos res pertineat: et tunc restitutio fieri debet Pauperibus, ut habetur in *cap. Cum tu, de Usuris*, ubi præcipitur Usurariis restitutionem facere Dominis, vel eorum heredibus, vel, his non superstitibus, Pauperibus. Sufficit autem quod restitutio fiat Pauperibus cujuscumque loci. Sufficit etiam, quod fiat locis piis, ut communiter docent *Less. lib. 2. cap. 14. n. 33. Nav. cap. 17. n. 33. Salm. de Rest. cap. 1. n. 216. Croix lib. 3. p. 2. n. 94. Bonac. de Rest. D. 1. quæst. 3. p. 4. n. 5. cum Azor. Mol. P. Nav. Vasqu. Fill. etc.* Id tamen locum habet, modo adhibita sit debita diligentia, ut proprii Domini invenirentur; nam si ante diligentiam adhibitam fieret restitutio Pauperibus, et deinde Domini comparerent, utique damnum ipsis resarciendum esset. Præterea id locum habet, cum defraudati pauciores sunt, nempe tres vel quatuor, ita ut si restitutio fiat quibuscumque illius loci indiscriminatim, res verosimiliter non perveniet in manus proprii Domini, et ideo restitutio tunc fieri potest Pauperibus cujuscumque loci, ut communiter tenent *Sylvest. verb. Restitutio 8. q. 3. Bonac. l. c. n. 10.* et idem dicunt *Salm. n. 213. cum Soto, Rebell. et Tapia*, et quamvis *Sylvius loco supra cit.* dicat congruentius esse, ut eo casu restitutio fiat Pau-

peribus illius loci, ubi furtum patratum est, addit tamen id non esse necessarium. Si autem plures et varii Domini incerti alicujus Communitatis damno affecti fuerint, tunc omnino restitutio facienda est Pauperibus ejusdem Communitatis læsæ. Vide dicenda *num.* 595.

*Quæritur* **2.** Si res post debitam diligentiam adhibitam ad inveniendum dominum tradita sit pauperibus, et postea dominus compareat, utrum ei restituenda sit? Negant *Nav. Sot. Henr. Led. ap. Croix lib. 3. p. 2. n. 95.* item *Cajet. et Bonac. ap. Spor. de Restit. cap. 3. num. 104.* Quia, cum debita diligentia est præmissa, pauper, aut locus pius, absolute acquirit dominium rei. Dicitur *quando debita diligentia est præmissa*, nam alias certum est apud omnes rem domino comparenti restituendam esse; quoniam nulla ratione tunc poterit in pauperem dominium transferri, cum eo casu dominus sit rationabiliter invitus. Communius vero *Laym. lib. 3. tr. 1. c. 5. n. 24. Salm. tr. 12. c. 2. n. 85. Pal. de Just. D. un. p. 19. n. 7. Less. l. 2. c. 14. n. 43. Spor. l. c. n. 113. et Croix l. c. cum Mol. Dian. etc.* dicunt, quod si res extat, pauper debet eam restituere domino comparenti; si vero est consummata, tantum id in quo factus est ditior. Ratio, ut ait *Palaus*, quia, licet dominium rei in pauperem translatum sit, res tamen adhuc extat tunc in æquivalenti. Sed hæc ratio non videtur congrua, nam si rei dominium vere translatum est, nulla deberetur restitutio, sive res extet, sive non. Melius igitur distinguendum cum *Lugo de Just. D. 21. num. 102.* juxta ea quæ de inventore rei perditæ fusius dicemus *infr. n. 603.* cum *eodem Lug. Holzm.*, et *Croix loc. cit. num. 92.* (qui *n. 95. supra citato* non sibi cohæret): Quando,

spectatis omnibus circumstantiis, non est amplius possibile, quod dominus inveniatur, tunc pauper acquirit rei absolutum dominium, sine ullo onere restitutionis. Quando vero adhuc post diligentiam adest aliqua spes inveniendi dominum rei, tunc pauper non acquirit ejus dominium, et proinde debet eam domino servare, ipsique restituere si compareat; additque *Lug. ibid.* ex ipsa manifestatione domini tunc communiter argui, quod non adfuerint debitæ circumstantiæ ad transferendum irrevocabiliter dominium in pauperem. Sed vide omnino dicenda *d. n.* 603. Recte tamen excipiunt *Sporer d. num.* 113. et *Wigandt tr.* 8. *Ex* 3. *n.* 50. nisi pauper, aut locus pius bona fide rem jam præscripserit, quia virtute præscriptionis tunc dominium irrevocabile vere acquirit.

591. Notandum quod super his debitis incertis bene potest fieri Compositio per Bullam Cruciatæ, quæ refertur *ap. Tamb. tr. de Bull. Cruciatæ c.* 18. pro Regnis Hispaniarum, Sardiniæ et Siciliæ, et pro omnibus aliis particularibus, quibus Bulla communicatur. Potest etiam hæc compositio fieri per S. Pœnitentiariam; sed si ab ipsa obtineatur, constituit Bened. XIV. in sua Bulla *Pastor Bonus* (vide *Tom.* 1. *Bullar. Bulla* 95. §. 25.) quod restitutio fiat, cum poterit commode fieri, iis in locis, ubi furtum factum est. An autem valeat hujusmodi Compositio, facta sine sufficienti causa? Affirmant *Cord. Tur. Alens. ap. Lug. D.* 21. *num.* 95. Sed negant *Covarr. Sot. Nav. Mol.* et alii communiter *ib.* Verius tamen distinguendum cum *Lug.*, et dicendum valere, si restitutio sit facienda ex sola lege Ecclesiastica, puta ex fructibus ecclesiasticis male perceptis; Secus, si restitutio aliunde sit debita. Ratio primi, quia

Pontifex in lege propria valide dispensat; Ratio secundi, quia bonorum aliunde debitorum Pontifex non est absolutus Dominus. An autem id possit Pontifex pro bono spirituali communi? Vide *Lugo n.* 96. et vide quæst. *n. seq.*

592. Quæritur autem, an Compositione facta debitor ad aliquid teneatur, si postea Dominus certus compareat? Dicunt alii teneri restituere id in quo factus est ditior. Ita *Vill. Rodr. ap. Tamb. l. c.* §. 5. *n.* 9. *et Caj. Sot. etc. ap. Renzi de* 7. *Pr. c.* 3. *qu.* 26. Ratio quia non præsumitur Pontifex dominum rebus suis expoliare voluisse. Alii vero dicunt ad nihil teneri, ut *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 17. *Cum Trull. Dic. Tap. etc.* et idem tenent *Lug. D.* 21. *n.* 98. *et Tamb. l. c.* semper ac præmissa sit debita diligentia. Ratio, quia Pontifex ut Administrator bonorum temporalium, quatenus spectat ad bonum spirituale, tunc transfert dominium per Compositionem propter bonum publicum.

Notat autem *Viva l. c. n.* 3. *cum Vill. Dian. et Mendo*, idemque dicunt *Trull. et Henriqu. ap. Croix l. c. n.* 413. *cum Bus. infra Dub.* 7. *art.* 3. *n.* 2. hujusmodi compositionem posse fieri etiam ab Episcopo, cum hoc nullo jure sit reservatum Papæ, et videatur esse juxta voluntatem creditorum pro bono Animarum suarum. Sed contradicunt verius *Lug. n.* 107. *ac Mol. cum Rodr. Turr. Cord. etc. ap. Croix l. c.* Ratio, quia id non potest efficere Episcopus nec ratione administrationis talium bonorum incertorum, cum ea pertineat ad solos Reges, vel ad Pontificem; nec ratione supremæ potestatis mutandi voluntates Dominorum; cum hæc pertineat ad solam Sedem Apostolicam, ex *Clem. Quia contingit, cum ea quæ ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum de-*

beant non ad alium ( *salva Sedis Apostolicæ Auctoritate* ) *converti*. Sed quoad ultimas voluntates, vide *l.* 6. *n.* 326.

593. Compositio hæc solet etiam concedi pro fructibus Ecclesiasticis male perceptis, *Croix n.* 416. Dicunt etiam *Escobar. l.* 37. *c.* 12. *n.* 7. *Tamb. Dec. l.* 8. *tr.* 3. *c.* 1. §. 3. *n.* 19. item *Vasq. Lop. et alii apud Dian. p.* 4. *tr.* 4. *Res.* 46. Compositionem fieri posse etiam pro furtis minutis commissis ab iis, qui vendunt civibus vinum, oleum, etc. Sed tenendum oppositum cum *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 417. *Dian. l. c.* Quia talis restitutio omnino facienda est ejusdem civibus defraudatis. Vide mox dicenda *num.* 595.

594. An vero, si creditor sit notus, sed tam longe absit, ut res pauperibus dispensari possit, fieri tunc valeat Compositio? Affirmant *Turr. Covar. Rodr.* et putat probabile *Lugo n.* 139. Sed videtur probabilius oppositum cum *Soto*, *et Henr. apud Croix num.* 418. quia Compositio conceditur tantum, quando creditor est incertus. An autem Heres qui Compositionem obtinuit, teneatur summam relaxatam tribuere aliis creditoribus certis sui Testatoris? Affirmat *Mol.*; sed negat *Lugo D.* 20. *n.* 12. et assentit *Croix n.* 419. si concessio facta est illi non ut heredi, sed ut tali personæ. Secus vero si facta sit ei ex vi potestatis quam Testator habuit.

» 2. Qui multis minutis furtis, v. gr. olei, » panis, vini, etc. damnum intulit multis ci- » vibus, eum teneri restituere, non pauperi- » bus, sed ipsis civibus ( minoris deinceps ven- » dendo, aut majore mensura, donec veniatur » ad æqualitatem ) dicit *Mol.* At *Vasq. et Escob.* » dicunt esse probabile, quod possit dare pau- » peribus, præsertim civitatis ejusdem.

Alii igitur dicunt; ut *Escobar l.* 3. *c.* 12. *n.* 71. *Anacl. de* 7. *Præc. D.* 5. *n.* 20. item *S. Thom. in* 4. *sent. D.* 15. *q.* 1. *c.* 5. *Vasq. Lop.* et *alii apud Dian. p.* 4. *tr.* 4. *R.* 46. quod pro hujusmodi furtulis commissis a venditoribus publicis restitutio potest fieri pauperibus; cum regula sit generalis, debita incerta pauperibus esse restituenda, ut in simili casu de usurario, qui pluribus incertis defraudavit, sancitum est in *c. cum de Usur.* Advertunt tamen restitutionem faciendam esse pauperibus ejusdem loci, quia cum Communitas illius loci sit læsa, illi damnum resarciendum est; Nisi (excipit *Bon. de Rest. D.* 1. *q.* 3. *p.* 4. *n.* 10.) damnum sit illatum aliquibus paucis personis incertis, quia tunc ait restitutionem posse fieri pauperibus alterius loci: Et hanc sententiam *Dian. l. c.* non audet dicere improbabilem propter auctoritatem *D. Thomæ*. Alii vero, quorum sententiam tamquam communissimam suadendam puto, dicunt talem restitutionem omnino, quoad fieri potest, faciendam esse civibus ejusdem loci, ubi fraus commissa est. Ratio, quia, cum existant damnum passi, et aliquo modo cogniti, iis quantum fieri potest damnum compensari debet. Ita *Laym. lib.* 3. *tr.* 1. *cap.* 10. *num.* 2. *Concina tom.* 7. *D.* 2. *cap.* 13. *n.* 10. *Spor. de Rest. c.* 3. *n.* 117. cum communi ut asserit *Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 417. *Dian. l. c. Tamb. lib.* 8. *tract.* 3. *c.* 1. §. 3. *num.* 19. *Salm. de Rest. cap.* 1. *n.* 215. *cum Dic. Reb. et Tap.* Verumtamen censeo juxta dicta *num.* 534. quod hujusmodi venditores non teneantur sub gravi restituere civibus; satisfaciunt enim suæ gravi obligationi, si pauperibus restituant. Quapropter excusantur etiam a veniali, si restituant pauperibus, accedente aliqua rationabili causa, puta

si non possint restituere civibus sine aliquo notabili incommodo; vel si urgeat necessitas aliquorum pauperum valde indigentium, quibus præsumatur cives illi non esse inviti restitutionem fieri. Et sic invenio sensisse etiam Continuatorem Tournely (*Tom.* 1. *c.* 3. *art.* 4. *sect.* 2. *qu.* 4. *pag.* 391.) qui loquens signanter de Tabernario, qui Communitatem defraudavit, ita ait: *Deinde, ut quod vere furatus es, si singulis restituere nequeas, vel quia ignorantur, vel quia difficilior est executio, quam res tantilla postulet, vel quia periculum est infamiæ, hoc sive per Parochum, qui suorum indigentiam novit, sive aliter in pauperes loci quem læsisti, diffundi cures, vel in alia opera eidem loco utilia insumas.*

596. » 3. Quando bona sunt certa, ordinarie restitui debent possessori justo, a quo accepta sunt, vel cui damnum illatum; etsi is non sit immediatus dominus. Unde quod acceptum est a depositario, commodatario, conductore, custode, administratore, debet non a domino, sed ipsis restitui; quia alioqui ipsis fieret injuria, si jure possessionis, detensionis, custodiæ, aut utilitatis spoliarentur; et damnum, atque lucrum cessans compensari deberet.

» 4. Excipitur tamen hinc, 1. Si horum nihil interesset, ut si sine illorum damno, infamia, domino restituatur. 2. Si probabiliter ipsi putarentur rem absumpturi, vel ablaturi cum injuria domini; quo modo bona Ecclesiæ non Prælato dissipatori, sed potius Capitulo restituenda sunt. Item accepta a filiofamilias, pupillo, furioso, uxore, religioso; si sint ex iis bonis, quorum administratio ipsis non competit, plerumque restituenda sunt

» patri, tutori, marito, Prælato. Sic etiam; » si bona alicujus publicata, et Fisco addicta » sint; tunc enim depositum, et similia debita » Fisco debent reddi.

» 5. Cum quis ignorato domino, cui resti- » tuendum erat, non præmissa aliqua diligen- » tia, pauperibus distribuit, non satisfecit do- » mino postea comparenti; secus, si diligentia » sit præmissa. V. *Less. l.* 2. *c.* 14. *dub.* 3.

597. » 6. Cum dominus quidem scitur, sed » ei mitti non potest sine sumptu, tunc, si res » male accepta est, tenetur restituens aliquas » expensas ex se facere; si autem bene acce- » pit, non nisi expensis domini. Quando nullo » modo potest mitti, expectandum est ad tem- » pus. At si adhuc non sit spes, reputatur de- » bitum incertum. *Tol. l.* 5. *c.* 24.

598. Quæritur, an fur teneatur restituere rem ablatam cum qualicumque suo damno? *Prima* sententia affirmat cum *Caj.* 2. 2. *qu.* 62. *art.* 5. ac *Vasq. Nav. Cov. Arm. etc. apud Lugo de Just. D.* 20. *n.* 184. Ratio, quia Dominus debet servari indemnis cum quoque furis detrimento, quod suæ malitiæ imputandum est. *Secunda* vero sententia communissima, et probabilior negat; hanc tenent *Busemb.* (vide *num.* 677.) *Bon. de Rest. D.* 1. *quæst.* 5. *p.* 1. *n.* 5. *Less. l.* 2. *cap.* 15. *n.* 50. *Mol. tom.* 3. *D.* 752. *n.* 5. *Holzm. n.* 493. *Fill. tr.* 32. *cap.* 4. *quæst.* 8. *n.* 111. *Salm. de Rest. cap.* 1. *num.* 195. , *cum Pal.* item *Lug. l. c. n.* 385. *cum Scoto*, *Gabr. Ang. Salon. Arag. etc.* cum communi, ut asserit *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 368. Ratio, quia justitia, cum sit virtus, et prudenter præcipiat æqualitatem servari, non potest obligare ad restituendum cum quocumque gravissimo damno debitoris, quod esset contra charita-

tem, et alias Dominus esset irrationabiliter invitus. Si autem res in individuo non posset ad Dominum mitti, nisi cum tanto damno, fur potest et debet eam vendere, et pretium Domino trasmittere, ut dicunt *Lugo n.* 189. *et Croix n.* 370. Casu vero quo creditor simile damnum, vel parum minus sit passurus, tenetur omnino debitor ei satisfacere, ut communiter ajunt *Less. cap.* 16. *num.* 23. *Tamb. l.* 8. *tr.* 4. *cap.* 1. §. 8. *n.* 4. *cum Nav. Val. Caj. etc. ac Lugo num.* 186. qui dicit in hoc attendendum non solum damnum emergens creditoris, sed etiam lucrum cessans. Bene tamen advertunt ipse *Lugo n.* 188. *et Croix n.* 373. *cum Ills. et Haun.* quod damnum creditoris et debitoris pensandum est comparative ad subjectum; fieri enim potest, ut damnum decem nummorum respectu debitoris inopis sit longe majus, quam damnum centum respectu creditoris opulenti; et sic vice versa.

Sed ceteris paribus difficultas est, quænam mensura damni assignanda sit, ut debitor excusetur a restitutione facienda creditori? Et in hoc distinguendum: Si sit spes, ut res vel pretium alio tempore restituatur Domino, vel ejus heredibus sine magno damno debitoris, et tunc probabiliter dicunt *Bon. l. c. Lugo num.* 191. *Less. c.* 15. *n.* 50. restitutionem posse differri. Si vero desit talis spes, ita ut Dominus esset re privandus; et tunc adhuc probabiliter dicunt *Less. l. c. et Dicast. ap. Croix n.* 365. (qui id non probat cum *Lugo n.* 184.) quod si res parvi sit momenti, et damnum furis esset duplo majus, tunc posset restitutio applicari pauperibus, vel operibus piis; quia in hoc præsumitur Dominus assentiri. Si tamen esset res magni momenti, *Sylvester*, *et Persch. apud Croix l.*

*c. et Busemb. cum Bonac. infra n.* 677. excusant furem a restituendo Domino immediate, casu quo expensæ faciendæ essent æquivalentes rei valori. Sed hoc communiter non admittunt *Tamb. l. c. num.* 4. *Spor. tr.* 4. *c.* 3. *n.* 162. *et Croix n.* 368. *cum Lugo Vasq. et Ills.* Excusant autem *Scotus, Gabr. et Ricch. apud Croix n.* 365. si sumptus essent majores debito. Hujus sententiæ est etiam Glossa *in cap. Cum tu, de Usur. lit.* (i) ubi dicitur fur non teneri rem mittere Domino, si expensæ deportationis excedant ipsius valorem. Probabilius vero *Spor. Tambur. et Mol. ll. cc.* excusant solo casu, quo sumptus essent longe majores; immo *Lugo n.* 190. obligat furem, etiamsi passurus sit damnum duplo majus. Quando autem damnum esset omnino excessivum, sufficit restituere pauperibus, ut communiter dicunt cum secunda sententia, ut supra relata, ipse *Lug. Spor. l. c. et Bon. cum Sayr. et Vill. apud Salm.*

599. » 7. Cum quis accepit rem alienam a » possessore bonæ fidei putante rem esse suam » cum non sit, tum si quidem intervenerit ali» quod justum pactum, ut depositi, commoda» ti, pignoris, etc. illi restituendum est, non » domino, qui tamen ex charitate monendus » erit, si id ei profuturum putetur, sine alte» rius graviore incommodo, infamia, etc. *Vasq.* » *Azor. par.* 3. *lib.* 4. *quæst.* 2. Si autem ali» ter accepta est, tunc vero suo domino resti» tui debet, si eum novisti, et sine incommo» do fieri possit.

600. » 8. Quando a fure, vel aliquo vendi» tore quis emit, sive mala, sive bona fide rem » furtivam, tenetur restituere domino, non fu» ri. Ita communiter *Mol. Regin. t.* 1. *l.* 10. » *c.* 5. *n.* 40. *Tol.* tamen *l.* 5. *c.* 17. *Sylv.*

» *Ant. Mald. in* 2. 2. *tit.* 4. *c.* 3. *dub.* 2. probabiliter sentiunt posse reddi furi, ut ab eo pretium suum recuperet, quia non constituit rem pejori loco, quam ante fuerat: et consequenter ipse non infert domino damnum. * (*Vide dicta n.* 569. *et* 570.) *. Quod *Nav. Trull. l.* 7. *c.* 11. *d.* 4. admittunt cum hac limitatione; si mox, et non post longum tempus contractum rescindat, vel si certo sciat, furem redditurum rem domino, vel si dominus rei sit mortuus, aut absit, ita ut conveniri non possit. Quod si autem pretium suum recuperare non possit a venditore, tenetur reddere domino, et sibi damnum adscribere.

» Quod si porro sciens rem esse furtivam emat eo fine, ut invento vero domino restituat, tunc si emit parvo pretio, tenebitur id ei dominus refundere cum utiliter ejus negotium gesserit: secus autem, si pretium esset fere æquale rei: tunc enim sufficit refundere ad arbitrium viri prudentis tantum, quantum videtur meritus rem domini utiliter redimendo, *Less. l. c. c.* 14. *d.* 3. *Dian. p.* 2. *t.* 3. *R.* 5.

601. » Si bona fide rem alienam, v. gr. equum emisti ab altero, v. gr. Petro, et vendidisti tertio, v. g. Paulo, et postea cognoscatur esse Joannis, eoque repetente a Paulo, Paulus repetat pretium a te, existimat quidem probabile *Nav. et Dian. p.* 1. *t.* 8. *R.* 68. non teneri te Paulo id reddere (si in nullo factus sis ditior); sed sufficere, si tuam actionem quam habes in Petrum, ei cedas. Verum *Sotus*, *Salon. Less. Sayr. Bon. de rest. q.* 4. *p.* 2. rectius docent, teneri te exigente Paulo; contractum rescindere, et pretium restituere: tum quia vendidisti rem vitiosam; tum

» quia teneris de evictione emtori, nec eum po» tes remittere ad illum, cum quo nihil habet » negotii. Quod si tamen Paulus, cum possit, » tibi non restituat equum, sed Joanni, et hoc » ipso impediat, quominus pretium tuum pos» sis recuperare, nec tu teneris ei pretium ab » ipso acceptum restituere. *Bon. Less. etc.* Vid. » *Trull. c.* 11. *d.* 31.

Si igitur ab emptore Dominus rem evincat, omnino sequenda est sententia *Busembai*, quam præter DD. ab eo citatos, docet etiam *Less. l. c. c.* 14. *n.* 26. *et Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 88. nempe teneri venditorem pretium emtori restituere, saltem in quo factus est ditior, prout dicunt iidem *Salm. tr.* 14. *c.* 2. *n.* 31. Vide dicenda infra *n.* 800. Si vero res non evincatur, nulli tenetur venditor restitutionem facere, ut ajunt *Salm. cit. c.* 1. *n.* 88. Nec tenetur ( ut dicit *Lessius c.* 14. *n.* 30. ) monere Dominum, aut indicare emtori, quod res illa sit aliena, si post venditionem bona fide factam, id venditor resciscat, et non possit amplius pretium, quo ipse rem emit, recuperare; quia cum rem illam amplius non habeat, nec sit causa ut Dominus re illa privetur, non tenetur cum magno suo damno carere, ut Dominus rem suam redipiscatur.

602. » Quæres, cui restituendi, sive dandi » sint thesauri, et alia inventa, quæ habentur » pro derelictis ? Resp. Quando nullius domini » sunt, jure naturali, et gentium fiunt primi » occupantis. Potest tamen per consuetudinem, » et leges aliter quid ordinari, quod servandum » est. De quo v. *Less. l.* 2. *c.* 5. *d.* 10. *Laym.* » *l.* 3. *t.* 1. *c.* 5.

Circa thesauros jura disponunt. I. Ut thesaurus, si inveniatur in loco proprio, sit inventoris. II. Si in loco alieno, sed inveniatur casu,

dimidium sit inventoris, et dimidium domini loci; et ad hoc dimidium præstandum domino inventor tenetur in conscientia etiam ante sententiam judicis. Ratio; quia jus positivum potuit hoc disponere, non obstante jure naturæ, ob bonum commune. Ita *Salm. Tr. 12. de Just. et Jur. c. 2. n. 93. cum Lug. Less. Pal. etc.* Licet de hoc dubitare videantur aliqui apud *Tamb. in Decal.* Si vero thesaurus inveniatur in loco alieno, non casu, sed ex industria, inscio domino: tunc statuit *L. unic. de Thes.* ut totus reddatur domino loci. Sed quia lex hæc est pœnalis, non obligat, nisi post sententiam; ut dicunt *Salm. d. n. 93. cum Laym. Less. et aliis citatis.* Pars autem, quæ pertinet ad dominum loci, si locus habeat dominium utile, et dominium directum, inter ipsos dividenda est, nihil vero debetur usufructuario, *Salm. cum Lug. Palm. et Reb. d. l. n. 97.* III. Si thesaurus inveniatur in loco publico, aut sacro, dividendus est inter inventorem, et Fiscum, aut Prælatum. *Viva de Rest. q. 2. Art. 2. n. 3.* IV. Si autem inveniatur per artem magicam, applicandus est Fisco totus: Quam legem pariter, ut pœnalem, non obligare, nisi post sententiam, dicunt *Salm. d. l. n. 91. cum Lug. Less. etc.* Et adhuc post sententiam dominum fundi innocentem non privari sua parte in tali casu, censent *Salm. eod. l. c. num. 91. in fin.* Sed aliter disponunt jura Regni nostri circa thesauros inventos. Si enim inveniuntur in loco publico, et arte non propria, tunc toti applicantur Fisco: Si vero inveniantur in loco privato, et casu, tunc tertia pars spectat ad Fiscum, tertia ad inventorem, et tertia ad Dominum fundi. Sed vide alia *ap. Salm. l. c.*

603. Quæritur, an inventor rei perditæ, domino non invento, possit illam sibi retinere? Adsunt tres sententiæ. *Prima* sententia affirmat; modo inventor omnem debitam diligentiam adhibuerit ad dominum inveniendum. Hanc tenent *Sotus l.* 5. *de Just. q.* 3. *a.* 3. *ad* 2. *Nav. l.* 4. *de Rest. c.* 2. *num.* 75. *Dian. p.* 2. *tr.* 17. *R.* 5. *Sa, verb. Thesaurus, n.* 4. item *Merchad. Led. Escob. etc. ap. Croix l.* 3. *num.* 89. Et probabilem vocant *Less. l.* 2. *c.* 14. *n.* 48. *Lugo de Just. D.* 6. *n.* 139. *Holzmann. p.* 4. *de Just. num.* 59. *Salm. tr.* 12. *c.* 2. *n.* 84. *Croix l. c. cum Vasq. Malder. Med. Salas, Henr. Rodr. etc.* ac valde probabilem vocant *Laym. l.* 3. *tract.* 1. *c.* 5. *num.* 24. Ratio, quia, domino non invento, post omnem (ut dictum est) diligentiam adhibitam, res censetur domino carere, et ideo fit primi occupantis. *Secunda* sententia valde communior censet inventorem rei non posse illam sibi applicare, sed debere elargiri in usus pios: Hanc ut probabiliorem tenent *Palaus D. un. p.* 19. *n.* 4. *Less. loc. cit. Cajetan. Sum. v. Furtum, Laym. l. cit. Salm. n.* 85. *cum Tap. et Reb.* Ratio, quia præsumitur voluntas domini esse, quod, si ipse rem perditam habere non possit, saltem illa pro anima sua erogetur. *Tertia* sententia verior et sequenda, quam tuentur *Lugo dict. D.* 6. *n.* 104. *et fusius n.* 140. *Holzm. de Just. n.* 51. *et* 54. *et Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 89. distinguit et dicit: Quando adhuc post diligentiam possibile est dominum invenire, tunc res, vel pretium servari debet; quod si utrumque servari nequeat, res vel pretium omnino est erogandum in usus pios, juxta præsumptam voluntatem domini, qui adhuc illius rei dominium retinet, semper ac res potest in manus suas re-

dire. E converso, quando res, spectatis circumstantiis longitudinis temporis, vel distantiæ loci, vel eo quod res non possit amplius a domino pro sua recognosci, ut accidit in nummis ordinariis, non videtur possibile, ut ad dominum redeat; tunc illa sit nullius, et ideo acquiritur a primo occupante, qui illam non tenetur dare juxta voluntatem prioris domini, cum ille per impossibilitatem eam recuperandi, ejus dominium prorsus amisit. Et hanc sententiam expresse tenet *S. Thom.* 2. 2. *q.* 66. *art.* 5. *ad* 2. ubi ait: *Et similiter si* (res) *pro derelictis habeantur*, *et hoc credit inventor*, *licet sibi eas retineat*, *non committit furtum*. Ratio a priori est, quia jus gentium tribuit privatis dominium rerum non ad aliud, quam ut illis utantur; hinc quando est impossibile rem pervenire ad ipsorum usum, illa tamquam derelicta evadit nullius, et redit ad primævum jus naturæ, ac ideo fit primi occupantis sine ulla obligatione.

604. » Quæres 2. an, et cui restituenda, quæ » capiuntur venatione juste prohibita?

» Resp. Id æstimandum partim ex jure naturæ, partim ex consuetudine, et legibus, ac » juribus particularibus, ut videre potes apud » *Laym. l. c. lib.* 3. *t.* 1. *cap.* 5. *num.* 14. *et* » *Less. c.* 8. *d.* 9. *et Sa* V. *Venatio.*

*Ex quibus resolvitur hic Casus.*

» Venator iniquus tenetur restituere saltem » damna, quæ segetibus, fructibusque infert.

Quoad *Venationem*, quær. 1. si fera, aut avis ab uno sit vulnerata, ab alio capta, ad quem pertineat? Ex *l. Naturalem*, §. *Illud ff. de Acq. rer. dominio*, pertinet ad capientem, quia mul-

toties fera vulnerata non capitur. Ex qua ratione *Mol. et Less.* inferunt, pertinere ad vulnerantem, si constet feram manus vulnerantis effugere non posse; si vero sit dubium, dividenda est. Ita *Laym. de Just. et Jur. c.* 5. *num.* 12.

Quær. 2. ad quem pertineat avis, cui unus laqueum tetendit, alius capit. Probabilius *Laym. d. l. cum Mol. Sa*, contra *Nav. et Covar.* dicit, pertinere ad laqueum tendentem, qui certe avem capturus esset.

605. Nota, quod legem prohibentem venationes tantum Reges ferre possunt, et alii quibus Rex tamquam privilegium tale jus concesserit. *Laym. eod. loc.*

Quær. 3. utrum venatores, in locis a Rege reservatis venando, peccent mortaliter, et teneantur ad restitutionem? Affirmant *Laym. n.* 14. *et Less. c.* 5. *n.* 44. et dicunt teneri restituere Regi non feras captas, sed valorem ipsarum juxta spem, quam Rex habebat capiendi. *Diana* tamen *cum Dic. et aliis ap. Busemb. n.* 614. *v.* 5. *Spor. tr.* 6. *n.* 169. *cum Sot. Molin. etc.* excusant venatorem a restitutione, et a peccato gravi, si loca non sint conclusa. Quod etiam admittit *Less. dict. numer.* 44. si damnum non fuerit notabile, cum feræ non sint magni pretii, vel non sint multæ, tunc enim dicit, prohibitionem accipi ex communi judicio factam tantum sub veniali. Immo addit ibi cum *Mol.* quod semper excusari possint venatores a restitutione, quando pœna injuncta est quia illam tantum videntur tunc Principes intendere.

606. Quær. 4. utrum venatio Ecclesiasticis prohibita sit? *Ex t.* 1. *de Clerico venatore*, sic ha-

betur : *Episcopum , Presbyterum ac Diaconum canes , aut accipitres, aut hujusmodi ad venandum habere non licet; quod, si quis talium personarum in hac voluptate sæpius detentus fuerit, si Episcopus est, tribus mensibus a Communione : si Presbyter , duobus : si Diaconus , ab omni officio suspendatur.* In quo notandum 1. quod hanc prohibitionem communiter intelligunt DD. de venatione clamorosa cum strepitu , ut *Salm. de Just. et jur. cap. 2. n. 64. et Laym. d. l. n. 15. cum Abb. et aliis Canonistis.* Tridentinum tamen *Sess. 24. c. 12.* circa finem generalius loquitur : *Ab illicitisque venationibus, aucupiis etc. abstineat.*

Notandum 2. quod etiam venatio clamorosa non est vetita sub gravi , nisi sit frequens : ut *ex textu cit.* et insuper sit cum scandalo , vel magnis expensis. Ita *Less. et Vasq. ap. Lugo de Just. D. 6. n. 51. et Pal. Reb. apud Salm. l. c.* Idem tenent *Spor. de 7. Præc. c. 1. num. 15. et Mol. apud Lug. ib. et Caj. Ab. ac Sa*, apud *Laym. l. c. num. 15.* qui dicunt ex sola causa venationis , nisi aliud adjunctum sit , non esse de facili Clericum damnandum peccati mortalis ; Ratio , ut ajunt , quia talis venatio de se est gravis deordinatio , idque arguitur ex ipso Canone supra citato , ubi imponitur pœna suspensionis ferenda , et ad tempus; talemque suspensionem testantur hodie non esse in usu. Immo sentit *Laym. l. c.* cum *Less. Sa , Val. etc.* quod fieri potest , ut talis venatio omni culpa vacet , si sit rara , et moderata : vel si sit causa necessitatis , vel exercitii. Proinde doctus Neotericus Auctor libri cui titulus ( *Instr. per li Nov. Conf.* ) ait , venationem non clamorosam ad honestam recreationem

omnino esse licitam; clamorosam vero, juxta communiorem sententiam, ratione Canonum non esse de se peccatum mortale, nisi adsit contemtus, aut contumacia.

Strictius autem venatio clamorosa vetatur Religiosis *Clem*. 1. §. *Porro de stat. Monach*. Sed iis, præciso scandalo, dicit *Pal*. nec etiam esse peccatum grave. Et hoc admittunt *Salmant. d. num*. 64. si bis, vel ter contingat, et sine magno strepitu fiat.

## DUBIUM VI.

*De rebus, quæ debent restitui?*

### ARTICULUS I.

*Quid debeat restitui ab inferente injuriam materialem tantum, sive a possessore bonæ fidei?*

607. *Ad quid teneatur possessor bonæ fidei?*
608. *Quid si acceperit a fure, qui potens sit restituere?*
609. *Vide alios casus.*
610. *Quos fructus tenetur restituere possessor bonæ fidei?*
611. *Quid si acceperit rem commixtam cum bonis furis?*
612. *Quid si per illam acceptionem fur factus sit impotens ad restituendum?*
613. *Quid si quis projiciat in mare gemmam, quam putabat valere decem, si illa valebat centum aureos?*

607. » RESp. qui bona fide damnum intulit, » aut possidet aliquid, de quo postea melius » cognoscit; tenetur, ne incipiat esse possessor » malæ fidei, et detinere alienum, id tantum, » et non plus restituere, quod ex ea re ipsi superest, una cum ejus fructibus, si extent, » vel quatenus inde factus est ditior; præterquam si dominium sibi comparavit per legitimam præscriptionem. Ita communiter Doctores *Mol. Sanch. Less. lib.* 2. *c.* 6. *Bon.* » *d.* 1. *q.* 1. *p.* 1. *Laym. lib.* 3. *t.* 2. *c.* 2.

*Unde resolves.*

» 1. Si vestem v. gr. bona fide donatam a
» fure, aut alio portasti, et fere attrivisti, ac
» postea dominus compareat, teneris eam, aut
» æqualem ei restituere, et insuper persolvere,
» quantum attrita est, si alias vestem æqualis
» valoris attrivisses; si autem eam amisisti, aut
» ablata tibi est, etc. ad nihil teneris, *Bonac.*
» *loc. cit. Laym. num.* 1. Vide *Trull. lib.* 7.
» *c.* 11. *d.* 1. Si autem res, quam a fure bo-
» na fide accepisti (sive donatione, sive em-
» tione), sit usu consumptibilis, eamque cum
» tuis miscuisti, ita ut discerni nequeat; etsi
» deinde deprehendas furtivam fuisse, non te-
» neris restituere, *Nav. Sylv. Sayr. Less. Bon.*
» *d.* 1. *q.* 3. *p.* 1. quia per istam commixtio-
» nem bona fide factam est in re translatum
» dominium, ut colligitur *ex l. Si alieni num-*
» *mi. ff. de solut.* Neque est ratio, cui hæc po-
» tius, quam illa pars censeatur aliena; atque
» adeo periit obligatio realis, et tantum manet
» personalis in venditore. Vid. *Dianam p.* 4.
» *tract.* 4. *R.* 66. *Trull. lib.* 7. *c.* 11. *d.* 3.
» *Less. lib.* 2. *cap.* 20. *d.* 18. ubi addit esse
» valde probabile, jurique naturæ conforme,
» quod verus dominus rei illius ablatæ, et per-
» mixtæ (quamdiu totus cumulus extat) reti-
» neat jus in re, ut ex illo cumulo sibi satis
» fiat ante alios, imo possit ex eo occulte ac-
» cipere. «

608. Hoc intelligendum est, quod in tali casu semper teneris reddere domino, in quo factus es ditior, etiamsi latro potens sit restituere; quia nemo lucrari potest cum jactura alterius. Vide *Tamb. de Rest. c.* 3. §. 4. *Bon. d. loco*

*num.* 5. qui hoc pro certo supponunt. Sed quoad mixionem vide *n.* 498. *et* 499.

Dicunt *Bann. Led. et alii ap. Salm. num.* 35. *in fine*, quod accipiens rem consumtibilem, v. gr., pecuniam bona fide a fure, non tenetur illam, etiamsi extet, domino reddere, si fur potens sit restituere, quia pecunia furis est obnoxia jam restitutioni pariter, ac illa furtiva, cum dominus non habeat jus, illam specie pecuniam petere a fure. Sed hæc opinio non videtur mihi probabilis, cum ratio non probetur; nam dominus numquam censetur amittere jus in pecuniam suam in specie, cum nulla fit major ratio in aliis, quam in rebus usu consumtibilibus.

» 2. Milites bona fide militantes, intellecta » postea belli injustitia, id tantum restituere » debent, quod adhuc habent ex præda, et quo » facti sunt ditiores. *Bon. loc. cit.*

» 3. Qui bona fide per inculpatam ignoran» tiam celebravit contractum, quem postea usu» rarium esse cognoscit, non in plus tenetur, » quam factus est ditior. Vide *Laym. l.* 3. *tr.* » 2. *c.* 3.

» 4. Possessorem bonæ fidei, si adhibita di» ligentia inclinet in eam partem, quod res » non sit sua, teneri aliquid restituere juxta » inclinationem, docet *Con. d.* 3. *dub.* 10. » *num.* 39. At *Pal. t.* 1. *d.* 2. *p.* 2. *num.* » *ult.* putat ad nihil teneri, quia possessor, con» trariis rationibus non convincentibus, præ» ponderat: Idem docent *Vasq.* [illegible] *Escob. t.* » 2. *c.* 3. *num.* 154. *Dian. p.* 4. *t.* 3. *R.* 24. » *et* 26. Si neglexit investigare veritatem, et » deinde sciri non potest, dicit *Pal. loc. cit.* » ad nihil teneri. * ( *Vide dicta lib.* 1. *num.* » 83. *et* 85. ) *.

» 5. Si bona fide rem vendidisti dono tibi » datam, teneris restituere pretium, quia fa» ctus es locupletior, et satis debet esse tibi, » non habere minus, quam ante. Quod si ta» men apud alterum res est, is reddere tene» tur, *ibid*, *et Vasq. cap.* 9. §. 2. *Mol. Less.* » *l.* 2. *c.* 14. *d.* 3.

» 6. Si bona fide rem ipse emisti, et ven» didisti sine lucro, nihil teneris restituere, sed » solus is, apud quem res est. *Mol. l. c. Less.* » *l.* 2. *c.* 14. *d.* 1. contra *Vasquez*, *etc.*

609. » 7. Si rem alienam bona fide donasti, » non donaturus aliam, si hanc non habuisses, » ad nihil teneris; quia non es factus ditior; » secus si aliam donaturus fuisses (quia tunc par» cendo tuæ, factus est ditior); vel si aliquid » accepisti in remunerationem. *Bonac. Trull. t.* » 7. *c.* 11. *d.* 1.

» 8. Si aliena re lucratus es, tamquam in» strumento, v. gr. frumentum alienum alio de» portatum vendidisti: vel pecuniam alienam ne» gotiationi exposuisti, non teneris illud lucrum » restituere; quia non est fructus rei alienæ, » sed tuæ meræ industriæ: tales enim fructus » dicuntur meræ industriæ, quos ipsa natura » ex se nullo modo gignit, sed tantum con» currit, ut instrumentum operantis. *Laym. l.* » *c. n.* 3. *ex S. Thom. etc.*

610. » 9. Fructus omnes rei, sive ii sint me» re naturales, hoc est, qui vix ullo hominum » labore egent, ut fœtus animalium, arborum, » herbæ, et gramina; sive sint simu industria» les, sive mixti, hoc est, ad quos æque, aut » magis hominum labor cum natura concurrit, » ut verbi gratia segetes, et quæ ferendo gi» gnuntur: item vinum, oleum, lana, etc. » quo etiam referuntur pretia locationis domo-

» rum, jumentorum, etc. qui fructus civiles
» appellantur: hi, inquam, fructus rei, si
» percepti, et extantes sint, domino restitui de-
» bent, deductis tamen expensis propriis, et
» æstimatione laboris. * ( *Sed vide infra num.*
» 825. *v.* Bene autem, *ubi dicemus cum Mo-*
» *lina, La-Croix, et communi, quod fructus*
» *mixti a possessore tam bonæ, quam malæ fi-*
» *dei non debent restitui, nisi in quantum res-*
» *pondent malæ fidei, non vero in quantum*
» *respondent industriæ* ) *. Et quidem pretium
» locationis ex re aliena debet domino restitui,
» licet is rem, si penes se habuisset, non fuis-
» set locaturus. V. *Laym. l. c.* * ( *An tenea-*
» *ris restituere pretium libri alieni locati? Negat*
» *Laym. quia liber non videtur de se aptus ad*
» *gignendos fructus. Sed verius tenendum op-*
» *positum cum P. Conc. tom. 7. pag. 110. n.*
» *3. Salmant. de Rest. cap. 3. num. 70. qui*
» *citant Lugo, Prado, Sanch. et Less. Et*
» *idem dicendum de veste, torque aureo, equo,*
» *et simili, quia, licet non sint aptæ fructus*
» *gignere, sunt tamen per se locabiles* ) *. Si
» tamen fructus isti reales bona fide possessi fue-
» rint tempore a lege præscripto ad usucapien-
» dum illos ( quod si adsit titulus, est bien-
» nium inter præsentes, inter absentes quadrien-
» nium: si autem non adsit titulus, anni 30.
» cum bona fide ), non sunt restituendi: quia
» usucapio transfert dominium. *Salon. Trull. l.*
» *7. c. 11. d. 3.* * ( *Ita Lugo, Less. Caj. Sot.*
» *Moll. et alii communiter, vide dicta n. 517.*
» *Quoad vero præscriptionem et ejus requisita,*
» *vide quæ fuse diximus hoc lib. 3. ex num.*
» *504* ) *.

611. » 10. Si a fure accepisti ( sive bona,
» sive mala fide ) rem usu consumtibilem, v.

» gr. vinum, oleum, triticum, cum propriis
» ipsius furis rebus permixtum, ita ut discerni
» non possit, non teneris restituere, si fur ad
» restituendum sit potens, quia fur per com-
» mixtionem istius rei cum propria acquisivit
» ejus dominium, atque adeo illud tamquam
» verus ejus dominus potuit transferre, *Navar-*
» *ras*, *Sanch. Less. Bon. Trull. l. 7. c. 11.*
» *d.* 2. Vide *Dian. p. 2. tr. 5. misc. R.* 40.
» * ( *Ita etiam dicunt Salmant. de Rest. c. 1.*
» *n.* 46. *cum Sanch. Reb. Dic. etc.* ) *.

612. Sed quid, si recepisti a fure rem jam commixtam cum illius bonis, et per illam tuam acceptionem fur factus sit impotens ad restituendum? *Sporer de 7. Præc. num. 250. et Tambur. de rest. c. 3. §. 4. n. 16.* ajunt probabile esse quod dicunt *Less. Mol. etc.* ad nihil teneri donatarium, qui accipit rem a debitore non solvendo, quia debitor dat rem suam, et damnum per accidens creditoribus obvenit: Quapropter cum debitor per illam commixtionem, quæ æquivalet consumtioni jam acquisierit totale dominium cumuli, ut dicunt *Lugo de Just. D. 6. n. 172. Sanchez. Dec. lib. 1. c. 23. n. 34. et Tamb. loc. cit.* Ideo probabile esse dicunt *Tamb. et Spor. ll. cc.* quod donatarius possit rem illam accipere, et retinere. Sed huic opinioni obstat primo id quod valde probabiliter docent idem *Less. lib. 2. cap. 10. num. 157. et Salmant. de Contract. cap. 3. n. 110. cum Trullench.* ut dictum est *n.* 499. *vers. Notandum*, contra *Lugo, Sanch. etc.* nempe quod, cum cumulus ille extat, sive apud debitorem, sive apud alium, dominus rei permixtæ habet jus in rem, retinetque verum dominium in illo acervo una cum debitore. Qua sententia posita, donatarius rem illam permixtam accipiens sem-

per teneretur ad restitutionem, quia tunc non acciperet rem donantis, sed alienam. Sed magis obstat sententia, quam veriorem putamus, et referemus *n.* 722. contra *Less. et Mol.* ut supra, scilicet omnino peccare contra justitiam accipientem rem a debitore non solvendo creditoribus, quia efficaciter influit in alienationem rei cum creditorum detrimento. Hinc dicimus in casu proposito cum *Sanch. dict. num.* 34. *eod. Tamb.* et communi sententia *ap. Sporer l. c.* accipientem teneri domino rem permixtam restituere.

613. Quæritur hic, ad quid teneatur qui in mare projecerit gemmam, putans valere decem aureos, si illa revera valebat centum? *Prima* sententia dicit teneri ad centum, quia injuste damnificans cum culpa mortali tenetur ad omne damnum factum, licet ignoratum. Ita *Lugo de Justit. D.* 8. *n.* 63. *Pallavic. ac Illsung. apud Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 194. et aliqui docti Juniores. *Secunda* tamen sententia, quam sequuntur *P. Holzm. de Rest. n.* 544. *Pontius in Cursu Theol. D.* 52. *qu.* 2. *Concl.* 2. *num.* 6. *Croix l. c. cum dicast. Mazzott. de Restitut tr.* 4. *D.* 1. *q.* 3. *c.* 3. *q.* 5. *Espars. qu.* 34. *Diana p.* 11. *tr.* 2. *R.* 34. et alii docti Juniores dicunt teneri tantum ad decem modo invincibiliter credat gemmam non pluris valere, et ne in confuso quidem dubitet de suo reali valore; quia non censetur volitum damnum illud, quod non est cognitum; ideo quoad illum excessum deest voluntas damnificandi. Et satis probabilis hæc sententia mihi videtur; Rationem enim a principiis petendo, dico, quod secundum omnes ad restitutionem requiritur culpa theologica; et tanta est culpa, quanta invincibiliter apprehenditur. Ita ut ille,

qui proximo damnum infert, plus aut minus peccat, quanto plus vel minus æstimat damni valorem. Juxta autem culpam correspondere debet obligatio restitutionis. Si igitur culpa est tantum pro decem, obligatio restitutionis nequit esse pro centum; ipse enim *Lugo loc. cit.* fatetur, quod si damnificans putet rei valorem esse levem, et eam destruit, non tenetur (saltem sub gravi) ad integre restituendum, quia deest injuria gravis erga dominum. Ob eamdem ergo rationem ille, qui apprehendit invincibiliter rem valere minus sui veri valoris, non tenetur excessum suæ æstimationis restituere, cum gravior injuria desit: nam est commune axioma apud Philosophos, quod *sicut se habet simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis.* Nec obstat dicere, quod damnificans tenetur ad omne damnum illatum; hoc enim intelligendum est, modo damnum illud fit aliquo modo, saltem in confuso, animadversum, ut ceterum ordinarie accidit; non vero si prorsus invincibiliter fuit incognitum, ut advertunt *Croix dict. num.* 194. *Mazzotta loc. cit. c.* 2. *num.* 4. *et P. Holzm. de Rest. tr.* 2. *n.* 592. *Salm. de Rest. c.* 4. *n.* 118. *et* 124.

## ARTICULUS II.

*Quid debeat restitui ab inferente injuriam formalem, seu malæ fidei damnificatore, seu possessore.*

614. *Ad quid teneatur possessor malæ fidei? Vide resolutiones.*

615. *Circa solutionem gabellarum. Quæritur I. Quis possit tributa imponere? Qu. II. Quæ requirantur ad justi tributi impositionem?*

616. *Qu. III. An fraudantes gabellas peccent, et teneantur ad restitutionem? Qu. IV. An teneantur solvere gabellam subditi deferentes ad usum proprium? Et an pauperes?*

617. *Qu. V. An populi in dubio de justitia tributi teneantur ad ejus solutionem? Qu. VI. An Creditor Regis possit fraudare gabellam, alteri locatam aut venditam? Qu. VII. An emens mercem a defraudante gabellam teneatur ad ipsam?*

618. *An dominus possit retinere expensas utiles in re factas a fure? Et an fur teneatur ad omnia damna, saltem confuse prævisa?*

619. *Cui crescat pretium rei ablatæ?*

620. *Quid si apud furem pereat res, quæ æque periisset apud Dominum?*

621. *Quid si quis occidat agnum alterius, qui postea pluris valuisset? Et quid si fur consumat tempore majoris pretii agnum, quem dominus tempore vilioris erat consumpturus?*

622. *Quid si quis se fingat pauperem?*

623. *Quid si quis consumat rem alienam in extrema necessitate?*

624. *Quid si consumat rem mutuatam?*

25. *Quid si quis emat rem alienam cum dubio?*

614. » RESp. Id Juxta supradicta æstimandum a quantitate tum juris quod alter habet, » tum damni quod injuste infertur ; cui æquale reddi debet, nisi aliud de damnificati mente, et consensu rationabiliter præsumatur.

*Unde resolves.*

» 1. Si damnificatus habeat jus in re, in » qua damnum est passus, restitutio ei facienda in solidum ; si autem tantum habeat jus » ad rem, restitutio facienda est pro quantitate » juris, consideratis circumstantiis : quia non » debetur solidus valor rei, quæ expectabatur; » cum tantum sit in spe, et multis modis possit impediri.

» 2. Qui in loco publico suæ civitatis contra justam prohibitionem pascit, vel ligna » cædit, non tenetur ad restitutionem, nisi communitati graviter nocuerit, v. gr. stirpes incidendo, arbores ædificiis idoneas sternendo : » quia rationabiliter præsumitur mens Reipub. » non esse, suis membris usum publicorum locorum rigidius prohibere, quam sub mulcta » solvenda, casu quo deprehendantur, * ( *cum* » *Laym. de Just. c. 5. num. 18. Hinc ad nihil tenetur ante sententiam.* Vide *dicta num.* » 529. *Qu.* 1. ) *.

» 3. Gravius tamen peccaret, et teneretur ad » restitutionem, si quis pasceret in loco alicujus privati ; etsi etiam hic præsumi aliquando possit de consensu domini, qui sæpe non » intendit, ut fiat restitutio, sed ut deprehensus pœnam luat.

» 4. Qui venantur, vel piscantur in locis al-

» teri locatis, vel alias prohibitis (saltem si » ea conclusa, vel circumsepta non sunt) non » peccare mortaliter, nec teneri ad restitutio» nem, docet *Dian. ex Less. Dicast. etc. p.* » 9. *t.* 9. *Res.* 39. contra *Bon. etc.* * (Vid. » *dict. n.* 604. *et* 605.) *.

» 5. Etsi probabilius sit, et in praxi com» muniter tenendum, peccari mortaliter circa » vectigalium fraudationem, ex eaque oriri ob» ligationem restitutionis: non omnino tamen » improbabiliter id alii quidam negant, eo quod » consuetudo interpretetur non esse mentem le» gislatorum ad aliud obligare, quam ut de» prehensi mulctentur. Vid. *Nav. c.* 23. *Sa, v.* » *Gabella, Bonac. q.* 9. *p.* 1. *n.* 5. *ex Nav.* » *Fill. t.* 28. *n.* 11. *Less. Mol. d.* 9. *Dian.* » *tract. de Leg. Res.* 19. *Laym. lib.* 3. *t.* 3. » *p.* 1. *c.* 8. *n.* 4. *et* 5. vide etiam *Dian.* » *p.* 1. *t.* 11. *Res.* 38. *et p.* 2. *t.* 17. *R.* » 38. ubi ex *Cajet. Med. Soto, etc.* docet » non esse negandam absolutionem pœnitenti, » qui defraudavit gabellas, seu vectigalia im» posita rebus iis, quæ emuntur non ad nego» tiationem, sed ad usus proprios, vel familiæ » necessaria, v. gr. pani, carnibus, piscibus, » frumento, oleo, etc.

Circa hanc tributorum materiam plures hic quæstiones sunt enucleandæ.

615. Quær. I. Quis possit tributa imponere? Resp. possunt Imperatores, Reges, Respublicæ, omnesque Principes supremam habentes potestatem. Possunt etiam Concilia, et Pontifex, ex potestate indirecta disponendi de temporalibus, quando id opus est ad regimen spirituale; ita communiter *Less. lib.* 2. *cap.* 33. *n.* 12. *Mol. D.* 666. *Lugo de Just. D.* 36. *num.* 3. *et* 4. Possunt etiam ii, quibus Princeps gubernandi

potestatem impertitur, et expresse simul hanc et facultatem tributa imponendi, ut *Lugo n.* 6. *et Sanch. Cons. lib.* 2. *cap.* 4. *dub.* 3. Possunt item Civitates, et Communitates adhuc subditæ aliquando imponere contributiones, sive *collectas*, ut vocant, ad sui gubernationem, si Princeps saltem non contradicat, quo tacite consentire videatur: *Lugo n.* 8. An autem Principi infideli debeantur tributa a Christianis negotiantibus vel transeuntibus? Resp. debentur, si justo titulo ille Regnum possidet: secus si injusto, nisi præcedat pactum de aliquo tributo solvendo; *Sanch. l. c. dub.* 5. *et Lug. n.* 16.

Communissime autem docet *Molina loc. cit. Less. dub.* 2. *num.* 14. *Lugo num.* 14. *Sanch. dict. c.* 4. *dub.* 4. *cum Sylv. Panorm. Ang. etc.* quod bene possit consuetudine ab aliquo Principe acquiri jus tam exigendi, quam imponendi tributa.

Quæritur II. Quæ requirantur conditiones ad justi tributi impositionem? Prima conditio est *Justitia causæ*, quæ non est quidem abundantia vel utilitas Principis, sed necessitas boni communis, ad quod merito pertinet etiam sustentatio Principis, juxta ejus dignitatem. Hinc si Princeps nequeat alia via suæ necessitati subvenire, etiamsi ipse sua culpa in talem necessitatem devenerit, adhuc tenentur subditi contribuere, ut communiter docent *Molina D.* 667. *Less. cap.* 33. *num.* 48. *Sanch. Cons. lib.* 2. *c.* 4. *dub.* 2. *num.* 8. *Lugo D.* 36. *cum Vasq. et aliis* contra *S. Antonin. Host. Henr. etc.* Notant tamen præfati AA. debere tunc Principem moderari sumptus, quantum fieri potest, immo et resarcire damnum subditis, si ad pinguiorem venerit fortunam. Unde bene monet *Molina l. c.* peccare utique Principes, si excessivis sum-

ptibus, et largitionibus periculo se committunt excedenter gravandi subditos.

Secunda conditio est *Proportio tributi* cum necessitate occurrente, nempe quod populus non magis gravetur, quam ejus bonum postulat. Hinc ait *Lugo num.* 21. non posse Principem, ut Regnum sibi conservet, propter expensas belli tam subditos gravare, ut eos in magnam paupertatem conjiciat, non enim Regnum est propter Regem, sed Rex propter Regnum; Nisi (bene excipit) alter Princeps, qui Regnum invadit, sit infidelis, vel hæreticus, ita ut sub ejus regimine gravissima timeri possint Religionis damna subditis imminere. Notant autem *Lessius c.* 33. *n.* 49. *et Lugo n.* 22. *cum Victoria* juste posse Principem subditis qui rebellarint, absque alia necessitate novum imponere tributum, partim ad compensandum damnum ab ipso propter rebellionem passum, partim in justam criminis commissi pœnam.

Tertia conditio est *Æqualitas in personis*, nempe quod si qui majores vires habent, plus solvant, et minus qui minorem; vide *Lugo n.* 23. Sed dubitatur, an *Assisium* impositum ob utilitatem alicujus loci, juste exigatur ab exteris? Negant *Sylv. Cajetan. Ang. etc. apud Sa. dicto cap.* 4. *dub.* 45. *n.* 6. Sed communiter et probabilius affirmant *Sanch. n.* 9. *Mol. D.* 669. *n.* [illegible] *Lugo num.* 28. *v. Secundo, cum Vasq.* [illegible] tum quia non apparet alius modus conveniens colligendi tributum, aliter difficulter poterunt exteri a Civibus dignosci; tum quia sic in populis invicem consuetudo servatur, incolæ enim hujus loci, cum ad alios confluunt, etiam tributa illorum locorum solvunt.

Quæritur III. An fraudantes gabellas peccent,

et teneantur ad restitutionem? Prima sententia communissima, et probabilior affirmat, hancque tenent *Sanchez Dec. Lib.* 6. *cap.* 4. *num.* 62. *Mol. D.* 674. *La-Croix lib.* 1. *p.* 2. *num.* 669. *Concina t.* 6. *pag.* 420. *Viva de Restitut. quæst.* 7. *art.* 7. *num.* 1. *Roncaglia eodem tit. c.* 10. *q.* 4. *Holzmann. de Leg. num.* 358. *Diana p.* 1. *tract.* 10. *R.* 19. *cum Suar. P. Nav. Led. Grass. Vega, etc. Less. cap.* 33. *n.* 56. *cum Cajet. Arm. Med. Cov. etc. ac Lugo D.* 36. *n.* 38. *et* 39. *cum Soto, Sylv. Gabr. Corduba, etc.* Probatur 1. ex illo Matth. 22. *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, etc.* Et ex Apost. ad Roman. 13. *Ideo et tributa præstatis; ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes, Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal.* Probatur 2. ratione, quia sicut Rex tenetur vacare saluti populi, administrationi justitiæ, et aliis oneribus, sic contra tenetur populus ex justitia, et de jure naturali solvere Principi vectigalia ad ejus sustentationem. *Secunda* vero sententia negat, et eam tenet *Navarrus Man. cap.* 23. *num.* 55. *et* 60. *Angel. v. Pedagium num.* 6. *Beja in Respons. p.* 1. *Cas.* 13. *Duard. in Comment. Bull. Cœnæ lib.* 2. *Ran.* 15. *quæst.* 12. *n.* 9. ubi fuse illam tuetur, et respondet ad contraria argumenta; Et probabilem putant *Bossius p.* 1. §. 24. *n.* 290. *et* 296. *cum Sayr. et Sancio, ac Diana loc. cit. cum Sa, et Malder.* qui dicunt defraudantes vectigalia non esse a Confessariis urgendos ad restitutionem. Ratio, quia, licet subditi per se loquendo de jure naturæ teneantur Principi congruum subsidium ministrare, non tamen tenentur sub culpa ad eas gabellas, quæ ab ipso sub pœna magna sunt impositæ, cum juste præsumatur Prin-

ceps tunc nolle eos obligare ad culpam simul et pœnam, nam *leges humanæ* ( ait Navarrus ) *etiam præcipientes, quæ pœnam temporariam constituunt, in dubio ad æternam non obligant; quatenus sunt leges ejus qui pœnam statuit.* (Cujus sententiæ sunt etiam alii citati *lib.* 1. *num.* 147. ). Obligatio autem subditorun solvendi vectigalia Principi, quoties eas defraudant, compensatur illi cum obligatione pœnæ cui subditi subjiciuntur. Unde videntur Principes satis sibi fieri, si cum tanto eorum emolumento pœna illa defraudantibus irrogetur. Quod eo magis præsumendum videtur, quo ( ut quidam doctus Recentior dicebat ) solutiones gabellarum certo excederent Principum necessitates, si subditi integras impositiones solverent. Præterea adhuc in sententia ( communiori quidem, et probabiliori ) non dari legem mixtam, nempe quæ præcipit, et pœnam imponit, quæ non obliget ad culpam, nihilominus in præsenti casu, existente lege quæ præcipit solvi gabellam, et pœnam injungit non solventibus, dici potest quod tunc peccat fraudans, quando, non soluta gabella, nollet etiam post confiscationem solvere pœnam; lex enim hæc videtur conditionalis, sive disjunctiva ( juxta id quod dicit *Sanch. Cons. lib.* 1. *cap.* 5. *dub.* 1. *num.* 22. *cum Salon. Cord. Angles, Mercad. Met. et aliis* ) ut solvatur gabella, aut pœna. Quod hic magis videtur præsumendum in hujusmodi pœnis lucrativis pro Rege, in cujus beneficium cedunt, quam in aliis tantum afflictivis. Saltem dubium est, an lex ista obliget sub culpa ad utrumque scil. ad solutionem gabellæ, et pœnæ, vel tantum pœnæ, et in dubio nemo tenetur obligationem certam subire. Nihil autem obstat dicere, quod talis defraudatio esset in damnum ementium hujus-

modi tributa; nam respondetur, subditos non plus teneri quoad gabellas erga ipsarum emtores quam erga Regem vendentem; ipsis autem imputandum est, si non invigilent, nam sub tali conditione gabellas emunt, et si in alio amittunt, in alio lucrantur propter pœnam contraventionis. Hæc dici possunt pro hac secunda sententia; an autem propter has rationes (quæ ceterum non videntur contemnendæ) ipsa sit sufficienter probabilis, sapientioribus me remitto.

Sentit autem *Sanch. Cons. cap.* 4. *dub.* 10. *n.* 7. neminem qui palam, et recta via transit, teneri solvere vectigalia, ratione transitus per portam vel pontem, quæ imponuntur pro assecuratione viarum; durissimum enim esset obligare advenas ad scienda hæc statuta in portis vel pontibus. Et hoc probabile putat *Sanch. n.* 12. cum aliis, etiamsi quis consulto merces aut se occultet, quia hujusmodi tributa ita sunt recepta, ut non debeantur nisi petita. Generaliter vero loquendo de omnibus vectigalibus, putat *Lugo D.* 36. *n.* 43. *cum Mol. D.* 674. *n.* 9. monendos esse populos ad tributa solvenda, sed post factum non esse cogendos ad restitutionem tributi defraudati, si probabiliter sibi suadeant in tanta vectigalium multitudine aliquid injustum solvisse, vel competenter contribuisse ad publicas necessitates.

Quæritur IV. An teneantur solvere gabellas subditi deferentes res ad usum proprium? Et an pauperes?

Certum est de jure apud omnes nullum deberi vectigal de rebus cuique deservientibus ad usum proprium et familiæ, ut expressum habetur in *l. Universi. C. de vectigal.* Et confirmatur in *cap. Quamquam de censib. in* 6. ubi:

*Quamquam pedagiorum exactione regulariter merito sint damnatæ.* Quod tantum de rebus ad usus proprios forte dispositum putat *Lug. D.* 36. *n.* 88. *in fin.* Unde refert *Sanchez Cons. lib.* 2. *c.* 4. *D.* 44. *n.* 2. *cum S. Antonin. Jason. et Gabr.* hujusmodi vectigal non esse solvendum, nisi expresse imponatur etiam deferentibus bona ad usum proprium, quia, cum sit res odiosa, et contra jus commune, expresse indiget mentione. Sed dubium hinc oritur, an solutio hujus vectigalis possit per consuetudinem induci? *Prima* sententia negat, et hanc tenet *Cajetanus v. vectigal, sub initio, Sotus de Justit. l.* 3. *quæst.* 6. *art. ult. v. Causa, et Host. Angel. Tab. Led. ac alii apud eumdem Sanch. l. cit. num.* 4. Quia (ut ajunt) iujustum est gravare pauperiores, cum isti pluribus indigeant ad usum proprium. *Secunda* vero sententia affirmat, eamque tenet *Lugo de Just. D.* 36. *n.* 71. *Less. c.* 33. *D.* 7. *et Sanch. num.* 6. *cum Nav. S. Antonin. Angles, Sylv. Gab. et Rosell.* Quia talis consuetudo (quæ instar legis obligat) non esset quidem injusta, non enim gravarentur magis pauperes quam divites, dum divites ob majorem copiam famulorum quos alunt, et majorem sumtuum largitatem plus emunt, quam pauperes. Dicunt tamen *Less. loc. c. et Sanch. n.* 7. *cum Corduba, etc.* quibus adhæret *Lugo dicto n.* 27. *et* 71. ad talis vectigalis justitiam requiri causam urgentissimam, et non ingerendum scrupulum defraudantibus, nisi de ejus justitia constet.

An autem pauperes teneantur ad vectigalia? Dicunt *Lugo dicta D.* 36. *n.* 69. *cum Bartolo. et Decio, Less. lib.* 2. *c.* 33. *n.* 62. *ac Sanch. D.* 15. *n.* 2. *cum Sylv. Baldo, Felin. Rosella, Panorm. Gigas, Isern. Baez. etc,* quod si pau-

pertas in aliquo eo deveniret, ut hic non posset alere se et suos, etiam cum mediocri lucro ex negotiatione, vel quia habet multos filios, aut debita, vel propter alias necessitates, non tenetur solvere gabellas, quoniam hoc postulat naturale jus, ut quis prius alat se et suos, deinde tributa solvat. Subduntque *Sa*, et alii AA. citati, etiam Ministros posse eas remittere alicui ob nimiam paupertatem, cui ipse Princeps remittere præsumitur.

617. Quæritur V. An populi in dubio de justitia tributi teneantur ad ejus solutionem? Plures sunt sententiæ, nam in dubio negativo affirmant teneri *Less. Lib.* 2. *cap.* 33. *dub.* 8. *n.* 64. *ac Sotus, Palac. Malder. etc. apud Lug. D.* 36. *num.* 86. Ratio, quia in dubio præsumendum est pro justo præcepto Principis, cujus auctoritas est in possessione præcipiendi. Sed negant *Molina D.* 674. *n.* 6. *et* 9. *concl.* 5. *Diana t.* 3. *tract.* 3. *R.* 39. *cum Villal. Arag. Fill. etc. Lugo de Justit. D.* 36. *num.* 89. *et Sanchez Cons. l.* 2. *c.* 4. *dub.* 6. *n.* 5. *cum S. Antonin. Host. Cajetan. Sylv. Gabr. Med. Cord. Arm. Tab. Ang. etc.* Id tamen intelligendum putat *Lugo*, si adsit aliqua præsumtio de injustitia tributi, quia tunc dubium illud non erit merum dubium, cum præsumptio fundet partem contrariam. Quando enim tributum nequit judicari justum, saltem probabiliter, non videtur (ait *Lugo*) obligandus subditus ad solutionem; in dubio enim onus probandi Justitiam tributi incumbit Principi, qui petit illud. Hinc limitant præfati AA. suam sententiam, ut procedat de tributis novis, quorum scitur initium causæ: non vero de antiquis, quorum causæ non est memoria et ideo præsumenda sunt justa; nisi (ait *Molina dicto n.* 6.) semper

adfuerit gravis suspicio, sive conjectura de ejus injustitia, vel de cessatione causæ. Probant autem dicti Auctores præfatam secundam sententiam ex *c. Pervenit de Censib.* ubi dicitur census, cujus causa ignoratur, non deberi, his verbis: *Oportet, ut omnis census ad quid esse, quando persolvi debeat, præsciatur.* Item ex *c. Quamquam de Censib. in* 6. ubi: *Quamquam pœdagiorum exactiones regulariter merito sint damnatæ, tanto tamen districtius ne ab Ecclesiasticis exigantur, prohiberi oportet.*

Dices: Lex in dubio præsumitur justa, ita et tributum. Respondet *Lugo num.* 90. non eamdem fieri præsumtionem pro lege, quam pro tributis, quorum plura a viris probis censentur injusta, quia (ut notat *Molina d. num.*): *Rari sunt qui veritatem in hac materia Principibus dicant, cupientes ei placere; et Populi non audent opponere, neque sufficienter audiuntur.* Non est ergo (subdit *Lugo*) præsumtio illa ita fundata in Lege tributi, ut dubia expellat, cum tot gravissimi DD. dicant pauca esse tributa, in quibus conditiones omnes ad eorum justitiam necessariæ de facto concurrant. Neque obstare dicunt regulam illam, quod Superiori præcipienti in dubio parendum est; Omnes enim, dicit idem *Lugo dict. n.* 90. *v. Dices*, fatentur subditum non teneri in dubio ad obediendum, quando præceptum est nimis difficile, vel grave illi damnum affert; et ita etiam docet *Less. lib.* 2. *cap.* 31. *num.* 10. *et cap.* 41, *num.* 77. *in fin. Sotus de Teg. secret. Membr.* 3. *quæst.* 2. *Conclus.* 2. *Cordub. lib.* 3. *quæst.* 6. *et Sanchez loc. cit. et Dec. lib.* 6. *cap.* 3. *num.* 24. *cum Arag. Bann. Tap. Sayr. Met. Lop. Man. Rodr. Henriq. Salas*, etc. Ratio, quia in dubio favendum est ei de cujus damno

agitur; tunc enim difficultas illa, una cum dubio de potestate imperandi, præponderat possessioni Superioris. Confirmant eamdem sententiam plures Juristæ apud *Sanchez Cons. dicto n.* 5. ut *Bartolus*, *Corneus*, *Decius*, *etc.* dicentes quod cum tributum sit res odiosa, judicandum est in dubio non esse solvendum.

Hæc in dubio negativo, quid in posivo, nempe cum probabile sit tributum esse injunctum, an teneantur subditi illud solvere? Affirmant *Suarez*, *Vasquez*, *et Turrianus apud Lugo D.* 36. *num.* 91. Sed communissime negant *Less. lib.* 2. *cap.* 33. *num.* 67. asserens esse communem seutentiam DD. cum *P. Navarr. lib.* 3. *cap.* 1. *num.* 263. Item *Sanchez Dec. lib.* 6. *cap.* 3. *num.* 7. *Laymann lib.* 3. *tract.* 3. *cap.* 3. *n.* 6. *Pal. tract.* 1. *D.* 2. *p.* 6. *num.* 5. *Lugo dict. num.* 91. *et Sporer de* 7. *Præcept. cap.* 5. *num.* 154. *cum Azor. Cajet. Sylv. etc.* vocans pariter communem; aliique multi quos congerit *Diana tom.* 1. *p.* 1. *de Parlam. R.* 22. *et p.* 2. *tr.* 3. *Misc. R.* 59. Ratio, quia subditus juste tunc suo jure utitur ad non solvendum, dum probabiles rationes pro se habet. Et huic sententiæ tandem convenit etiam *Suarez tom.* 5. *in* 3. *part. D.* 4. *Sect.* 6. *n.* 6. *in fin.* ubi fatetur non esse obligationem obediendi, quando saltem manifeste probabile est mandatum esse supra potestatem præcipientis. Et expresse eam docet *D. Antoninus p.* 2. *num.* 1. *cap.* 13. §. 8. ubi sic ait: *Non solventes pedagia, quia sunt instituta ex injusta causa (quod tamen credi non debet, nisi probabiliter sciatur) non peccant, nec tenentur restituere, juxta Raymundum.*

An autem peccent exigentes publica tributa in dubio an sint justa? Affirmant *Mol. loc. cit.*

*n.* 7. *et Sanchez Cons. lib.* 2. *cap.* 4. *dub.* 7. *num.* 2. *cum Navarr. Sylvestro*, *Cajet. Ang. Arm. Host. etc.* nisi ipsi sint subditi et a Principe ad has exactiones compellantur, ut iidem DD. limitant. Sed *Lugo cum Vasquez*, *et Turrian. num.* 93. excusat etiam non subditos, vel subditos non compulsos, si exigant judicando Regem esse prudentem, nec imponere tributa absque sapientum consilio. Imo *Lugo num.* 28. sentit non peccare exactorem, quando ei de injustitia non constat, potest enim præsumere pro justitia tributi, præsertim in tanta opinionum varietate.

Quæritur VI. An creditor Regis, si nequeat debitum recuperare, possit non solvere gabellam alteri locatam? Negant *Corduba*, *Renald*, *et Graff. apud Lugo D.* 36. *num.* 72. Sed affirmant communiter *Less. cap.* 33. *dub.* 10, *Sanch. Cons. lib.* 2. *cap.* 4. *dub.* 48. *Molina D.* 674. *n.* 10. *et Diana tom.* 1, *p.* 2. *tract.* 2. *Misc. R.* 16. *cum Navarr. Vasq. Sylv. Bon. Turriano*, *Molf. Nald. Vega*, *etc.* et consentit *Lugo num.* 76. Ratio, quia conductor non majus habet jus, quam Rex; si ergo Rex injuste ab hoc creditore tributum exigeret, ita et conductor. Idem dicunt *Less. ibid. n.* 76. *v. Secus*, *et Lugo n.* 82. *cum Sylv. P. Navarr. et Vega*, si gabella fuerit alteri vendita. Hoc tamen non procedit, ut recte ait *Lugo num.* 80. quando debitum contractum fuit a Rege, postquam gabella fuerit locata, aut vendita.

Quæritur VII. An emens mercem a defraudante gabellam teneatur ad ipsam? Affirmat *Sylvester apud Croix lib.* 3. *part.* 2. *num.* 276. Sed probabilius negant *Sanchez lib.* 2. *cap.* 4. *dub.* 12. *num.* 3. *Lugo D.* 36. *a. n.* 65. *Spor.*

*de* 7. *Præcept. num.* 151. *ac Molina*, *Less. Bonacina*, *et Dicast. apud Croix loc. cit.* Ratio, quia gabella non est onus stricte reale gravans mercem, sed est reale simul et personale, scilicet, debitum quidem de tali re, at non a quovis habente rem illam, a solo venditore solvendum, qui facta venditione adhuc remanet obstrictus ad solutionem gabellæ. Id tamen intelligendum, ut omnes dicunt, modo emtor non cooperetur positive ad defraudationem tributi. Item excipiunt *Lugo a num.* 65. *et Sporer loc. cit.* si emtor adverteret ex hujusmodi frequentibus emtionibus fraudolentis, aliis passim tale exemplum sequentibus, Principi grave damnum evenire.

618. » 6. Ceterum ordinarie injustus, seu » malæ fidei damnificator, aut possessor tene- » tur non tantum restituere rem ablatam, et » fructus perceptos (exceptis suis expensis. * ( *Sed* » *ex l. Adeo* 7. §. *Ex diverso*, *ff. de Acquir.* » *dom. possessori malæ fidei negatur actio ad re-* » *petendas expensas. Hinc probant Sanchez de* » *Matrimon. lib.* 6. *D.* 58. *num.* 35. *et Lugo* » *putat tutam sententiam*, *posse Dominum reti-* » *nere expensas utiles in re factas a fure. At-* » *tamen Lugo cum Molina*, *Lessius*, *Palaus*, » *Navarrus*, *Covarruv. etc. apud Croix lib.* 3. » *part.* 2. *num.* 221. *oppositam merito vocat* » *probabiliorem ; Præfata autem lex prout pœ-* » *nalis non obligat nisi post sententiam* ) *, et » industria ), sed etiam sarcire damnum emer- » gens, et lucrum cessans, cum vere sit inju- » sta causa talium damnorum. * ( *Etiamsi hæc* » *damna sint ignorata ; modo sint prævisa sal-* » *tem confuse*, *ut advertunt Croix l.* 3. *p.* 2. » *n.* 198. *Salmant. et alii cit. num.* 613. *in*

» *fin.* ) *. Unde, si dominus, re sua retenta per » culturam, vel negotiationem perceptarus fu- » isset ex agro suo aut pecunia centum florenos, » et alter parum, vel nihil, debet is domino » suo satisfacere pro centum, illis florenis: quam- » vis communiter soleant domini plurimum re- » mittere; si res componatur. *Laym. l.* 3. *tr.* » 2. *cap.* 4. *n.* 7.

619. » 7. Si res aliena, dum injuste detine- » tur, crescat, ut si pretium ejus augeatur, » domino crescit, ac proinde id ei præstari de- » bet. Vid. *Laym. hic lib.* 3. *t.* 2. *cap.* 4.

620. » 8. Si res aliena, dum injuste detine- » tur, pereat, aut deterior fiat, idque casu, » vel justa hostium incursione, vel naturaliter, » et certum sit apud dominum æque perituram » fuisse, non tenetur alter restituere: quia ni- » hil novi detrimenti domino apud furem, v. » gr. accidit, quod non apud ipsum. Si vero » non fuisset peritura apud dominum, vel sal- » tem nonnisi per injuriam, tunc injustus de- » tentor adhuc tenetur ad restitutionem, licet » sine culpa sua res perierat. *Laym. tr.* 2. *cap.* » 4. *n.* 2.

» 9. Si res aliena apud iniquum detentorem » pereat, idque ipsius culpa, aut quia is ab- » sumsit, alteri donavit, destruxit, etc. tunc » etiamsi domino relicta fuisset certo peritura, » nihilominus tenetur pro ea domino satisface- » re, ut est communis apud *Laym. loc. cit.* » *Lessium etc.*

Pro majori claritate quæritur, an teneatur fur ad restitutionem rei apud ipsum deperditæ quæ æque apud dominum peritura fuisset? Distinguendum: Si res periit apud furem sine culpa sua, neque alterius, et eodem tempore ac

periculo quo apud dominum fuisset peritura, fur non tenetur ad restitutionem; quia furtum, licet fuerit commissum cum injuria, non tamen fuit efficax causa damni; justitia enim commutativa ad restituendum non obligat, nisi damnum effective accidat. Ita *Busemb. ut mox supra*, *Laym. de Rest. cap.* 4. *ex communi*, *Salmantic. eodem tit. cap.* 1. *num.* 52. *cum Less. Pal. Dicast. etc. Sporer num.* 162. *Holzmann num.* 400. Et confirmatur ex *lib.* 1. *ff. Ad leg. Rhodian. etc.* ubi dicitur non teneri ad restitutionem nautam, qui ex una in aliam navem deteriorem, invito domino, transtulit mercem, quæ periit, pereunte prima navi in eadem tempestate. Sed dices: Quomodo extinguitur sine satisfactione obligatio restitutionis ex injusta acceptione jam contracta? Respondeo: extinguitur eventu illius communis periculi, quo fit, ut nullum damnum ex furto domino eveniat; non enim facienda est reparatio damni quod non adest, cum restitutio ad hoc tantum debeatur, ut damnum reparetur; probavimus autem *n.* 561. ex *D. Thoma*, quod sola injuria non obligat ad restitutionem, ubi damnum non intercessit.

Dixi 1. *sine sua culpa*, nam si fur rem consumsit, vel ex negligentia culpabili perdidit, antequam periculum illud eveniret, tenetur quidem ad restitutionem, ut dicunt *Bus. sup. n.* 9. *Salm. l. c. et Laym. cum Mol. et communi*. Quamvis *Spor. de Rest. n.* 168. *et Less. l.* 2. *c.* 12. *n.* 93. *cum Vasq. et aliis* excusent furem a restitutione, si rem ipse consumpserit eodem loco, et intra idem tempus, quo jam præviderit rem apud dominum æque perituram; Quod probabile recte putant *Laym. num.* 2. *ac*

*Lugo D.* 18. *num.* 77. quia revera fur eo casu nec etiam est causa damni. Dixi 2. *sine culpa alterius*, nam ut bene advertit *Elbel de Rest. n.* 77. tenetur quidem fur ad restitutionem, si res periisset apud ipsum, non casu, sed injuria alterius; quia tunc jam iste alter obligationem contraxisset restitutionis; unde remanet ad eum obstrictus fur, qui prius obligationem contraxit. Ita *Elbel*, *Holzm. Bus. Sporer et alii communiter.* Dixi 3. *eodem tempore et periculo*, nam si transacto periculo illo communi fur non restituat, et postea res pereat in alio periculo dicunt *Salmant. l. c. n.* 51. *cum Pal. Dicast. et Less.* furem teneri ad restitutionem; quia non restituendo fuit in mora culpabili. Sed adhuc probabiliter *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 218. excusat furem a restitutione, semper ac evenit commune periculum, in quo æque apud dominum res peritura fuisset: Recte enim ait *Croix*, teneri tunc quidem furem ratione moræ ad restituendos fructus, quos dominus ex re percepturus fuisset; quia mora fuit causa, quod dominus damnum illorum fructuum pateretur; non tamen tenetur rem restituere, cum non mora, sed periculum fuerit vera causa, quod dominus rem amitteret.

621. Si quis occidit agnum alterius, qui nunc valeat quinque denarios, sed postea valiturus erat decem, dicunt *Sotus*, *Bann. Salon. etc. apud Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 236. restituendos esse decem denarios. Sed probabilius *Less. Mol. et Dicast. cum Croix ib.* tenent ex communi restituendos tantum quinque. Bene tamen excipit *Croix* cum *Lugo*, nisi Dominus pretio illo non possit emere similem agnum, vel quia caret pecunia, vel quia non habet amplius op-

portunitatem emendi; Hoc tamen intelligendum, si Dominus reservaturus fuisset ad tempus incrementi.

Quid si Dominus consumturus fuisset rem tempore vilioris pretii, fur vero consumsit tempore incrementi? Sentiunt *Molin. Vasquez*, *Laym. Less. etc. apud Salm. de Rest. c.* 1. *num.* 58. furem non teneri nisi ad pretium vilius, tum quia restitutio facienda est juxta quantitatem damni Domino illati; tum quia venditio facta tempore incrementi est fructus industriæ, qui non debetur Domino: Et hanc sententiam *Salm.* probabilem putant. Sed mihi videtur omnino verior opposita, quam tenent *Lugo D.* 18. *num.* 126. *Pal. de Just. qu. un. p.* 24. §. 9. *P. Concina tom.* 7. *pag.* 106. *num.* 24. *et Salm. num.* 59. *cum Sylv., Reb. et Vill.* Ratio, quia res Domino suo fructificat, licet Dominus fructum non percepturus fuisset. Nec fructus ille est fructus industriæ, sed fructus rei; unde deductis expensis totus ei debetur. Quid si Dominus consumturus fuisset agnum tempore vilioris pretii, et apud furem crevit valor, sed postea apud ipsum decrevit ad pristinum valorem? Respondet *P. Concina loc. cit. pag.* 105. *n.* 21. furem teneri ad restituendum vilius pretium, quoniam restitutio non obligat nisi ad mensuram damni illati. Sed id mihi videtur penitus improbabile, quoniam cum pretium agni creverit ad quinque in beneficium Domini, et eo tempore culpabiliter agnum illi fur non restituerit, damnum non fuit in quinque, sed in decem, et mora furis fuit quidem causa hujus damni; quapropter non quinque, sed decem ille restituere debet.

622. » 10. Qui fingens se pauperem, vel

» alium, quam est, extorsit eleemosynam, non
» tenetur restituere, si parva fuit, qualis ostia-
» tim mendicantibus datur; secus, si fuit ma-
» gna; tunc enim, quia subintelligitur conditio
» hæc (si pauper est) tenetur restituere secun-
» dum *Molin.* danti; secundum Palaum, vel
» danti, vel aliis pauperibus. Vid. *Escob. l.* 3.
» *E.* 2. *c.* 6. *n.* 109.

623. » 11. Qui in extrema necessitate con-
» sumsit, quod ante acceperat commodatum,
» conductum, vel precarium, non tenetur re-
» stituere: quia nec ratione rei acceptæ, cum
» ea nec in se, nec in pretio extet; nec ratio-
» ne acceptionis, cum jure eam consumserit;
» nec ratione contractus, cum hic non obliget,
» nisi re pereunte tua culpa. *Less. Hurt. Trull.*
» *Diana p.* 5. *tr.* 8. *R.* 10. Imo probabiliter
» ne id quidem, quod ante illam necessitatem
» erat furatus, et in ea consumsit, quia fur-
» tum illi non ademit jus, quod ad rem in tali
» casu habebat. *Con. Pal. Hurt. Dian loc. cit.*
» *R.* 8. contra *Less. et Vasq.* sicut neque si in
» ipsa necessitate accepisset, et consumsisset.
» *Dian. l. c. R.* 9. ex *Azor. et* 6. aliis con-
» tra *Lessium.* * (*Vid. quæ diximus Quæst.*
» *IV.*) *.

624. Certum est autem, quod mutuatarius, qui in extrema necessitate rem mutuatam consumit, tenetur adhuc restituere mutuum; quia tunc consumit rem propriam, cum rei mutuatæ transferatur dominium in mutuatarium.

625. Quæritur, utrum emens rem alienam cum dubio an sit venditoris, et postmodum, facta diligentia, dubium evincere non possit, ad quid teneatur? Dicunt aliqui teneri ad totam rem reddendam vel alteri, de quo dubitat

an sit sua, vel pauperibus si ignoretur persona. Sed probabilius tenetur ad rem dividendam pro qualitate dubii, cum ex una parte non faveat illi possessio incepta cum dubia fide, et ideo nequit rem sibi totam retinere: ex altera parte non videtur æquum teneri totam restituere, cum dubium est an res sit aliena. Ita *Lugo D.* 17. *num.* 80. *et* 81. *Less. l.* 2. *c.* 14. *n.* 15. *Pal. D.* 3 *punct.* 3. *n.* 2. *Salm c. num.* 62. *cum Dic. et Villal.*

## ARTICULUS III.

### *An, et quid debeat restitui pro injuria illata corporis, v. gr., per mutilationem, occisionem, etc.*

626. *Ad quid teneatur occisor?*
627. *An impotens restituere in uno genere, teneatur in alio?*
628. *Quid si quis occidens Cajum, putarit occidere Titium? Et an iste incurrat irregularitatem, aut excommunicationem Canonis?*
629. *Quid si quis incenderit domum Titii, putans Caji?*
630. *An valeat remissio Patris occisi in præjudicium filiorum?*
631. *Vide alios casus. Quibus hæredibus facienda restitutio?*
632. *An homicida teneatur restituere bona, quæ occisus aliis dedisset ex liberalitate?*
633. *Quid si damnum istorum intenderit?*
634. *Ad quid teneatur homicida creditoribus occisi?*
635. *Quid si homicidium imputetur alteri, et hoc occisor advertat.*
636. *Quid si hoc etiam intendat?*
537. *Ad quid teneatur invasus excedens moderamen inculpatæ tutelæ?*
638. *Quid si provocans occidat alterum pugnam acceptantem?*
639. *An detrahendum pretium laboris, quem occisus sustinuisset pro lucro amisso.*

626. » RESP. Injustus occisor, aut mutilator » in conscientia tenetur tantum restituere pro

» damnis bonorum fortunæ, quæ ex tali occi-
» sione, vulnere, etc. directe ab eo causata
» sunt, juxta prudentis arbitrium: præcise au-
» tem pro vita, membro, vel cicatrice nihil
» tenetur restituere secundum rigorem, cum
» sint bona altioris ordinis, quæ pecunia æsti-
» mari non possunt. Ita contra *Sotum*, *Sylv.*
» *etc.* probat *Less. lib.* 2. *c.* 9. *d.* 23. V. *Laym.*
» *l.* 3. *t.* 3.

Quæritur, an impotens restituere in uno genere bonorum, teneatur restituere in altero inferiori, puta si quis hominem occidit, aut vulneravit, aut infamavit, teneatur pecuniam dare, si nequeat aliter damnum compensare? Adest duplex probabilis sententia. *Prima* affirmat cum *Soto de Just. lib.* 4. *q.* 6. *art.* 3. *ad* 3. *Caj. Sum. v. Restitutio*, item *Sylv. Mercad. Arm. Arag. etc. apud Lugo D.* 11. *n.* 4. Et pro hac sententia videtur esse *D. Th.* 2. 2. *q.* 42. *art.* 2. *ad* 1. ubi ait: *Cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei compensare vel in pecunia, vel in aliquo honore.* Idem repetit *ibid. ad* 2. loquens de restitutione famæ: *Vel si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare.* Ratio, quia qui non potest totum damnum, tenetur saltem compensare partem quam potest. *Secunda* vero communior et probabilior sententia negat, eamque tenent *Lessius lib.* 2. *c.* 9. *n.* 141. *Lugo loc. cit. a num.* 5. *et Disp.* 15. *n.* 23. *Laym. l.* 3. *tract.* 3. *p.* 3. *c.* 6. *n.* 2. *Bonac. D.* 2. *qu. ult. sect.* 2. *p.* 10. *num.* 10. *Sanch. Cons. lib.* 1. *c.* 4. *d.* 1. *num.* 7. *Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 299. *Sporer de* 8. *Præc. c.* 6. *num.* 127. *Salm. de Rest. c.* 2. *n.* 80. *et cap.* 4. *n.* 142. *cum Bann. Vasq. Vict. Fill. P. Nav. etc.* Ac probabilem putat *P. Conc. tom.* 7. *pag.* 110. *n.* 7. Probatur 1. *Exod.* 21. 19.

ubi dicitur, quod convalescente vulnerato; *percussor erit innocens, ita tamen, ut operas ejus, et impensas in medicos restituat*. Ergo sufficit restituere tantum damna in bonis illata, quin sit obligatio restituendi aliquid pro vulnere; alioquin (bene arguit *Lugo*) percussor non diceretur innocens. Probatur 2. ex *l. fin. ff. de His qui effud. etc.* ubi dicitur vulnerans teneri ad expensas curationis, et mercedes, quibus cariturus est vulneratus: *Cicatricum autem, aut deformitatis nulla sit æstimatio; quia liberum corpus nullam recipit æstimationem*. Probatur 3. ratione, quia justitia commutativa obligat ad restituendum juxta æqualitatem damni illati, ubi autem restitutio facienda sit in genere diverso, nulla adest æqualitas, nec ulla erit unquam compensatio damni; per quamcumque enim pecuniam damnum minime reparabitur, neque in toto, neque in partem: Et sic respondetur oppositæ sententiæ. Communiter tamen præfati AA. monent congruum esse, ut Confessarius imponat pœnitenti pro pœnitentia, vel ex æquitate aliquid læso elargiri.

» 1. Qui occidit ebrius alium, si ebrietas non » fuit culpabilis, et voluntaria, vel, licet fue- » rit talis, si tamen homicidium vel non præ- » vidit, vel diligentiam debitam adhibuit ad » cavendum, non tenetur ad restitutionem; te- » netur autem, si prævidit, et non cavit. *Bon.* » *d. 2. q. ult. sect. 2. p. 1.*

628. » 2. Qui occidit Cajum, putans esse Ti- » tium, tenetur ad restitutionem: quia actio » ista est Cajo injuriosa. *Bon. loc. cit. comm.*

Quær. I. An occidens Cajum putans occidere Titium, teneatur ad restitutionem? Affirmat *Bus.* hic *cum communi*. At negant alii, quia homicidium respectu Caji est mere casuale, et invo-

luntarium. De hoc vide in quæstione sequenti dicenda, quæ ad idem coincidunt. Sed hic dubium fit, an incurrat excommunicationem Canonis, qui volens occidere Clericum Petrum, per errorem invincibilem occidit Clericum Paulum? Negat *Dian. p.* 9. *tr.* 4. *R.* 31. cum *Suar. de Censur. D.* 22. *sect.* 1. *n.* 54. *Conc. tom.* 3. *D.* 53. *n.* 3. et probabile vocat *Tambur. Dec. l.* 6. *c.* 4. §. 3. *n.* 29. Ratio, quia respectu Pauli percussio illa non fuit voluntaria, sed mere casualis et affectiva; solum autem affectus percutiendi Petrum fuit voluntarius, sed solus affectus non est sufficiens ad inducendam excommunicationem. Probabilius tamen dicunt incurrere *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 32. *n.* 26. *cum Cordub. et Cov. Viva de Rest. q.* 7. *art.* 1. *n.* 7. *Bonac. de Cens. D.* 1. *q.* 2. *p.* 1. *n.* 20. *cum Mol. Reb.* et aliis communiter, ut fatetur ipse *Tamb. n.* 28. Ratio, quia occidens Clericum ideo incurrit excommunicationem, quoniam injuriam irrogat statui Clericali; qui autem unum Clericum pro alio percutit, licet erret in personam, jam lædit statum Clericalem, quia Clericum vult lædere, et de facto Clericum lædit. Sed dices, cur iste excommunicationem Canonis incurrit, et non obligationem restitutionis? Respondetur: differentia est, quia restitutio non debetur personæ, nisi ob injuriam personæ illatam; sed excommunicatio incurritur ob injuriam factam statui ecclesiastico, quæ in hoc casu jam adest; et quamvis respectu Pauli sit accidentalis, et materialis, respectu vero status est substantialis, et formalis. Tanto magis puto occisorem in eo casu non excusari ab incurrenda irregularitate, ut dicit *Sanch. l. c. cum Cov. Cordub. Led. Vega, etc.* contra *Fill. tr.* 20. *c.* 3. *q.* 10. *Spor. de* 5. *Præc. c.* 3. *n.* 206.

et *Tamb. l. c. num.* 25. *cum Con. Henr. et Farinac.* qui afferunt pro se quamdam Declarationem S. Concilii ann. 1587. *ap. Dian. l. c.* ubi declaratum fuit, quod mandans occidere Petrum, non incurrit irregularitatem, si mandatarius errans occidit Paulum. Sed respondetur: in hoc casu ideo mandantem non esse irregularem, quia respectu occisionis Pauli non potest dici, quod ille fuerit verus mandans, cum mors Pauli accidat omnino per errorem mandatarii non propter mandatum; sed qui unum pro alio occidit, verus dicitur homicida. Nec obstat dicere, quod si quis projiciens lapidem vult occidere inimicum, et occidit mere casualiter amicum, non incurrit irregularitatem, ut dicunt *Bonac. l. c. cum Suar. et Sayr.* Sic etiam dicendum de eo, qui volens pugione occidere inimicum, casu occidit amicum. Sed respondeo: in primo casu tantum adest pravus affectus, non autem externum homicidium, cum occisio illa omnino accidat præter voluntatem. Et in casu nostro adest affectus, et homicidium externum, cum occisor velit interficere hominem, et de facto hominem interficit, licet erret in personam.

629. Quær. II. An autem, si quis velit incendere domum Titii inimici, et incendat domum Caji amici, teneatur Cajo restituere damnum? *Prima* sententia cum *Bonac. de R. in partic. Disp.* 2. *q. ult. sect.* 2. *p.* 2. *n.* 8. *cum Haunold. et aliis ap. Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 200. absolute affirmat. Ratio, quia omnis actio contra justitiam executa cum advertentia parit onus restitutionis; nec excusat error personæ domini, cum error sit tantum circa qualitatem, non circa substantiam. *Secunda* sententia cum *Leandro t.* 10. *q.* 28. *Mol tom.* 3. *D.* 127. *n.* 4.

*Tamb.* *Dec.* *l.* 8. *tr.* 3. §. 6. *n.* 2. *verb.* *Dixi*; *Spor.* *tr.* 4. *de Rest.* *c.* 2. *num.* 139. *Lugo de Just.* *D.* 17. *n.* 78. *et D.* 28. *num.* 86. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 200. cum aliis doctis Junioribus, et præsertim doctissimo Magistro meo Illustris. Episcopo Torno, negat teneri ad restitutionem, modo is non intenderit, ne confuse quidem, incendere domum alterius quam Titii; nempe, si non fuerit sic animo actualiter saltem implicite comparatus, quod etiamsi scivisset domum esse Caii, adhuc incendisset, quia tunc censetur damnum intulisse Cajo, non ut Cajo, set ut domino domus; et ideo tunc cuique domino damnum resarcire debet. Secus vero, si nullum alium intenderit lædere, quam Titium inimicum, invincibiliter credens domum esse Titii. Ratio, quia ad obligationem restitutionis, quæ oritur ex damnificatione principaliter facta propter injuriam, requiritur injuria formalis; nec sufficit injuria materialis, et solum effectiva sine animo, sicut nec sufficit injuria tantum affectiva, opere externo non completa, ut esset hæc; *Cardinalis* enim *de Lugo* sic loquitur: Cum ego intendo damnum inferre Titio, animo illi tantum injuriam irrogandi, quocumque alio exclu- so; si postea per errorem invincibilem lædam Cajum, injuria respectu Titii non est formalis, et effectiva, sed dumtaxat materialis, et affectiva, ac mere accidentalis, cum mihi non fuerit animus eum lædendi, nec in particulari, nec in generali; Et ideo non teneor illi restituere damnum, quod oritur ex injuria. Nec obstat dicere, quod ad obligationem restitutionis satis est intendere aliquam actionem injustam, et eam exequi. Nam respondent DD. citati, quod ad onus restitutionis ratione damnificationis non sufficit sola actio materialiter injusta, sed insuper

requiritur actio formaliter, seu voluntarie injuriosa in alterum qui læditur. Hæc autem actio injuriosa voluntaria deest in casu nostro, cum accidat actio præter intentionem, quæ non est alicui formaliter injuriosa: Si enim intendo tantum lædere Titium, et quemcumque alium excludo, tunc neminem voluntarie offendo; non Titium, quia de facto is non læditur; non alterum, quia respectu istius mea actio est prorsus involuntaria, et ideo error est circa substantiam. Et ob eamdem rationem idem dicunt *Sporer de* 5. *Præcept. cap.* 3. *num.* 206. *Fill. tr.* 20. *c.* 3. *q.* 10. *Croix lib.* 3. *p.* 2. *num* 201. *Leand. l. c. Tamb. lib.* 6. *c.* 4. §. 3. *n.* 31. ( contra *Bon. l. c. num.* 8. *cum Cov. Gom. et Sanch. lib.* 9. *D.* 32. *n.* 27. *Suar. etc.* ) de eo qui occidit amicum, invincibiliter credens esse suum inimicum. Nec obstat textus in *l.* 18. *Eum qui*, §. *Si injuria*, *ff. de Jurejur.* ubi dicitur quod si quis læditur ab aliquo, qui putat eum esse alium, is habet in illum actionem damni. Nam respondetur id procedere in foro externo, ubi præsumptio scientiæ personæ læsæ stat contra lædentem, cui fides minime præstatur, si asserat alium voluisse offendere; non vero in foro interno, ubi lædens certus est alium offendisse pro eo quem offendere intendebat.

Idem etiam dicunt de furto *Molin. l. c. Lug. D.* 17. *n.* 78. *Spor. tr.* 4. *de Restit. c.* 2. *n.* 139. et probabile putant *Leand. et Tamb. ll. cc.* Ait enim *Lugo* quod si fur, rem injuste accipiendo, vult illam absolute possidere, tunc saltem in confuso vult injuriam inferre domino, quicumque ille sit: Secus vero inquit, si acciperet sub expressa conditione, si res sit v. gr. Principis; quia tunc non intendit absolute possidere. Sed huic doctrinæ non acquiesco, et ad-

hæreo sententiæ, quam tenet *Sanch. Dec. lib.* 2. *cap.* 23. *n.* 157. In furto enim non attenditur cui volueris facere injuriam, sed an vere volueris rem accipere invito domino; cum in hoc videatur differre obligatio restitutionis ob damnificationem a restitutione ob furtum: nam in damnificatione principaliter intenditur injuria in personam domini, et accessorie illius damnum, in furto autem principaliter intenditur lucrum injustum, et accessorie injuria domini; et ideo error domini in casu furti videtur esse circa qualitatem, in casu vero damnificationis circa substantiam.

630. » 3. Si læsus ante mortem omnia remi» sit, ad nihil tenetur occisor: quia filiis non » fit injuria in bonis, nisi quatenus læduntur » in patre contra ejus voluntatem ( volenti enim » non fit injuria ); ergo sicut per eum jus ac» quirunt, sic etiam amittunt: etsi non recte » faciat parens, si filii valde egeant. *Less. l.* 2. » *c.* 9. *d.* 26. * ( *Ita etiam Salm. de Rest. c.* » 2. *n.* 113. *cum Sanch. Sot. Bonac. et commu*» *niter contra Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 316. *cum* » *Lugo: Facta autem remissione injuriæ, non* » *intelligitur facta remissio damnorum; V. ib.* » *n.* 112. ) *.

631. » 4. Etsi præcise pro vita, membro, » occisione non sit obligatio restituendi: per » sententiam tamen judicis cogitur injurians sa» tisfacere pro injuria.

» 5. Consilium est, ut Confessarius pro his » injungat eleemosynas, et Missas pro salute » occisi.

» 6. Si occisus, vel mutilatus fuerit servus, » vel animal, tunc etiam pro vita, et mem» bris facienda est restitutio, quia horum vita » pretio æstimatur; ac proinde tantum debet

» restitui quanti potuisset vendi; et pro mutilatione, vel cicatrice, quanto pluris venderetur.

» 7. Pro expensis funeris nihil restituitur; » quia illæ aliquando faciendæ tandem fuissent; » Nihil forte occasione illatæ necis, v. gr., extra patriam, majores fieri oportuerit.

» 8. Restitui debent impensæ factæ in curationem, et medicamenta, vulnerati, vel occisi. *Fill. tom.* 32. *c.* 8. *n.* 202.

» 9. Item lucra, quæ ex mutilatione, vel » vulneratione cessarunt; non quidem tam in » solidum, ac si de facto essent acquisita, sed » pro majore, aut minore spe, quam læsus habuit illa acquirendi. Vide *Trull. lib.* 7. *c.* » 8. *d.* 3.

» 10. Si homicida a Magistratu plectatur, » verius est adhuc teneri ad damna sarcienda, » cum morte sua tantum satisfaciat justitiæ publicæ, non hæredibus occisi. Qui tamen, cum » plerumque aliud non exigant, videntur esse » contenti, ac proinde hæredes homicidæ ad » nihil tunc teneri. *Fill. l. c. n.* 214.

» 11. Debet autem restitutio fieri tantum parentibus interfecti, filiis, et uxori: quia hi » soli directe læduntur: cum moraliter censeantur una persona cum occiso. Nisi tamen occiderit animo etiam nocendi aliis; nam tunc » etiam his restituere teneri dicit *Card. Lugo* » *de Just. d.* 11. *n.* 8. *ex Less.* Vid. *Trull. l.* » *c. d.* 4.

Quær. I. Quibus hæredibus teneatur homicida restituere damna? Et quænam damna restituenda sint? Certum est I. quod hæredibus necessariis, ut filiis, parentibus, et etiam uxori, restituendum est damnum, et lucrum cessans, non tantum illud quod cessavit in vita occisi,

sed etiam post ejus mortem, juxta tempus quod defunctus verisimiliter victurus creditur, attenta ætate, valetudine, etc. ut recte docet *Sanch. Cons. lib. 1. cap. 4. d. 2. n. 10. cum Panorm. Gom. Ang. Palao etc.* Sed hoc lucrum non est restituendum integrum in re, sed juxta spem, ut idem *Sanch.* bene advertit cum *S. Thom. Navarr. Sot. Salon. Arag. et aliis*, contra *Panormit. Gom. et alios*. Certum est II. quod restituendum est hæredibus non necessariis omne debitum reale contractum cum defuncto ante ipsius obitum, nempe damnum ejus bonis irrogatum per occisionem, et lucrum quod amisit vulneratus tempore quo vixit: Non autem lucrum quod cessavit a tempore mortis, cum id non fuerit debitum reale cum defuncto contractum, ut dicunt *Sotus, et alii doct. apud Sanch. l. c. dub. 3. n. 9.* et consentit *Croix lib. 3. p. 2. 309.* Dicit autem *Croix ib.* quod si nullus superfuerit heres, restitutio dictorum debitorum realium facienda est pauperibus. Addit etiam *Croix eod. n.* 309. quod si uxor (et idem dicendum esset de filiis, et parentibus) postea æque commode nupserit, vel si quis ipsi alimenta præstiterit, huic nihil restituendum, quia tunc reipsa non patitur damnum.

632. Quæritur II. An homicida teneatur restituere fratribus, consanguineis, vel aliis bona, quæ occisus illis probabiliter daret, si viveret? Tres sunt sententiæ. *Prima* universe affirmat, quia illi, quamvis jus non haberent ad talia bona, habent tamen jus, ne vi impeditus fuisset defunctus ea ipsis elargiri. Ita *Vasq. Scot. Azor. et alii apud Salm. de Rest. c. 2. n. 105. Secunda* dicit, restitutionem deberi tantum fratribus, præter parentes, uxorem, et filios. *Tertia*, et quidem probabilior sententia, quam tenent *Bus.*

*infra n.* 13. *cum Less. et Trull.* item *P. Conc. tom.* 7. *pag.* 214. *n.* 18. *et Salm. dict. lib. n.* 108. *cum Soto, Lugo, Fill. Bon. etc.* docet, nihil deberi aliis, nisi Parentibus, filiis, et conjugi, etiamsi homicida illorum damna præviderei. Nec obstare ajunt *Salm. num.* 108. *et Lugo Disp.* 11. *n.* 117. id quod dicit *Sanch. Cons. lib.* 1. *cap.* 4. *d.* 3. *n.* 11. esse semper contra justitiam, impedire vi aliquem a consecutione boni, cum hujusmodi impeditio prævidetur: Nam respondent justitiam non obligare ad non apponenda ea ( etiam vi vel fraude ) ex quibus per accidens, et remote sequitur aliquod damnum, quia tunc vis aut fraus non censetur esse illius causa nec physica, nec moralis. Regula autem, qua quis habet jus, ne vi impediatur a consecutione justi boni, currit quando directe intenditur illius damnum, non vero, si eveniat per accidens.

633. Contra autem dicunt *Salm. dict. lib. n.* 108. *cum Cajet. Mol. etc.* teneri homicidam ad restituendum, si damna illorum intenderet. Sed concedunt, satis esse probabilem sententiam oppositam, scilicet tunc etiam ad nihil teneri, cum deficiat ibi opus externum contra justitiam erga damnificatos, ut tenent *Sanch. Sot. Trull. Dic. Bon. dict. n.* 108. juxta dicta *supra num.* 583. Sed huic sententiæ nescio acquiescere, nam occidens, animo nocendi directe aliis, certe peccat contra justitiam erga illos, cum quisque habeat jus, ne vi impediatur a consecutione justi boni. Tunc enim occidens jam opere injusto exerno lædit illos, et ideo teneri eos indemnes reddere recte dicunt *P. Conc. loc. cit. Tamb. de Restit. ex homic. c.* 4. §. 3. *n.* 13. *cum Less. et Viva de Rest. Qu.* 7. *Art.* 1. *n.* 8. *in fine*, *Croix. lib.* 3. *p.* 2. *n.* 310. *Elb.*

*cum Henr. et Ills.* Neque hic valet dicere, quod si hic tenetur ad restitutionem, cur non tenebitur qui impedit alterum ex odio a consecutione justi boni, quem dictum est supra *n.* 584. non teneri? Respondetur, quod ille non tenetur, quia malitia fuit omnino interna pravæ voluntatis odientis; sed hic prodiit in vim externe injustam, prout est homicidium debitoris; quisque autem habet jus, ne per vim privetur justo bono, et ideo tenetur homicida ad restituendum ipsi damnum.

634. » 12. Etsi probabile sit, deberi etiam » restitutionem creditoribus occisi, si quod da» mnum illis ex ea cæde obvenit; contrarium » tamen etiam probabile ( saltem secundum li» mitationem casus præcedentis ) est, cum oc» cisio illa non sit directe causativa illius da» mni. Vide *Laym. loc. cit. n.* 4.

In hac quæstione, scilicet an homicida teneatur restituere creditoribus occisi damnum eis illatum? Tres sunt sententiæ. *Prima* dicit teneri, si homicida prævidit eorum damnum. Ita *Sanch. et Tap. apud Salm. de Rest. c.* 2. *n.* 110. *Secunda* dicit teneri, sive prævidit, sive non; quia creditores jus habebant exigendi sua credita ab occiso. *Molin. et Laym. apud Salman. n.* 110. *Tertia* autem sententia, quam tenent *Tamb. de Rest c.* 4. §. 3. *n.* 12. *cum Less. Soto, Bec. Dicast. etc. Salm. dict. l. n.* 11. *Viva de Rest. q.* 7. *Art.* 1. *n.* 8. docet non teneri ad restitutionem, etiamsi prævidertit damnum, modo non intenderit; quia damnum illorum tunc evenit per accidens. Secus, si damnum creditorum directe intendisset, ut *Tamb. dict. lib. n.* 13. *et Viva*; et hoc recte vocat communius et probabilius *P. Conc. t.* 7. *p.* 214. *n.* 10. juxta mox supra dicta *n. præced.*

» 13. Non tenetur occisor aliquid eis restituere, quos occisus alebat ex liberalitate, » quia damnum illorum per accidens sequitur. » *Less. lib.* 2. *c.* 9. *art.* 26. *Trull. l. c.* * » ( Vide *dicta mox n.* 632. ) *.

635. » 14. Nec tenetur ad damna, quæ v. » gr. provenient ex morte alicujus innocentis, » quia per errorem putaretur homidium fecisse, » et sic captus plecteretur, quia hujus mors non » directe causaretur ab ipso, sed per accidens, » et ex errore, vel malitia accusatorum. Vid. » *Bon. d.* 2. *q. ult. sect.* 2. *p.* 2.

Quær. I. An tenearis restituere damnum alteri obveniens ex tuo homicidio, nempe si illi crimen imputetur? Respondet *Less. l.* 2. *c.* 9. *Dub.* 16. *n.* 110. quod certe ad nihil teneris, si non advertas ad damnum illi eventurum. Quid si advertas? *Navarr. apud Sanch. Cons. l.* 1. *c.* 4. *dub.* 5. *n.* 6. *aliique ap. Less. lib.* 2. *c.* 9. *n.* 111. dicunt teneri ad restitutionem, quia tunc fuisti causa efficax damni. Probabilius tamen negant teneri *Less. dict. n.* 111. *cum Soto*, *Lopez*, *et aliis*: item *Sanch. n.* 7. *Tamb. Dec. l.* 6. *c.* 4. §. 1. *n.* 3. Ratio, quia non censetur alteri injuriosa actio illa, ex qua provenit damnum non ex se, sed ex errore aliorum, licet error prævideatur: Modo tamen ( ut bene limitat *Less. n.* 114. *Tamb. n.* 4. *et Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 157. ) actio illa exterior non sit talis, ut ea, ejusque circumstantiæ proxime influant moraliter ad imputationem in tertium, puta, ut dicunt *Viva de Rest. qu.* 7. *ar.* 1. *n.* 5. *Tamb. et Croix ll. cc.* si occidas indutus vestibus, vel armis Pauli, vel in domo, aut agro, aut cum famulis Pauli. Nisi ( addunt tamen *Less. l. c. et Pelsch. ap. Croix* ) quis in hujusmodi actionibus utatur jure suo; quia tunc

nemini infert injuriam, quamvis peccare possit contra caritatem, si tunc parum ipsius intersit jure suo uti.

636. Sed majus dubium fit, si non solum advertas, sed etiam intendas, ut homicidium tuum alteri imputetur? *Lugo de Just. Disp.* 8. *num.* 75. cum *Caj. Ricc. Cord. Ang. etc. et D.* 11. (Et idem sentit *Viva l. c.* sibi non bene congruens cum a se dictis *q.* 2. *art.* 1. *n.* 5.) affirmat tunc teneri ad restitutionem; quia, licet tua actio sit causa remota imputationis, tua tamen prava intentio nocendi efficit, ut sit causa moralis illius damni. Verum adhuc probabilius puto nec etiam eo casu teneri, ut docent *Less. n.* 113. *Sanch. n.* 9. *cum Angles*, *Tambur. et Croix n.* 156. *cum Diana*, *etc.* Ratio, quia semper ac actio ex se, vel ex ejus circumstantiis, non sit proxime causans imputationem, ut supra explicatum est, intentio prava juxta communiorem sententiam non efficit, ut sit injustum illud opus, quod de se externe graviterque non est injustum respectu tertii. Sed dices; sicut quis occidens hominem, ut noceat fratribus, aut aliis, quibus ille benefaciebat, licet ex liberalitate prout diximus *n.* 633. tenetur eis damnum restituere; sic etiam tenetur qui alium occidit, ut alteri homicidium imputetur. Sed respondetur differre casum; nam ibi damnum fratrum illorum per se necessario; et proxime erat conjunctum cum morte benefactoris; at in casu præsenti damnum ejus cui imputatur homicidium non est necessario, per se, et immediate conjunctum cum morte occisi, sed remote et mere per accidens, cum proprie pendeat ex judicio aliorum putantium ob extrinsecas conjecturas ipsum fuisse homicidam. Unde hic homicidium est tantum occasio imputationis non

vere causa, quia non influit proxime, et directe.

637. Quær. II. An teneatur ad restitutionem damni invasus, qui excedit moderamen inculpatæ tutelæ? Negant *Sot. Mol. Sylv. Angl. etc. ap. Lug. disp.* 9. *n.* 51. *et Tamb.* probabile putat; quia tunc invasor censetur cedere juri suo. Attamen *Lugo n.* 50. *et Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 305. *cum Sanch. Navarr. Vasq. et aliis communiter*, probabilius putant teneri ad totum damnum, quia excedendo jam gravem injuriam alteri infert, et invasor utique habet jus, ut a nemine ex privata auctoritate injuste occidatur.

638. Censet autem *Suar. ap. Croix lib.* 3. *part.* 2. *n.* 307. quod si quis provocet alterum ad pugnam, et illo acceptante, occidat, tenetur restituere damnum; quia provocatio fuit vera damni causa. Sed probabilius contradicunt *Lugo Disp.* 12. *num.* 58. *cum Vasq. et aliis*; quia, licet provocans peccet contra caritatem, dum autem alter pugnam acceptat, pugnando non peccat contra justitiam.

639. Quær. III. An in restitutione lucri amissi ab occiso propter occisionem debeat detrahi pretium laboris, quem ille pro lucro obtinendo impendere debuisset? Affirmant *Molin. Rebell. Diana etc. apud Croix loc. cit. num.* 312. Negant vero communius DD. cum *Steph.* ut asserit *Croix*, sed rationabiliter sententias conciliat *Bonac.* dicens, illud tantum detrahendum, quod præsumitur occisus libenter daturus fuisse pro redemptione laboris.

## ARTICULUS IV.

*Quid debeat restitui pro illato stupro ?*

640. *Ad quid tenetur stuprator, si virginem vi corruperit ?*
641. *Ad quid, si virgo consenserit ?*
642. *Quando deflorator sub pacto matrimonii teneatur ad illud ? Corruptor ficte promittens tenetur ad matrimonium.* 643. *Lim. I. Quid si puella potuit advertere fictionem ? Dub.* 1. *Quid si vir sit melioris conditionis ? Dub.* 2. *Quid si puella disparitatem ignoraverit ? Dub.* 3. *An his casibus vir teneatur saltem ad damna ?* 644. *Lim. II. Quid si timeatur malus exitus, vel scandalum propinquorum ? et quid si immineat dedecus Familiæ ?* 645. *Lim. III. Quid si vir extorqueat solos tactus ?* 646. *Lim. IV. Quid si femina jam sit corrupta ?* 647. *Lim. V. Quid si non stet per virum, quod matrimonium fiat ?*
648. *An si virgo violata renuat nubere, teneatur vir eam dotare ?*
649. *An vir habens votum castitatis teneatur ducere violatam sub pacto matrimonii ?*
650. *Ad quid teneatur vir violans consanguineam, cui conjugium promisit ? Quid si ficte promisit cum pacto impetrandi dispensationem ?*

640. » Resp. Qui virginem per injuriam de» floravit, tenetur tantum rependere damnum, » quod ei ex tali injuria est secutum, idque

» vel matrimonio, vel damni æstimatione, ad
» arbitrium prudentis, ut talem nimirum inve-
» niat, qualem manens virgo invenisset. Vid.
» *Sanch. lib. 7. d. 14. Fill. t. 32. cap. 8. n.*
» 209. * ( *Hinc si stuprator non possit dotare,*
» *tenetur ducere. Tamb. de Rest. cum de Rest.*
» *cum Lug. c. v. n. 27. Nisi magnus sit ex-*
» *cessus. V. infra num. seq. 642. et 649. in*
» *fin.* ) *.

*Unde resolves.*

» 1. Præcise pro sola virginitate non obligat
» restitutio. Unde si stuprum mansit clam, aut
» non impedivit, quin æque laute nuberet, ad
» nihil tenetur stuprator. *Less. Bonac. q. 4. de*
» *Matr. p. 7.* * ( *At si virgo, antequam nubat,*
» *satisfactionem petat, tenetur stuprator satisfa-*
» *cere, licet stuprum sit occultum. Tambur,*
» *dict. lib. n. 32.* ) *.

641. » 2. Item ad nihil tenetur, si deflora-
» vit consentientem, absque vi, fraude, vel
» promissione matrimonii, quia non est facta
» injuria, *ibid. et Trull. d. 2.*

» 3. Si virginem importunis precibus flexit,
» nihil tenetur restituere, quia adhuc consensit
» libere: nisi forte preces tales fuerint, ut cum
» vi, et coactione æquiparentur; ut si conjun-
» ctæ fuerint, cum minis, vel metu reveren-
» tiali, v. gr. si fuit illius dominus, vel vir
» magnæ auctoritatis. *Trull. c. 9. d. 2.*

» 4. Si per promissionem veram, vel fictam
» matrimonii eam flexit, tunc tenetur ducere
» eam, quia in omni contractu, ubi alter ex
» parte sua acceptavit, et implevit, tenetur et
» alter implere, etiamsi ficte contraxerit, quia
» tenebatur ex justitia vere contrahere, cum

» alioqui omnia humana commercia fraudibus » paterent. Et id quidem verum est, etiamsi » stuprator religionem vovisset. *Less. l.* 2. *c.* » 10. *d.* 3. *et* 4. *Trull. d.* 3.

» 5. Non tamen tenetur fictus promissor eam » ducere casu, quo 1. Is puellam valde nota» biliter conditione excederet, vel verbis usus » esset fictionem facile indicantibus. 2. Si ipsa » conscia esset prædicti voti: quia tunc ipsa » contraxisset mala fide. 3. Si ipse putavit esse » virginem, cum tamen non esset. 4. Si ex » matrimonio grave damnum, aut scandalum » timeretur. 5. Si ipse jam sacris initiatus est, » aut alteri matrimonio copulatus; tunc enim » his casibus solum teneretur curare, ut æque » commode nubat, modo ante dicto, dando » scilicet dotem, vel aliter. Vide *Sanch.* 1. *de* » *Matr. d.* 10. *l.* 1. *Trull. l.* 7. *c.* 9. *d.* 3.

Omnia hæc, cum agatur de rebus valde gravibus, et quæ frequenter ad praxim deducuntur, sedulo hic discutienda et elucidanda sunt; et primo videndum de obligatione viri deflorantis virginem sine promissione Matrimonii; secundo de eo, qui defloravit, Matrimonium promittendo.

## §. I.

### *Ad quid tenetur deflorator, si non promittit Matrimonium?*

In hoc distinguendum; Si virgo libere consentit, commune est deflorantem nihil teneri ei restituere. Sed dubium 1. fit, an eo casu teneatur ille satisfacere injuriam Parentibus puellæ? Adest duplex sententia probabilis. *Prima* negat, et hanc tenent *Sanch. de Matr. l.* 7. *D.* 14.

*num.* 11. *Lugo de Pœnit. D.* 16. *num.* 223. *et* 224. *Suar. tom.* 4. *D.* 22. *Sect.* 4. *n.* 7. *Less. lib.* 2. *c.* 10. *d.* 1. *et* probabilem putant *Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 316. et *Laym. lib.* 3. *tract.* 3. *p.* 3. *cap.* 13. *n.* 1. *cum Soto*, *P. Nav. et Vasq.* Ratio, quia si ipsa puella, cum sit domina sui corporis, nullam irrogat injuriam Patri, si deflorationi consentit utens jure suo, tanto minus irrogat deflorator. Tantum illa peccabit, et consequenter etiam violator, contra pietatem Patri debitam, et etiam contra obedientiam, si de tali crimine expresse prohibitionem a Patre habuerit, ut ait *Lug. n.* 226. *Secunda* vero sententia affirmat, et hanc tenent *S. Anton.* 2. *p. tit.* 5. *cap.* 6. §. 1. *Nav. Manual. cap.* 16. *num.* 19. *Cordub. lib.* 1. *q.* 13. *col.* 4. §. *Ubi*, item *Bannez*, *et Salm. apud Sanch. dict. num.* 11. et probabilem putant ipse *Sanch.*, *et Laym. n.* 2. *in fine cum Cajet. Sylvest. et Valent.* relatis ibi *num.* 1. Et idem tenent *D. Thomas* 2. 2. *q.* 154. *art.* 6. *ad* 3. qui dicit: *Injuriam facit* (deflorator) *Patri puellæ, unde ei secundum legem tenetur ad pœnam; nimirum ex Deuter.* 22. ubi defloratores, si in judicium adducti fuissent, tenebantur solvere Patri puellæ 50. siclos? Id tamen bene advertit *D. Antoninus* locum habere tantum post sententiam Judicis. Ceterum docet præfata secunda sententia tam puellam, quam ejus violatorem dupliciter peccare, contra nempe castitatem, et justitiam, ac teneri deflorantem restituere Patri honorem ablatum per aliquod signum honorationis, veniæ petitionem, aut per aliud simile, nisi præsumatur Pater talem nolle satisfactionem.

Dubium 2. fit, an violator puellæ consentientis restituere teneatur Parentibus damnum bono-

rum ipsi obveniens propter dotem quam augere debent ad filiam in Matrimonio collocandam? Affirmant *Azorius t.* 3. *lib.* 5. *q.* 1. *Diff.* 9. *et Corduba loc. cit. quæst.* 13. *d.* 5. et alii. Sed communissime negant *Soto lib.* 4. *de Just. q.* 7. *art.* 1. *ad* 2. *Suarez t.* 4. *de Pœnit. D.* 22. *n.* 26. *Sanch. de Matrim. lib.* 7. *D.* 14. *num.* 11. *Less. lib.* 2. *cap.* 10. *num.* 9. *Lugo de Just. D.* 16. *n.* 8. *cum Vasq. Ronc. de Rest. cap.* 2. *q.* 1. *pag.* 352. *Molin. D.* 206. *num.* 2. *Laym. l.* 3. *tract.* 3. *p.* 3. *n.* 2. *cum Sylv. et Salm. tract.* 12. *de Rest. c.* 3. *num.* 2. *cum P. Nav. Tapia, Reb. Bann. etc.* Ratio; quia sicut puella, cum possit libere nuptias respuere, non facit injuriam Parentibus, si ad illas minus aptam se reddit, consentiendo ad suam deflorationem; ita neque injuriam eis facit deflorator, ipsam consentientem violans.

Excipitur 1. si vir deinde facinus propalando puellam infamaverit, tunc enim ex justitia tenetur omne damnum ex infamatione proveniens puellæ et Parentibus resarcire, ut recte advertunt *Laym. loc. cit. n.* 2. *in fine*, *et Salm. n.* 7. *in fine.* Excipitur 2. si deflorator sit valde dives, et puella pauper; tunc enim tenetur ipse dare ei aliquam saltem partem dotis, licet non promiserit, quia tunc censetur puella sub hac spe, et ex quodam implicito pacto suæ deflorationi consensisse: ita *Salm. dicto cap.* 3. *n.* 6. *cum Bann. Villal et Tapia.* Quamvis *Dicast.* et *Rebell.* dicant ad id teneri violatorem tantum ex consilio, et æquitate. Excipitur 3. cum *Laym. dicto n.* 2. *in fine*, si Judex, sequendo sententiam probabilem oppositam, damnet defloratorem ad pœnam, propter injuriam Parentibus illatam; Bene enim contra ipsum compe-tit Parentibus actio pro injuria, ut dicunt *Lug.*

*de Restit. D.* 12. *n.* 10. et *Molina D.* 104. *n.* 13. cum *Guttier. et Salcedo.*

Ceterum, loquendo de legibus quæ in foro externo cogunt defloratorem ad puellam ducendam, aut dotandam (ut habetur in *c.* 1. *et* 2. *de Adulter.* et in *l. unic. ff. de Raptu*), eo quod leges ordinarie præsumunt, nisi oppositum probetur, virginem fuisse deceptam, recte dicunt *Salm. dicto c.* 3. *n.* 5. ad ea non teneri in conscientia defloratorem, si puella revera sponte consensit. Leges enim, quæ fundantur in falsa facti præsumtione, non obligant in conscientia, ut diximus *l.* 1. *num.* 99. *in fine v. Quæro.*

Hic obiter adnotare juvat cum *Tourn. t.* 3. *pag.* 484. *v. Quæres*, valde utile fore ad hujusmodi flagitia vitanda, quod promissiones Matrimonii ad obtinendam deflorationem, etiam forte juramento firmatæ, invalidæ declarentur ab Episcopis, prout fert Auctor præfatus, in praxi deductum in quadam Diœcesi Gallicana cum magno profectu. Præterea notandum cum *Sylvio ex Nav. et Sayro apud eumd. Torunely pag.* 478. quod si vidua, habens bona relicta viro cum conditione, ut caste vivat, fornicetur, nequit bona illa retinere propter conditionem non servatam.

Hæc de viro deflorante virginem consentientem. Si vero quis vi, minis, aut fraudibus violat, hic tenetur tam puellæ, quam Parentibus omnia damna reparare, honoris, et fortunæ, *ex c. Si culpa, de Injur.* Hinc tenetur talem augere dotem, ut puella æque bene nubat, ac si violata non fuisset; ita communiter *Lugo Dicta D.* 12. *n.* 13. *Less. c.* 10. *n.* 11. *Sanch. l.* 7. *D.* 14. *n.* 12. *Roncagl. p.* 352. *q.* 2. *Laym. dicto c.* 13. *n.* 3. *et Salm. c.* 3. *n.* 8. Qui ad-

dant teneri defloratorem etiam aliquid aliud dare puellæ prudentum arbitrio, propter mœrorem et periculum vexationis patiendæ a viro, si corrupta cognoscatur. Satisfacit tamen stuprator dotando; non tenetur enim eam ducere, si Matrimonium non promisit, ut *Less. n.* 13. *Lugo n.* 11. *et* 14. *Salm. n.* 9. *cum Bann. Dicast. et Rebell.* Verumtamen Judex (ut notant *Salm. ibid.*) bene potest eum obligare ad ducendam in pœnam sui criminis, ex *cap.* 1. *de Adulter.* juxta olim sancitam ex *Exodo* 22. ubi: *Si seduxerit quis virginem, dormieritque cum ea, dotabit eam, et accipiet eam in uxorem.* Si autem ipse vellet ducere, at puella nuptias respueret, tenetur omnino dotare, ut recte dicunt *Less. cap.* 10. *num.* 12. *Roncaglia loc. cit. Lugo num.* 12. *cum Azorio, et Turriano, ac Salmantic. num.* 10. *cum Rebell. et Dicast.*: vide infra *num.* 648. Et idem dicendum etiam in dubio, an puella fuerit prius, vel non ab alio corrupta, quia præsumitur ipsa integra, donec certo oppositum probetur. Idem si vir rem habeat cum puella clam corrupta, vel cum vidua honestæ famæ, et ex suo injusto concubitu ipsæ famæ jacturam faciant. Secus vero, si concubitus omnino occultus remaneret; tunc enim ad nihil teneretur; Ita *Laym. cap.* 13. *n.* 4. *Ronc. loc. cit. et Salm. n.* 11. ex communi DD.

642. Dubium fit 1. Quid si virgo injuste violata postea æque bene nubat? Respondetur ad nihil teneri violatorem, nisi ante Matrimonium per sententiam vel pactum dos fuerit puellæ adjudicata; nam alias nil tenetur præstare: non pro violatione virginitatis, quæ irreparabilis est; nec pro damno, cum nullum secutum sit: ita *Nav. Man. c.* 16. *n.* 7. *et* 19. *Less. c.* 10. *n.*

15. *Lugo D.* 12. *n.* 16. *Laym.* c. 13. *n.* 4. *cum Vasq. Corduba*, *et Azor. ac Salm.* c. 3. *n.* 12. *cum Dicast. Villal. P. Nav.* Qui tamen advertunt, quod si mulier male tractetur a viro ob cognitum defectum, tenetur stuprator damna mulieri compensare.

Dubium fit 2. An qui precibus repetitis et importunis; vel muneribus aut promissis virginem ad consensum deflorationis induxit, teneatur eam ducere, vel dotare? Negant communissime *Sanch. de Matrim. lib.* 4. *D.* 10. *n.* 1. *et* 4. *Less. cap.* 10. *num.* 14. *Lugo D.* 12. *n.* 4. *et Salm. cap.* 3. *n.* 14. *cum Vasq. Soto*, *Dicast. Diana*, *et P. Navarr.* Ratio, quia preces illæ, aut promissa non tollunt quod virgo vere sponte consentiat, cum possit facile, ut decet, molestiam illam excutere. Excipiunt 1. præfati AA. si una cum precibus junctæ sint minæ, aut metus reverentialis. Excipiunt 2. si preces essent adeo importunæ et frequentes, ut puella majus detrimentum putaret vexationem illam, quam virginitatis jacturam; tunc enim solicitatio tam importuna, vi comparatur *ex l.* 1. *de Raptu*, *et Glossa in c. Scienti*, *de Reg. Jur. in* 6. Tametsi bene addunt *Salm. loc. cit. cum Sanch. et Less.* rarissime id contingere, dum femina de facili possit, concepta ira, vel aliter a solicitante se liberare. Excipiunt 3. *Ronc. dicta quæst.* 2. *pag.* 353. *in fine*, *et Salm. n.* 16. *cum Bann. Tapia*, *et Villal.* si vir incipiat tactibus et osculis vim puellæ inferre, etiamsi illa postea libere consentiat deflorari, quia per antecedentem illam violentiam vir constituit eam in proximo periculo consentiendi in copulam. Excipiunt 4. *Ron.*, *et Salm. ll. cc. cum Rebell. et Dicast.* si vir nolit discedere, et virgo consentiat quia alias timet infamari, si cum illo

ab aliis sola reperiatur. In his tamen et similibus casibus dicunt *Salm. dicto n.* 16. *in fine*, teneri violatorem tantum ad partem, non vero ad omnem damnorum reparationem.

## §. II.

### *Ad quid tenetur deflorator si Matrimonium vere aut ficte promittat?*

Quæritur I. An qui per fictam promissionem matrimonii copulam extorserit a virgine, teneatur eam ducere? *Prima* sententia dicit non teneri, sed satisfacere, si damnum reparet eam dotando. Ita *Gabriel*, *et Barth. Led. apud Salmantic. de Matrim. cap.* 1. *n.* 33. idem tenet *Propos. ap. Tamb. Dec. lib.* 7. *c.* 5. §. 3. *n.* 44. et probabile putat *Dic. ap. Salm.* (qui citant etiam *S. Antoninum*, sed non bene, nam hic *p.* 2. *tit.* 5. *cap.* 6. §. 1. expresse tenet oppositum). Ratio istorum, quia in hoc casu stuprator non tenetur vi promissionis, cum defecerit consensus; tenetur tantum ex damno illato, ergo sufficit ei, si damnum resarciat. *Secunda* tamen communis sententia, omnino tenenda, docet ipsum obligari ad matrimonium. Hanc tenent *D. Thom. Suppl. q.* 46. *art.* 2. *ad* 4. et sequuntur *Busemb. ut supra*, item *S. Anton. p.* 2. *tit.* 5. *cap.* 6. §. 1. *Nav. Man.* c. 16. *num.* 18. *Sanch. de Matr. lib.* 1. *D.* 10. *num.* 3. *Lug. D.* 12. *num.* 20. *Less. lib.* 2. *c.* 10. *num.* 20. *Escob. de Rest. c.* 7. *n.* 36. *Tamb. loc. cit. Pal. de Spons. D.* 1. *p.* 2. *num.* 3. *Elbel de Matr. num.* 14. *Salm. loc. cit. num.* 34 *Croix l.* 6. *p.* 3. *num.* 69. *Viva de Matr. q.* 1. *art.* 2. *num.* 3. *Laym. lib.* 5. *tr.* 10. *p.* 1. *c.* 1. *num.* 11. *Holzm. de Matr.*

c. 1. *num.* 119. et alii passim. Præfatam sententiam probat *P. Holzm. ex cap.* 1. *de Adulter.* ubi dicitur : *Si seduxit quis virginem nondum desponsatam ; dormieritque cum ea , dotabit , et habebit eam uxorem ; Si vero Pater virginis dare noluerit , dabit pecuniam juxta modum dotis , quam virgines accipere consueverunt.* Sed ex hoc textu nostra sententia non satis probatur , nam docent *Laym. lib.* 13. *tract.* 3. *p.* 3. *c.* 13. *n.* 3. *cum Nav. Mol. Azor. P. Nav. etc. et Tourn. p.* 363. *Resp.* 4. quod lex præfata non obligat in conscientia ante Judicis sententiam. Hic tamen notandum, quod omnes conveniunt *Lugo D.* 12. *n.* 11. defloratorem teneri in conscientia , vel ducere violatam , vel aliter damnum reparare. Hinc , si non possit damnum resarcire , dicendum cum *Lugo n.* 16. omnino teneri ad eam ducendam ; Nisi ( bene excipit ipse *Lugo ib. cum Mol.* ) conditio viri multum excederet feminæ conditionem , quia nemo tenetur restituere cum suo damno nimis excedenti debitum , juxta dicenda *n.* 697. Melius autem nostra sententia probatur rationibus intrinsecis. Ratio 1. est , quia aliter , si deflorator virginem deceptam non ducat , nunquam ei reddet æquale , nec damnum adæquate reficiet. Ratio 2. quia in contractibus innominatis , *do ut des , facio ut facias* , quando alter ex sua parte implevit , tenetur alter implere ex justitia , quamvis ficte contraxerit. Ut enim humanum commercium recte servetur ob bonum commune , ipsum jus naturæ exigit ; ut omnis fraus a contractibus absit ; et propterea obligat decipientes , ut in pœnam suæ fraudis teneatur ita reddere omnino indemnes proximos deceptos , ac si nulla fraus intercessisset. Unde sicut in aliis contractibus , quando res non est integra , tenetur

ex. gr. venditor tradere domum venditam, pro qua pretium jam accepit, quamvis ficte contraxerit, juxta communem sententiam, quam referimus *de Contract. num.* 709: Ita in casu præsenti deflorator etiamsi aliunde posset damnum resarcire, tenetur omnino matrimonium promissum contrahere.

643. Hæc vero sententia limitatur I. nisi femina ex verbis, aut aliis conjecturis facile poterat advertere deceptionem promittentis; tunc enim non tenetur deflorator promissionem servare, cum ipsa eo casu videatur sponte voluisse decipi. Ita communiter *Sanch. lib.* 1. *D.* 10. *n.* 7. *cum D. Th. D. Antonin. Ang. Sylvest. Tab. etc.* Hinc docet *Less. cap.* 10. *num.* 24. quod si vir inconstanter fuerit locutus, vel usus fuerit verbis ambiguis, vel nimias adhibuerit exagerationes, tunc non tenetur ad matrimonium. An autem eo casu, teneatur ad damnum compensandum? mox infra videbimus Dub. 3.

Sed hic dubitatur 1. An teneatur stuprator ad nuptias ficte promissas, si ipse notabiliter excedat in nobilitate vel divitiis conditionem mulieris, et illa jam noverit disparitatem? *Pal. loc. cit. et Pontius de Matr. lib.* 12. *c.* 2. *n.* 15. *Croix lib.* 6. *c.* 3. *num.* 71. *Laym. de Spons. cap.* 1. *n.* 11. *cum Nav. Vasq. etc.* tenent non sufficere solam inæqualitatem ad liberandum virum a matrimonio promisso, sed insuper requiri, ut ex aliis circumstantiis puella potuerit deceptionem percipere, cum non raro viri feminas dispares ducant. Sed valde probabiliter eum excusant cum *Busemb. ut supra*, *Salm. loc. cit. n.* 37. *Lugo de Just. D.* 12. *n.* 21. (cum communi, ut asserit) et *Sanch. num.* 5. *cum S. Anton. Nav. Sylvest. Ang. Arm.* et aliis pluri-

bus. Ratio, quia ipsa disparitas conditionis de se ingerit motivum prudenter dubitandi de veritate promissionis; quod si femina eo casu non dubitavit, ut debebat, hoc per accidens se habet, et suæ negligentiæ imputandum. Sicque expresse docuit *D. Th. Suppl. q.* 46. *art.* 2. *ad* 4. ubi dixit, quod sponsus extorquens copulam a virgine per fictam promissionem, *tenetur eam ducere uxorem, si aliam non duxerit; sed si aliam duxerit, sufficit si ei de nuptiis provideat; Et ad hoc etiam non tenetur, ut quidam dicunt, si sponsus* (*Nota*) *sit melioris conditionis, aut aliquod signum evidens fraudis fuerit, qua præsumi probabiliter potest, quod sponsa non fuerit decepta, sed decipi se finxerit.* Et in his casibus vir non tenetur ad matrimonium, etiamsi juramento promissionem firmaverit, ut dicunt *Lugo n.* 22. *et Sanch. lib.* 1. *D.* 9. *n.* 8. *et D.* 10 *n.* 8. *cum S. Antonin. Sylvest. Cajet. Sot. Nav.* et aliis plurimis. Ratio, quia juramentum non obligat, nisi juxta intentionem promittentis. Quanta autem debeat esse hæc disparitas ad liberandum virum a matrimonio? *Lessius d. c.* 10. *num.* 21. requirit, ut vir sit longe nobilior, nempe, si sit filius Comitis, et mulier sit filia fabri; sed *Sanch. lib.* 1. *D.* 10. *n.* 6. *cum S. Anton. et Nav.* ait multo minorem disparitatem sufficere, nempe si nobilis ducere debeat filiam agricolæ, vel si ipse sit notabiliter opulentior, ut *ibid.* subdit *Sanch. cum Nav. Lop. Cordub. Veracr.* et admittit idem *Less. loc. cit.* Sic enim loquitur *Navarr. Manual. c.* 16. *n.* 18. *Obligatur ad explenda promissa . . . . . nisi essent valde inæquales genere, potentia, vel divitiis, puta si ille esset nobilis, et illa Agricolæ, vel Artificis filia:* Idem docet *D. Antonin. p.* 2. *tit.* 5. *c.* 7. §. 1. ubi;

*Servet promissum, nisi nimis distans esset eorum conditio; puta mulier plebeja, vir nobilis et potens.*

Dubitatur 2. An deflorator eo casu teneatur ad matrimonium, si puella omnino disparitatem ignoraverit? Affirmant probabiliter *Lessius loc. cit. n.* 22. *et Busemb. de Matrim. cap.* 1. *d.* 2. Quia tunc mulier nullo modo potuit deceptionem advertere. At valde adhuc probabiliter negant *Lugo D.* 12. *n.* 31. *et* 32. *Viva loc. cit. n.* 4. *Salm. de Matrim. cap.* 1. *num.* 38. *cum Cornejo, Sanch. num.* 21. et probabile putant ipse *Less. loc. cit. et Cordub. Man. P. Led. Verac. apud Sanch.* Ratio, quia deflorator non obligatur nisi ad æqualitatem injuriæ illatæ, injuria autem illata in hoc consistit, quod ipse non servet id quod mulier petiit, et propter quod copiam sui corporis ei fecit. Ergo ad reparandam injuriam illam non tenetur vir reddere plus quam mulier petiit: Mulier autem ignorans conditionem viri; nihil aliud petiit, quam ut alter ejusdem suæ conditionis, vel parum excedentis eam duceret. Si igitur vir multo melioris conditionis eo casu sibi matrimonio copularet, redderet plus quam est æquale injuriæ illatæ, dum redderet id quod illa nec petiit, nec petere intendit; et ideo non tenetur eam ducere, sed sufficit, si damnum reparet dotando, vel de nuptiis providendo.

Dubitatur 3. Utrum casu quo mulier ob disparitatem cognitam, vel ob alias conjecturas potuit percipere deceptionem, teneatur saltem vir ad damnum compensandum? Affirmant *Sot. Nav. Cord. et alii ap. Sanch. dict. D.* 10. *num.* 18. quia ipse jam injuste puellam defloravit. Sed probabilius negant *Lessius cap.* 10. *n.* 24. *Lugo D.* 10. *num* 30. *Sanch. num.* 19. *cum S. An-*

*tonin*, *Sylvest. Tab. Ang. Arm. Lop. etc.* Ratio, tum quia, quando puella deceptionem jam percepit, ut prudenter percipere debuit, tunc recte præsumitur libere consensisse; tum quia ad obligationem restitutionis non sufficit animus internus, sed amplius requiritur actio externa, injusta per se, apta ad damnum inferendum, ut diximus *num.* 584. Hinc si damnum evenit sine tali actione, per accidens evenit, et nulla debetur restitutio. Idque expresse tenet *D. Thom. l. c.* ut vidimus, ubi docet, stupratorem ad nihil teneri, si sit melioris conditionis, vel aliud signum dederit deceptionis; et *D. Thom.* sequitur *S. Antonin. p.* 3. *tit.* 1. *cap.* 19. sub initium.

644. Limitatur II. Si timeatur ex matrimonio pessimus exitus, ut si puella noscatur nimis levis, ut dicunt *Bus. ut supra*, *Lug. D.* 10. *n.* 23. *et Sanch. D.* 10. *num.* 10. *cum Man. et Henr.* Idem dicunt *Sanch. ib. cum S. Anton. et Salm. num.* 40. *cum Dic.* si timeantur magna scandala, vel rixæ inter consanguineos contrahentium. Sed quoad hoc punctum vide quæ dicemus de Matr. *n.* 851. *vers. ad id autem.* Casu vero quod ex tali matrimonio dedecus obveniret familiæ viri, ratione disparis conditionis; puto ipsum minime teneri virginem violatam ducere, sive ficte sive vere promisit: Nam si ficte promiserit, jam probavimus non teneri ad matrimonium, imo nec etiam ad damna, ut mox supra diximus. Si autem vere, nec etiam tenetur ducere, quia promissio est nulla, cum sit de re illicita, utpote de matrimonio cum dedecore familiæ, prout dicemus *de Matrim. d. num.* 851. *cum Laym. Roncaglia, etc.* Sed dices: Si virgo deflorata condonat viro obligationem matrimonii promissi, valide condo-

nat, etiamsi ex condonatione infamia suæ familiæ obveniat, quia jus ad matrimonium ipsi proprie competit, et ideo illi libere potest cedere, ut probabilissime dicunt *Lugo D.* 12. *n.* 9. *cum Vasq.* ( contra *Cordub. et alios* ) *Less.* c. 10. *num.* 9. *Laym.* *l.* 3. *tr.* 3. *part.* 3. *c.* 13. *num.* 2. *Roncaglia de* 7. *Præcept. cap.* 2. *quæst.* 1. *R.* 2. Ergo a pari videtur dicendum quod si vir promittat ducere feminam cum dedecore familiæ, valide promittit. Sed respondetur; quod dispar est ratio inter promissionem, et contractum consummatum; nam promissio non potest esse valida, nisi sit de re licita, dum justitia non potest obligare ad illicitum, juxta dicenda *num.* 712. Et ideo promissio de ineundo matrimonio cum dedecore familiæ non est valida, quia est de re illicita: Contractus vero consummatus potest esse quidem illicitus, et validus. Cum ergo puella corrupta condonat matrimonium, valide condonat ( quamvis illicite, si immineat familiæ infamia ), quia cedit juri suo; et sicut illa potuit antecedenter consentire ad damnum deflorationis, sic etiam potest deinde cedere juri acquisito; sed si tantum promitteret cedere, nulla esset promissio, tamquam de re illicita propter infamiam suæ familiæ. E converso, si talis vir contrahit matrimonium cum puella; etsi illicite, valide tamen contrahit: At si matrimonium solum promittit, invalide promittit; Sicut si quis habens votum castitatis contrahit matrimonium, valide contrahit; si vero solum promittit, invalide promittit, et ad nihil tenetur, nisi aliunde tenetur ad damnum illatum, ut supra diximus.

645. Limitatur III. Si vir debeat solus tactus cum virgine, ita *Sanch.* *l.* 1. *D.* 10. *n.* 14. *cum Navar.* *Lugo D.* 12. *num.* 37. *Croix l.* 3.

*p.* 2. *num.* 329. Modo ( ut bene excipiunt *Lugo num.* 48. *et Croix l. c. cum Sanch.* qui adhæret *num.* 24. ) ipsi tactus aut familiaritas cum femina non innotescant, ita ut ipsa, nisi ducatur, infamiam subire debeat. Hæc tamen exceptio valet, quando vir solos tactus petierit cum pacto matrimonii; nam aliter dicendum, ut infra videbimus, si ille simul tactus et copulam postulaverit. Ratio autem, cur vir solos tactus exigens non teneatur ad matrimonium, est quia tactus non afferunt tantam injuriam, quæ proportionem habeat cum onere ducendi; et ideo mulier facile tunc potuerit fictionem promissionis advertere. Recte vero advertit *Lugo l. c.* quod hoc procederet, si femina esset humilis conditionis; secus si esset nobilis, et honesta, et ex illis tactibus multum deturpata remaneret, ita ut sine spe matrimonii minime eos præstasset, tunc enim probabilius tenetur vir eam ducere, quia injuria esset eo casu satis æqualis nuptiis promissis. Idem censet dicendum *Lugo ib.* etiam quoad feminam humilis conditionis, si vir petiisset simul ab ea tactus et copulam: quia tunc, ut ait, femina nequisset advertere fictionem. Sed pace tanti Doctoris, melius dicendum mihi videtur cum *Tamb.* quem sequitur *Sporer de Matrimon. num.* 602. eo casu omnino excusandum virum ab onere matrimonii, quia tunc nulla adfuisset fictio promittentis; nec mulier præstitit id quod vir petebat sub promissione conjugii; et ideo, cum fraus abfuerit, non tenetur ipse nisi ad compensandum damnum infamiæ, quam forte ex illis tactibus mulier esset subitura: Ita *Tamb. Dec. l.* 7. *c.* 5. §. 2. *n.* 41. Et hic mihi permittatur obiter verbum dicere de hoc Auctore, qui ab aliquibus nimis parvipenditur. Negari non potest, quod Auctor

iste multum facilis fuit ad tribuendum probabilitatis pondus pluribus opinionibus; quæ probabiles dici non merebantur; unde cum cautela legendus est. Ceterum ubi ille ex sua sententia loquitur; ut verbis utar doctissimi, et illustrissimi Episcopi D. Julii Torni, sane theologice loquitur, et ex propriis principiis quæstiones resolvit, ita ut sententiæ, quas ipse probabiliores judicat, Sapientum judicio, ut plurimum probabiliores sint.

646. Limitatur IV. Si vir feminam cognoverit, existimans esse virginem, sed corruptam invenerit. Ita *Salmant. de Matrim. cap.* 1. *num.* 39. *Sanch. l.* 1. *ead. d.* 10. *n.* 11. *cum Lop. et Bordon.* item *Spor. Laym. Holzm. Ronc. locis cit. et c. comm.* Idemque dicendum putat *Sanch. ibid.* pro quocumque alio notabili errore viri. His tamen casibus putat *Sanch. loc. cit. Spor. num.* 602. et *Lugo D.* 12. *num.* 25. teneri virum aliquid compensare feminæ ratione copulæ traditæ; Nisi femina deceperit fingens se virginem, quia tunc una deceptio cum altera compensatur. Ita præfati Auctores; sed probabilius docent *Lessius cap.* 10. *n.* 30. *Ronc. de Matr. c.* 2. *q.* 5. *Concina tom.* 7. *pag.* 216. *et* 218. in eo casu virum ad nihil teneri, nisi pactum præcessisset dandi aliquid: vel nisi ex copula illa mulier infamiam contraxisset; nam alias pro damno violatæ honestatis probabilius debetur, cum tale damnum nulla pecunia compensari possit; prout diximus pariter de restitutione vitæ et famæ ablatæ (vide dicta *num.* 627.). Immo probabiliter ait *Elbel de Restit. num.* 221. quod si puella ideo infamatur, et a meliori connubio impeditur, quia ipsamet stuprum clam passum manifestat, ad nihil tenetur stuprator. Ratio, quia ipsamet sola tunc est

causa sui damni. Quid si vir ante copulam non ignoraverit feminam illam esse corruptam? Adhuc teneri ad eam ducendam sentiunt *Cordub. Man. et Lop. apud Sanch. n.* 22. Sed melius distinguendum; Si femina fuerit corrupta extra matrimonium, tunc dicendum cum *Sanch. ib. et Salm. num.* 39. teneri virum tantum ad damna, non vero ad matrimonium, quia revera matrimonium cum femina inhoneste corrupta est longe majus, quam copula exacta. Si vero femina sit bonæ famæ, et fuerit corrupta ex matrimonio, *Sanchez num.* 23. *cum Henr. et Verac.* censet virum tunc non teneri ad matrimonium; nisi femina infamiam ex copula contraheret. Sed verius dicendum cum *Lugo num.* 34. *et Salm. loc. cit.* virum semper teneri ad eam ducendam, quia tunc copula revera est æqualis ad matrimonium promissum, ad quod vir obstrictus remansit per deceptionem commissam, ut diximus in principio hujus quæstionis *num.* 642.

647. Limitatur V. si non stet per virum, quominus matrimonium fiat; sed stet per puellam, quæ deflorationi consensit sub illa ficta promissione; tunc enim vir ad nihil teneretur, etiamsi vere promisisset; ergo tanto magis si ficte promisit, ut *Sanch. l.* 1. *D.* 10. *n.* 15. *et Lugo, D.* 12. *n.* 28. ubi id habet ut certum. Sed recte excipit *Lugo ibid.* si stuprator se finxerit melioris, vel æqualis conditionis feminæ, cum fuerit inferior, quia tunc obligatur eam dotare. Dubium est, quando non est per puellam, sed per ejus Parentes, an eo casu vir ficte promittens teneatur damnum compensare? Negant *Sanch. D.* 16. *num.* 16. *et Lugo num.* 29. *cum Tur.* Ratio, quia tunc non tenetur ratione fictæ promissionis, cum per eam teneretur tantum ad conjugium, ac si vere promisisset: nec

ratione damni illati, quia damnum tunc non provenit ex sua fraude, sed ex repugnantia Parentum. Sed verius mihi videtur tenendum oppositum cum *Sylvest. Nav. Henr. ap. Sanch. n.* 25. *et Vasq. ap. Lugo l. c.* Ratio, quia, si deflorator vere promisisset conjugium, adhuc teneretur ad damnum compensandum, etiamsi per ipsum non stet quominus matrimonium ineatur, quando promissio principaliter facta fuerit ad damnum compensandum. Quando autem promissio fuit facta, certe non ob aliud fuit facta, nisi ad damnum reparandum; et ideo ad illud puto omnino teneri ac si damnum compensare promisisset.

648. Quæritur deinde II. Si virgo vi corrupta nolit matrimonium contrahere cum stupratore, an teneatur ipse eam dotare? Negant *Mol. Covar. etc.* Sed probabilius affirmant *Lugo D.* 12. *n.* 12. *et Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 313. cum *Less. Azor. Bon. et Turr.* Ratio, quia non est æquum, ut puella ob injuriam stupratoris sua libertate privetur nubendi cum quo velit. Si autem ipsa, cum esset vi corrupta, nollet dotem, sed peteret matrimonium, *Azorius* ad illud obligat stupratorem; sed communiter, *Less. cap.* 10. *n.* 13. *et Lugo l. c. num.* 13. *cum Gob. ap. Croix ib.* dicunt satis esse, ut ille dotando damnum compenset: intellige autem, nisi interfuerit promissio, saltem ficta, ut supra diximus; aut nisi non possit alia via damnum reparari, quam per nuptias, ut notat *Croix l. c.* cum eisdem AA. Dummodo vero (ut advertunt *Lugo num.* 18. *et Tamb.*) non sit magna disparitas, juxta supra dicta *n.* 643.

649. Quæritur III. An vir habens votum castitatis vel Religionis teneatur ducere virginem defloratam post veram vel fictam promissionem

matrimonii? Si votum fuit emissum post promissionem, commune est Doctorum ap. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 320. teneri virum ad conjugium, quia tunc votum est nullum, cum factum fuerit in injuriam puellæ. Dubium est, si fuerit emissum ante promissionem? *Prima* sententia negat teneri, et hanc tuentur *Laym. lib.* 5. *tract.* 10. *p.* 1. *c.* 2. *num.* 5. *cum Nav. Rodr. Dian.* 3. *p. tr.* 4. *R.* 280. *Salm. de Rest. cap.* 3. *n.* 13. *cum Sylv. Prad. et Dic.* item *Perez*, *Hurt. et Gob. ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 320. et probabilem vocant *Lugo D.* 12. *n.* 41. *ac Sanch. de Matr. l.* 1. *D.* 5. *num.* 2. *cum Man. ac Vivald.* et probabiliorem putat *P. Conc. t.* 7. *D.* 3. *c.* 2. *num.* 10. Ratio, quia tunc corruptor non tenetur ratione damni illati, quia defloratio injusta sine promissione non obligat præcise ad matrimonium cum deflorata, sed alterutrum, vel ad eam ducendam, vel ad dotandam. Neque tenetur ratione promissionis, cum illa fuerit nulla. Nec obstat, quod ficte promittens obligatur ad matrimonium ratione delicti; nam respondent AA. citati, delictum ficte promittentis in hoc esse, quod cum poterat apponere verum consensum, fraudulenter non apposuit. In præsenti autem casu, stante voto, corruptor non poterat verum consensum præstare, et ideo tenetur tantum ad damnum, dotando, vel de nuptiis providendo, eodem modo ac si sola defloratio sine promissione intercessisset.

*Secunda* vero sententia probabilior, quam tenent *Less. l.* 2. *cap.* 10. *num.* 32. *Sanch. de Matr. lib.* 1. *D.* 45. *num.* 3. *Lugo D.* 12. *n.* 42. *cum Vasq. Con. Reg. et Gutt. Tambur. Dec. lib.* 7. *c.* 5. §. 2. *num.* 34. *Spor. de Matrim. c.* 3. *num.* 601. *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 320. docet talem stupratorem omnino teneri ad ma-

trimonium. Ratio 1. quia (ut diximus) damnum deflorationis numquam adæquate reparatur, nisi per solum conjugium. Ratio 2. quia obligatio ducendi defloratam oritur non ex eo quod tenebatur corruptor vere promittere, et non promisit, sed ex ipso delicto fraudis, in cujus pœnam, ut probavimus, remanet ipse obstrictus ad reddendam indemnem alteram partem deceptam, tali modo ac si non intervenisset fraus; hoc enim expostulat æquitas naturalis contractuum propter bonum commune. Et sic respondetur rationi oppositæ sententiæ. Nec obstat votum emissum, quo vigente, videtur corruptor non potuisse ad matrimonium se obligare. Nam respondet *Lugo*, communem esse sententiam, quod debita onerosa semper sint præferenda debitis, quæ obligationem trahunt ex libera voluntate hominis prout sunt vota. Ita communiter docent *Less. l. 2. c. 15. n. 35. Mol. D. 790. Bon. de Rest. D. 1. q. 8. p. 2. n. 12. Lugo D. 20. n. 140. cum Nav. Man. Med. Reb. Reg.* Et probatur ex *l. Inter eos*, *§. Is quoque*, *ff. de Re jud.* ubi dicitur: *Qui ex causa donationis convenitur, in quantum facere potest condemnatur, et quidem is solus, deducto ære alieno.* Ratio, quia in promissione gratuita semper subintelligitur conditio, *dabo, si potero*, *vel nisi status rerum mutetur.* Et signanter loquendo de votis id docent *Laym. lib. 4. tr. 4. c. 3. q. 6. num. 13. Sanch. Dec. lib. 4. c. 15. num. 39. Bon. tom. 2. D. 4. q. 5. §. 2, n. 29. Pal. D. 1. p. 16. num. 10. Salm. de Vot. cap. 1. num. 125. cum Trull. et Leand.* Eo quod vota non sunt solvenda nisi ex bonis ipsius voventis; bona autem voventis sunt ea sola, quæ remanent deducto ære alieno, ex *l. Mulier*, *ff. de Jure Dotium.* Hinc est, quod si quis voverit bona sua

Ecclesiæ, et postea damnum alicui inferat, prius tenetur resarcire damnum, et deinde implere votum. Sicque votum castitatis semper intelligitur emissum sub conditione, nisi advenerit obligatio alteri damnum compensandi. Et hoc censet valere *Lugo D.* 12. *n.* 50. etiamsi virgo violata fuerit conscia voti; et merito probabile putat *Croix d. n.* 320. contra ( *Sanch. et Less.* ) ex infra dicendis. Sed dices : Si hoc esset, ergo posset deflorator sine dispensatione matrimonium contrahere ? Non desunt AA. qui dicunt posse, ut *Less. lib.* 4. *cap.* 20. *n.* 34. *Spor. de Matr. c.* 3. *n.* 702. *Tamb. l. c. n.* 36. *et Trull. Candid. etc. ap. Salm. de Rest. cap.* 3. *n.* 22. qui censent dispensationem non essse tunc necessariam ad contrahendum, sed tantum eam suadent, ut vir possit inde etiam petere. Sed præterea respondeo cum *Lugo D.* 12. *n.* 41. quod, licet talis vir nequisset matrimonium promittere, poterat tamen promittere se impetraturum dispensationem, et ad hoc stuprator jam se obligavit ratione deceptionis, copulam extorquendo sub promissione matrimonii ; unde tenetur ipse dispensationem impetrare ; qui enim tenetur ad finem, tenetur etiam ad media necessaria ad finem conducentia, cum possit ea ponere sine gravi incommodo. Deflorator autem in hoc casu facillime potest dispensationem obtinere, et ideo tenetur : Prout si Religiosus teneatur alicui damnum resarcire, et possit restituere, laborando, vel petendo a Prælato facultatem, ad id tenetur. Hæc secunda sententia mihi certo et longe probabilior videtur. An autem prima sententia sit probabilis, dubitat *Tamb. n.* 35. imo *Spor.* ait non esse audiendum *Dianam*, qui eam tuetur. Ego ipsam nec probabilem nec improbabilem dicere audeo.

Illi autem opinioni quam tenent *Laym. eod. l. c. et Nav. Manuel et Vivald. apud Lugo D.* 12. *n.* 40. nempe quod si vir non possit eo casu damnum resarcire, nec etiam tenetur ad matrimonium: Huic dico opinioni non valeo acquiescere; verius enim contradicit sapientissimus *Lugo n.* 41. et sequitur *Sporer de Spons. c.* 3. *num.* 595. Ratio, quia certum est apud omnes, quod injustus deflorator, etiamsi matrimonium non promiserit, ad illud tenetur, si non possit aliter damnum resarcire, ut docent communiter *Less. l.* 2. *c.* 10. *num.* 13. ipse *Lugo num.* 11. *et Salm. de Rest. cap.* 3. *num.* 9. *cum Bann. Dic. Vill. etc.* Tanto magis igitur stuprator, quando matrimonium ficte promisit, ad illud tenetur, si alter damnum nequeat compensare. Modo (bene excipit *Lugo num.* 18.) ipse non sit multo melioris conditionis, ut diximus.

Quæritur IV. Ad quid teneatur, qui sub promissione matrimonii violaverit consanguineam? Duo casus in hoc sunt distinguendi. Primus casus est, si vir promisit matrimonium expresse sub pacto impetrandi dispensationem; et tunc, quando impedimentum est tale, ut in eo Pontifex nunquam vel raro soleat dispensare, prout inter consanguineos in 1. vel 2. gradu transverso, utique promissio erit omnino invalida, atque ideo non erit alia obligatio, quam resarciendi damna. Quando vero impedimentum est tale, in quo Papa dispensare soleat, alii dicunt promissionem matrimonii esse invalidam, ut *Innoc. Hostiens. Abb. Præpos. Sylv. Henr. Villal. Vict. Led. etc. Sanch. de Matr. l.* 5. *D.* 5. *num.* 5. qui probabile putat; et ita tenent omnes qui excusant in casu præcedenti ab obligatione ducendi stupratorem habentem votum castitatis; Idque fortius dicunt in hoc casu, ubi adest impedi-

mentum non solum impediens, sed etiam dirimens. Ratio, tum quia hæc conditio rejicitur a contractu matrimonii, tamquam impossibilis; ea enim quæ a voluntate Principis pendent impossibilia dicuntur, *ex l. Continuus* 137. §. *Cum quis ff. de Verb. Sig.* Tum quia impediti ad matrimonium, sicut sunt inhabiles ad contrahendum, ita ad promittendum; et pro hac opinione *Diana p.* 6. *in fine R.* 290. adducit plures Decisiones Rotæ Rom. Alii tamen communius et verius docent talem promissionem satis obligare; ita *Lug. D.* 13. *n.* 53. *Laym. lib.* 5. §. 10. *p.* 2. *cap.* 7. *n.* 4. *Sporer de Spons. cap.* 1. *n.* 211. *cum Pal. Con. et Dic. Salm. de Matrim. cap.* 2. *num.* 47. *cum Pont. Bon. Reb. et Led. Sanch. l. c. n.* 12. *cum Mol. Cov. Lop. Gom. Holzmann de Matr. c.* 3. *n.* 191. cum aliis communiter, ut asserit. Ratio 1. quia matrimonium promissum sub tali pacto revera est possibile, id enim quod Princeps concedere solet, minime impossibile reputatur, ut habetur ex *l. Apud Julianum*, §. *Constat de Leg.* Tum quia omnis contractus, licet pro tempore impedimenti non sit validus, potest tamen esse validus respectu ad tempus, quo impedimentum aufertur; actus enim factus tempore inhabili, valet, juxta Jurisperitorum axioma, pro tempore habili ad quod refertur. Et sic respondetur rationibus oppositis. Hinc stuprator eo casu bene tenetur ad dispensationem impetrandam, et deinde ad matrimonium contrahendum.

Secundus casus est, si promissio matrimonii est absoluta, nulla facta mentione dispensationis; tunc dicit *Sanch. dict. D.* 5. *n.* 26. *cum Cov. Nav. Gutt. Led. Lop. etc.* promissionem esse omnino nullam, utpote de re bonis moribus adversa, ex *l. Si stipuler* 35. *ff. de Verb.*

*oblig.* Sed verius adhuc puto cum *Lugo D.* 13. *n.* 54. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 314. *Tamb. Dec. l.* 7. *c.* 6. §. 3. *n.* 37. *cum Mol. Tamb. ap. Sanch. n.* 25. qui vocat probabile, promissionem esse validam, si impedimentum promittenti jam notum fuerit. Ratio, quia conditio illa de dispensatione impetranda semper in tali promissione subintelligitur tacite apposita; prout si Religiosus promittit aliquid dare, valet promissio, quia subintelligitur conditio apposita de licentia Prælati. Ideo in tali casu vir etiam tenetur ad procurandam dispensationem, et ad matrimonium, cum taciti et expressi eadem est ratio.

Major difficultas est, quando stuprator ficte promisit matrimonium cum pacto impetrandi dispensationem. Hinc recte distinguunt idem *Lugo n.* 55. *et Tamb. n.* 37. quod si mulier prudenter advertere potuit fictionem promissionis, vir ad nihil tenetur, quia tunc ipsa sponte decipi voluit. Secus, si mulier non potuit advertere; quia tunc deflorator ratione fraudis tenetur ad matrimonium, et consequenter ad dispensationem impetrandam. At quid, si deflorator ficte, sed absolute conjugium promiserat consanguineæ, non advertens ad impedimentum? Respondeo: Si ipse culpabiliter non adverterit, tenetur pariter ad matrimonium, quia jam fraudulenter egit. Si vero inculpabiliter, tunc dico, quod quando dispensatio non potest obtineri sine gravi incommodo, non tenetur ad matrimonium, quia ad hoc præcise non se obligavit, stante ignorantia inculpabili impedimenti; sed bene tenetur ad damnum compensandum ratione deflorationis extortæ; Et si non possit damnum compensare, adhuc tenetur ad matrimonium, prout tenetur quisque injustus deflorator. Ita *Lugo*, *et Tamb. ll. cc.* Quando autem di-

spensatio facile impetrari potest, et sine gravi incommodo; tunc dico omnino teneri virum ad matrimonium, eo quod qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media ordinaria, quæ de facili adhibere potest, ut diximus mox supra *n.* 629. in præcedenti quæstione de eo qui habens votum castitatis virginem violavit sub vera promissione matrimonii; Deflorator enim ficte promittens matrimonium, tenetur ad illud ratione fraudis eodem modo, ac si vere promisisset, ut pluries repetivimus.

## ARTICULUS V.

### *Quid debet restitui pro Adulterio?*

651. *Ad quid tenentur adulteri?*
652. *Ad quid tenetur adultera?*
653. *An teneatur manifestare prolem non esse legitimam?*
654. *An tunc spurius teneatur credere Matri?*
655. *Ad quid tenetur adulter?*
656. *An teneantur adulteri reficere expensas Hospitalibus pro exposita prole?*
657. *Ad quid teneatur adulter, si dubium sit an proles sit mariti?*
658. *Quid si dubium sit inter duos adulteros?*
659. *Ad quid tenetur adulter si ipse non fuerit causa suppositionis?*

651. » RESP. Cum ex adulterio damnificari » possint conjux alter, et proles legitimæ circa » sustentationem, hæreditatem etc. patet, quod » uterque adulterans, nata eis prole, debeant, » cum id damnum causent, eatenus restituere; » quatenus possunt sine detrimento altioris bo» ni, et causatione majoris mali. Est commu» nis. V. *Laym. l.* 3. *to.* 3. *p.* 1. *c.* 14.

### *Unde resolves.*

» 1. Quod attinet ad ipsam adulteram, ordi» narie non tenetur prodere, quod proles ejus » spuria sit: nam et viro suo tristitiam, et sui » odium, et discordias domesticas crearet, ac » famam suam prodigeret, quibus damna for» tunæ merito cedunt. Accedit, quod proles

» matri non teneatur credere, se esse illegitimam. *Fill. tr.* 32. *q.* 222.

» 2. Debet tamen; si potest, aliis industriis » damnum compensare, v. g. 1. diligentius administrando rem familiarem. 2. de cultu corporis detrahendo. 3. si habet bona propria, » plus legitimis, quam spurio relinquendo. 4. » eum inducendo, ut relicta hæreditate, vel » ejus parte, amplectatur statum Ecclesiasticum, » vel religiosum, si idoneus sit, etc. *Trull. l. c. d.* 4.

653. Quær. I. An adultera teneatur se prodere, si sciat prolem non esse legitimam, ad evitandum detrimentum mariti, et filiorum legitimorum? Affirmant *Adrian. Palud. etc. ap. Croix l.* 3. *p.* 1. *num.* 332. Sed negat *Sotus*, *Major*, *et alii ib.* nisi ingens sit damnum, nempe Regni Principatus, et similis. Alii verò ut *Cajetan. Less. Scotus*, *Vasq. Med. Ricc. etc. apud Lugo D.* 13. *num.* 45. negant ullo casu teneri matrem se infamare; et probant ex *cap. Officii* 9. *de Pœn. et rem.* ubi dicitur: *Mulieri, quæ ignorante marito de adulterio prolem suscipit, quamvis id viro suo timeat confiteri, non est pœnitentia deneganda.* Ultima tamen sententia vera, et satis communis, quam omnino sequendam puto, et tenent *Lugo num.* 45. *cum Soto*, *Covar. Molin. Tol. Val. Turr. etc. Croix num.* 333. *Roncaglia de* 7. *Præc. cap.* 2 *quæst.* 4. *R.* 2. *cum Azor. Fill. Diana*, *et Tambur. Spor. de Matrim. cap.* 2. *num.* 462. *Elbel eod. tit. num.* 457. *Laym. lib.* 3. *tract.* 4. *num.* 1. Et huic se adjungit *Lesss. l.* 2. *c.* 10. *n.* 58. Hæc sententia distinguit: Si damnum famæ multum præponderet damno mariti et filiorum legitimorum, tunc non tenetur mater illud subire: Secus verò, si infamia non sit tan-

ta. Hinc infertur matrem teneri se prodere. I. Si ipsa sit perditæ famæ, ut *Laym. Ronc. Lugo*, *Croix etc.* Bene tamen advertunt *Lugo n.* 57. *et Elb. num.* 458. non sufficere quamlibet suspicionem de adulterio, sed requiri, ut alii vulgo de ea male sentiant. Idem autem, quod de femina malæ famæ dictum est, dicunt *Lugo*, et *Less.* de femina vili, modo (addit *Lugo*), sit adeo abjecta, ut non esset longe magis æstimabilis fama sua, quam damnum aliis inferendum. II. Si alioquin timeatur publicum damnum, nempe si spurius sit perditis moribus imbutus, et succedere debeat Regno, vel Principatui, ut *Ronc. et Laym. cum Less.* III. Si mater se manifestando filio spurio, verosimiliter speraret filium crediturum, bonisque cessurum, ne timeretur ulterior magna infamia, aut vexatio matris, ut docent *Lugo n.* 60. *Ronc. cum S. Antonin. et Less. Croix n.* 333. *Holz. Spor. Tamb. l.* 7. *c.* 3. §. 4. *n.* 15. Idem dicendum videtur, si mater posset damnum vitare, se manifestando soli marito, sed bene ajunt *Lug. et Spor.* raro ad hoc teneri uxorem, eo quod raro ex tali manifestatione ipsa non sit subitura magnam vexationem, et hoc satis indicare videtur textus in *c. Officii*, supra relatus.

Sed dices, nec teneri matrem se prodere apud filium, quia justitia commutativa non obligat ad reparanda damna bonorum cum detrimento famæ, quæ est superioris ordinis. Et ideo ex communiori et probabiliori sententia ut dictum est *num.* 627. non tenetur detractor, qui non potest aliter famam restituere, eam cum pecunia compensare. Ex altera vice non videtur posse dici mater modicam infamiam pati se prodendo apud filium, cum communius doceant DD. cum *Lugo D.* 14. *num.* 52. *et Salm. de*

*Restit. cap.* 4. *n.* 48. *Sot. Bann. Prado*, *Reb. Vill. Tap. etc.* quod infamatio apud unum vel alterum virum, adhuc sit gravis ponderis. Sed respondetur: Aliud est teneri ad compensandam famam cum facultatibus: aliud teneri suam famam prodere ad damnum illatum reparandum. Non enim tenetur qui alterum infamavit pecunia famam compensare, quia fama nulla pecunia reparari potest. At cum quis damnum bonorum alteri intulit, tenetur quidem cum damno æquali, ac etiam aliquantulum majori illud resarcire, quando per manifestationem facti, quamvis cum infamatione manifestantis, damnum reparatur. In eo solo casu posset is excusari, quo certum esset, quod ad damnum resarciendum longe majus detrimentum, ut diximus, incurrere deberet. In casu autem nostro non est certum, quod mater se manifestando apud solum filium, gravem patiatur infamiam, dum satis probabilis est sententia, quod revelatio criminis apud unum vel alterum virum cordatum non sit gravis infamatio, juxta dicta *lib.* 1. *n.* 38. et in præsenti casu id dicunt *Lugo*, *et Sporer ll. cc.* Cum ergo ex una parte mater sit certe obstricta ad damnum viro et aliis filiis reparandum, et ex altera non sit certa excusatio, quia certum non est, quod ipsa, revelando suum crimen filio, tale longe majus damnum incurrat, quod sufficiat ad eam excusandam; ideo possidet obligatio restitutionis, et proinde tenetur mater se prodere. Imo hoc puto dicendum, non solum si mater spem moraliter certam concipiat præcavendi damnum, ut asserunt *Less. Ronc. et Conc. tom.* 2. *pag.* 222. sed etiam si habet spem tantum verisimilem, ut dicunt *Spor. Lugo*, *et Holzm.* ex eadem ratione, quia in dubio semper possidet obligatio matris. Se-

ctus si nulla esset spes, aut valde exigua. Hinc ajunt *Tamb. num.* 16. *et Elbel num.* 460. *cum Bambust.* in praxi raro teneri matrem se manifestare marito, aut filio, quia raro fieri potest, quod ex tali manifestatione non sit subitura ingentia damna; et contra, raro continget quod filius credat, et teneatur credere matri, ut mox infra videbimus in sequenti quæstione.

654. Quær. II. An eo casu teneatur spurius credere matri? Affirmat *P. Concina pag.* 223. *num.* 10. *Tamb. l.* 7. *cap.* 3. §. 4. *num.* 10. *et Host. Panorm. Med. Adrian. et Vasq. ap. Lugo D.* 13. *num.* 61. si mater sit fide dignissima, spectatis circumstantiis, nempe amore in filium, et sua præsenti probitate, puta, si tunc pœnitentem vitam ducat, Sacramenta frequentet, etc. aut si sit in articulo mortis, et suum dictum juramento confirmet, ut dicunt *Tol. et Turr.* apud *Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 334. Sed communissime et probabilius filius non tenetur credere matri, etiamsi juramento id asserat. Ita *Lugo d. num.* 61. *Salm. de Rest. c.* 3. *num.* 39. *cum Trull. Dic. Vill. etc. Holzmann de* 6. *Præc. c.* 1. *num.* 657. (cum communi, ut asserit) *Less.* 2. *c.* 10. *n.* 51. *Laym. l.* 3. *tr.* 3. *c.* 14. *n.* 1. *cum Abb. Rich. Sa*, *etc. Roncaglia de* 7. *Præc. c.* 2. *q.* 4. *R.* 2. *cum Azor. Fill. Dian. etc. Sporer de Matr. c.* 2. *num.* 555. *Croix l. c.* Id probatur I. quia filius est in possessione legitimitatis, cui cedere non tenetur, nisi convincatur quod sit adulterinus, vel illegitimus, ut habetur ex *l. filium ff. de his qui sunt sui*, *etc.* Vide *Lugo D.* 13. *num.* 16. Probatur 2. quia nemo tenetur credere uni testi, etsi probatissimo, ut patet ex *c. relatum de Testam.* ubi dicitur, etiam quoad legata pia requiri saltem

duos testes, *tribus aut duobus legitimis testibus requisitis, quoniam scriptum est Deuteron.* 17. *In ore duorum vel trium testium stat omne verbum.* Et ex *c. Licet de Testib.* ubi *Licet quædam sint causæ, quæ plures, quam duos exigant testes: nulla tamen est causa, quæ unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur.* Hoc enim dicunt *Laym.* et *Holzm.* quod fuit necessarium pro communi bono ad fraudes avertendas. Secus tamen dicendum, ut bene ajunt *Lug. num.* 62. *Holzm. Ronc. Spor. Less. Salmant. Croix ll. cc.* si adsint indicia ita vehementia, ut filius in foro externo tamquam spurius condemnaretur, prout si mater clare ostenderet impotentiam vel absentiam mariti tempore procreationis; tunc enim tenetur ille ut spurium se habere: quia quisque tenetur se conformare in conscientia foro externo, ubi forus non nititur falsa præsumptione.

655. » 3. Quod attinet ad ipsum adulterum » spurii patrem, etiam ipse sæpe excusatur vel » in toto, vel ex parte, sive quia damnum ab » adultera compensatum fuit, vel compensan- » dum creditur; sive quia huic restitutio non » potest fieri sine periculo vitæ, dispendio fa- » mæ, turbatione, et discordiis familiarum; » sive quia non est certus, filium esse suum. » V. *Less. l.* 3. *cap.* 10. *d.* 6. *Bonac. de Matr.* » *q.* 4. *p.* 15. *Trull. l.* 7. *cap.* 8. *d.* 7.

Ceterum adulter tenetur restituere omnia damna, scilicet hereditatem relictam a viro adulterinæ proli, et alimenta ab eo data puero a tertio ætatis anno: Nam usque ad tertium annum mater tenetur eum lactare. Dixi *lactare*, nam ad alias expensas tenetur pater. Si vero mater non possit lactare, non ipsa, sed adulter tenetur subire expensas ad lactandum, ut dicunt

*Salm. de* 4. *Præc. c. unic. num.* 3. *cum communi.* Nisi pater sit impotens, quia tunc tenetur mater.

656. Quæritur 1. an, si adulteri sint divites, et exponant prolem Hospitalibus, teneantur reficere illis expensas factas pro nutrienda prole? Affirmat *prima* sententia, quam *Salm.* communem vocant *de Rest. cap.* 3. *n.* 28. *cum Mol. Less. Sanchez*, *etc.* item *Elb. de Matr. n.* 461. *Spor. eod. tit. n.* 538. *Lugo D.* 13. *n.* 5. *etc.* Ratio, quia hæc pia Opera unice pro pauperibus sunt instituta. Negat vero *secunda* sententia, quam tenent *Henriq. Dic. Roder. de Acun. ap. Salmant. n.* 29. *Renzius de* 6. *Præc. cap.* 5. *q.* 8. et probabilem vocant *Salm. num.* 29. *Elbel*, *Sporer ll. cc. et Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 159. Eamdemque sententiam docent *Laym. de Just. lib.* 3. *tr.* 4. *cap.* 14. *n.* 4. si Hospitale sit opulentum, secus si pauper: Sed universe præfatam sententiam ego puto probabiliorem; Ratio, quia hujusmodi Hospitalia non solum sunt instituta ad subveniendum pauperibus, sed etiam divitibus in infamiæ periculo, in quo ipsi solent vel procurate abortum, vel prolem necare ne infamentur; et huic malo intendunt Hospitalia occurrere: Imo dico ista potius, quam pro pauperibus, erecta esse pro pueris spuriis, ad eos liberandos a discrimine mortis æternæ, et temporalis, quam facile subirent ob infamiæ timorem, si adulteri ex proprio eos alere deberent.

657. Quær. 3. ad quid teneatur adulter si dubium sit an proles sit sua, vel mariti? *Laym. c. l. n.* 3. licet contrarium putet probabile, probabilius tamen esse dicit, teneri ad damnum pro rata dubii. Communis vero est contraria sententia; quæ excusat ab omni restitutione adulte-

rum, modo non sit certus prolem esse suam; Ratio, tum quia possidet matrimonium, et filius legitimus reputatur, nisi constet oppositum; tum quia melior est conditio adulteri possidentis bona sua, de quibus non tenetur se spoliare pro obligatione dubia. Ita *Tournely tom.* 1. *pag.* 365. *Elbel de Matr. n.* 443. *cum Soto, Nav. Spor. Salm. de Rest. c.* 3. *n.* 30. *cum Less, Pal. Sanch. Dicast. Trull. et aliis*, et est commune *ap. Croix n.* 335. *cum Lugo D.* 13. *n.* 27. *Az. Concina, etc.*

658. Et ob eamdem rationem idem tenent valere, si dubium sit inter duos adulteros, cujus sit proles. Ita *Sanch. Cons. lib.* 4. *cap.* 3. *dub.* 1. *Disp.* 13. *num.* 20. *Zachar. lib.* 3. *p.* 1. *num.* 704. *cum Gob. Less. Fill. et Bon. ac Salm. d. l. num.* 32. *cum Sot. Trull. Lop. etc.* (*contra Dicast. Mol. et alios*). Quæ utique sententia, spectata ratione, et absolute loquendo, probabilior est; nemo enim tenetur ad damnum, nisi certo moraliter constet ipsum fuisse causam damni, ut probavimus supra ex *num.* 562. cum *D. Thom.* 2. 2. *q.* 62. *art.* 7. Nec obstat dicere cum *Roncaglia*, quod possidet obligatio adulterorum ex actione injusta ab eis posita; Nam respondetur, quod ad obligationem restituendi, ex una parte non sufficit actio injuriosa, sed insuper requiritur damnum ex actione certe secutum, ut docuit idem *S. Thom.* cujus verba retulimus *n.* 561. Ex altera, ut quis teneatur ad restitutionem non sufficit posuisse actionem aptam ad damnum causandum, sed requiritur, ut actu moraliter certe illud intulerit. Non semper autem adulterium est causa prolis, sicut non semper consilium est causa damni, juxta *D. Thom.* cujus textum (vide *d. num.* 562. ). Per accidens vero est, ut prolem nullus alere tenea-

tur, cum incertus sit pater. Hanc sententiam *Croix l.* 3. *p.* 1. *num.* 704. (loquens de spurio nato ex muliere soluta) vocat probabilem cum *Gob. Less. et Fill.* (contra *Bardi*), et communem asserit *Lugo D.* 13. *num.* 19. Attamen ipse *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 337. cum *Lugo numer.* 24. loquens de prole adulterina, absolute dicit cum *Ills.* adulteros teneri ad alimenta pro rata dubii; quia, licet nemo teneatur ad damnum in dubio, an ab ipso sit illatum; tamen hic (dicit) quisque adulter posuit certam causam damni; nam uniuscuiusque copula fuit causa incertitudinis, ne ab aliquo ipsorum determinato exigantur alimenta, et in hoc damnum videntur singuli consensisse, copulam patrando causantem hujusmodi damnum. Sed hæc ratio universe non suadet, quia videtur tantum valere pro secundo adultero, qui sciens adulterium factum ab altero, cum adultera rem haberet advertens suo secundo adulterio fieri causam incertitudinis, ne possint a primo adultero exigi alimenta; vel locum haberet si plures adulteri ex communi consilio adulterium patrarent. At non valet quidem ratio pro adultero anteriori, qui nihil adverteret de adulteriis futuris. Et ut secundus teneatur, requiritur ultra, ut ipse advertat ad illud damnum quod evenire potest ex suo adulterio: Quia tamen rarissima erit hæc advertentia, rarissima etiam erit hæc obligatio adulteri; Et ita mecum sentit *Elbel de Rest cap.* 18. *num.* 452. *et* 453. *cum Petschascher*, *et Babestuber.* Vide dicta *num.* 562.

659. Quær. 3. an adulter certus de prole teneatur ad damna, si ipse non fuit causa suppositionis, scil. si ipse non induxit mulierem, ut mulier supponeret viro suo prolem uti filium

suum, sed negative se habuit? Tres sunt sententiæ. *Prima* sententia docet, teneri semper ad omnia damna; quia ipso suo crimine fuit causa suppositionis, nempe quod proles credatur mariti, quemadmodum, ut adultera sit causa suppositionis, sufficit, ut constante matrimonio prolem suscipiat. Hanc tenent *Less. l.* 2. *c.* 10. *num.* 45. *Lug. D.* 13. *num.* 14. *Mol. t.* 4. *D.* 103. *num.* 2. *et Salm. de Rest. c.* 3. *num.* 36. *cum Caj. Less. Mol. etc.* et vocant communem. *Secunda* vero sententia excusat adulterum; quia tunc adulter non est ipse causa suppositionis, nec illam intendit, sed est mater; Sicut non est causa abortus, qui fornicatur cum muliere, licet conjiciat eamdem in necessitatem abortus. Ita *Sot. Trull. etc. ib. Tertia* sententia apud *Tambur. Decal. l.* 7. *c.* 3. §. 5. *et* 6. distinguit, et dicit, quoad alimenta, teneri patrem illa subministrare, et hoc *Tamb.* supponit ut certum, quia pater tenetur de se alere filium; Quoad hereditatem vero proli relictam, dicit non teneri, quia de hoc tenent *Sot. de Just. lib.* 4. *q.* 7. *art.* 2. *et Henriq. l.* 2. *de Matr. c.* 2. *num.* 3. et probabilem vocant *Tamb. l. c. et Dian. cum Bart. a S. Faust. apud Lug. de Just. D.* 13. *num.* 10. Sed longe probabilior mihi est prima sententia, teneri in eo casu adulterum tam ad alimenta, quam ad hereditatem; quam una cum adultera tenetur ipse compensare filiis legitimis. Ratio potissima, quia, licet adulter tantum permittat filium suum supponi, tamen filium procreando est causa proxima, et directe moralis omnium damnorum, cum in moralem necessitatem supponendi prolem ponat adulteram, cui est inde moraliter impossibile prolem e domo ejicere propter infa-

miam quam subiret. Ita *Less. l.* 2. *c.* 10. *num.* 45. *P. Conc. tom.* 7. *p.* 222. *num.* 7. *Croix* *l.* 3. *p.* 2. *num.* 336. *Elbel l. c.* et *Lug. l. c.* *num.* 11. *cum Vasq. Caj. Sylv. Navar. Mol. Az.* et aliis communiter, qui ( ut asserit *Lugo* ) præfatas duas sententias rejiciunt. Secus autem dicendum ait *Lugo num.* 13. *cum Vasq.* si adultera sine sua infamia, et periculo suppositionis possit prolem extra domum tenere, et alere.

## ARTICULUS VI.

*Quid debeat restitui pro fama, et bonis spiritualibus, in inductione ad peccatum avocatione a Religione?*

660. *An restitutio facienda in alio genere? De restitutione famæ, vide dicenda n. 988. Vide hic alias resolutiones.*
661. *Quid si quis inducat alterum ad peccandum?*
662. *Ad quid teneatur, qui abduxerit Novitium vel Religiosum a sua Religione?*
663. *De restitutione ob omissionem Officii Divini?*
664. *Qu. I. Quid si fructus Beneficii non percipiantur?*
665. *Qu. II. Quid si omittatur Officium sine culpa?*
666. *Qu. III. An restituendi fructus intra primos sex menses?*
667. *Qu. IV. An omittens Officium possit postea supplere altera die?*
668. *Qu. V. Quid si omittatur pars minor, quam integræ Horæ?*
669. *Qu. VI. Quid si recitentur Horæ sine attentione interna?*
670. *Qu. VII. An excommunicatus teneatur restituere fructus?*
671. *Qu. VIII. An omittens incurrat aliam pœnam?*
672 *Qu. IX. Cui facienda restitutio?*
673. *Qu. X. An omnes fructus restituendi? Et de Beneficiario simplici?*
674. *Qu. XI. An teneatur ad Officium habens tenue Beneficium?*

675. *Qu. XII. An Canonici non assistentes, vel non psallentes in Choro teneantur ad restitutionem Distributionum, et Præbendarum? Dub. 1. An peccent graviter Canonici, qui Choro non intersint? Dub. 2. Quid teneantur restituere, si Choro non intersint? Dub. 3. An satisfaciant Choro; qui tantum intersunt, et non recitant? Dub. 4. An satisfaciant Choro, qui submisse recitant?*

660. » RESp. 1. Juxta dicta, si restitui non » possunt bona ablata ex bonis ejusdem ordinis, » non est obligatio faciendi ex bonis diversi or» dinis. * ( *Vide d. n.* 627. ) *.

*Unde resolves.*

» 1. Pro fama restituenda est fama: cum id » non potes, non teneris ad pecuniam, et bo» na fortunæ, nisi per sententiam a judice co» garis sic satisfacere. Eadem est ratio de reli» quis. Quod si tamen, lædendo famam, in » bonis etiam fortunæ alteri damnum allatum » esset, constat ex supra dictis quid faciendum » sit. Porro de læsione famæ, etc. *Vide dicen*» *da n.* 988.

» 2. Si quis alterum induxit ad peccatum sua» sione, vel exemplo suo, tenetur quidem ex » charitate, quoad potest, eum revocare ad » meliorem statum; sed non ex justitia. *Less.* » *l.* 2. *c* 8. *d.* 2. *n.* 20. *Laym. c.* 8. *n.* 1.

661. » 3. Si quis autem induxit fraude, do» lo, injusto metu, etc. tenetur ad id ex ju» stitia, quia quisque habet jus, ne injuste » lædatur in bonis spiritualibus. Unde, si læ-

» datur, debet id spirituale restitui, si po-
» test, *ib.*

» An autem teneatur tunc ex justitia se coo-
» perari, ut alter convertatur? *Croix l.* 3. *p.*
» 2. *num.* 240. putat probabiliter teneri; sed
» non negat oppositum esse etiam probabile cum
» *Sanch.*

662. 4. Si quis aliquem (etiam Novitium)
» abduxit ab ingressu religionis, tamen sine vi
» et fraude, etsi graviter peccarit, id irratio-
» nabiliter faciendo, ac proinde teneatur ei rur-
» sus suadere ingressum ex charitate; non ta-
» men ex justitia vel illi vel religioni tenetur,
» quæ nullum adhuc in eum jus acquisivit. V.
» *Laym. l.* 3. *t.* 2. *c.* 8.

» 5. Si quis religiosum ad apostasiam indu-
» xerit, suasione, aliave cooperatione, obli-
» gatur ex justitia religioni ad restitutionem,
» non quidem ut ipse (quod aliqui volunt) lo-
» co alterius ingrediatur, sed ut suadeat alte-
» ri, quoad potest, reditum, et compenset mo-
» nasterio commoda, quæ ex hereditate, bo-
» nis, vel industria alterius expectabantur.

Qui per vim, fraudem, aut metum gravem impedit, vel avertit aliquem a Religione, graviter peccat contra justitiam, est commune apud *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 307. *cum Less. Dic. Bugh. et Steph.* Probatur ex Tridentino *Sess.* 25. *c.* 18. *de Reg.* ubi excommunicatur qui puellam a Religione impedit. Fortius peccant Parentes, si impediant; vide dicta *num.* 335. *v. Præterea.* Probabilius autem est, quod is qui hunc impedit, non teneatur aliam adducere ad Religionem, ut ait *Croix ib. cum Sanch.* contra *Nav.* Tenetur tamen reparare damna ob id Monasterio provenientia, ut communiter dicunt DD. cum *Lugo D.* 9. *num.* 40. Et hoc dicen-

dum probabilius, etiamsi ille aversus simplex erat Novitius, ut *Lug. num.* 39. *et Less. cum aliis apud Croix ib.*, contra *Sanch.*, qui putat oppositum probabile, dicens Monasterium non acquirere jus in Novitium nisi post Professionem. Hic autem videndum

*De Restitutione ob omissionem Divini Officii.*

663. Ex decreto Concilii Lateranensis sub Leone X. aucto a S. Pio V. anno 1571. Beneficiarii tenentur restituere fructus Beneficii pro rata omissionis Officii, elapsis sex mensibus a die possessionis Beneficii. In præfato enim Concilio *Sect.* 9. §. *Statuimus*, sic dicitur: *Statuimus quoque, ut quilibet habens Beneficium, si post sex menses, obtento Beneficio, Officium Divinum non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus non faciat suos pro rata omissionis recitationis Officii, et temporis.* Deinde S. Pius V. in sua *Const.* 186. quæ incipit, *Ex proximo Lateranensi*, edita anno 1571. sic sancivit. *Statuimus, ut qui Horas omnes canonicas uno vel pluribus diebus intermiserit, omnes Beneficii fructus, qui illi vel illis diebus responderent; qui vero Matutinum, tantum dimidiam; qui cæteras alias Horas, aliam dimidiam; qui Horam singulam, sextam partem fructuum ejus diei amittant; tametsi aliquis Choro addictus, non recitans, omnibus Horis Canonicis cum aliis præsens adsit, fructusque et Distributiones forte aliter assignatas sola præsentia juxta statuta, consuetudinem, vel alias sibi lucrari fecisse prætendat: is etiam præter fructuum, et Distributionum amissionem, grave peccatum intelligat se admisisse. Item ille qui primis sex mensibus Officium non dixerit, nisi legitimum impedimentum ipsum excusaverit,*

*grave peccatum intelligat admisisse, etc.* Hujusmodi autem restitutio certe debetur ante judicis sententiam, ut patet ex damnatione Alexandri VII. prop. 20. quæ dicebat.: *Restitutio a Pio V. imposita Beneficiatis non recitantibus, non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam Judicis, eo quod sit pœna.*

664. Super hoc puncto plures quæstiones occurrunt; Quær. 1. An Beneficiatus, fructus non percipiens, teneatur ad Horas recitandas? Respondetur: Si ipse careat spe recuperandi fructus, et non negligenter se gerat in illis exigendis, non tenetur. Ita *Viva de rest. q. 7. art. 9. n. 2. Croix lib. 4. n. 1193. Bon. de Hor. Can. Dec. 1. qu. 2. p. 4. n. 25. et Lug. Resp. Mor. dub. 5. n. 5.* Ratio, quia non est æquum, ut aliquis subeat onus Officii, si fructus non percipiat sine sua culpa. Excipe I. Si Beneficiatus juste privetur fructibus in pœnam alicujus criminis; *Bon. l. c. cum Az.* Secus si injuste privetur, ut idem *Bonac. cum Suar. Molf. Azor. Laym. Lop. Garz. etc.* Excipe II. Si spem certam habeat exigendi fructus sequentibus annis, ut *Lugo l. c. n. 5. cum Suar. et Croix l. c.*

Quid si vertatur lis super Beneficio? Distinguendum: si Beneficiarius nondum acceperit possessionem Beneficii, *Cajetanus v. Hora, Nav. in c. Quando, c. 6. n. 29. et Sanch. Cons. lib. 2. c. 2. d. 76. n. 6. cum Corduba* dicunt teneri ad recitandum Officium, semper ac verisimiliter putet pro se ferendam esse sententiam. Ratio quia Beneficiarius per solam collationem jam acquirit dominium Beneficii, ex *c. Si tibi de Præb. in* 6. Quapropter, cum a die collationis ad ipsum fructus pertineant, justum est, ut ipse onus Officii subeat. Communis tamen et vera sententia docet hunc non teneri ad Officium;

Ratio, quia Beneficiarius ad Officium non tenetur nisi ex perceptione fructuum; is autem cui collatum est Beneficium, habet quidem jus in illo, et ad possessionem accipiendam; sed ante possessionem non habet jus ad fructus percipiendos, tale enim jus non acquiritur nisi per possessionem. Ita *Habert to.* 4. *pag.* 232. *q.* 7. *P. Conc. tom.* 7. *pag.* 411. *Continuator Tournely tom.* 1. *pag.* 620. *Salm. tr.* 16. *c.* 2. *n.* 36, *cum Suarez*, *Pal. Lug. Bon. Fill. Rodr. etc.* Bene tamen excipiunt, nisi stet per Beneficiarium, quin possessionem adipiscatur; quia ex *reg.* 25. *in* 6. *Mora sua cuilibet est nociva.* Nec obstat, quod fructus reserventur proviso; nam respondet *Habert. l. c.* etiam fructus Beneficii vacantis sæpe reservari Beneficiario futuro, et tamen nemo dicit hunc teneri ad Officium. Hoc autem Beneficium usquedum liti subjicitur; habetur pro vacante, ut ait *Conc. l. c.* Et sic respondetur rationi oppositæ sententiæ.

Si vero Beneficiarius jam fuerit adeptus possessionem Beneficii, tunc, si ipse habet spem moraliter certam vincendi litem, utique tenetur ad Officium, ut docent *Less. l.* 2. *cap.* 34. *n.* 173. *Suar. lib.* 4. *cap.* 29. *n.* 7. *et* 10. *Lug. l. c. dub.* 5. *n.* 9. *Conc. pag.* 412 *num.* 27. *Salmant. n.* 38. *cum. Pal. Fill.* et aliis communiter. Secus, si absit hæc spes, et Dubium sit, cui adjudicandi erunt prædicti fructus; quia nemo obstringendus est ad onus certum ob mercedem incertam. Ita *Lugo n.* 14. *Salm. n.* 39. *cum Sanch. Led. Pell. et Tamb. l.* 2. *cap.* 5. §. 1. *n.* 30. *cum Bon.* Et hoc dicendum, etiamsi Beneficiarius emolumentum ex fructibus Beneficii jam perciperet, sed ob aliquod manuale servitium ( ut recte notant *Lugo n.* 5. *et Salm. n.* 38. ), ob quod non foret privandus tali emolu-

mento, etiamsi litem amitteret. Si autem Beneficiarius vincit litem, sentit *Salas ap. Croix*, ipsum teneri fructus sequestratos largiri pauperibus. Sed melius censent *Lugo n.* 5. *et Salm. n.* 39. *cum Bon.* nullam esse obligationem restitutionis ei qui sine culpa sic omisit Officium, unde licite eos retinere potest, sicut licite retinet fructus maturatos a tempore vacationis Beneficii, etsi Officium non dixerit.

665. Quær. 2. An omittens Officium sine culpa teneatur ad restitutionem? *Prima* sententia affirmat cum *Led. et aliis apud Viva loc. cit. n.* 2. *v. Inf. secundo*, qui probabilem putat: Negat vero *secunda* sententia probabilior, quam tenent *Less. lib.* 2. *cap.* 34. *n.* 180. *v. Quinto*, *P. Conc. tom.* 2. *pag.* 417. *n.* 5. et ipse *Viva cum Sanch.* et communiori. Ratio, tum quia cessante culpa cessat pœna restitutionis fructuum, ut colligitur ex verbis Concilii Lateranensis, *qui officium non dixerit*, *legitimo impedimento cessante*, *fructus suos non faciat*; tum quia, ut censent *Sylv. v. Clericus*, 4. *n.* 17. *cum Innoc. Panormit. Butr. idem Less. loc. cit. n.* 179. *cum Palud. et Rosell.* (contra *Ang. et Cov.* qui tamen fatetur contrarium esse commune) hujusmodi restitutio non debetur de jure naturali, cum fructus Beneficii non dantur pro mercede recitationis, sed pro sustentatione Beneficiati, cum onere tamen Officii; ante enim Concilium Lateranense, ita *Lessius*, nullus erat Canon, quo hæc restitutio præcipiebatur. Bene autem potuit Ecclesia, omittentibus restitutionem imponere ipso facto, et ante omnem sententiam; sed cum hæc restitutio proculdubio sit pœna (ut non dubitat *Viva in cit. prop.* 20. *n.* 3.), ipsa omnino culpam requirit; et ideo satis a restitutione excusantur officium inculpabiliter omittentes. Sed

dices : Si restitutio fructuum culpabiliter omittentibus est pœna ; cur non requiritur sententia saltem declaratoria criminis, ut declaravit Alexander VII. damnando Propositionem 20. dum (ut diximus *ib.* 1. *n.* 149. ) in omnibus pœnis positivis requiritur sententia? Respondetur non requiri sententiam, eo quod hæc restitutio est pœna conditionalis juxta dicta ibidem dicto *num.* 149. *v. Pœnæ*, sive quia recitatio Officii est conditio sine qua non potest Beneficiarius adipisci fructus, sicut declaravit Lateranense (ut mox vidimus *n.* 663. ) dicens: *Si post sex menses, obtento Beneficio, Officium Divinum non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus suos non faciat.*

666. Quæritur 3. An omittens Officium infra sex primos menses teneatur ad restitutionem? Affirmant *Suarez. de Relig. lib.* 4. *cap.* 29. *et Val. cum aliis apud Viva l. c. n.* 2. *v. Inf. sexto* Sed negant probabilius *Less. cit. cap.* 34. *n.* 167. *Conc. tom.* 2. *pag.* 416. *n.* 3. *et Viva cum Vasq.* et communiori. Ratio est eadem, quam modo adduximus, quia restitutio fructuum non debetur nisi de lege Ecclesiæ, quæ hanc pœnam injunxit tantum omittentibus post sex menses. Advertendum tamen, quod isti non excusantur a culpa gravi, ut habetur ex Bulla S. Pii V. *ut supra n.* 663.

667. Quær. 4. An Beneficiarius omittens Officium in uno die possit supplere in alio? Omnes docent, et non dubitandum, hunc non excusari a peccato mortali, ut diximus haberi etiam in præfata Bulla S. Pii V. Dubium fit, an ita supplens excusetur a restitutione fructuum? *Prima* sententia affirmat, quam tenent *Molf. tom.* 1. *tr.* 5. *cap.* 5. *num.* 7. *Salm. tr.* 16. *c.* 4. *num.* 65. qui citant *Palud et Quintan.* item

*Henr. Suar. Fill.* ( Sed *Dian. p.* 2. *tr.* 12. *R.* 24. asserit *Henr.* esse pro contraria sententia, et *Filliucium*, *ac Suar.* loqui tantum pro casu præcedentis quæstionis ); ac probabilem vocat *Bon. de Horis Can. D.* 1. *qu.* 5. *part.* 2. *n.* 5. Ratio, quia in tali casu iste jam rependit æquale, prout si cappellanus omittit Missam uno die, bene potest altero supplere. *Secunda* vero sententia communissima, cui adhæreo, negat; et hanc tenent *Bonac. l. c. Viv. dict. art.* 9. *n.* 2. *Roncaglia de Hor. Can. c.* 4. *quæst.* 7. *R.* 2. *cum Nav. Pell. Bass. etc. ap. Salm. loc. c.* item *P. Concina t.* 2. *pag.* 420. *cum Leand.* qui dicit hanc omnino tenendam, *et Croix lib.* 4. *num.* 1209. qui contrariam non putat probabilem. Ratio, quia onus Officii est addictum diei, unde qui illud non implet, non potest implere in alio; et hæc videtur fuisse vera mens S. Pii V. dum sancivit non facere fructus suos, qui *Horas Canonicas uno vel pluribus diebus intermiserit*: Ubi notandum non dixisse Pontificem *omiserit*, sed *intermiserit*, quo verbo satis significavit, non lucrari fructus qui uno die Officium intermittit, etiamsi in altero suppleat; quia, licet is dici possit quod Horas non omiserit, nequit vero dici quod non intermiserit. Hinc bene arguit *Roncaglia*, quomodo ille qui uno die fructus sui Beneficii jam amisit, poterit altero die reacquirere? Tanto minus deinde approbo id quod subdunt *Salm. ib.* nempe quod Beneficiarius omittens Officium possit supplere aliis piis operibus. Nec etiam acquiesco ei quod dicit *Roncaglia*, nimirum quod, cum sub nomine pauperum veniant etiam Animæ Purgatorii, si Beneficiarius applicat preces pro ipsis, possit liberari a restitutione: Non acquiesco, dico, quia Papa omnino imposuit omittentibus restitutionem fructuum.

668. Quær. 5. An omittens partem minorem quam integræ Horæ, teneatur ad restitutionem? Si partes omissæ materiam gravem non constituerent, commune est nullam deberi restitutionem, ne sub veniali quidem; etiamsi fructus illi parti respondentes ad magnam quantitatem pertingerent. Ratio, tum quia sic fert Chori usus, tum quia a S. Pio V. tantum omittentibus aliquam Horam imposita est restitutio: qui autem partem levem illius omittit, non potest dici Horam omisisse, ita *Suar. l.* 4. *c.* 3. *n.* 13. *Bonac. D.* 1. *quæst.* 5. *part.* 2. *num.* 11. *Salmant. tract.* 16. *cap.* 2. *num.* 13. *et P. Concina tom.* 2. *pag.* 419. *num.* 8. *in fine.* Et hoc verum putant *Pal. tom.* 2. *cap.* 7. *Dec.* 2. *p.* 7. *num.* 6. *Salmant. loc. cit. n.* 56. *cum Fill. P. Nav. Pell. Dian. etc.* ac probabile censet *Bon.* etiamsi partes in pluribus Horis constituerent simul gravem materiam; quia præceptum recitandi integrum Officium diversum est a præcepto restitutionis, quæ ( ut dictum est ) non debetur de jure naturæ, sed ex mandato Ecclesiæ, pro omissione singularum Horarum. Sed his non obstantibus, verius mihi videtur oppositum, quod docent *Suar. de Relig. lib.* 4. *cap.* 30. *num.* 13. *P. Concina loc. cit. Bon. de Hor. Can. D.* 2. *q.* 5. *p.* 2. *num.* 15. *cum Garc. etc.* nempe non excusari a restitutione, qui in uno Officio per plures leves omissiones ad gravem materiam pertingit. Ratio, quia ex Concil. Lateranensi absolute præcepta fuit restitutio fructuum *pro rata omissionis Officii*, ubi nota, non dici ibi pro rata omissionis cujuslibet Horæ, sed *Officii*: ergo ex Concilio omittens partem notabilem Officii jam tenebatur ad restitutionem. Postea S. Pius V. suam Bullam emanavit, qua nihil quidem de illa Constitutio-

ne Concilii immutavit, *sed expressius providere volens*, ut dixit, solum definivit, quantum fuerit restituendum pro omissione singularum Horarum; ex hac autem definitione perperam infertur, quod Pontifex voluerit eximere omittentem partem notabilem totius Officii a restitutione jam à Concilio illi imposita, quamvis non omittatur pars notabilis uniuscujusque Horæ. Tanto magis deinde rejicimus cum *Salmant. ibid. Bonac. Pal. etc.*, id quod dicunt *Filliuc. Pellizz. et Dian.* (et *Viva* putat probabilem cum *Navar. et Tolet.*), nimirum non teneri ad restitutionem, qui omittit partem notabilem alicujus Horæ, nam qui partem notabilem omittit, vere non recitat Horam, sicut vere Missam omittit qui partem ejus notabilem non audit.

669. Quæres 6. An teneatur ad restitutionem Beneficiarius qui recitat Officium sine debita attentione? Qui externe voluntarie se distrahit, certe non satisfacit Officio, et tenetur restituere. Dubium est de se distrahente interius; de hoc magna est quæstio, de qua fuse agemus *lib.* 4. *num.* 177. ubi probabiliorem esse sententiam dicemus, non satisfacere. Sed quia oppositam sententiam non possumus negare adhuc esse probabilem, hic dicimus non esse obligandum Beneficiarium ad restitutionem fructuum, semper ac bona fide eos perceperit; quia, posito jure certo quod ipse habet ad res suas bona fide possessas, non tenetur ad restitutionem, nisi sit certus de obligatione restituendi. Magnus Rigoristarum princeps *Prosper Fagnanus* gravem scrupulum imponit Confessariis absolventibus pœnitentem, qui non vult restituere juxta opinionem probabiliorem sui Confessarii, quia ejus sententiæ tamquam sui Judicis pœni-

tens ut reus parere debet. Sed gravior quidem scrupulus videtur mihi et communiter aliis innumeris Doctoribus, etiam rigidæ sententiæ fautoribus; angere debere Confessarios damnantes ad restituendum pœnitentes, qui ex una parte habent opinionem probabilem eos excusantem a restitutione, et ex altera habent jus certum possessionis ad bona sua, quibus expoliari non debent, nisi constet de obligatione restitutionis, juxta dicta *num.* 547. Præterea, diximus *lib.* 1. *num.* 25. et fusius dicemus *Tom. II. lib.* 6. *num.* 604. quod pœnitenti, qui habet pro se opinionem probabilem, nequit denegari absolutio, ut communiter docetur, et fatentur etiam plures inter Probabilioristas, quos ibi retulimus, et referemus. Nec obstat dicere, quod pœnitens debet se uniformare judicio Confessarii, nam Confessarius non est judex controversiarum, prout est summus Pontifex, sed tantum Judex dispositionis pœnitentium, et satisfactionis injungendæ, ut habetur ex Trident. *Sess.* 14. *cap.* 5. ubi dicitur: *Jesus Christus Sacerdotes sui ipsius Vicarios reliquit tamquam præsides et Judices, ad quos mortalia crimina deferantur, qui pro potestate clavium remissionis aut retentionis peccatorum sententiam pronuncient. Constat enim Sacerdotes judicium hoc incognita causa exercere non potuisse, neque æquitatem quidem illos in pœnis injungendis servare potuisse, si in genere dumtaxat, et non potius in specie sua ipsi peccata declarassent.* En igitur patet, pœnitentem in hoc tantum sequi debere judicium Confessarii, ut peccata apud eum deferat, et pœnitentiam acceptet. E converso pœnitens post Confessionem suorum peccatorum habet jus certum ad absolutionem, quæ non potest ei denegari, nisi aliunde sit indispositus; neque potest

quidem dici indispositus, quia non sequitur opinionem Confessarii, ad quem certe non pertinet reprobare opiniones quas alii Sapientes approbant, sed tantum judicare an poenitens rectam vel ne conscientiam sibi formet. Sed instabit *Fagnanus*. Hæc sunt principia probabilistica. Ego nescio, an sint probabilistica, vel antiprobabilistica, cum plures etiam inter Probabilioristas illa sequantur. Hoc unum scio, quod in omnibus scientiis regula probata est, ut sequamur principia magis recepta a Sapientibus, prout sunt ista quæ invenio passim teneri a Scriptoribus undique doctrina, et pietate conspicuis, qui in faciem Ecclesiæ sua volumina ediderunt, et quibus adhærere consultius tutiusque mihi esse judico; quod enim docetur *ex unanimi Theologorum consensu* ( ait *Continuator Tournely tom.* 1. *pag.* 293. ), *magni esse debet ponderis, quia ubi est aliqua obscuritas, id sequendum est in praxi quod prudentissimi quique judicant.* Neque hic Auctor dixit hoc loquens de opinione omnino communiter recepta, sed de quadam sententia, cui plures graves Auctores contradicunt.

670. Quær. 7. An excommunicatus teneatur restituere fructus Beneficii? Certum est teneri excommunicatum tempore collationis, quæ fuit nulla, *Viva quæst.* 7. *art.* 9. *n.* 7. Secus, si post collationem incidit in excommunicationem. Ita *Laym. lib.* 1. *tr.* 5. *p.* 2. *c.* 2. *n.* 9. *Continuator Tournely tom.* 2. *p.* 486. *Pal. R.* 2. *q.* 11. *n.* 4. *Sanch. de Matr. lib.* 3. *D.* 51. *num.* 12. *Salmant. de Cens. cap.* 13. *n.* 115. *cum Henr. Bonac. Con. Avila, Hurt. et aliis pluribus* ( contra *Suar. Cov. Fill. Sayr. etc.* ). Et quidem probabilius: Ratio, quia poenas, quæ actionem requirunt, ut diximus *lib.* 1. *n.* 148.

reus non tenetur subire, nisi post sententiam. Et sic videtur significare textus in *c. Pastoralis* 63. §. *Verum, de Appell.* ubi dicitur: *Illi proventus ecclesiastici merito subtrahuntur, cui Ecclesiæ communicatio denegatur.* To autem *subtrahuntur* ait *Tournely*, potius indicat expoliationem, quæ fit ab homine, quam quæ ipso jure inducitur, ut etiam explicat *Glossa.* Tanto magis, quia Pontifex respondet ibi interrogationi factæ, an Clericus excommunicatus potuisset privari a Judice ecclesiasticis Beneficiis. Hæc tamen sententia procedit, si Beneficiarius per se, vel per alium jam muneri suo satisfecerit. Si autem ob injustam excommunicationem abesset a Choro, posset percipere fructus Beneficii, et etiam distributiones, ut ait *Viva n.* 8. *cum Sa, Fill. Av. etc.* Quid, si excommunicatio sit justa, sed excommunicatus non assistit Choro, quia non stat per ipsum, ne absolvatur? *Sa, Henr. et Ugolin.* concedunt huic distributiones; sed negant communius, et multo probabilius *Viva cum Suar. etc. ibid.*

671. Quær. obiter 8. omittens ultra restitutionem, quamnam aliam pœnam incurrat? Incurrit pœnam privationis Beneficii, si admonitus, saltem bis, post sex menses officium omittat intra 15. dies *ut Suar. apud Viva d. l. n.* 10. *ex Conc. Lateran.*

672. Quær. 9. omittens cui debet facere restitutionem? Resp. pauperibus, vel fabricæ Beneficii, ut *ex Decr. S. Pii V.* sive Ecclesiæ, sive domui Beneficii, sive in augendis agris, ut *Suar. et Vasq. apud Viva qu.* 7. *a.* 9. *n.* 11. Non autem (ait *Viva*) potest dare fabricæ alterius Ecclesiæ, nisi fabrica sit in utilitatem pauperum, vel nisi Ecclesia propria non indigeret restauratione, et aliæ Ecclesiæ eleemosy-

nis indigerent, ut reficerentur, ut ait *Concina tom. 2. p. 425. n. 24.* Nomine autem pauperum intelliguntur pauperes cujuscumque loci, et etiam intelliguntur ipsi Defuncti. Et etiam ipse Clericus sibi potest applicare dictos fructus, si vere pauper est, ut dicunt *Palaus tract. 7. D. 2. p. 7. n. 12. cum Nav. Suar. Bon. Tol. et Viva cum Less. ex communi d. n. 11. in fine.* Excipitur tamen, si ille in fraudem Officium omittat, sciens posse retinere fructus ob paupertatem, ut bene advertunt *Pal. et Viva.* Addunt *Palaus tr. 7. D. 2. p. 7. num. 11. cum Suar. Bon. et Salm. de Hor. Can. c. 2. n. 60. in fin. cum Nav. Pell. Reg. Fill. Quintan. et communi*, posse Beneficiarium satisfacere restitutioni, si quæcumque alia pia opera pro Defunctis offerat æquivalentia recitationi omissæ, nempe, (ut explicat *Quintan. ap. Salm. n. 66.*) auditionem Sacri, flagellationem, lucrationem Indulgentiarum, et similia: Sed huic supra *num. 667. Quæst. 4. in fine* non acquievimus. Tantum admittendum videtur cum *Concina p. 427.* posse Beneficiarium fructus restituere, ut celebrentur Missæ, vel alia suffragia applicentur pro Defunctis.

673. Quær. 10. An Beneficiarius restituere debeat omnes fructus, juxta Officia quæ omisit? Affirmant *Suar. Valent. Azor.* quia sic loquitur Bulla. Sed *Sanch. Cons. to. 1. lib. 2. cap. 2. d. 83. num. 3. Sotus de Just. l. 10. q. 5. art. 6. Less. l. 2. cap. 34. num. 133. Viva l. c. n. 13. et Salm. tr. 16. cap. 2. n. 59. cum Pell. Vasq. Led. Vill. Dia. Henr. Rod. Bonac. etc.* probabiliter dicunt ex benigna interpetratione ipsos non teneri omnes fructus restituere, sed tantum eos qui respondent ad onus Officii omissi. Ratio, tum quia Bulla S. Pii sic recepta est,

et sic explicata usu, utpote conformior æquitati naturali; tum quia durum videtur eodem modo obligari Episcopos, Parochos, et Capellanos qui ferunt alia onera, ac simplices Beneficiarios. Quare dicunt, Episcopum, vel Parochum teneri restituere tertiam, vel quartam partem fructuum, retinendo alios pro aliis oneribus, quibus ipsi satisfaciunt: Canonicos, dimidiam partem: Habentes Capellaniam, dimidiam, vel tertiam partem: (Capellanus enim tenetur ad Officium, cum quælibet Capellania conferenda ab Episcopo, et ejus auctoritate erecta, est vere Beneficium, etsi sit ad nutum amovibilis: Secus, si non sit erecta auctoritate Episcopi, licet ab ipso conferatur. Ita *Salm. de Horis Can. cap.* 5. *n.* 59. *cum Suar. Pell. Vill. etc.*). Ratio, quia isti omnes recipiunt fructus non solum pro Officio, sed pro aliis etiam oneribus. *Henriquez* autem *apud Sanch. Consil. lib.* 2. *cap.* 2. *D.* 84. *num.* 4. dicit, Episcopum et Parochum teneri tantum ad quintam partem, quod *Viva* etiam approbat *in prop.* 20. *Alex. VII. n.* 6. *in fin. et de Horis Can. qu.* 3 *Art.* 3. *n.* 8. *in fine.* Canonicum ad quartam, ut etiam *Viva d. n.* 8. *in fine.*

Quid de Beneficiario simplici? Recte *Viva cum Bon. d. l. de Rest. num.* 13. *in fine* dicit teneri ad omnes fructus; quia onus gestandi habitum, vivendi caste etc. compensatur cum privilegiis Clericalibus. Attamen *Henr. apud Sanch. d. loc.* dicit teneri tantum ad tertiam partem, ratione aliorum onerum. Et asserit hanc esse communem recentiorum cum *Manuel. et Medina*, quorum opinionem ait *Sanch.* esse rationi consonam. At hanc opinionem merito ait *Lessius l.* 2. *cap.* 34. *num.* 177. esse laxam. Unde rationabiliter eam limitat ad eos Beneficiarios tan-

tum, qui præter Horas Canonicas alia onera habent, idque juxta onerum proportionem.

674. Quær. 11. an teneatur ad Officium, habens tenue Beneficium? *Salm. de Horis Canon. c. 2. num. 48. cum Nav. Laym. Pal. Sa, etc.* teneri censent, quia S. Pius V. hunc non excludit. Negant tamen *apud Moya Tract. 2. de Rel. Disp. 2. q. 4. n. 8. Mulder. Escob. Quinian. Diana, et Arag.* qui testatur, hanc esse communem recentiorum: Et idem sentiunt *Lessius lib. 2. cap. 34. n. 169. Sanch. l. 2. Consul. cap. 2. d. 66. cum Rodr. Molf. Vega, Led. Torre, et Pell. apud Salmant. d. cap. 2. num.* 46. (quamvis *Less et Pell.* sentiant teneri hunc Beneficiarium recitare saltem Dominicis, et diebus festivis). Ratio, quia *ex c. Is, cui De Præbend. in* 6. in jure tenue Beneficium non reputatur pro Beneficio; In præfato enim Canone habens tenue Beneficium non excluditur ab alio Beneficio obtinendo, cum ibi prohibeatur Beneficium provideri tantum obtinenti aliud Beneficium sufficiens: *Is cui* (verba textus) *conceditur, Auctoritate Apostolica uni personæ idoneæ in sua vel alia Ecclesia providere alicui, aliud sufficiens Beneficium obtinenti providere non potest.* Addit ibi *Glossa: Ergo si non est sufficiens, secus est.* Deinde infra rationem adducit: *Quia Beneficiatus idoneus non est, et jure communi Beneficiatus beneficiari non mandatur ex c. Quia in tantum. de Præb.* Habens igitur tenue Beneficium, si potest beneficiari, ergo reputatur in jure tamquam non Beneficiatus: et proinde censetur eximi ab onere Officii.

Quæritur autem quodnam Beneficium judicetur tenue? Dico non audiendos aliquos, qui contra communem asserunt tale judicari Beneficium quod non pertingit ad 20. vel 30. aureos. Me-

rito tamen *Viva in prop.* 20. *Alex. VII. num.* 7. *Sporer de Hor. Can. cap.* 1. *n.* 27. *Elbel eod. tit. n.* 421. *Tamb. l.* 2. *c.* 5. §. 1. *num.* 24. *et Salm. d. c.* 2. *n.* 48. *cum Mald. ac aliis communiter* censet probabile, tenue existimari illud Beneficium quod non pertingit ad tertiam partem sustentationis; Et adhæret *Sanchez Cons. l.* 2. *cap.* 2. *Dub.* 67. *n.* 4. *cum Suarez*, putans Beneficium tenue illud quod non pertingit ad tertiam, vel non magis declinet ad tertiam ultra quartam partem. Sustentatio autem rationabiliter dicit *Viva l. c.* mensurari juxta diversitatem Patrimoniorum, quæ in diversis locis solent Clericis assignari. Hinc *Sotus ap. Sanch. num.* 5. obligat ad Officium Beneficiarium, qui percipit annuos aureos octo. Sed *Sanch.* excusat, etiamsi percipiat 16. aureos. Verum huic minime acquiesco: Communis enim sententia est apud *Croix l.* 4. *num.* 1195. nullo modo excusari ab Officio Beneficiarium percipientem tertiam partem sustentationis. Idemque recte censet dicendum *Croix n.* 1196. *cum Vasq.*, si dubium sit, an Beneficium sit tenue; quia, cum Beneficium sit certum, et tenuitas excusans sit dubia, possessio stat pro Beneficio, et proinde pro obligatione Officii. Merito addunt *Lugo, Re. Mor. Dub.* 6. *n.* 5. *cum Suar. et aliis, Croix num.* 1193. *et Tamb. l. c. n.* 26. neque excusari Beneficiarium si ob suam culpam Beneficium factum sit tenue; vel si ipse speret in posterum uberiores fructus exigere, tunc enim unus annus compensatur cum alio, contra *Palaum tom.* 2. *D.* 2. *p.* 1. §. 2. *num.* 18. Pariter addit *Croix ibid.* teneri ad Officium, qui acceptat Beneficium cum onore solvendi omnes fructus pro pensione. Sic etiam, si non faciat fructus suos, quia non residet, ut ait idem *Croix l. c. cum Suar. Lugo,*

*etc.* Hoc tamen limitant *Bus.* *et Sanch.* si absit cum licentia: Sed id recte rejiciunt *Tamb.* *n.* 23. *et Croix ib.* *cum Azor.* cum ille possit fructus percipere, si velit.

675. Quær. 12. an Canonici non assistentes, vel non psallentes in Choro, teneantur ad restitutionem Distributionum, et Præbendarum? Plura dubia hic discutienda sunt. Certum est, quod Clerici Ecclesiarum Cathedralium et Collegiatarum tenentur ad Officium in Choro ex *c.* 1. *de Cel. Miss. cap.* *Fin. Dist.* 92. et ex Trid. *Sess.* 24. *cap.* 12. Atque tenentur quotidie assistere, nisi alibi alia sit institutio, vel consuetudo; vel nisi necessitas cogat, ut in alio loco extra Ecclesiam Officium persolvatur; et adsit licentia Episcopi, quando ad ipsum aditus patet; ut ait *Viva de Rest.* *q.* 7. *ar.* 9. *n.* 14. Imo probabiliter putat *Bon.* cui adhæret *Viva*, Canonicos bene Distributiones lucrari, si recitent in Sacristia ob aliquam causam, etiam sine licentia Episcopi, si ipsa licentia præsumatur; in Sacristia enim reputatur Officium moraliter ac in Ecclesia recitari.

Sed dubitatur 1. an peccent graviter Canonici, qui Choro non assistunt? Negant plures DD. antiqui, ut *Nav. de Orat. cap.* 5. *num.* 14. *Sylvest.* *v. Horæ qu.* 11. *Cajet. eod. verb.* §. 5. item *Ang. Vald. Barb. Pell. Reg. Tamb.* *apud Salm.* *tr.* 16. *cap.* 4. *n.* 2. Tum quia de hoc non adest præceptum expressum, tum quia obligatio assistendi Choro oritur ex Distributionibus; ergo cum his Canonici renunciant, omni obligatione se liberant. Sed verius *Suarez lib.* 4. *cap.* 17. *Bonac.* *D.* 11. *quæst.* 1. *p.* 2. *P. Concina tom.* 2. *pag.* 510. *n.* 4. *Viva l. c. num.* 14. *Continuator Tourn. tom.* 1. *pag.* 642. *Salm. loc. cit.* *n.* 3. *cum Vasq. Pal.* etc. do-

cent peccare mortaliter, qui a Choro absunt notabiliter, ultra tempus a Tridentino permissum. Ratio, quia ex *c. quis Presbyter. Dist.* 113. Depositioni subjicitur Clericus non recitans in sua Ecclesia; tum quia obligatio assistendi non oritur ex Distributionibus, sed ex primaria institutione ipsius Beneficii; Tridentinum enim *Sess.* 24. *cap.* 12. loquens de Canonicis præcipit: *Omnes compellantur in Choro ad psallendum instituto, hymnis, et canticis Dei nomen reverenter, distincte, devoteque laudare.* Diximus autem 1. *notabiliter*, nam si absit Canonicus per tres vel quatuor dies, est communis sententia non peccare graviter. Ita *Salmant. cap.* 4. *num.* 1. *et Croix lib.* 4. *num.* 876. *cum Sylvest. Bonac. Covar. Vasquez, et Suarez lib.* 4. *cap.* 13. *num.* 8. *et* 9. qui tamen dixit, præfatam sententiam non videri certe improbabilem, sed se nolle suum judicium interponere. Diximus 2. *ultra tempus permissum*, quia Tridentinum permittit Canonicis, sicut Episcopis, per tres menses abesse. Recte autem docet *S. Thomas* 2. 2. *quæst.* 91. *art.* 2. *ad* 3. quem sequitur *Viva l. c. verb. Dico tertio*, *cum Val. Fill. et Bonac.* contra *Nav. et alios*, Episcopos non obligari ad Chorum; tum quia sic fert consuetudo; tum quia ipsi majoribus negotiis vacare debent, quæ Chori assistentiam non compatiuntur.

Dubitatur 2. quid teneantur restituere Canonici Choro non interessentes? Certum est ipsos non posse lucrari Distributiones, etiamsi alii Consocii eas illis remittant, ut habetur ex Trident. *Sess.* 24. *cap.* 12. ubi dicitur: *Distributiones vero, qui statis Horis interfuerint, recipiant; reliqui, quavis collusione aut remissione exclusa, his careant.* Nota, *remissione exclusa*, nam ut bene advertunt *Croix lib.* 4. *n.* 877. *et*

*Concina l.* 2. *p.* 523. *n.* 4. si portiones illæ præsentibus jam sint præstitæ, isti licite possunt donare eas absentibus; Modo hoc non fiat ex pacto, et in fraudem legis, ut ait *ib. Croix cum Sanch. et Lugo*, quia hæc esset palliata collusio. Non privantur autem Distributionibus qui absunt ex legitimis causis, de quibus agemus *l.* 4. *ex num.* 130.

Hæc quoad Distributiones. An vero non assistentes teneantur etiam fructus Præbendæ restituere? Sic habetur in Trid. *loc. cit. Primo anno privetur unusquisque dimidia parte fructuum, quos ratione etiam Præbendæ, ac residentiæ fecit suos. Quod si iterum eadem fuerit usus negligentia, privetur omnibus fructibus. Crescente vero contumacia, contra eos juxta sacrorum Canonum Constitutiones procedatur.* Ex sacris autem Canonibus, ut dicunt *Salm. c.* 4. *n.* 12. illi expoliantur ipsis Beneficiis. Hoc vero ajunt *Salm. d. cap.* 4. *n.* 9. ex communi, non fieri nisi post sententiam: Sed contrarium hodie tenendum, ut mox videbimus in Dubio sequenti.

Dubitatur 3. an satisfaciant Choro, et lucrentur Distributiones, Canonici qui tantum assistunt, et non canunt? Affirmat *Sanch. Cons. l.* 2. *cap.* 2. *dub.* 99. *n.* 2. *tum Mel. Arag. et Panorm.* Et consentiunt *Bon. de Hor. Can. D.* 1. *q.* 3. *p.* 2. §. 1. *n.* 18. *et Salm. cap.* 4. *n.* 5. *cum Pal. Suar. Less. Pell. et Led.* pro iis Ecclesiis, ubi talis viget consuetudo, quam asserunt adesse fere in omnibus Ecclesiis. Sed hodie, aliis omissis, causa finita est in Bulla *Cum super oblatus*, (vide in calce Tom. II. *Epist. Encycl. n. VI.*) ubi SS. noster Pontifex postquam asserit præfatam opinionem absonam esse menti Conc. Tridentini, atque pluries improbatam a Congregatione ipsius Concilii, di-

cit: *Equidem minime vobis compertum est, quod peculiari titulo suffulti persuasum habeant unius vel alterius Ecclesiæ Canonici suo muneri satisfacere per simplicem in Choro assistentiam, absque Divinæ Psalmodiæ cantu. Verum, nisi illis præsto sit Apostolicum, non præsumtum vel abrogatum, sed legitimum ac vigens privilegium, jure ac merito verendum est, ne isti, dum ita se gerunt, Præbendarum ac Distributionum fructus minime suos faciant, et consequenter ne ad eorum restitutionem teneantur.* Ex quo verbo *verendum* recte infert *Concina tom. 2. p. 518. n. 22.* ita infirmatam esse contrariam opinionem, ut non amplius probabilis dici possit; tale enim verbum importat formidinem practicam, cum qua certe non licet operari. Sed quidquid aliqui dixerint super præfatam Bullam, idem SS. Pontifex omnia dubia abstulit novo Brevi, quod direxit die 19. Januarii anno 1748. ad Emin. Cardin. Delphinum Patriarcham Aquilejensem, incipiens, *Dilecte Fili, etc.* vide apud *Concina pag. 520. n. 29.*). Ibi noster Pontifex consuetudinem Canonicorum tantum interessendi Choro extirpandam esse declarat, sic dicens: *Itaque a te dilecte Filii noster, poscimus, et flagitamus, ut non solum hujusmodi* abusum et corruptelam *ab Ecclesiastica disciplina absonam, et Canonicis ordinationibus ac nostræ quoque Constitutioni* contrariam *penitus evellere et eradicare adnitaris: Verum etiam ipsos suaviter fortiterque admoneas, ut in posterum, ea qua decet ac* tenentur *reverentia, Choro intersint, adsistantque, nec non pari pietate, attentione, ac vigilantia omnino* canere vel psallere *cum ceteris studeant ac contendant. Deinde iisdem edicas, et notam facias nos (quemadmodum per hasce nostras in forma Brevis Litteras tibi de-*

*claramus et injungimus*) decernere atque statuere, *sicut in eadem Constitutione nostrâ innuimus*, *ipsos suosque successores Canonicos Choro quidem interessentes adsistentesque*, minime vero canentes, psallentesve, nullo pacto ex Præbendis et Distributionibus facere fructus suos, atque adeo restitutioni *obnoxios esse*, *ac fore*. Ex quo Diplomate remanet tandem decisum, quod Canonici vel non interessentes, vel non canentes aut psallentes in Choro, nedum Distributiones quotidianas amittunt, sed etiam non faciunt fructus suos ex Præbendis, atque ad restitutionem sunt obnoxii.

Dubitatur 4. an satisfaciant Choro, qui submisse recitant psalmos, alteram partem audiendo? Loquendo de Choro in generali, an isti satisfaciant Officio adsunt duæ sententiæ. *Prima*, quam tenent *Cajet. Summ. v. Horæ*, *in fine*, *Arm. eod. v. n.* 22. *Navarr. in cap.* 10. *n.* 80. *et alii apud Salm. tract.* 16. *cap.* 1. *n.* 25. dicit non satisfacere, quia non communicant cum aliis canentibus. *Secunda* vero sententia valde probabilis, et communior affirmat; hancque tenet *Sanch. Cons. tom.* 2. *lib.* 7. *cap.* 2. *dub.* 14. *n.* 2. *Less. l.* 1. *cap.* 34. *n.* 184. *Suar. to.* 2. *l.* 4. *cap.* 12. *n.* 8. *Fill. tr.* 26. *c.* 6. *n.* 195. *Conc. to.* 2. *pag.* 513. *n.* 9. *Bon. D.* 1. *q.* 3. *p.* 2. §. 1. *num.* 16. *Salm. l. c. cum Sot. Trull. Vill. etc.* Ratio, quia ad satisfaciendum Officio in Choro non est necesse, ut quisque audiat omnes voces alterius partis, unaquæque enim pars cum alia unum corpus constituit, et mutuo communicat.

Loquendo autem de Choro Canonicorum, an ipsi submisse recitando satisfaciant Choro, et lucrentur Distributiones? Affirmat *Sanch. l. c. cum aliis.* Sed communiter, et merito id negant

*Less. Fill. ll. cc. Concina pag.* 513. *num.* 9. *Tournely tom.* 1. *pag.* 638. *et Bonac. l. c. n.* 17. *cum Suar. P. Nav. et Rodr.* Ratio, quia Distributiones debentur solum iis qui Choro inserviunt; servitium autem Chori, ut habetur ex *Clement.* 1. *de Cel. Miss.* in eo consistit, ut Clerici conveniant in Ecclesia ad Officium psallendum. Ergo qui non psallunt, sed Officium submissa voce recitant, non possunt dici Choro inservire. Censet tamen *Bonac. loc. cit. cum Suar. Fill. etc.* quod Canonici id recitantes possunt saltem percipere mediam partem Distributionum: Sed SS. noster Pontifex Bened. XIV, ut mox supra vidimus in praecedenti Dubio expresse declaravit, Canonicos non cantantes vel psallentes, non solum amittere omnes Distributiones, sed etiam teneri ad restituendos fructus Præbendæ.

Dubitatur 5. An Canonici, Portionarii, et similes possint inservire Choro per Substitutos, vel alternatim unus pro alio. Negant *Jo. Baptista Ventriglia Praxis etc. Annot.* 19. §. 3. *n.* 18. *cum Zerol. Barb. et Garz.* ex præscripto Concilii Trident. *Sess.* 24. *Cap.* 12. ubi dicitur: *Omnes vero divina per se, et non per Substitutos compellantur obire Officia.* Hinc ait id vetari, etiamsi adsit consuetudo, vel statutum id permittens, ex Declaratione S. Congr. 25. Jul. 1570. *Si factum est aliquod Statutum, quod Canonici possint inservire per Substitutos, vel alternatim unus pro alio, non habeatur ejus ratio, quia est contra Concilium.* Tantum id concedit Ventriglia, si adsit legitimum impedimentum, v. gr. infirmitatis, et absentiæ permissæ. Verumtamen advertunt *Fagnan. Tom.* 1. *in Cap. Cum omnes, de Constit. num.* 28. *Monacel. Tom.* 2. *tit.* 13. *Form.* 2. *n.* 64. *et Matthæuc.*

*Offic. Cur. Cap.* 55. §. 1. *n.* 9. declarasse S. C. Concilii, quod Episcopus (ubi adest consuetudo, ut notat *Manac.*) potest concedere facultatem Capitularibus invicem se substituendi in servitio tum Ecclesiæ, tum Chori, modo non subtituantur iis temporibus, quibus servito Ecclesiæ adstricti sunt, et modo curet Episcopus, ne hac facultate substituendi illi abutantur, puta si hujusmodi substitutiones sint nimirum sequentes. Alias vero, ut scribit idem *Fagnanus*, declaravit S. C. Decretum hoc locum habere tantum inter præsentes. Cumque deinde dubitatum fuerit, an censendus sit absens, qui pernoctat extra mœnia Civitatis, ubi est Cathedralis, per medium milliare vel circa in Suburbiis, unde Canonicus opportune possit ad servitium accedere; S. C. respondit, non censeri absentem. Omnes has Declarationes colligit, et refert *Card. Lambertini Notif.* 107. *num.* 17. *et* 18.

## DUBIUM VII.

*De Circumstantiis restitutionis.*

### ARTICULUS I.

676. *Quando, et ubi facienda restitutio?*
677. *An sumtibus furis?*
678. *Quando et ubi facienda solutio ex contractu?*
679. *Quando peccet differens restitutionem?*
680. *Ad quid tenetur debitor, si ex dilatione creditor patitur damnum?*
681. *An absolvendus, qui potens restituere vult differre restitutionem?*
682. *An absolvi possit debitor, antequam restituat? Et an Confessarius debeat monere de restitutione pœnitentem, qui est in bona fide, si prævideat monitionem non profuturam?*
683. *Quot peccata committat negligens restituere?*

676. » RESP. Debet quamprimum, et eo mo-
» do, ac loco restitui, qui jus, et interesse
» damnificati requirit, et commode ac morali-
» ter fieri potest sine gravi incommodo, quod
» quis pateretur in re sua propria ultra debi-
» tum. Vid. *Laym. hic l.* 3. *tract.* 2. *cap.* 19.
» *Fill, tr.* 32. *cap.* 4. *q.* 11.

*Unde resolves.*

» 1. Qui non potest commode restituere a-
» perte, faciat clam, et qui non potest per se
» faciat per aliam personam interpositam, v.
» gr. Confessarium. * ( *Quid, si Confessarius*
» *non restituat? Vide de* Conscientia *quæ dixi-*
» *mus l.* 1. *n.* 39. ) *.

677. » 2. Possessor malæ fidei, v gr. fur,
» debet suis sumtibus ad eum locum rem defer-
» re, ubi alter habiturus fuisset, si non fuisset
» ablata, destructa, vel inique detenta, dedu-
» ctis tamen expensis, quas alter eam servan-
» do, vel deferendo debuisset facere. Excipe,
» nisi transferendo deberet plus impendere,
» quam res valet; tunc enim plerumque ex
» præsumta mente domini posset restituere pau-
» peribus, vel in usus pios. *Bon. q.* 6. *p.* 1.

678. Quæstio est, an fur teneatur rem reddere domino, etiam cum sumtu majori, quam res valet? Affirmat *Navarr. Val. Dicast. Cajet. etc. apud Salm. de Restit. cap.* 1. *num.* 195. Sed negant *Salm. d. l. Cum Soto, Pal. Bon. Less. etc. cum Bus. hic.* Vide dicta supra *n.* 597. *et* 598.

» 3. Bonæ fidei possessor satisfacit, si resti-
» tuat in loco, ubi rem possidet *l. c.*

» 4. Debita ex contractu eo loco, et tempo-
» re solvi debent, de quo inter partes conven-
» tum fuit expresse, vel tacite. Vide *Less. et*
» *Bonac. l. c.*

Regulariter, præcisis pactis, solutio in contractibus, quoad locum, fieri debet in loco, ubi contractus fuit initus: Et expensis illius, in cujus favorem fuit contractus. Quoad tempus autem, si istud non sit conventum, non peccat

graviter debitor, si non restituat, donec moneatur ab altera parte; nisi illa ob timorem, oblivionem, aut impotentiam omittat monere; vel nisi debitor obligarit se cum juramento, quia juramentum de se obligat quamprimum. Ita *Salm. de Rest. cap.* 1. *n.* 254. *cum Pal. Covarr. etc.* Monent autem *ib. n.* 255. *Lug. Con. Trull. etc.* non esse damnandum de culpa gravi, qui differt solvere debitum ex contractu sine gravi damno creditoris, licet iste petat, quia talis dilatio non videtur tunc graviter ei injuriosa; et adhæret *Bus. n. seq.*

679. » 5. Si quis possit quamprimum resti-
» tuere totum, ad id tenetur. Si autem alter
» dilatione non pateretur ulterius damnum, aut
» non notabile, non facile arguendus esset gra-
» vis peccati is, qui cum proposito satisfacien-
» di differret, aut paulatim per partes solveret.
» V. *Bon. de contract. d.* 1. *q.* 6. *p.* 1.

Certe excusatur a peccato gravi, qui differt restitutionem per breve tempus, in quo Dominus nec damnum patitur grave, nec graviter censetur invitus. Ita *Salm. de Rest. cap.* 1. *n.* 253. *cum Lugo, Caj. Bon. etc. Palaus*, ordinarie loquendo spatium 20. dierum putat esse breve.

680. Utrum, si debitor habet justam causam differendi restitutionem, teneatur deinde restituere omne damnum quod creditor ex dilatione patitur? Respondetur: Si debitum non est ex delicto, non tenetur, ut ex communi docet *Lugo D.* 18. *num.* 35. *et Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 252. Si vero ex delicto est, nec etiam teneri, si dilatio sit justa, dicunt *Navar. Dic. Burgh. et Dian. ap. Croix ib.* qui probabile putant, quia, ut ajunt, tunc circa dilationem creditor esset irrationabiliter invitus. Sed communius et pro-

babilius tenetur; ut docent *Lugo D.* 2. *num.* 17. *Less. cap.* 16. *num.* 32. *et Molin. Laym. Reb. Tamb. aliique cum Croix loc. cit.* Ratio, quia, licet justa dilatio posterior non sit causa damni, tamen revera causa fuit illa prima injusta acceptio.

681. » 6. Qui scit se teneri ad restitutionem, » et cum possit in vita, non vult restituere, » nisi in articulo mortis, vel post mortem per » heredes, absolvi non debet, nec potest: quia » semper est in actuali peccato, et impœnitens, » *Sylv. Sayr. Bon. Trull. cap.* 14. *d.* 11. » Certum est non posse absolvi, qui potens » non vult restituere, nisi in morte, vel per » partes. Limita 1. Nisi ille sit in bona fide, » et monitio prævideatur non profutura, ut *Salm.* » *de Restit. cap.* 1. *num.* 256. *cum Dicast. P.* » *Nav. Sylv. etc.* Limita 2. Nisi adsit justa » causa, nimirum scandalum, infamia, et si- » milia, si statim fieret restitutio, *Salm. d. lib.* » *num.* 259. *cum Lugo Dic. Bon. Bann. etc.*

682. Quæritur hic 1. utrum sit absolvendus debitor antequam restituat. *Prima* sententia dicit bene posse absolvi, non solum prima, sed etiam secunda vice, si det vera signa doloris, et propositi. Ita *Viva de Rest. q.* 1. *art.* 5. *n.* 2. *cum Nav. Val. Led. Sayr. etc. Mazzott. tom.* 3. *pag.* 577. Et probabilem putant *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 258. *cum P. Navarr. et Dic.* etiamsi pœnitens monitus prima vice culpabiliter non restituerit. Sed mihi omnino placet secunda sententia, quam tenet *P. Concina tom.* 7. *pag.* 85. *num.* 25. regulariter non esse absolvendum debitorem, nisi prius restituat, quando ipsi restitutio est moraliter possibilis: Sicut non est absolvendus concubinarius, antequam concubinam abjiciat; experientia enim satis compertum est,

quod debitores post absolutionem rarissime restituunt, prout concubinarii rarissime concubinas dimittunt. Unde *S. Thom. de Villan. ser. 6. post. 4. Dom. Quadr.* recte monuit. *Prius ergo vadat et concubinam e domo pellat, pecuniam alienam restituat... et tunc ad Confessarium redeat, ut absolvatur.* Ceterum bene ait *Conc. l. c. num.* 24. quod si revera prudens Confessarius deprehendat debitorem sincere paratum esse restituere, cum primum poterit, et restitutio non possit fieri cito, recte poterit eum absolvere pro prima vice: imo probabilissime id admittunt *Salm. num.* 258. *et Lugo de Just. D.* 20. *n.* 213. etiam pro secunda, et tertia vice, si tales occurrant circumstantiæ, quod Confessarius solo proposito restitutionis contentus esse debeat.

Quær. 2. utrum, si pœnitens sit in bona fide, et Confessarius prævideat monitionem restitutionis minime esse profuturam, debeat monere? De hoc dubio vide dicenda *de Pœn. l. 6. num.* 614. ubi partem negativam probavimus cum *Lugo, Sanch. Cano, Laym. Salm. Ronc. Spor.* et aliis communiter contra paucos: Si enim Confessarius cum magna prudentia officio suo fungi debet, quomodo prudenter se geret, si pœnitentem monebit, prævidens, quod ille animæ detrimentum patietur, et e converso damnum creditoris non amovebitur?

683. Quær. 3. quot peccata committat negligens culpabiliter restituere? *Prima* sententia, quam *Salm.* probabilissimam vocant, tenet tot peccata distincta committere, quot intersunt occasiones restituendi, et quoties proponit non restituere: imo quoties per somnum, aut per alia distrahitur. Ita *Bon. Vasq. Dic. Trull. Bann. etc. apud Salm. c.* 1. *num.* 252. *Secunda* sententia docet unum peccatum committere, licet

per annum, et amplius in eadem voluntate non restituendi perseveret. Ratio, quia tale peccatum, quamvis physice interrumpatur, moraliter tamen non censetur interruptum, quoties non retractatur mala voluntas, quæ virtualiter semper permanet in affectu retentionis. Ita *Lug. de Pœn. D.* 16. *num.* 549. *cum Nav. Gabr. Tanner. et Salm. loc. cit. cum P. Nav. Arag. et Dian. cum aliis.* Hinc dicunt, sufficere pœnitenti confiteri omissionem restitutionis, quin tempus exprimat, quia diuturnitas temporis non est nisi circumstantia aggravans. Utraque sententia est probabilis, sed hæc secunda videtur probabilior. Vide *lib.* 5. *de Pecc. num.* 40.

## ARTICULUS II.

### *Quo ordine restitui debeat?*

684. *Cui facienda restitutio, si res extet?*
685. *An pretium rei venditæ possit solvi creditori venditoris?*
686. *An pecunia furtiva, immixta propriæ, restituenda sit ante alia debita?*
687. *An prius restituenda debita certa, quam incerta?*
688. *An prius solvenda debita ex delicto, quam ex contractu?*
689. *Quæ alia debita prius solvenda?*
690. *An semper præferendi creditores hypothecarii anteriores, ex hypotheca tacita? An autem personales anteriores?*
691. *An præferri possit creditor personalis pauperior?*
692. *An prius exigens?*
693. *An creditor, cui inter plures facta est solutio, possit eam retinere?*
694. *An famuli possint accipere salarium a debitis gravato?*
695. *An uxor, et filii alimenta?*

684. » RESP. Certum est, non necessario ordinem servari, quando debitor omnibus solvere potest; quando vero tantum non habet, ut heredibus reliquit, sequentes Regulæ servandæ.

» 1. Si debitor rem alterius apud se habet, quocumque titulo habeat, sive ex furto, sive ex deposito, sive intentione, etc. debet prius restitui domino suo, vel eo deficiente, pau-

» peribus. Similiter, si res emta ad creditum, » pretio non soluto, adhuc extet, *Nav. Sylv.* » *Bon. q.* 3. *p.* 2. Hoc tamen *Less. c.* 15. *d.* » 2. contra *Bonat. etc.* limitat, nisi venditor » ab emptore fidejussorem vel pignus accepit.

685. Quæritur, an venditor rei, extante re, præferendus pro pretio aliis creditoribus emtoris? Certum est 1. quod, si venditor non acceperit ab emptore nec pignus, nec fidejussionem, neque fidem de pretio, ipse debet præferri; quia tunc adhuc retinet rei dominium, ex *l. Quo vendidi* 19. *ff. de contr. emt.* et ex *§. Venditæ*, *Instit. de Rer. Div.* Vide *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 231. et vide *infra num.* 976. Certum est 2. quod, si venditor acceperit pignus, vel fidejussionem, nullam habet prælationem, quia tunc jam est securus de pretio. Ita *Lugo D.* 20. *num.* 15. Quæstio igitur est, quando venditor rem tradidit, et de pretio tantum fidem accepit? *Prima* sententia dicit, tunc præferendum esse venditorem, et hanc tenent *Salm. l. c. num.* 232. *cum Sylv. Bon. Bann. Tap. Vill.* ( citant etiam *Lessium*, sed non bene, nam *Lessius lib.* 2. *cap.* 15. *n.* 11. ubi citatur, loquitur de casu quo non sit data nec etiam fides de pretio ). Ratio, tum quia hoc postulat æquitas naturalis; tum quia dominium rei, licet eo casu translatum fuerit, est tamen translatum sub conditione pretii solvendi; unde talis res manet hypothecata solutioni pretii. *Secunda* vero sententia probabilior, quam tuentur *Mol. tom.* 2. *D.* 536 *Laym. lib.* 3. *sect.* 5. *tract.* 2. *cap.* 11. *num.* 2. *Pal. D.* 1. *p.* 18. *§.* 14. *num.* 5. *Lugo D.* 20. *num.* 17. *cum Vasq. P. Nav. Cov. Azor. etc.* tenet nullam venditori prælationem deberi. Ratio, quia, cum dominium jam translatum sit, venditori remanet tantum

creditum personale erga emptorem; nulloque jure habetur, quod res venditori hypothecata remaneat, donec ei pretium solvatur: Alias emtor non posset de illa pro suo libito disponere, quod nemo dicit.

686. An pecunia autem furtiva, immixta propriæ, sit ante alia debita restituenda? Affirmant rationabiliter *Pal.*, *Rebell.* et *Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 375. quia totus cumulus est specialiter obligatus Domino pecuniæ ablatæ. Vide dicta *n.* 499. *v. Notandum.*

687. » 2. Si restitutio facienda sit ratione in» justæ actionis, prius restitui debent certa, hoc » est, quorum domini cognoscuntur, quam in» certa, *Bonac. Less. d.* 1. quia illa jure na» turæ debentur suis dominis, hæc autem jure » solo positivo pauperibus.

Quamvis probabilis sit sententia cum *Busemb. Less. etc.* imo communis cum *Salm. de Restit. cap.* 1. *n.* 230. *et Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 377. quod prius restituenda sint debita certa; quam incerta: Attamen etiam probabile est, quod si debitor non possit utraque restituere, restitutio fiat pro rata etiam pauperibus pro debitis incertis. Ita tenent *Bann. Mol. Rebell.* et probabile vocant *Tapia*, *Vill.* apud *Salm. de Restit. cap.* 1. *n.* 299. et Lugo *D.* 20. *n.* 5. probabilissimum putat. Ratio istorum, quia prælatio creditoribus certis non debetur neque jure positivo (quod est certum), neque jure naturæ, ut supponit *Bus.* Sed æque de jure naturæ pauperes succedunt in locum creditorum incertorum, ut dicunt *Caj.* 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 9. *ac Covarr. Arag. et Tap. ap. Salm. de Rest. c.* 1. *num.* 210. Talis enim præsumitur voluntas creditorum, ut quod ipsis nequit re-

stitui, restituatur pauperibus pro ipsorum Animabus.

688. » 3. Prius facienda est restitutio debi-
» torum licite contractorum, quam usurarum;
» cum in his dominus non fuerit simpliciter in-
» vitus.

Quæritur, utrum debita ex delicto sint solvenda ante debita ex contractu? Tres sunt sententiæ apud *Salm. de Rest. c.* 1. *ex num.* 234. quas ipsi vocant omnes probabiles, et in praxi tutas. *Prima* præfert debita ex delicto, quando non intervenit hypotheca, vel pignus in contractu, aut non extet res in propria specie; quia retinere rem injuriose ablatam, est gravior injuria, quam non solvere rem debitam ex contractu; ideo illa prius est reparanda. Ita *D. Th. Opusc.* 73. *c.* 17. *Rebell. Med. etc. Secunda* præfert debita ex contractu, scilicet oneroso; (nam debita ex gratuito, certum est solvenda esse ultimo loco, ut *Bus. n. seq.*). Ratio, quia alias solverentur debita ex ære alieno; maxime cum creditor dedit æquivalens. Ita *Caj. Navarr. Valent. etc.* Sed hanc sententiam dicit *Lugo D.* 20. *ex n.* 34. nullam præseferre rationem magni momenti. *Tertia* communior et probabilior dicit; prædicta debita solvenda esse pro rata, nisi adsit res in specie, vel hypothecata, ut supra. Ratio, quia ex nullo jure habetur in his aliqua prælatio facienda. Ita *Lugo D.* 20. *n.* 36. *Less. lib.* 2. *c.* 15. *n.* 16. item *Bon. Dic. Vill. Pal. Laym. etc. apud Salm. n.* 236.

689. » 4. Debita ex titulo oneroso prius sol-
» venda sunt, quam quæ debentur gratuito,
» v. gr. ex promissione; quia hæc includunt
» tacitam conditionem, nisi quid obstet. Hinc
» debita defuncti solvenda sunt ante omnia le-
» gata, etiam pia, *Navarr. Sylvest. Con. q.*
» 8. *p.* 2.

» 5. In reliquis debitis servandum est jus » particulare loci, si tale sit, et non repugnet » juri naturæ. Si nullum sit, sequendum est jus » commune, secundum quod 1. Solvenda sunt » debita, ad quæ bona debitorum expresse fue- » runt obligata. 2. Dos uxoris extrahenda est. » * ( *Dos ex Laym. præfertur omnibus creditis* » *hypothecam tacitam habentibus* ) *. 3. Debita, » ad quæ bona debitorum sunt tacite hypothe- » cata. 4. Deposita perdita in potestate debito- » rum. 5. Debita privilegiatorum. 6. Aliorum » creditorum: post quos omnes sunt hi, a qui- » bus usuræ acceptæ sunt, et adhuc post hos » restituenda sunt bona incerta. Quando autem » multi unius rationis creditores inveniuntur, » temporis antiquitas inter eos servanda est. V. » *Laym. l.* 3. *tr.* 2. *c.* 11. Ubi addit, e bo- » nis debitoris, si is defunctus sit, imprimis » solvendas esse impensas funeris, et quæ ad » confectionem inventarii, aperitionem testamen- » ti, item ad Medicos, et Pharmacopolas per- » tinent. V. *Filliuc. c.* 4. *q.* 13.

690. Quoad creditores hypothecarios nulli dubium est præferendos esse anteriores, etiam ex hypotheca tacita, qui si tempore antecedant alios creditores ex hypotheca expressa, adhuc præferendi sunt, ut tenent communius *Lugo D.* 20. *n.* 41. *cum Mol. Vasq. et alii apud Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 392. contra *Navarr. Sylvest. et Angel.* Notandum tamen, quod inter creditores hypothecarios semper omnibus est præferendus supra rem creditor, qui pecuniam dedit ad illam emendam, vel ad reficiendam, v. gr. domum; vel ad custodiam sive ad cultum agrorum; vel ad collectionem segetum, ex *l.* 3. *ff. Qui potiores etc.* Vide *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 211. Dubium est quoad personales. *Prima* sen-

tentia tenet, omnibus his satisfaciendum esse pro rata. Ita *Pal. tract.* 32. *D.* 18. §. 18. *n.* 5. *Holzm. de Rest. tract.* 2. *n.* 477. *et Less. Bon. Vasq. Azor. etc. apud Salm. de Rest. cap.* 1. *num.* 245. Ratio, quia his non bona debitoris, sed obligata est persona, quæ æque omnibus est obnoxia. Et probant ex *lib.* 1. *ff. de Separat.* ubi dicitur: *Licet alicui, adjiciendo sibi creditorem, creditoris sui deteriorem conditionem facere.* Ergo, inferunt, creditor anterior non habet jus ad illius bona. *Secunda*, quam tenent *S. Antonin. p.* 2. *tit.* 2. *cap.* 7. §. 3. *Sylvest. v. Restitutio, q.* 5. *Diana p.* 3. *tract.* 5. *Res.* 10. *Navarr. Ang. Arag. Bon. Baldi cum Lug. de Just. Disp.* 20. *num.* 148. *Bon. q.* 18. *num.* 18. *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 403. *Conc. tom.* 7. *p.* 178. *n.* 17. *Salm. dict. lib. num.* 246. *cum D. Thom. Suar. Val. Tol. Sa, etc.* docet præferendos esse anteriores, *ex regula* 45. *Juris in* 6. *Qui prior est tempore, potior est jure.* Licet enim Jus Civile sic loquatur tantum de creditoribus hypothecariis: Jus tamen Canonicum loquitur de omnibus, et fundatur in jure naturali; Creditor enim anterior personalis, quamvis directe personam debitoris, indirecte tamen habet obligata etiam ejus bona, in quibus non debet præjudicari a creditore superveniente. Utraque est probabilis, sed secunda probabilior.

691. Quæritur, an debitor impotens satisfacere omnibus suis creditoribus personalibus, possit præferre pauperiorem diviti, vel non egenti. Duplex datur sententia, utraque probabilis, ut recte dicunt *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 247. *Prima* affirmat. Ratio, quia obligatio restitutionis datur ad reparandum damnum proximi; plus autem damnum patitur pauper, si ei non fiat restitutio, quam non indigens. Ita *D. Thom.*

*Op.* 73. *c.* 18. *Molin.* *Sa*, *Med. etc.* et probabilem putant *Less. Laym. apud Salm. loc. cit. Secunda* sententia probabilior negat, quia nullo jure talis prælatio datur: Hinc pro rata restituendum. Ita *Lugo D.* 20. *num.* 161. *Pal. Less. Vasq. Azor. Dic. etc.* Excipiunt *Salm. dict. num.* 247. *cum Less. lib.* 2. *c.* 15. *num.* 26. si creditor esset extreme, vel graviter indigens: Tunc certum esse dicunt, istum esse præferendum ex caritate. Et sic revera tenendum casu quo creditor jam teneatur ex caritate cedere solutionem illam sibi debitam, habens superflua statui, ut pauperi subveniatur; alias non tenebitur ipse ex propriis pauperi illi succurrere cedendo solutionem.

692. » Quæres, utrum prius exigenti non » liceat prius solvere?

» Resp. 1. Solvens scienter posteriori, præ» terito qui habet hypothecam priorem, vel » privilegiatam, peccat, teneturque priori de » damno, qui etiam potest recuperare solutum. » *Less.* d. 5. *ex l. Scimus*, §. *Et si præterea.* » *C. de jur. delib.*

» 2. Si ex pluribus creditoribus personalibus » æqualibus aliquis exigat (sive in judicio, sive » extra), teneris ei in integrum solvere, quia » diligentia fecit eum potiorem, *Nav. Sylv. Bo-* » *nac. l. c. ex l. Pupillus ff. Quæ in frau-* » *dem etc.*

Si talis creditor petiit solutionem in judicio, communiter dicunt DD. posse illum exactum retinere. Ita *Lugo D.* 20. *num.* 177. quia leges dant prælationem etiam in conscientia ei qui prius obtinuit sententiam, et post eam etiam debitor debet ei solvere in conscientia, ut ait *Lugo num.* 170. *cum Molin. et Vasq.* eo quod lex dat creditori hoc privilegium propter reveren-

tiam judicii publici. Si vero is petiit extra judicium et exegit, *Lugo num.* 176. sentit non posse retinere exactum, quia præjudicavit creditoribus anterioribus, quibus competit prælatio, juxta suam sententiam, ut diximus *num.* 690. Attamen *Salm. c.* 1. *n.* 249. *cum Less. Bann. Vill. Dic. Nav. Sylv. et Bus. ut supra*, *et Cabassut. l.* 6. *c.* 23. *num.* 14. recte dicunt probabilius esse, quod possit retinere, ex *dict. l. Pupillus*, ubi dicitur: *Si vero juste exegerit, et certi creditores neglexerint exactionem..... id quod acceperit creditor, revocari nullo pacto potest, quia alii creditores suæ negligentiæ expensum ferre debent.* Idipsum clarius confirmatur ex *l. Si non* 6. §. 1. *ff. de Bon. auct. Jud. etc.* ubi habetur: *Statuendum ne alterius aut negligentia, aut cupiditas huic qui diligens fuerit, noceat. Quod si utroque instante tibi gratificans tutor solvit, æquum est aut prius eamdem portionem mihi quæri, aut communicandum quod accepisti.*

» 3. Debitor sciens statum suum labentem, » non potest non petenti integre satisfacere, sed » debet omnibus personalibus solvere pro rata » ( si tamen iste solutionem accepisset, an pos» sit retinere, controvertitur. Vid. *Bonac. Less.* » *loc. cit. Trull. lib.* 7. *c.* 14. *d.* 22. ): Nec po» test uni solvere omissis aliis, nisi secundum » ordinem supradictum.

693. Alii autem, ut *Lessius lib.* 2. *c.* 15. *n.* 41. *et Dicast. Dian. Villal. Led. etc. apud Salm. de Rest. cap.* 1. *num.* 250. dicunt, quod creditor, cui facta est solutio integra, possit illam retinere, licet debitor sit impotens aliis satisfacere. Ratio, quia solutum non revocatur, *ex l. Qui autem, et l. Pupillus, ff. quæ in fraude etc. Card. de Lugo D.* 20. *num.* 178.

*et* 179. distinguit et dicit, quod si creditor mala fide solutionem acceperit, tenetur restituere aliis creditoribus: Secus si bona fide, quia is non tenetur ex injusta acceptione, eo quod bona fide accepit; non ex injusta retentione, quia per solutionem acquisivit dominium accepti. Sed verius *P. Concina tom.* 7. *p.* 180. *n.* 22. *Pal. D.* 1. *p.* 18. §. 21. *n.* 6. *Tourn. pag.* 299. *et Salm. num.* 251. *cum Bann. Tap. Bon. Az. et Turr.* dicunt, ipsum in conscientia teneri aliis pro eorum rata satisfacere: Quia ex jure naturali nullum jus habet, ut sibi integre solvatur, cum debitor non possit satisfacere omnibus: jure autem positivo prædictæ leges statuunt solutum non posse repeti in foro externo, sed non quod possit retineri. Præterquamquod præfatæ leges, ut supra vidimus, intendunt solum præmio afficere diligentiam creditoris exigentis, non autem dare illi jus retinendi id quod injuste debitor solvit. Nec prodest creditori, quod acceperit in bona fide, nam licet accipiendo non fecerit injuriam aliis creditoribus, facit tamen retinendo cum damno ipsorum, qui saltem æquale jus habebant ad bona debitoris.

694. Utrum famuli possint recipere salarium a domino debitis gravato? Recte possunt, si bona fide famulatum præstiterunt. An vero ipsi teneantur discedere, si advertant, dominum ex tali famulatu impotentem reddi ad satisfaciendum debitis? Affirmant *Navarr. Adrian. et Ang. apud Laym. de Rest. c.* 11. *n.* 8. Negant tamen *Mol.* ( et non improbabiliter ait *Laym.* ); Nam ipsi neque contra justitiam peccant, si a domino rogati famulentur, et mercedem accipiant, neque contra caritatem, si defuturi non sint alii ad famulandum. Sed vide *dict. n.* 612.

695. Utrum filii, et uxor possint accipere ali-

menta a debitis gravato? Affirmant *Laym. d. lib. num.* 9. *cum Sanch. et Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 387. contra *Henriq. et alios:* etiamsi paterf. alia debita contrahat ad eos alendos, cum ipse ad eos alendos ex justitia teneatur; modo isti non habeant aliunde sustentationem. Immo docet *Laym. cum Nav. Vasq. et Molin. contra Sylv.* quod uxor possit vivere ex bonis viri usurarii, qui non est solvendo, licet alere se possit bonis propriis, vel propinquorum: quia vir non minus tenetur alere uxorem, quam usuras restituere. Nequit tamen uxor uti ad sustentationem familiae pecuniis a viro datis ad solvenda debita; nisi in casu, quo familia graviter egeret, tunc enim huic prius vir succurrere tenetur; ideoque uxor tunc utitur jure suo. Ita *Laym.* qui subdit mercedes operariorum ad necessarios usus debitoris praeferendas esse etiam creditoribus hypothecariis.

## ARTICULUS III.

*Quæ a restitutione excusent?*

696. *Quæ excusent a parte debitoris?*
697. *Quid si non possis restituere, nisi cum graviori damno? Quid si Dominus æquale damnum sit passurus? Quid si Dominus sit abusurus re restituenda?*
698. *Vide alios casus.*
699. *Quid si debitor cedat bonis?*
700. *Quando excusetur restitutio ex parte creditoris? Quær. I. An liceat alienum retinere, vel accipere ex præsumpto consensu Domini? Qu. II. An debitor donans immemor debiti excusetur a restitutione?*
701. *Quid si debitor restituendo se conjicere deberet in necessitatem extremam?*
702. *Quid si in necessitatem gravem?*
703. *Quid si creditor sit in eadem necessitate?*
704. *An debitor differens restitutionem ex juxta causa, teneatur reddere interesse quod patitur creditor?*
705. *An hæres Rei teneatur ad damna, quando Reus, cui successit, fuit capite damnatus?*
706. *An possessor bonæ fidei in dubio an factus sit ditior, teneatur restituere?*

696. » RESp. 1. Ex parte debitoris excusant » ea, quæ faciunt, ut creditor rationabiliter » debeat esse contentus, etsi de facto non sit » contentus, *commun. doct.*

*Unde resolvuntur casus sequentes.*

» 1. Excusaris in foro conscientiæ (juxta sen-
» tentiam probabilem) a compensatione damni,
» si illud datum sit sine tua culpa theologica
» gravi, hoc est, mortali peccato, nisi aliud
» cum altero pactus sis, vel inde sis factus di-
» tior. Unde excusaris, si v. gr. aliquem oc-
» cidisti ex subita ira, ut si fuerit motus tan-
» tum primo primus, vel si ex oblivione non
» extinxeris candelam, et hinc ortum sit incen-
» dium, etc. Quod si advertens periculum in
» actionibus periculosis, omittas eam diligen-
» tiam præcavendi, quam homines ejusdem con-
» ditionis communiter præstare solent, graviter
» peccas, et teneris restituere damna secuta.
» Porro in foro externo proceditur secundum
» culpam juridicam, quæ sæpe non est pecca-
» tum, et dividitur in latam, et levem, et le-
» vissimam. * ( *Vide dicta n.* 549. *et* 550. ) *.

» 2. Excusaris a restitutione incertorum, si
» fecisti compositionem cum Episcopo vel Papa,
» *Less. c.* 10. *d.* 11. *Bon. q. ult. p.* 2. * (*Quod*
» *possit etiam Episcopus componere, tenent Trull.*
» *Villal. Henr. Dian. sed oppositum tenen-*
» *dum cum Lugo, Mol. etc. ap. Croix l.* 3.
» *p.* 2. *num.* 413. Vide *dicta ex num.* 592.
» *v. Notat.* ) *.

» 3. Item, si casu, quo teneris rem resti-
» tuere pauperibus, tibi ipsi revera indigenti
» eam des, et tunc quidem postea factus ditior,
» adhuc non teneris restituere. Vid. *Laym. l.*
» 3. *t.* 2. *c.* 12.

697. » 4. Si non possis restituere, nisi cum
» notabiliter graviore damno tibi, Reip. infe-
» rendo, quam æstimari debeat commodum ex

» restitutione creditori obventurum, tunc enim » differre potes, dum esset ista impotentia, » *Laym. l. c. ex Sylv. Nav. etc.* Idque verum » est, etsi debitum sit ex delicto, uti et in » sequentibus casibus. * ( *Vide dicta n.* 598. ) *.

Teneris autem restituere etiam cum tuo damno, si omissa restitutione Dominus æquale damnum sit passurus. Ita *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 270. *cum Pal. Less. et Dicast.* Cessationem autem lucri dicunt *Salm. n.* 271. non esse causam justam differendi restitutionem: Nisi ( excipit *Beja ap. Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 424. ) ex dilatione creditor nullum damnum patiatur. Vide alia circa dilationem restitutionis *ap. Croix n.* 425. Probabilissimum autem est cum *Lugo D.* 21. *n.* 26. *et Croix num.* 426. *cum Nav. Sot. Mol. Less. etc.* ( contra *Az. Sanch. Bon. etc.* ) te non teneri restituere rem, qua Dominus est abusurus ad peccandum: Imo si ille prævidetur abusurus in damnum tertii, peccares restituendo, quando posses negare sine tuo graviori, vel saltem æquali gravi damno, juxta dicta *num.* 571. *vers. Secus.* Idque expresse docet *S. Th.* 2. 2. *q.* 62. *art.* 5. *ad* 1. ubi dicit: *Quando res restituenda apparet esse graviter nociva ei cui restitutio facienda est, vel alteri, non ei debet tunc restitui; quia restitutio ordinatur ad utilitatem ejus, cui restituitur.* Et tunc peccares restituendo non solum contra caritatem, ut dicunt *Mol. et Dic.* sed etiam contra justitiam, ut docent *Salm. loc. cit. Conc. t.* 7. *p.* 168. *et Lugo num.* 29. *cum Less. Pal. Bonac. Sot.* aliisque communiter apud *Croix n.* 247. Ratio, quia proximus habet jus, ne tradas aliquid alteri in ejus perniciem.

» 698. 5 Si ad restituendum sis impotens; « ut si vivere non possis secundum decentiam

» tui status juste a te acquisiti. * ( *Secus injuste acquisiti*, *Salm. c. 1. n.* 269 ) *. Unde, » si nobilis, v. gr. non potest statim solvere, » nisi se privet famulis, equis, armis, etc. vel » civis primarius, nisi obeat artem mechanicam » sibi insuetam; vel machanicus, nisi vendat » instrumenta sua, quibus vivit, aut magnum » damnum subeat, potest differre, et paulatim » restituere sine jactura sui status, *Laym. l. c.* » *Bon.* * ( *Est commune apud Croix lib.* 3. *p.* » 2. *n.* 340. ) *.

» 6. Quod si tamen tua culpa in illas angu» stias delapsus sis, v. gr. luxuria, ludis, su» perfluis expensis vestium, tibi imputare de» bes, quod jam sine status tui amissione non » possis satisfacere, *ibid.*

» 7. Quod si item creditor ex dilatione æqua» le damnum subire debeat, tu potius, quam » is, sustinere debes, cum ejus conditio sit me» lior. Excipitur extrema necessitas, in qua » quoad usum, sunt omnia communia, *ib.* * » *communiter omnes cum Laym. ap. Croix* » *num.* 430.

» 8. Quod si item damnum quod timetur ex » restitutione, non esset propriorum bonorum, » sed in hoc præcise tantum, quod spoliet se » rebus debitis, non potest ideo differre resti» tutionem: quia hoc non est pati in suis re» bus, neque suum statum amittere, sed est » dimittere alienum, et reverti ad statum pro» prium, *Sayr. Bonac.*

» 9. Item excusaris a restitutione, si fieri ne» quit absque periculo salutis animæ tuæ, vel » tuorum; ut v. gr. si non possis absque pec» cato, ut sit periculum, ne uxor, aut filiæ se » prostituant, ne filii se dent latrociniis, ne » ipse per impatientiam incidas in desperatio» nem. *Bon. Less. Mol. Fill.*

» 10. Item, si non possis restituere absque » periculo vitæ, vel notabili detrimento famæ; » cum alias plus damni sustineres, quam intu- » listi, *Bon. d.* 2. *q. ult. p.* 1. * ( *Nisi ja-* » *ctura famæ sit minima respectu damni in bo-* » *nis creditoris. Salm. c.* 1. *num.* 283. Vide » *dicta num.* 653. *v. Sed dices* ) *.

699. » 11. Item, si cedas bonis; quia leges » concesserunt, ut qui contraxit multa debita, » nec habet unde solvat, possit cedere bonis, » ea relinquendo in manibus creditorum, et tunc » maneat liber, ita ut etiam in conscientia sit » tutus, retentis instrumentis artis, et quæ ad » sustentationem sunt necessaria. Quod si tamen » postea redeat ad pinguiorem fortunam, tene- » tur adhuc restituere, ex *l. Cum et filii fam.* » *C. Qui bon. Navarr. Bon. Less.* * ( *Imo ex* » *Laym. c.* 12. *q.* 1. *remanet obligatus ad la-* » *borandum, et acquirendum, ut solvat* ) *. Ex » quo *Trull. lib.* 7. *d.* 15. *c.* 5. sic limitat: si » acquirat plus, quam ad decentiam status est » necessarium, ex dicta *l. Cum etc.* Nisi tamen » debita proveniant ex delicto, v. gr. furto; » eo enim casu tantum posse retinere, quæ sim- » pliciter necessaria sunt ad victum, docet *Na-* » *varr. Salon. Less. loc. cit.* etsi hic concedat » ea, quæ post cessionem juste acquiruntur, » licite teneri, si ad statum sint necessaria. Vid. » *Tol. Laym. lib.* 3. *cap.* 12. *Less. lib.* 2. *cap.* » 16. *d.* 3. *Bonac. Trull. loc. cit.* Porro, etsi » cessionem dictam non habere locum in bonis » ex delicto provenientibus communiter teneant » DD. cum *Laymann loc. cit.* contrarium ta- » men ex *Less. Diana etc.* docet *Trull. loco* » *citato.* Denique, etsi debitor principalis ces- » serit, non ideo liberantur fidejussores, *Card.* » *Lugo, Dian. p.* 7. *t.* 8. *R.* 18. *et alii.*

700. » Resp. 2. Ex parte creditoris excusat, » 1. Si is, cui debet restitui, semel remiserit » expresse, vel tacite, v. gr. si laceraverit tuum » chirographum, vel tibi reddidit. Remissio au- » tem hæc debet esse libera; non metu, frau- » de, vel mendacio extorta, *Fill. tr.* 32. *c.* 5. » *q.* 9. *Less. l.* 2. *c.* 16. *d.* 2.

» 2. Excusat in foro conscientiæ, si solvisti » ei, cui debebat tuus creditor. *Less. d.* 5. *Bon.* » *p.* 3. 3. Si compensatio facta est creditori per » commodum æquivalens, v. gr. per procura- » tionem officii non gratis factam. 4. Omitti, » aut saltem differri potest restitutio, imo ali- » quando debet, si creditor sit abusurus, v. gr. » si quis pecunias ibi mutuo datas repetat ad » fornicandum, vel aliter peccandum. Item si » eas repetat ad peccandum contra justitiam, » sive inferendum damnum injustum tertiæ per- » sonæ: nisi tamen ex negatione restitutionis » timeretur majus malum. * ( *Vid. dict. n.* 697. » *et alibi* ) *.

Quær. hic I. An liceat tibi rem alienam reti- nere, vel accipere ex præsumpta voluntate Do- mini, nempe quod si peteres, libenter ille do- naret? Respondetur affirmative cum sententia satis communi, quam tenent *Sanch. Dec. lib.* 7. *c.* 19. *n.* 13. *cum Ang. Nav. Arag. Mendoz. Lop. Lug. D.* 21. *num.* 54. *et* 63. *cum Sylv. Tab. Sayr. Holzm. tr.* 3. *pag.* 483. *num.* 600. *Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 462. *cum Less. Sa, Reg. et Dic.* Et expresse eam docet *S. Anton.* 2. *p. tit.* 1. *c.* 15. *init.* ubi loquens de obliga- tione restitutionis, ad quam tenetur qui accipit alienum invito Domino, sic subdit: *Invito Do- mino dicitur, quia, si credit Dominum permis- surum, et subest justa causa credendi, non te- netur.* Ratio hujus sententiæ est, quia malitia

furti non tam consistit in ditescendo ex re aliena, quam in ditescendo cum damno Domini graviter inviti, cum hoc præceptum non furandi tantum ordinetur ad charitatem erga proximum servandam, ut diximus *n.* 534. *v. Quær. II.* et docet *Lugo cum aliis D.* 16. *num.* 49. Unde, ut excuseris in tali casu a peccato, sufficit ut Dominus non sit positive invitus. Id confirmatur ex *l.* 46. §. 7. *ff. de Furtis*, ubi legitur: *Recte dictum est, qui putavit Domini voluntate rem attingere, non esse furem; Quid enim dolo fecit, qui putat Dominum consensurum fuisse?* Confirmatur etiam ex doctrina *S. Thomæ art.* 15. *q.* 2. *art.* 4. *qu.* 4. qui ait non esse proprietarium Religiosum, qui ponat aliquid, ponens spem in ratihabitione Prælati; Ratihabitio autem semper de futuro est. Oppones id quod ait *Suar. tom.* 3. *de Rel. lib.* 8. *cap.* 11. nempe quod licentia interpretativa, quatenus daretur si peteretur, non est licentia, sed esset si peteretur; ideoque non sufficit ad valorem actus, v. gr. ad confessiones audiendas, ad assistendum matrimoniis. Sed respondetur cum *Lugo*, et *Holzmann ll. cc.* quod ad audiendas confessiones, atque assistendum matrimoniis, requiritur facultas præsens positiva, quæ non habetur, nisi de præsenti concedatur. Sed ad rem alienam accipiendam vel retinendam non requiritur positiva voluntas Domini, sed sufficit, ut diximus, quod ipse non sit positive invitus; saltem a te excusandum a culpa gravi, nam si putas Dominum invitum quoad modum tunc non excusaberis a veniali, ut recte docet *Sanch. loc. cit. cum Nav. Caj. Arm. Sa, Reb. Led. etc.*

Quær. II. An debitor aliquid donans suo creditori immemor debiti, excusetur a restitutione?

Negat *Prima* sententia cum *Sanch. Dec. lib.* 1. *c.* 13. *n.* 11. *Laym. lib.* 3. *tr.* 2. *c.* 12. *n.* 9. *Sporer de Consc. tr.* 1. *c.* 1. *n.* 90. *Bonac. de Leg. q.* 1. *p.* 10. *n.* 13. *Dian. q.* 3. *tr.* 6. *R.* 57. *Salm. de Leg. c.* 2. *n.* 146. *etc.* Ratio, quia, cum is sit debitor tum ex titulo justitiæ, tum ex titulo donationis acceptatæ, non potest una solutione his duabus obligationibus ex diversis titulis ortis satisfacere. Nec obstat 1. ut dicunt, quod debitor, si memor sui debiti fuisset, non donasset, sed potius debitum solvisset; quia in contractibus non attenditur voluntas conditionalis, sed actualis. Nec obstat 2. quod donatio fuerit facta per errorem, sive propter ignorantiam debiti, dantem causam donationi; nam ut dicunt *Less. lib.* 2. *cap.* 17. *n.* 28. *Sanch. et alii* communiter adhuc in contractibus gratuitis error non invalidat actum, etiamsi causam illi dederit, nisi adfuerit error in motivo donandi; Hinc, si quis promiserit eleemosynam pauperi, quia pauperem eum judicavit, non tenetur illam præstare, si postea sciat eum non indigere, quia error hic fuit in substantia: Contra vero, si postea sciat pauperem illum fuisse suum calumniatorem, tenetur dare, etiamsi non fecisset promissionem, si prius hoc novisset. Vide dicenda *n.* 71.

Limitant vero præfatam sententiam, 1. Si obligatio restitutionis proveniat ex præcepto ecclesiastico, puta si beneficiarius, obstrictus ad restitutionem fructuum ob omissionem horarum, vel Residentiæ, eleemosynas postmodum erogaverit immemor suæ obligationis. Ita *Laym. l.* 1. *tr.* 4. *c.* 4. *n.* 7. *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 13. *n.* 10. *Suar. de Rel. l.* 4. *c.* 26. *n.* 8. *Ronc. de Leg. c.* 45. *in fine*, *Spor. et Dian. ll. cc.* Et idem dicunt *Roncaglia loc. cit.* ac *Bon. loc. cit.*

*p.* 10. *n.* 13. de omni restitutione ob debita incerta. Limitant 2. Quando probabiliter præsumitur creditor libenter debitum remissurus, si rem cognitam haberet, *Laymann et Spor. ibid.* Limitant 3. Si obligationes essent aliunde quam ex justitia, puta si quis immemor voti, pœnitentiæ sacramentalis, aut præcepti ecclesiastici, opus debitum præstaret, quia tunc bene satisfaceret, ut docent *Laym. Suar. Sanch. Bonac. ll. cc. et Bus. n.* 163. *v.* 2. *Is votum*, cum *Azor. et Less.*

*Secunda* vero sententia, quam tenent *Card. in* 1. *Crisi d.* 64. *a n.* 24. *Rodr. part.* 2. *c.* 49. *Concl.* 2. *Mazz. de Rest. tom.* 2. *p.* 366. *Croix lib.* 3. *part.* 2. *n.* 452. *cum Reb. Tamb. lib.* 1. *cap.* 3. §. 7. *v. Solutio*, *n.* 4. cum suo Magistro *Baldello* (et probabilem censet *Diana*, se revocans a prima sententia *p.* 5. *tr.* 13. *R.* 94.), affirmat talem donantem bene satisfacere suo debito ex justitia. (Et idem esse, ait *Mazzott.* si quis conferat suo creditori gratis officium aliquod seculare, quod sit pretio æstimabile). Ratio, quia in omni liberali præstatione quisque præsumitur prius velle satisfacere obligationibus justitiæ. Idque probatur ex *l. Cum pluribus* 97. *ff. de Solution.* ubi dicitur, quod qui ex pluribus causis alteri debet pecuniam et solvendo non exprimit ex qua causa solvat, censetur solvere pro causa potiore; hæc sunt verba textus: *Cum ex pluribus causis* (nempe propter infamiam, vel pœnam, vel hypothecam) *debitor pecuniam solvit, utriusque demonstratione cessante, potior habebitur causa ejus pecuniæ, quæ sub infamia debetur, mox ejus quæ pœnam continet, etc.* Et ratio ibi subditur (quod magis urget), quia præsumitur, quod si debitor fuisset admonitus, pro causa potiore sol-

visset: *Quod verisimile videretur; diligentem debitorem admonitum, ita negotium suum gesturum fuisse*, Sic textus, ubi *Glossa ad verb. Admonitum*, addit, *idest sua discretione, vel ab amicis.* Accedit alia ratio, quia oblivio debiti efficit ut donatio fuerit omnino involuntaria, qui enim donat, censetur semper hanc actualem voluntatem (saltem implicitam) habere: *Dono, nisi tenear ex aliquo alio titulo potiore.*

*Prima* sententia est communior, et quidem valde probabilis; sed hæc *secunda* sua probabilitate non caret. Ad rationem enim præcipuam primæ sententiæ, nempe quod in contractibus non conditionalis, sed actualis voluntas attenditur; respondetur, quod in nostro casu non sola voluntas conditionalis habetur, quæ nunquam in actu adfuerit, sed habetur vera voluntas, ut supponimus, anterius absolute habita solvendi debitum, quæ semper perseverat, quamdiu non revocatur. Sed dices: debitor donans non potest in uno actu duas voluntates oppositas habere, unam donandi, alteram solvendi debitum. Sed respondetur, quod donans immemor debiti potius censetur velle solvere ex prima voluntate habita, quam velle donare. Tota igitur quæstio reducitur ad videndum, an in hac solutione prævaleat prima voluntas generalis habita solvendi debitum, an secunda actualis donandi; sed videtur satis probabile, quod prævaleat prima voluntas, tanquam potior et præcedens. Hocque probatur ex concessis ab eisdem DD. contrariis; Concedunt enim *Laym. l. 1. tract. 4. cap. 4. num. 5. Sanch. Dec. lib. 4. cap. 8. n. 17. cum Led.* juxta enim quæ diximus *num.* 210. quod si quis emiserit votum non vovendi, et statuerit nolle futura vota valere, et postea immemor primi voti secundum emittat; tunc nullum erit

hoc secundum votum, dummodo primum non retractet expresse, vel virtualiter, nempe si memor primi secundum faciat. Sic pariter *Sanch. loc. cit.* et *Laym. lib.* 3. *tract.* 5. *c.* 4. *n.* 3. *ex l. Si quis de Legatis.* 3. dicunt non valere posterius testamentum contra prius habens clausulam, ut per nullum aliud censeatur revocatum, nisi in secundo testamento per aliam clausulam expresse primum revocetur. In his casibus quæro, cur valet primum votum, primum testamentum, et non secundum? Nulla utique alia ratio assignari potest, nisi quia illa prima generalis voluntas habita prævalet secundæ voluntati actuali. Si ergo tali impletio (loquendo de voto) satisfacit Deo, cur non homini? Præterea concedit *Laymann lib.* 1. *tr.* 4. *cap.* 4. *n.* 7. *v. Ceterum*, quod si quis promittit aliquid dare, et promissio acceptatur; si postea illud donat, primæ donationis immemor, ad nihil aliud tenetur: Hic rursus rogo, quare hic non tenetur ad primam donationem, cur prima et secunda donatio sint duo actus distincti, nisi quia prævalet anterior voluntas solvendi debitum, quam donandi? Nec valet dicere, quod ambo isti actus pendeant ex eodem titulo liberalitatis, nam certum est hunc donantem potuisse ex eodem titulo donationis se obstringere ad duas obligationes. Quapropter in tantum is immemor primæ donationis per secundam illi primæ satisfacit, quantum prævalet voluntas generalis jam prius habita potius solvendi debitum ex anteriori donatione contractum, quam iterum donandi. Id quidem fortius dicendum in casu nostro, ubi agitur de solvendo debito contracto ex justitia, quod strictius obligat, quam debitum ex donatione.

Sed occurrit hic alia urgentior difficultas, ni-

mirum quod debitum certum non compensatur probabili satisfactione. Sed respondetur cum *Carden. Croix*, *et Mazz.* hoc procedere, quando adest sola probabilitas facti, non autem quando accedit probabilitas juris. Clarius explico: Quando debitum est certum, et probabilitas versatur circa factum solutionis, certe ex probabili solutione debitor non liberatur, quia solutio probabilis æquare non potest debitum certum. Sed hic probabilitas non est circa veritatem sive factum solutionis, sed circa effectum illius, scilicet quod per solutionem illam debitum sit probabiliter satisfactum, eo quod probabiliter adfuit satisfaciendi voluntas; hæc enim est probabilitas juris, sive proxima, qua debitor bene uti potest, ut diximus *lib.* 1. *n.* 33. *cum Suar. Sot. Nav. Sylv. Ang. Lugo*, *Salm. et aliis*.

Quæritur III. Quando debitor in necessitate constitutus excusetur a restitutione? Hic distinguenda est primo necessitas gravis ab extrema; et dicendum, quod si debitor aliter sibi non potest subvenire, nisi per bona quæ restituere deberet, tunc non tenetur ea restituere, et in extremam necessitatem se conjicere, etiamsi creditor in eadem necessitate constituatur, nisi debitum ei restituatur. Hæc est sententia communis, ut testantur *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 271. Et hoc etiamsi extet res debita in specie, ut docet *Less. lib.* 2. *c.* 10. *cum Caj. Sot. et Tol. ac Sporer de Rest. cap.* 4. *n.* 77. *contra Nav.* Ratio, quia tunc omnia fiunt communia, cessatque potestas dominii jure Gentium introducta. Excipe tamen cum *Less. et Pal. part.* 7. *tr.* 32. *D.* 1. *q.* 17. §. 2. *n.* 6. nisi præcise ob subtractionem illam Dominus in extremam necessitatem sit conjectus, quia auferre alicui rem sibi ad vitam necessariam, est idem ac eum oc-

cidere, unde in casu melior debet esse conditio Domini prius possidentis. An autem, transacta hujusmodi necessitate, debitor teneatur ad restitutionem? Distinguit *Less. loc. cit. num.* 4. et ait, quod si restitutio debebatur ex contractu, tunc quando per illum fuerat dominium rei jam translatum in debitorem, certe debet tantundem restitui; quia tunc debitor consumsit quod erat suum, unde debitum perseverat; Si vero res non fuerat translata in dominium alterius; ut in deposito, precario etc. tunc adhuc probabile esse dicit *Less. cum P. Navarr.* non teneri debitorem ad restitutionem. Si autem restitutio facienda erat ex delicto, *Lessius n.* 5. dicit probabile esse adhuc cum eodem *P. Navarr.* non esse obligationem restituendi; sed probabilius recte ipse cum *Scoto*, *Rich. Palud. Sylv.* putat restitutionem esse faciendam. At vide dicta *n.* 520. *Quær. IV.* ubi distinximus pauperem in re, et in spe. Id autem quod licitum est auferre pro necessitate propria, licet quoque pro necessitate suorum, nempe Uxoris, Parentum, et Filiorum. Ita *Less. n.* 14. *cum. Sot. Lop. et Tolet.* qui admittit etiam pro necessitate Fratrum.

702. In gravi autem necessitate, plura alia distinguere oportet, et dicendum I. Quod si solus debitor est in necessitate gravi constitutus, certe potest restitutionem differre, quando debitum est ex contractu, ut fatentur omnes apud *Croix lib.* 2. *p.* 2. *num.* 430. Si vero ex delicto, negant posse differri restitutionem *Sotus*, *Mol. etc. ibid* Sed communiter affirmant *Pal. loc. cit. n.* 4. *Salm. num.* 272. *S. Antonin. p.* 2. *tit.* 2. *c.* 8. §. *Quidam*, *et Croix eodem loco cum Lugo*, *Scoto*, *Nav. Azor. Sylv. Laym.* Quod si necssitas autem prævideretur perpetua, in eo casu putat *Croix num.* 431. debitorem teneri restitue-

re saltem diversis vicibus parcissime vivendo. Citat autem ibi *Ills.* qui dicit posse excusari etiam in perpetuum, si damnum subeundum a debitore esset nobiliter majus damno creditoris: Et idem sentit *Lugo D.* 21. *numer.* 21. qui subdit tamen *numer.* 22. quod ad excusandum debitorem ex contractu, deberet is subire damnum duplo excedens debitum; ex delicto, damnum quadruplo excedens debitum, et damna creditori obvenientia ex omissione restitutionis, ad quæ fur proculdubio tenetur. Dicendum II. Quod pariter excusabitur debitor, si restituendo decisurus sit e suo statu juste acquisito, ita ut in gravem necessitatem incidere debeat. Ita *Palaus loc. cit. numer.* 1. *Viva de Restitut. quæst.* 6. *art.* 1. *num.* 3. *et.* 7. *cum Tambur. et Bonac. Salmanticens. loc. cit. num.* 269. *cum Prado, Bann. Villal. Dic. Tapia.* Dixi *juste acquisito*, nam secus dicendum, si status injuste acquisitus fuisset ex usuris etc. ut communiter limitant *Pal. dict. numer.* 4. *et Salm. dict. num.* 269. *cum AA. cit.* Sicut etiam limitant *Pal. ibid. cum Sylv. ac P. Nav. atque Croix dict. n.* 430. *cum Laym. et communi*, si debitor propria culpa, nempe ludis et comessationibus in illum miserum statum devenerit: Sed in hoc casu mihi, et aliis doctis junioribus durum videtur damnare debitorem ad restituendum, si ille statum juste jam acquisierit. Hic autem bene advertunt *S. Antonin. p.* 2. *tit.* 2. *cap.* 8. *Elbel de Restit. num.* 347. *Holzm. num.* 507. *et Sporer cap.* 4. *num.* 65. cum communi, quod licet tunc debitor ad restituendum non teneatur totaliter mutare statum, tenetur tamen illum diminuere quantum potest, scil. dimittendo splendorem equorum, famulorum etc.

703. Sed dubitatur 1. an in gravi necessitate

debitoris, et creditoris sit obligatio restituendi? Respondetur; si creditor jam necessitatem gravem patitur, et debitor tunc ea non laborat, sed laborabit restituendo, certe tenetur restituere, quamvis in necessitatem gravem sit constituendus; quia in æquali necessitate gravi præferendus est creditor, ut magis ab ea eximatur ipse creditor innocens, quam debitor, sive hic sit ex delicto, sive ex contractu. Ita communiter *Less. dict. cap.* 10. *n.* 30. *Salm. dict. c.* 1. *n.* 270. *et Croix loco cit. n.* 430. *cum Azor. Laym. Dicast. Mol. Spor. etc.* Si vero debitor jam constitutus sit in necessitate gravi, dubium est, an teneatur restituere, quando creditor eadem necessitate laborat? *Prima* sententia affirmat cum *Prado*, *Trull. ap. Salm. n.* 273. Et hanc sequitur ut probabiliorem *Roncaglia de* 7. *Præc. c.* 9. *q.* 2. quando debitum est ex delicto. Ratio istorum, quia extra casum, quo debitor in extremam necessitatem decidere debeat, in æquali necessitate semper reputanda est melior conditio creditoris innocentis: Secus tamen censet *Roncaglia*, si debitum esset ex contractu. *Secunda* vero sententia tenet in eo casu posse debitorem etiam ex delicto differre restitutionem, dummodo res ablata non extet in specie, et modo non præcise per illam ablationem creditor in gravem necessitatem sit conjectus. Ita *Lessius n.* 19. *Pal. n.* 7. et probabilem vocant *Roncaglia et Trull. cum Sylvio ap. Salm. l. c.* qui eam æque probabilem putant; Et revera videtur sua probabilitate non carere, quia in eo casu, si restitutio facienda esset, non tantum æquale damnum debitor sustinere deberet, sed multo majus quam creditor; cum enim is gravi necessitate jam laboret, certe non posset restituere, nisi cum gravissimo incommodo, ita ut quasi ad extremam necessitatem se conjicere videretur.

704. Dubitatur 2. an talis debitor restitutionem differens ex justa causa teneatur reddere creditori interesse, quod hic patitur ex dilatione? Negat *Pal. loc. cit.* §. 10. *num.* 2. *cum. P. Nav. et Lessio* ex parte, quia, ut dicit, damnum creditori tunc non obvenit ex illa prima injusta acceptione, sed ex retentione posteriori, quæ juste fit. Sed probabilius dicendum cum *Viva loc. cit. num.* 7. *Salm. num.* 274. *Bon. et Villal.* quod si debitum sit ex contractu, tunc non debetur interesse, quando juste differtur solutio; Secus vero si ex delicto, quia tunc prima injusta acceptio revera fuit culpabilis causa damni. Vide *dict. n.* 680.

705. Quær. IV. Si fur mittat Domino rem ablatam per Confessarium, aut virum fidelem, et iste sibi illam retineat, an teneatur iterum restituere? Negant *Castropal. Soto, Gabr. Ledesm. etc.* et hanc opinionem probabilem vocant *Trull. Filliuc. etc. apud Salm. de Rest cap.* 1. *n.* 187. quibus olim adhæsi. Eamdem enixe tuetur *Felix Potestà* (*num.* 179.) dicens: Si Fur ex consensu expresso creditoris hoc faceret, certe ad nil amplius teneretur; Idem ergo dicendum, si hoc agit ex consensu tacito, qui certo præsumitur; alias creditor esset irrationabiliter invitus; dum certe fur non tenetur se prodere: Taciti autem, et expressi consensus eadem est vis. Sed oppositum docet sententia communis, et tenenda cum *Less. lib.* 2. *cap.* 16. *n.* 67. *Lugo de Just. D.* 21. *tota sect.* 5. qui mordicus eam tuetur, et contrariam vocat parum probabilem, spectata ratione, et citat pro se *S. Anton. Nav. Sayr. P. Navarr. Sylvium, etc.* Item *Sporer de Rest. cap.* 4. *n.* 25. *cum Mol. Tol. Rebell. Fabr. Salm. l. c. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 364. *et* 462. Ratio, quia debitor ex delicto tenetur efficaciter,

et cum effectu reddere Dominum indemnem. Et hoc sive restituatur res furata in individuo, cum furis crimen sit jam vera causa, ut tunc res pereat, prout bene ajunt *Lugo*, *et Sporer* cum aliis; sive restituatur valor rei, et mittatur ad creditorem. Quo casu fortius probatur nostra sententia, ex eo quod dominium pretii illius manet apud furem, donec pecunia ad creditorem perveniat, adeo ut possit illam repetere ad suum libitum; si ergo perit, cur perire debet creditori innocenti, et non furi qui adhuc illius Dominus est? Ratio autem a priori est, quia debitor ex delicto tenetur ad omne damnum, etiam fortuitum (ut certum est apud Doctores) quod Domino evenit ex sua injusta ablatione; ergo quomodocumque res pereat, etiam sine ulla nova culpa furis, debet damnum Domino resarciri. Dices eo casu, cum fur non teneatur se prodere, præsumitur creditor consentire, ut debitum per alium restituatur periculo sui; alias irrationabiliter peteret, ut fur restitueret per seisum. Respondeo: non tenetur quidem fur per seipsum restituere, sed tenetur vere, et cum effectu indemnem suum creditorem reddere; et cum faciat id quod potest ad restituendum, hoc sufficit utique ad ipsum excusandum a novo peccato, non autem ad liberandum a restitutione. Creditor autem, licet præsumatur consentire in missionem, non tamen censetur, nec tenetur remittere jus suum, donec creditum consequatur. Irrationabiliter quidem ipse peteret, ut fur se proderet, sed non irrationabiliter petit, ut indemnis servetur. Nec valet dicere, quod si creditor expresse consentiret in hujusmodi missionem, jam fur liberaretur; nam tunc creditor virtute sui expressi consensus debitum haberet pro accepto, et periculum in se susciperet; sed

in casu nostro nec præsumitur, nec tenetur habere debitum pro accepto, nisi cum effectu recipiat. Olim primam sententiam vere probabilem censebam, sed ex rationibus mox allatis melius postea perpensis de illius probabilitate valde dubito. At quia *Lessius et Sporer cum Tambur.* non audent primam opinionem damnare, nec ipse audeo.

Quid si cum Dominus sit certus, Confessarius imponat furi, ut det pauperibus pro Anima Domini, et ille dat. *Tambur. dict. lib. num.* 8. dicit quod si teneri potest primam sententia, potest etiam et hæc; quia Dominus non debuit esse invitus, quod fur confessario bona fide judicanti obediat dando eleemosynam. Tanto magis quia, si denuo ille restituat, Dominus plus recipiet suo credito, recipiendo creditum, et bonum spirituale per eleemosynam jam illi applicatum. Hujusmodi satisfactioni nec etiam acquiesco. Quamvis eum, qui vellet hanc opinionem sequi, nec etiam audent damnare *Spor. num.* 20. *et Tambur. num* 8. Secus tamen esset ( dicit idem *Tambur.* ) si confessarius mala fide suaserit furi restituere pauperibus; quia videtur Dominus nunquam consensisse in hoc casu, et rationabiliter invitus præsumitur.

Quæritur V. Quando Reus morte plectitur, an hæres ejus teneatur restituere damna causata per crimen? Negant *Scotus etc. apud Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 465. Sed contrarium est dicendum cum *Croix, Sporer, et aliis communiter.* Censet tamen probabile *Croix ib. cum Soto, Less. Fill. Bus. etc.* excusari heredem a restitutione, si compensatio damnorum non petatur; quia tunc partes præsumuntur condonare; nisi res adhuc extaret, ut bene limitant *Croix, et Sporer:* Vel nisi, *ait Lugo*, damnum esset valde grave.

706. Possessor bonæ fidei in dubio, an factus sit ditior, ad nihil tenetur; quia tunc possessio est pro libertate. Ita *Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 568. *cum Sanch. Tamb. Rosm. etc.* Pariter etam in dubio, an debeas plus vel minus, teneris tantum ad minus, *Croix ibid.* Sic quoque in dubio, an sis cooperatus ad damnum alienum, non teneris, *Croix num.* 574. In dubio autem, an res restituenda sit materia gravis, aut levis? Teneris sub gravi rem restituere, ne exponas Dominum periculo grave damnum sustinendi. Ita *Croix cum Carden. n.* 575.

An autem possessor bonæ fidei superveniente dubio, an res sit aliena, et dubio manente post debitam diligentiam adhibitam, teneatur aliquid restituese? Respondetur negative: Vide quæ super hac quæstione fuse diximus *lib.* 1. *num.* 83. *et* 84. Et quid, si, superveniente dubio, negligat inquirere? Vide *num.* 85.

Finis Tomi Tertii.

# INDEX

## CAPITUM, ET DUBIORUM,

HUJUS TERTII VOLUMINIS.

## TRACTATUS IV.

*De Quinto, et Sexto Præcepto.*

### CAPUT I.

*Quid Quinto præcepto prohibeatur?* pag. 3,

Non occides.

363. Quæ sint pœnæ mandantium homicidia per assassinos? 364. An easdem incurrant ipsi Assassini? 365. De agitationibus taurorum.

### DUBIUM I.

*An aliquando liceat occidere, vel mutilare semetipsum?* pag. 5.

366. An liceat directe occidere seipsum, et an indirecte? 367. An liceat se exponere periculo mortis ad vitandam mortem duriorem, etc. 368. An virgo teneatur pati potius mortem, quam violari? 369. An liceat Reo ex præcepto Judicis se occidere? An haurire venenum ad experiendum antidotum? 370. An liceat Cartusiano abstinere a carnibus etiam in necessitate extrema?

371. An liceat macerationibus vitam sibi minuere? 372. An sit obligatio ad servandam vitam uti rimediis extraordinariis, vel nimis duris? 373. An aliquando liceat se mutilare? 374. An liceat pueros castrare? 375. An qui occidit seipsum possit sepeliri in loco Sacro?

## DUBIUM II.

*An, et quomodo liceat occidere malefactorem?* pag. 16.

376. An liceat occidere proscriptos propria authoritate? 377. An liceat Principi occidere Reos non prius sententia damnatos? 378. An liceat unquam Clericis damnare Reos pœna mortis? 379. An teneatur Judex concedere tempus Reo pro sumptione Sacramenti Pœnitentiæ, et Eucharistiæ?

## DUBIUM III.

*An, et quomodo liceat occidere privata auctoritate iniquum aggressorem?* pag. 19.

380. An liceat tueri vitam cum morte invasoris? An autem vetetur reis, et præcise Bannitis armis se defendere? (*Vide etiam lib.* 4. *n.* 279. ). 381. An liceat viro honorato occidere invasorem sui honoris. (*Vide etiam lib.* 4. *n.* 42. ). An autem id liceat plebejo, vel Ecclesiastico, si fugere possit sine periculo vitæ? Et quid si contumelia sit jam illata? 382. Vide plures resolutiones P. Busembai. 383. Qu. 1. An liceat occidere furem rei magni valoris? (*Vide etiam lib.* 4. *n.* 40. ). Qu. 2. Quantus debeat esse iste valor? Et quid si valor sit modicus, sed res

tollatur cum violentia? Qu. 3. Quid si fur jam abstulerit, et resistat Domino volenti eam recuperare? 384. Qu. 4. An liceat Clericis et Religiosis furem interficere? Et utrum tunc incurrant irregularitatem? 385. Qu. 5. An liceat cuique per famulos armis sua defendere? ( *Vide etiam lib.* 1. *n.* 41. ). 386. Qu. 6. An liceat occidere invasorem pudicitiæ? ( *Vide etiam lib.* 1. *n.* 42. ). 387. An liceat prævenire aggressorem? 388. An liceat occidere falsum accusatorem? ( *Vide etiam lib.* 4. *num.* 279. ). 389. An possis et tenearis tueri vitam innocentis? 390. An etiam cum morte invasoris? 391. An liceat occidere invasorem honoris, vel pudicitiæ alterius? Et quid si fœmina consensit? 392. An possimus, et teneamur tueri bona Proximi, etiam cum occisione furis?

DUBIUM IV.

*An aliquando liceat occidere innocentem?*
pag. 39.

393. An unquam liceat occidere innocentem directe? 394. An aliquando liceat procurare abortum? Qu. I. An liceat matri sumere pharmacum directe ad fœtum inanimatum expellendum? An autem liceat mulieri oppressæ statim expellere semen viri aggressoris? Qu. II. An liceat matri sumere medicamentum directe ad expellendum morbum, cum periculo abortus? Qu. III. Quando censeatur proles anima informata? 395. Qu. IV. Quibus pœnis subjiciantur procurantes abortum? Qu. V. An incurrant excommunicationem mulieres prægnantes, quæ abortum faciunt? 396. Qu. VI. An procurantes abortum in dubio de animatione fœtus incurrant ir-

regularitatem? 397. Qu. VII. Qui possit relaxare pœnas pro abortu inflictas? 398. Quando imputetur alicui ad peccatum homicidium casuale? ( *Vide etiam de Irregul. l. 7. ex num.* 371 ). An adulter occidens adulteræ maritum aggressorem incurrat irregularitatem? Et an incurrat, si, ipso prævidente, adultera occidatur.

## DUBIUM V.

*De Duello, et Bello.*

### ARTICULUS I.

*Quid sit, et an liceat Duellum?* pag. 60.

399. Quid est Duellum, et an unquam liceat ad illud provocare? 400. An liceat Duellum acceptare? Et an liceat aliud indicere contra falsum accusatorem? ( *Vide etiam lib.* 4. *num.* 279. ). 401. Quæ sint pœnæ Duello impositæ?

### ARTICULUS II.

*An, et quousque liceat Bellum?* pag. 66.

402. Quando licitum sit bellum? 403. Quid debeat facere Princeps, ut licite bellum inferat? 404. An possit inferre bellum cum sola opinione probabili? ( *Vide etiam lib.* 4. *num.* 210. *vers. Quær. II.* ). 405. Ad quid teneantur Principes? 406. An licet eis vocare in auxilium Hæreticos, et Gentiles? 407. Ad quid teneantur Duces? 408. An milites possint bellare cum dubio de justitia belli? ( *V. etiam l.* 4. *num.* 47. *v. Qu. I.* ).

ARTICULUS III.

*Quid in bello justo liceat?* pag. 74.

CAPUT II.

*De Sexto Præcepto, et Nono, Non Mœchaberis, et Non concupisces etc.* pag. 77.

DUBIUM I.

*An, et quantu peccata sint oscula, amplexus, tactus, verba obscœna, et similia extra matrimonium?* pag. 79.

413. Quæ sit delectatio venerea, quæ sensitiva? 414. Quomodo sit malus omnis actus venereus? 415. An detur parvitas materiæ in re venerea? 416. An detur in delectatione sensitiva? 417. An oscula aliquando sint licita? 418. An aliquando excusentur a mortali? 419. De tactu, et aspectu turpi proprii corporis, aut commixtionis brutorum. 420. De tactu genitalium brutorum. 421. An sit semper mortale aspicere pudenda sexus diversi? Vel pulchri Adolescentis, Et an aspectus isti induant speciem objecti? 422. An liceat aspicere partes honestas diversi sexus? 423. An sit mortale aspicere pectus, crura, et sim. mulieris? 424. An sit mortale aspicere picturas turpes? 425. An liceat mulieri se ornare, et faciem fucare? Quid si detegat ubera, vel utatur veste virili? Remissive ad *lib.* 2. *num.* 52. *et* 54. 426. Quando peccent graviter proferentes verba turpia. 427. An semper graviter peccent audientes comœdias turpes? An ad eas cooperantes pecunia, vel

plausu? 428. An illas repræsentantes, et componentes? 429. An liceat choreas ducere? 430. An peccet mulier permittens se tangi? An mulier ad vitandos tactus impudicos teneatur clamare? 431. An liceant tactus etc. inter conjuges, aut sponsos?

## DUBIUM II.

*Quæ sint species luxuriæ consummatæ naturales?* pag. 99.

432. An fornicatio sit vetita de jure Naturæ? 433. An peccet mulier non resistens turpi congressui ob metum mortis, si non consentiat? 434. An permitti possint meretrices? 435. Circa concubinarios, Quæritur I. An possit absolvi qui nequit ejicere concubinam sine infamia? 436. Quæritur II. An absolvi possit promittens concubinam ejicere? 437. Quæritur III. An possit absolvi concubina ob necessitatem non discedens? 438. Quæritur IV. An qui est in proxima occasione, causa exercendæ artis ( *Vita etiam num.* 483. *v. Quid si* ). Quid vero, si is, adhibitis remediis, semper eodem modo recidit? 439. Quæritur V. An famula peccans cum Domino? 440. Quæritur VI. An uxor peccans cum viro? 441. Quæritur VII. An tollenda occasio etiam cum gravi damno? 442. Quæ sint pœnæ pro concubinariis; præsertim pro Clericis? 443. An stuprum sit speciale peccatum? 444. Ad quid teneatur Raptor? 445. Quid de adulterio? 446. An sit adulterium copula sodomitica inter conjuges? 447. An copula habita inter desponsatos? 448. Circa incestum, quæritur I. An omnes incestus sint ejusdem speciei? ( *Vide etiam de Pœnitent. lib.* 6. *num.* 4 9. ). 449. Quæri-

tur II. An differant incestus cum affinibus? 450. Quærit. III. An incestus cum cognatis spiritualibus? 451. Quæritur IV. An sit speciale peccatum copula Confessarii cum Pœnitente? Quid si sit ejus Parochus? 452. Quær. V. An committant incestum propinqui copulantes post dispensationem? 453. An soli tactus incestum constituant.

454. Quomodo committatur sacrilegium per peccatum turpe? 455. Circa sacrilegium *Personale*, quæritur I. An sacerdos simul Religiosus lædens castitatem committat duo sacrilegia? 456. Qu. II. An copulans cum alia persona sacrata. 457. Qu. III. An committat sacrilegium habens votum castitatis, si inducat alterum ad turpia? quid si morose delectaretur de peccato alterius? 458. Circa sacrilegium *Locale*. Quær. I. An sit sacrilegium copula occulta, vel maritalis in Ecclesia? 459. Qu. II. An sint sacrilegia tactus impudici habiti in Ecclesia? 460. Quæ comprehendantur per locum sacrum? 461. Qu. III. An verba et aspectus lascivi habiti in Ecclesia sint sacrilegia? 462. Qu. IV. An cogitationes turpes? 463. Circa sacrilegium *Reale*, quæritur quando committatur.

## DUBIUM III.

*Quæ sint species luxuriæ consummatæ contra naturam?* pag. 121.

464. Quid de congressu innaturali? 465. Quid de mollitie? 466. Quæ sit sodomia imperfecta, et quæ perfecta? 467. An pollutio habita tangendo puerum, aut mulierem sit diversæ speciei? 468. An in sodomia sit explicandum, si quis fuerit agens, vel patiens? 469. An sodomia inter conjunctos addat speciem incestus? 470. Quæ

sint pœnæ sodomitarum. 471. Quid requiratur ad eas incurrendas? Et an Clerici patientes, illas incurrant? 472. An pœnæ incurrantur ante sententiam? 473. An eas incurrat Clericus exercens bestialitatem? 474. Quid de peccato bestialitatis? 745. De peccato cum Dæmone. Quid si Dæmon repræsentet personam nuptam, sacram, etc.

## DUBIUM IV.

### *An aliquando liceat procurare pollutionem?* pag. 132.

476. An pollutio si vetita de jure naturæ? 477. An distillatio voluntaria sit mortalis? 478. An liceat expellere semen corruptum? 479. An teneamur impedire pollutionem incœptam? 480. An liceat ob finem honestum pollutionem optare, vel de ea gaudere? ( *Vide etiam l.* 5. *n.* 19. ). 481. Quid si prævideatur pollutio secutura ex re honesta? Quid si ex re illicita? 482. An sit mortalis pollutio orta ex causa voluntaria in eam graviter influente? 483. Quid si actio ponatur ex justa causa? puta I. ad medendum, vel audiendas Confessiones, ad alloquendum juxta mortem, etc. II. ad abigendum pruritum. III. ad equitandum. IV. ad decumbendam aliquo situ. V. ad moderate edendum, etc. Quid si Chirurgus, aut Parochus in iis aliquoties consenserit in pollutionem? Quid de simplici Confessario? Et quid si quis fere semper reciderit? ( *Vide etiam num.* 438. *in fine* ). 484. An sit mortalis pollutio orta ex causa in eam leviter influente? Quid si causa sit in eodem genere luxuriæ, et si lapsus fuerit frequens? Quid si causa sit in alio genere? An saltem sit veniale eam ponere? 485. De pollutione secuta in somno. An mutua pollutio habeat diversam malitiam?

## TRACTATUS V.

### De Septimo Præcepto.

*Non furtum facies.*

## TRACTATUS PRÆAMBULUS.

*DE JUSTITIA, ET JURE*

pag. 149.

486. Qualiter dividatur Justitia, et qualiter Jus? 487. Quid sit Dominium et Ususfructus? 488. Quot sint peculia filiorumfamilias? 489. Quæ sint bona uxorum? 490. Quot bona Clericorum? Et præsertim I. Quæ sint *Patrimonialia?* II. Quæ *Industrialia?* III. Quæ *Parsimonialia?* IV. Quæ *Ecclesiastica?* 491. Hinc Quær. I. An Clericus teneatur necessaria pauperibus succurrere? Quær. II. Qui veniant nomine pauperum? Quær. III. An præferendi pauperos loci? Quær. IV. An superflua possint reservari? Quær. V. An Clericus habens sua possit vivere ex bonis Beneficii? Quær. VI. An etiam Pensionarii teneantur superflua erogare in usus pios? 492. Quær. VII. An Beneficiarii male expendentes reditus, teneantur ad restitutionem? Quær. VIII. An peccent graviter qui male accipiunt superflua a Beneficiario? ( *Vide etiam n.* 722. ). 493. Quot modis acquiratur dominium I. *Occupatione.* 494. II. *Nativitate.* 495. III. *Alluvione.* 496. IV. *Specificatione.* 497. V. *Accessione.* 498. VI. *Confusione*, vel *Commixtione.* 499. An idem quod currit in mixtione pecuniæ, currat aliarum rerum. 500. VII. *Ædificatione.* 501. VIII. *Plantatione.* 502. IX. *Perceptione fru-*

*ctuum.* 503. X. *Traditione.* 504. *De Præscriptione*, et conditionibus requisitis ad præscribendum; et I. De Bona Fide. 505. II. De Titulo justo; et an sufficiat titulus coloratus, vel existimatus. 506. III. De continuata Possessione, de tempore requisito ad præscribendum, ( usque ad *num.* 510. ). 511. Quando Præscriptio interrumpatur? 512. An hæres possessoris malæ fidei possit præscribere? ( Sed vide etiam *num.* 516. ). 513. An possit præscribi libertas a solvendo debito, aut mulcta? 514. Quibus detur restitutio in integrum circa bona præscripta? 515. IV. Conditio ad præscribendum est, ut res sit apta præscribi. 516. Decisio quatuor Aularum facta Neapoli circa Præscriptiones. 517. An in conscientia res præscripta possit retineri, etiam ubi lex præscriptionis non viget.

## CAPUT I.

### *De Furto.*

### DUBIUM I.

*Quid sit Furtum, et quale peccatum?*
pag. 187.

518. Quid est Furtum? 519. An liceat ( puta uxori, famulo ) aliquando auferre alienum ob bonum finem?

520. An ob necessitatem? Qu. I. An captivi apud Turcas possint alienum surripere ad se liberandum a captivitate? Qu. II. An pauper extreme indigens possit accipere, antequam petat? Qu. III. An possit accipere rem magni valoris? Qu. IV. An fur teneatur restituere, si consumerit rem ablatam in extrema necessitate? Qu.

V. An surripiens in extrema necessitate teneatur ad restitutionem, si fiat dives? Et hic quæritur, an dives satisfaciat suæ obligationi, si det mutuo rem Pauperi? Qu. VI. An dives non subveniens teneatur postea ad restitutionem?

521. Quando liceat creditori facere compensationem? 522. An famuli possint sibi compensare salarium pro suis operibus? (Sequitur idem 523. et 524.). 525. An Christiani possint auferre res Thurcarum?

DUBIUM II.

*Quæ sit quantitas notabilis ad mortale peccatum?* pag. 203.

526. Quæ sit quantitas gravis respectu ad diversa genera personarum, vel ad diversas circumstantias? 527. Id clarius elucidatur? 528. Conclusio et probabilior sententia. 529. Quid de furto rerum expositarum, nempe fructuum, et lignorum? 530. Quæ quantitas sit gravis in furtis minutis? (*Vide etiam num.* 533. *et* 534.). 531. Quid si sit animus restituendi brevi tempore, vel partem complentem materiam gravem? 532. An sit mortale furari parum Reliquiæ sacræ.

DUBIUM III.

*Quando graviter peccet, qui multa minuta furta committit?* pag. 215.

533. Quid si qui furatur, non habeat animum ditescendi? Quid si habeat? 534. An furtula facta a diversis coalescant? Et an tunc restitutio possit fieri pauperibus? 535. Quid si plures fu-

rentur parva, altero alterum nesciente? 536. Quid si mutuo sciant, et eodem tempore furentur? 537. Quid si unusquisque moveatur exemplo alterius? ( *Vide etiam lib.* 2. *num.* 45. ). 538. An sit mortale furari quid leve post completam materiam gravem?

## DUBIUM IV.

*Quid sentiendum de furtis domesticorum vel amicorum?* pag. 221.

539. Quid de furto uxorum, et virorum? 540. An uxor possit dare eleemosynas etc. 541. An aliquando possit expendere? 542. An liceat ipsi subvenire Parentibus etc.? 543. Quale furtum filiorum sit grave? 544. An filius possit a Patre mercatore surripere mercedem pro opera sua? ( *Vide etiam lib.* 1. *num.* 35. *et hoc lib.* 3. *num.* 488. *vers. III.* ). 545. Quid de furtis famulorum in esculentis etc.? 546. De restitutione facienda ab uxore, et filiis.

# CAPUT II.

## *De Restitutione.*

## DUBIUM I.

*Quid sit Restitutio, et quis teneatur ad eam?* pag. 228.

547. Quid est restitutio, et an debeatur tantum ex læsione justitiæ commutativæ? 548. Quæ sint Radices restitutionis? 549. Quæ culpa Theologica, et quæ Juridica? 550. Ex qua culpa oriatur obligatio restituendi? 551. Quid si quis

leviter alterum lædat animo graviter nocendi? 552. An culpa venialis inducat obligationem restituendi? ( *Vide etiam num.* 994. ). 553. An ex levi furto possit aliquando oriri gravis obligatio restituendi? 554. An ad restitutionem in contractibus requiratur culpa Theologica ( *Vide etiam lib.* 1. *num.* 150. ). 555. An idem in Officia? 556. Quid de injuria materiali, et formali? Et vide ibi resolutiones.

## DUBIUM II.

*An qui cooperantur ad damnum alterius, teneantur ad restitutionem?* pag. 240.

557. Quotuplices dicuntur cooperantes? 558. Quid de *mandante*?

559. Quid de *consulente*? An præbens pravum consilium, et postea revocans teneatur ad restitutionem? 560. Quær. I. Executo consilio, quinam primo teneatur? 561. Quær. II. Quid si damnum etiam sine consilio evenisset? 562. Quær. III. Quid in dubio, an consilium fuerit causa damni? 563. Quær. IV. Quid si alter sit determinatus ad damnum, et tu tantum suadeas modum? 564. Quær. V. An teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia culpabili? 565. Quær. VI. An parato inferre majus damnum possit suaderi minus?

556. Quando tenetur ad restituendum *dans iniquum suffragium*? 567. Quando teneatur *palpo*? 568. Quando *præbens recursum*? 569. An emtor rei furtivæ possit illam reddere furi ad recuperandum pretium? 570. An idem possit emtor malæ fidei? 571. Quando teneatur participans? Quid si ob metum? ( *Vide etiam lib.* 2. *num.* 66. *v. Quær. IV.* ). 572. Quid si impedias alium

ne reparet damnum alterius? 573. Quomodò teneatur *causæ privativæ*? 574. Vide alios casus apud Busemb. usque ad *num.* 578.

## DUBIUM III.

*An supradicti teneatur singuli restituere in solidum, et quo ordine?* pag. 264.

579. Qui teneantur restituere in solidum? ( *Vide etiam lib.* 1. *num.* 38. ). 580. Qui teneatur primo restituere? 581. Quid si damnificatus condonet restitutionem?

## DUBIUM IV.

*An teneatur restituere, qui alium impedivit a consecutione alicujus boni?* pag. 269.

582. Quid si quis impedit sine vi aut fraude aliquem a consecutione justi boni? 583. Quid si quis impedit mendaciis, ne Fisco applicentur bona propter gabellam non solutam? ( *Vide etiam lib.* 4. *n.* 247. ). 584. Quid si quis ex odio, sine vi aut fraude, efficit, ne alter aliquod bonum obtineat? 585. An suadens Episcopo conferre Beneficium minus digno peccet, et teneatur ad restitutionem? Quid si Beneficium debebatur alicui ratione concursus? ( Remissive ad *lib. n.* 109. ). 586. An teneatur ad restitutionem occidens aliquem, ut alteri homicidium imputetur? ( Remissive ad *n.* 636. ). 587. An teneatur ad damnum, impediens vi aut fraude etc. Quid si precibus importunissimis, aut metu? 588. Quid si Religiosus suadeat Testatori relinquere bona suo Monasterio, relicta Ecclesia Matrice.

# DUBIUM V.

*Cui , vel quibus restituendum ?* pag. 276.

589. Quid si creditor sit incertus ? 590. An, tradita re pauperibus, sit restituenda Domino comparenti. 591. Quid notandum circa Compositionem in debitis incertis? ( usque ad *n.* 594. ). 595. Quid circa furta minuta ? 596. An bona certa sint restituenda Domino , vel Possessori ? 597. An fur teneatur rem mittere Domino cum magno suo damno ? 598. Quid si sumtus pro missione excederent valorem rei ? ( *Vide etiam n.* 697 *et* 753. ). 599. Quid si acceperis a possessore rem non suam ? 600. Emtor rei furtivæ an possit eam reddere furi ? ( *Vide dicta num.* 569. ). 601. An revendens rem emtam bona fide teneatur pretium restituere emtori ? 602. Quid notandum circa thesauros inventos ? 603. An inventor rei perditæ possit eam sibi retinere ? 604. Quid notandum circa res captas venatione ? 605. Quid si quis venatur in locis reservatis ? 606. Quæ venatio vetetur Clericis , et Religiosis ?

# DUBIUM VI.

*De rebus , quæ debent restitui.*

## ARTICULUS I.

*Quid debeat restitui ab inferente injuriam materialem tantum , sive a possessore bonæ fidei ?* pag. 296.

607. Ad quid teneatur possessor bonæ fidei ? 608. Quid si acceperit a fure, qui potens sit re-

stituere? 609. Vide alios casus. 610. Quos fructus teneatur restituere possessor bonæ fidei? 611. Quid si acceperit rem commixtam cum bonis furis? 612. Quid si per illam acceptionem fur factus sit impotens? ( *Vide dicta num.* 492. *v. Qu. VIII. et dicenda n.* 722. ). 613. Quid si quis projiciat in mare gemmam, quam putabat valere decem aureos, si illa valebat centum?

## ARTICULUS II.

*Quid debeat restitui ab inferente injuriam formalem, seu malæ fidei damnificatore, seu possessore?* pag. 304.

614. Ad quid teneatur possessor malæ fidei? Vide resolutiones. 615. Circa solutionem gabellarum. Quær. I. Quis possit tributa imponere? Quær. II. Quæ requirantur ad justi tributi impositionem? 616. Quær. III. An fraudantes gabellas peccent, et teneantur ad restitutionem? Quær. IV. An teneantur solvere gabellam subditi deferentes ad usum proprium? Et an pauperes? 617. Quær. V. An Populi in dubio de justitia tributi teneantur ad ejus solutionem? Quær. VI. An Creditor Regis possit fraudare gabellam alteri locatam, aut venditam. Quær. VII. An emens mercem a defraudante gabellam teneatur ad ipsam? 618. An Dominus possit sibi retinere expensas utiles in re factas a fure? Et an fur teneatur ad omnia damna, saltem confuse prævisa? ( *Vide etiam dicta n.* 613. *in fine* ). 619. Cui crescat pretium rei ablatæ? 620. Quid si apud furem pereat res, quæ æque periisset apud Dominum? 621. Quid si quis occidat alterius agnum, qui postea plurius valuisset? Et quid si fur consumat tempore majoris pretii agnum quem Dominus tempore vilioris erat consumturus? 622.

Quid si quis se fingat pauperem? 623. Quid si quis consummet rem alienam in extrema necessitate? 624. Quid si consummet rem mutuatam? 625. Quid si quis emat rem alienam cum dubio?

## ARTICULUS III.

*An, et quid debeat restitui pro injuria illata corpori, verbi gratia per mutilationem, occisionem, etc.?* pag. 324.

626. Ad quid tenetur occisor. 627. An impotens restituere in uno genere, teneatur in alio? ( *Vide dicenda n.* 1000. ). 628. Quid si quis occidens Cajum, putarit occidere Titium? Et an iste incurrat irregularitatem, aut excommunicationem Canonis? 629. Quid si quis incenderit domum Titii, putans Caji? 630. An valeat remissio Patris occisi in præjudicium filiorum? 631. Vide alios casus. 632. An homicida teneatur restituere bona, quæ occisus aliis dedisset ex liberalitate? 633. Quid si damnum istorum intenderit? 634. Ad quid teneatur homicida creditoribus occisi? 635. Quid si homicidium imputetur alteri, et hoc occisor advertat? 636. Quid si hoc insuper intendat? 637. Ad quid teneatur invasus excedens moderamen inculpatæ tutelæ? 638. Quid si provocans occidat alterum pugnam acceptantem? 639. An detrahendum pretium laboris, quem occisus sustinuisset, in restitutione lucri amissi.

## ARTICULUS IV.

*Quid debeat restitui pro illato stupro?* pag. 339.

640. Ad quid tenetur stuprator, si virginem

vi corruperit? 641. Ad quid, si virgo consenserit? 642. Quando deflorator sub pacto matrimonii teneatur ad illud? An corruptor ficte promittens teneatur ad matrimonium? 643. Lim. I. Quid si puella potuit advertere fictionem? Dub. 1. Quid si vir sit melioris conditionis? Dub. 2. Quid si puella disparitatem ignoraverit? Dub. 3. An his casibus vir teneatur saltem ad damna? 644. Lim. II. Quid si timeatur malus exitus, vel scandalum propinquorum, et quid si immineat dedecus Familiæ? 645. Lim. III. Quid si vir extorqueat solos tactus? 646. Lim. IV. Quid si fœmina jam sit corrupta? 647. Lim. V. Quid si non stet per virum, quominus matrimonium fiat? 648. An si virgo violata renuat nubere, teneatur vir eam dotare? 649. An vir habens votum castitatis teneatur ducere violatam sub pacto matrimonii? 650. Ad quid teneatur vir violans consanguineam, cui conjugium promisit? Quid si ficte promisit cum pacto impetrandi dispensationem?

## ARTICULUS V.

*Quid debeat restitui pro Adulterio?* pag. 365.

651. Ad quid teneantur adulteri? 652. Ad quid teneatur adultera? 653. An teneatur manifestare prolem non esse legitimam, 654. An tunc spurius teneatur credere Matri? 655. Ad quid teneatur adulter? 656. An teneantur adulteri reficere expensas Hospitalibus pro exposita prole? 657. Ad quid teneatur adulter, si dubium sit an proles sit mariti? 658. Quid si dubium sit inter duos adulteros? ( *Vide etiam n.* 561. *et* 562. ). 659. Ad quid teneatur adulter, si ipse non fuerit causa suppositionis?

## ARTICULUS VI.

*Quid debeat restitui pro fama, et bonis spiritualibus, in inductione ad peccatum, avocatione a Religione? Et quid pro Officio?* pag. 376.

660. An restitutio facienda in alio genere? Vide *n.* 627. *et* 988. Vide hic alias resolutiones. 661. Quid si quis inducat alterum ad peccandum? 662. Ad quid teneatur qui abduxerit Novitium, vel Religiosum a sua Religione? 663. De restitutione ob omissionem Officii Divini. 664. Qu. I. quid si fructus Beneficii non percipiantur? 665. II. Quid si omittatur Officium sine culpa? 666. III. An restituendi fructus intra primos sex menses? 667. IV. An omittens Officium possit postea supplere altera die? 668. Quid si omittatur pars minor, quam integra Hora? 669. VI. Quid si recitentur Horæ sine attentione interna? ( *Vide etiam lib.* 4. *n.* 177. ). 670. VII. An excommunicatus teneatur restituere fructus? 671. VIII. An omittens incurrat aliam pœnam? 672. IX. Cui facienda restitutio? 673. X. An omnes fructus restituendi? ( *Vide etiam lib.* 4. *n.* 127. *v. Dub.* 4. ). Et quid de Beneficiario simplici? 674. XI. An teneatur ad Officium habens tenue Beneficium? 675. XII. An Canonici non assistentes, vel non psallentes in Choro teneantur ad restitutionem Distributionum, et Præbendarum? Dub. 1. An peccent graviter Canonici, qui Choro non assistunt? Dub. 2. Quid teneantur restituere, si Choro non intersint? Dub. 3. An satisfaciant Choro qui tantum intersunt, et non recitant? Dub. 4. An satisfaciant Choro qui submisse recitant?

## DUBIUM VII.

### *De Circumstantiis restitutionis.*

### ARTICULUS I.

*Quo tempore, loco, et modo debeat restitui?* pag. 401.

676. Quando, et ubi facienda restitutio? 677. An sumtibus furis? ( *Vide etiam n.* 597. *et* 598. ). 678. Quando, et ubi facienda solutio ex contractu? 679. Quando peccet differens restitutionem? 680. Ad quid teneatur debitor, si ex dilatione creditor patitur damnum? 681. An absolvendus qui potens restituere vult differre restitutionem? 682. An absolvi possit debitor, antequam restituat? Et an Confessarius debeat monere de restitutione pœnitentem qui est bona fide, si prævideat monitionem non profuturam? ( *Vide etiam de Pœnitent. lib.* 6. *num.* 613. ). 683. Quot peccata committat negligens restituere? ( *Vide etiam l.* 5. *num.* 40. ).

### ARTICULUS II.

*Quo ordine restitui debeat?* pag. 407.

684. Cui facienda restitutio, si res extet? 685. An pretium rei venditæ possit solvi creditori venditoris? 684. An pecunia furtiva, immixta propriæ, restituenda sit ante alia debita? 687. An prius restituenda debita certa, quam incerta? 688. An prius solvenda debita ex delicto, quam ex contractu? 589. Quæ alia debita prius solvenda? 690. An semper præferendi creditores hypothecarii anteriores, etiam ex hypotheca

tacita ? An autem personales anteriores ? 691. An præferri possit creditor personalis pauperior? 692. An prius exigens ? 693. An creditor , cui inter plures facta est solutio , possit eam retinere ? 693. An famuli possint accipere salarium a debitis gravato ? ( *Vide etiam n.* 612. ) 695. An uxor , et alii alimenta ?

## ARTICULUS III.

*Quæ a restitutione excusent* ? pag. 417.

696. Quæ excusent a parte debitoris ? 697. Quid si non possit restituere , nisi cum graviori damno? ( *Vide etiam num.* 598. *Item num.* 701. *et* 702.). Quid si Dominus æquale damnum sit passurus? Quid si Dominus sit abusurus re restituenda ? ( *Vide etiam n.* 571. *v. Secus* , *et n.* 753. ) 698. Vide alios casus. 699. Quid si debitor cedat bonis ? 700. Quando excusetur restitutio ex parte creditoris ? Quær. I. An liceat rem alienam retinere , vel accipere ex præsumpto consensu Domini ? ( *Vide etiam lib.* 4. *n.* 18. ). Quær. II. An debitor donans immemor debiti excusetur a restitutione? 701. Quid si debitor restituendo se conjicere deberet in necessitatem extremam ? 702. Quid si in necessitatem gravem ? 703. Quid si creditor sit in eadem necessitate ? 704. An debitor differens restitutionem ex justa causa , teneatur reddere interesse quod patitur creditor ? 705. An heres Rei teneatur ad damna, quando Reus, cui successit , fuit capite damnatus ? 706. An possessor bonæ fidei , in dubio , an factus sit ditior , teneatur restituere ? ( *Vide dicta lib.* 1. *n.* 83. 84. *et* 85. ).

Finis Tomi Tertii.